

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
MÜHENDİSLİK VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

EDİRNE SELÇUK HATUN MESCİDİ 2003
RESTORASYONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İREM CERAN
140211006

MİMARİ KORUMA VE RESTORASYON YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. İbrahim Aydın YÜKSEL

İSTANBUL, 2017

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

İrem Ceran

ÖNSÖZ

Erken Devir Osmanlı Mimarisinin abidevi eserlerine nazaran, küçük ölçekli fakat tek kubbeli cami ve mescitler içerisinde yüksek ve derin kubbesiyle gösterişli ve bulunduğu çevre içerisinde de mahalle mescidi olarak büyük bir amaca hizmet eden Selçuk Hatun Mescidi :

Günümüze bozulmalar, niteliksiz ekler ve uzun yıllar terk edilmiş ya da farklı işlevler yüklenmiş olarak gelmiştir. Bu önemli ve değerli hatun mescidinin korunması, aslına döndürülmesi ve arındırılması için gayret gösterilmeye çalışılmıştır. Bu özlem ve düşünceler ile hazırlamış olduğumuz, koruma ve ihya hususlarında bir nebze dahi faydası olmasını ümit ettiğimiz tez çalışmamız için, başta Tez Danışmanım olarak çalışmalarına istikamet belirleyen Yrd. Doç. Dr. İbrahim Aydın Yüksel'e, bu çalışmanın nihayete erdirilmesi için beni teşvik eden, desteklerini çalışmalarım sırasında eksik etmeyen ve mezar taşlarının okunmasında da yardımcı olan Doç. Dr. A. Sacit Açıkgozolu'na, her zaman yanımda olan arkadaşlarıma ve kıymetli aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul, 2017

Mimar İrem Ceran

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ

ÖZET

SUMMARY

KISALTMALAR

1. GİRİŞ	1
1.1. GAYE.....	2
1.2.KAPSAM	3
1.3 USUL.....	4
1.4 KAYNAKLAR.....	5
2. ERKEN DEVİR OSMANLI MİMARİSİ	7
2.1. Erken Devirde Cami ve Mescid Gelişimi.....	11
2.1.1 Genel Bilgiler ve Tarihçe	12
2.1.2 Mimari Özellik ve Malzeme.....	14
2.2 Erken Devir de Tek Kubbeli Cami ve Mescidler	19
3.EDİRNE SELÇUK HATUN MESCİDİ	24
3.1 Edirne’de Cami ve Mescid Gelişimi	27
3.1.1 Edirne’de Tek Kubbeli Cami ve Mescitler.....	30
3.2 Selçuk Hatun Mescidi	36
3.2.1 Tarihçe ve Genel Mimari	37
3.2.2 Plan Mekân İzahları.....	41
3.2.2.1 Ana Mekân	41
3.2.2 Son Cemaat Mahalli	47
3.2.3 Minare	52
3.2.4 Avlu ve Hazire.....	56
3.3 YAPIM TEKNİĞİ ve MALZEME ÖZELLİKLERİ	60
3.3.1 Temel.....	60
3.4.2 Duvarlar.....	61
3.4.3 Döşemeler.....	63

3.4.4 Merdiven	64
3.4.5 Destek ve Sütunlar.....	65
3.4.6 Örtü ve Geçiş Elemanları	67
3.4.7 Kapılar	70
3.4.8 Pencereler	73
3.5 Cephe Özellikleri.....	76
3.5.1 Kuzey (Giriş) Cephesi	76
3.5.2 Güney (Mihrap) Cephesi	77
3.5.3 Doğu Cephesi	78
3.5.4 Batı (Minare) Cephesi	80
4. RESTİTÜSYON	81
4.1 Selçuk Hatun Cami Benzeri Tek Kubbeli Edirne Camileri	81
4.1.1 Edirne Hıdır Ağa Cami.....	81
4.1.2 Edirne Şehabeddin Paşa (Kirazlı) Mescidi.....	87
4.1.3 Edirne Kadı Bedreddin Camii	95
4.1.4 Edirne Süle Çelebi Cami	98
4.1.5 Edirne Kasım Paşa Camii.....	101
4.1.6 İstanbul Yavaşca Şahin Mescidi.....	107
4.1.7 İstanbul Yavuz Er Sinan Mescidi	110
4.2 Restitüsyon Kararlarına Işık Tutan Bilgi ve Belgeler	117
4.3.2 Plan Restitüsyonları.....	120
4.3.3 Cephe Restitüsyonları.....	135
4.3.3.1 Kuzey (Giriş) Cephesi	137
4.3.3.3 Batı (Yol) Cephesi.....	146
4.3.3.4 Doğu (Avlu) Cephesi.....	152
5. RESTORASYON.....	154
5.1 Vaziyet Planı Restorasyonu.....	154
5.2 Plan Restorasyonu	155
5.2.1 Harim Kat Planı.....	156
5.3 Müdahale Dereceleri	156
5.3.1 Sağlamaştırma	156
5.3.2 Bütünleme	157

5.3.3 Temizleme ve Arındırma.....	162
5.4 Cephe Restorasyonları.....	166
6. SONUÇ ve DEĞERLENDİRMELER.....	167
7. SELÇUK HATUN MESCİDİ HAZİRESİNDE BULUNAN MEZAR TAŞLARI.....	171

EKLER

ÇİZİMLER

ÖZGEÇMİŞ

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : Edirne'deki Tek Kubbeli Cami ve Mescitler (Sedat Bayrakal,2001).....	31
Şekil 2 : Hava Fotoğrafı (Edirne Belediyesi, 2016).....	36
Şekil 3 : Kadiri hane Sokak Hava Fotoğrafı (Edirne Belediyesi,2016).....	37
Şekil 4 : Selçuk Hatun Mescidi (V.G.M. Arşivi, 2005)	40
Şekil 5 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi (V.G.M Arşivi, 2005).....	41
Şekil 6 : Harim (İ.Ceran 2016)	44
Şekil 7 : Harim (İ.Ceran 2016)	44
Şekil 8 : Harim – Cümle ve Minare Kapısı (İ.Ceran 2016).....	45
Şekil 9: Harim Kible ve Minare Cephesi (İ.Ceran 2016)	45
Şekil 10 : Son Cemaat Mahalli (İ. Ceran 2016)	47
Şekil 11 :Selçuk Hatun Mescidi (E. Hakkı Ayverdi, Plan)	48
Şekil 12 : Son Cemaat Mahalli – Dış Mihrap (İ. Ceran 2016)	49
Şekil 13 : Dış Mihrap (İ. Ceran 2016)	50
Şekil 14 : Son Cemaat Mahalli Penceresi.....	50
Şekil 15 : Cümle Kapısı (İ. Ceran 2016)	51
Şekil 16 : Cümle Kapısı Üzerindeki İnşa Kitabesi (E.H.Ayverdi).....	51
Şekil 17 : Minare Kaidesi ve Gövdesi (İ. Ceran 2016).....	54
Şekil 18 : Gövdeye Geçişteki Taş Bezemeli Pahlar	55
Şekil 19 : Avlu Giriş Kapısı (İ. Ceran, 2016)	56
Şekil 20 : Avlu Duvarı-Lokma Parmaklıklı Pencere Boşluğu (İ. Ceran 2016).....	57
Şekil 21 : Avlu – Abdest Alma Yeri (İ. Ceran 2016)	58
Şekil 22 : Hazire (İ. Ceran 2016).....	58
Şekil 23 : Selçuk Hatun'un Kabri (İ. Ceran 2016)	59
Şekil 24 : Son Cemaat Mahalli-Araştırma Kazıları (E.K.T.V.K.K. Arşivi, 2000)....	60
Şekil 25 : Duvar Örgü Kurgusu (İ.Ceran 2016).....	62
Şekil 26 : Hazire Duvarı (İ. Ceran, 2016).....	63
Şekil 27 : Bugünkü Avlu Döşeme Kaplaması (Restorasyon Sonrası).....	64
Şekil 28 : Minare Merdiven.....	65
Şekil 29 : Minare Girişi	65
Şekil 30 : Ahşap Sundurma (İ.Ceran 2016).....	66
Şekil 31 : Ahşap Dikmeler ve Payandalar (İ.Ceran 2016).....	66
Şekil 32 : Kubbe Eteği Taş Kornişler (İ.Ceran, 2016)	67
Şekil 33 : Selçuk Hatun Mescidi Kasnak Duvar Örgüsü (İ.Ceran,2016)	68
Şekil 34 : Kubbeye Geçişteki Türk Üçgenleri (İ. Ceran , 2016)	70
Şekil 35 : Avlu Giriş Kapısı (İ. Ceran, 2016)	71
Şekil 36 : Selçuk Hatun Mescidi Cümle Kapısı (İ. Ceran, 2016).....	72
Şekil 37 : Harim Pencere Boşluğu (İ.Ceran, 2016)	73
Şekil 38 : Alt Sıra Penceresi (İ. Ceran, 2016).....	74
Şekil 39 : Orta Sıra Penceresi (İ. Ceran 2016)	75
Şekil 40 : Giriş Cephesi (İ. Ceran, 2016)	77

Şekil 41: Selçuk Hatun Mescidi Doğu Cephesi (İ. Ceran, 2016)	78
Şekil 42 : Selçuk Hatun Mescidi Doğu Cephesi (İ. Ceran, 2016)	79
Şekil 43 : Selçuk Hatun Mescidi Minare Cephesi (İ. Ceran, 2016)	80
Şekil 44 : Hıdır Ağa Camii Planı(E.H. Ayverdi).....	83
Şekil 45 : Hıdır Ağa Camii Doğu Cephesi (İ. Ceran, 2016).....	84
Şekil 46 : Hıdır Ağa Camii Son Cemaat Mahalli (İ.Ceran, 2016).....	85
Şekil 47 : Hıdır Ağa Camii Batı Cephesi (İ.Ceran, 2016).....	85
Şekil 48 : Hıdır Ağa Camii Cümle Kapısı (İ. Ceran, 2016).....	86
Şekil 49 : Şehabeddin Paşa Camii Giriş Cephesi (İ. Ceran, 2016).....	87
Şekil 50 : Şehabeddin Paşa Camii Son Cemaat Mahalli (İ. Ceran, 2016).....	89
Şekil 51 : Şehabeddin Paşa Camii Son Cemaat Mahalli (İ. Ceran, 2016).....	90
Şekil 52 : Şehabeddin Paşa Camii Dış Mihrap (İ. Ceran, 2016)	91
Şekil 53 : Şehabeddin Paşa Camii Planı (A. Kuran, 1968)	92
Şekil 54 : Şehabeddin Paşa Camii Harim Duvarları ve Mihrap (İ. Ceran, 2016).....	93
Şekil 55 : Şehabeddin Paşa Cümle Kapısı (İ. Ceran 2016)	94
Şekil 56 : Kadı Bedreddin Camii (E. İ. K.T.M., Fotoğraf Albümü).....	95
Şekil 57 : Kadı Bedreddin Camii Doğu Cephesi (E. İ. K.T.M., Fotoğraf Albümü)..	95
Şekil 58 : Kadı Bedreddin Camii Kitabesi (İ. Ceran, 2016).....	96
Şekil 59 : Kadı Bedreddin Camii Planı (Sedat Bayrakal, 2001).....	97
Şekil 60 : Süle Çebi Camii Avlu Duvarı(Şehit Mustafa Cambaz, 2010)	98
Şekil 61 : Süle Çelebi Camii Plan (A. Kuran, 1968).....	99
Şekil 62 : Süle Çelebi Camii Giriş Cephesi (Şehit Mustafa Cambaz, 2010).....	100
Şekil 63 : Süle Çelebi Camii İnşa Kitabesi (2013).....	101
Şekil 64 : Kasım Paşa Camii Kuzey Cephesi (Mesut Öztürk, 2016)	102
Şekil 65 : Kasım Paşa Camii Plan (E. Hakkı Ayverdi, 1968)	103
Şekil 66 : Kasım Paşa Camii Güney Cephesi (Mesut Öztürk, 2016).....	104
Şekil 67 : Kasım Paşa Camii Doğu Cephesi (Mesut Öztürk, 2016).....	105
Şekil 68 : Kasım Paşa Camii Harim (Mesut Öztürk, 2016)	106
Şekil 69 : Kasım Paşa Camii Dış Mihrap (Mesut Öztürk, 2016)	106
Şekil 70 : İstanbul Yavaşça Şahin Mescidi (Kaynağı bilinmiyor)	108
Şekil 71 : İstanbul Yavaşça Şahin Mescidi Son Cemaat Mahalli(İ. Ceran, 2016) ..	109
Şekil 72 : İstanbul Yavuz Er Sinan Mescidi(Muhittin Bayram Arşivi,1937).....	111
Şekil 73 : İstanbul Yavuz Er Sinan Camii (İ.Ceran, 2015)	112
Şekil 74 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi (Rıfat Osman,1920).....	118
Şekil 75 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi (D.Michailides,, 1890)	119
Şekil 76 : Avlu İhata Duvarına Bitişik Çeşme Kalıntıları(E.K.T.V.K.K, 2000) ...	120
Şekil 77 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi Restitüsyon Plan(E.Hakkı Ayverdi).....	122
Şekil 78 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi Restitüsyon Plan(G.Mercimek,1999).....	123
Şekil 79 : Selçuk Hatun Planı (E.Hakkı Ayverdi Arşivi,1968)	124
Şekil 80 : Selçuk Hatun Mescidi Plan (A.Gülçin Küçükkaya, 1990).....	125
Şekil 81 : Selçuk Hatun Mescidi Kesit (A. Gülçin Küçükkaya, 1990)	125
Şekil 82 : Selçuk Hatun Mescidi Harim Duvarları (E.K.T.V.K.K., 2000).....	126

Şekil 83 : Selçuk Hatun Mescidi Harim Doğu Cephesi (E.K.T.V.K.K, 2000)	127
Şekil 84 : Selçuk Hatun Mescidi Harim Kuzey Duvarı (E.K.T.V.K.K, 2000).....	129
Şekil 85 : Harim Güney Cephesi (E.K.T.V.K.K, 2000)	130
Şekil 86 : Selçuk Hatun Mescidi Mihrap (E.K.T.V.K.K.,2000).....	131
Şekil 87 : Selçuk Hatun Mescidi Dış Mihrap (E.K.T.V.K.K. 2000)	132
Şekil 88 : Harim Zemininde Yapılan Araştırma Kazısı (E.K.T.V.K.K, 2000)	133
Şekil 89 : Son Cemaat Mahalli Temel Taşları (E.K.T.V.K.K, 2000).....	134
Şekil 90 : Cümle Kapısı Üzeri Kemer İzi (E.K.T.V.K.K, 2000).....	134
Şekil 91 : Son Cemaat Mahalli Temel Taşları (E.K.T.V.K.K, 2000).....	134
Şekil 92 : Selçuk Hatun Mescidi Doğu Cephesi (A. Gülçin Küçükkaya, 1990).....	135
Şekil 93 : Restitüsyon Projesi Batı Cephesi (E.K.T.V.K.K., 2000)	136
Şekil 94 : Doğu Cephesi Restitüsyonu(E.K.T.V.K.K.,2000)	136
Şekil 95 : Kuzey Cephesi (A.Gülçin Küçükkaya, 1990).....	137
Şekil 96 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi (E.H. Ayverdi, 1951).....	138
Şekil 97 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi Kuzey Cephesi (E.H. Ayverdi, 1951)	139
Şekil 98 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi, Kuzey Cephesi (E.H. Ayverdi, 1951)	139
Şekil 99 : Son Cemaat Mahalli Penceresi.....	140
Şekil 100 : Cümle Kapısı.....	140
Şekil 101 : Son Cemaat Mahalli Dış Mihrapı.....	140
Şekil 102 : Alt Sıra Pencere Detayı	140
Şekil 103 : Cümle Kapısı Detayı	141
Şekil 104 : Harim Cümle Kapısı.....	141
Şekil 105 : Selçuk Hatun Mescidi Avlu Giriş Kapısı(E.K.T.V.K.K, 2000).....	141
Şekil 106 : Selçuk Hatun Mescidi (Kaynağı ve Yılı Bilinmiyor).....	143
Şekil 107 : Selçuk Hatun Mescidi Güneybatı Köşesi (E.H. Ayverdi,1951).....	145
Şekil 108 : Güney Cephesi Üst Sıra Penceresi	146
Şekil 109 : Doğu Cephesi Üst Sıra Penceresi	146
Şekil 110 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi, Batı Cephesi (E.H. Ayverdi, 1951)	147
Şekil 111 : Selçuk Hatun Mescidi Batı Cephesi (Kaynağı ve Yılı Bilinmiyor)	148
Şekil 112 : Selçuk Hatun Mescidi Batı Cephesi(E.K.T.V.K.K, 2000).....	149
Şekil 113 : Batı Cephesi Kasnak Pencere (E.K.T.V.K.K, 2000).....	150
Şekil 114 : Batı Cephesi Alt Pencere (E.K.T.V.K.K, 2000).....	151
Şekil 115 : Doğu Cephesi Kasnak Penceresi (E.K.T.V.K.K., 2000).....	152
Şekil 116 : Doğu Cephesi (E. Hakkı Ayverdi, 1951)	153
Şekil 117 : Minare Kaidesindeki Yüzey Erozyonları (İ. Ceran, 2016).....	158
Şekil 118 : İhata Duvarı Çatlaklar ve Parça Kopmaları (İ. Ceran,2016).....	159
Şekil 119 :Minare Taş Bezemelerinde Yüzey Erozyonu.....	160
Şekil 120 : Cephede Bozulmalar (İ.Ceran 2016).....	161
Şekil 121 : Cephede Klima, Kablo ve Tabelalar ile Bozulmalar (İ.Ceran 2016)	161
Şekil 122 : Harimde Klima, Kablo ve Tabelalar ile Bozulmalar(İ.Ceran 2016)	162
Şekil 123 : Minare Köşesindeki Bitki Oluşumu ve Kararmalar(İ.Ceran,2016)	163
Şekil 124 : Son Cemaat Mahalli Üst Örtüsü (İ.Ceran 2016)	164

Şekil 125 : Son Cemaat Mahalli Ahşap Sundurma (İ.Ceran 2016).....	164
Şekil 126 : Minarede Görülen Bitki Oluşumları ve Kararmalar (İ.Ceran,2016).....	165
Şekil 127 : Selçuk Hatun'un Kabri (İ. Ceran 2016)	172
Şekil 128 : Selçuk Hatun'un Kabri (İ. Ceran 2016)	173
Şekil 129 : Selçuk Hatun'un Baş Şahidesi – Ön (İ. Ceran 2016).....	174
Şekil 130 : Selçuk Hatun'un Baş Şahidesi – Arka (İ. Ceran 2016).....	175
Şekil 131 : Selçuk Hatun'un Baş Şahidesi – Ön Yüzü (İ. Ceran 2016)	176
Şekil 132 : 02 Nolu Mezar Taşı.....	177
Şekil 133 : 03 Nolu Mezar Taşı.....	177
Şekil 134 : 04 Nolu Mezar Taşı.....	178
Şekil 135 : 05 Nolu Mezar Taşı.....	178
Şekil 136 : 06 Nolu Mezar Taşı.....	179
Şekil 137 : 07 Nolu Mezar Taşı.....	179
Şekil 138 : 09 Nolu Mezar Taşı.....	180
Şekil 139 : 10 Nolu Mezar Taşı.....	180
Şekil 140 : 11 Nolu Mezar Taşı.....	181
Şekil 141 : 12 Nolu Mezar Taşı.....	181
Şekil 142 : 13 Nolu Mezar Taşı.....	182
Şekil 143 : 14 Nolu Mezar Taşı.....	182
Şekil 144 : 15 Nolu Mezar Taşı.....	183
Şekil 145 : 16 Nolu Mezar Taşı.....	183

ÖZET

Medeniyet ve dünyaya şekil verme tasavvuru olan devletler eserlerini ve ifade tarzlarını gittikleri her yerde ortaya koymayı arzulamışlardır. Medeniyetler; kendi anlayışı ve üslubuyla biriktirdiği bilgiler nihayetinde edindiği tecrübe ile bir mimari dil oluşturmuştur. Osmanlı Medeniyeti de İslam'dan aldığı düsturlarla sosyal yaşamı ve insana hizmeti gaye edinmiş ve mimari uygulamalarında buna öncelik vermiştir. Böylece insana yakışır ve medeniyetini temsil eder eserler ortaya koymuştur. Her eserin bir kullanım gayesi ve işaret ettiği bir manası vardır.

Bu çalışma kapsamında, bir mahalle mescidi olarak yapılan Selçuk Hatun Mescidi ele alınmıştır. Mahalle mescitleri, sosyal hayat içerisinde mahalle sakinlerini toplayıp bir arada tutan ve beş vakit namazı cemaat ile eda edebilmeleri gayesi ile inşa edilmişlerdir. Baniyesi Mürsel kızı Selçuk Hatun, mimarı ise bilinmemektedir. 1456 senesinde Edirne'nin Sevindik Fakih Mahallesi'nde yapılmıştır. Eser, uzun yıllar metruk halde kalmış ve araştırmalar neticesinde, geçirdiği bir onarım kaydına rastlanmamıştır. Ancak tüm şartlara rağmen, mimari unsurları, son cemaat mahalli, ahşap elemanları hariç, hususiliğini koruyabilmiştir.

Hakkında fazla bilgi bulunmayan eserin yapıldığı dönemin anlaşılabilmesi için, Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Edirne Rölöve Ve Anıtlar Müdürlüğü, Edirne Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ve Encümen Arşivleri incelenmiş; yazışmalar, eski fotoğraflar ve farklı kaynaklardan eser hakkında bilgi toplanmıştır.

Eserin 2003 yılında geçirdiği restorasyon uygulamasından önceki haline dair veriler, eski fotoğraf ve belgeler incelenerek, özgün haline ait üslup ve özellikleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Elde edilen bilgi ve veriler ışığında, restitüsyon projeleri hazırlanmış ve titizlikle hazırlanan rölöve projeleriyle karşılaştırılarak, onarımda yapılan büyük hatalar görülmeye ve tespit edilmeye çalışılmıştır.

Projelerin içerisindeki izahatlar da görüleceği gibi, niteliksiz olan ekler kaldırılmış ve yapının özgün haline uygun üslup ve özelliklerini koruyan mimari unsurlar çizilerek detaylandırılmıştır.

Eser, işlevine uygun bir halde ve kullanılır vaziyettedir. Bakımlı ve temizdir. Ancak erken devir Osmanlı mimari üslubunun önemli unsurlarının korunması ve yaşatılması yerine, onarım esnasında daha pratik ve ekonomik olan çözümler tercih edilmiştir. Son cemaat mahallinin sadece üzerinin örtülmesi ve güncel ihtiyaçlara cevap vermesi için uygulanan ahşan sundurma çatı ile yapıya kalıcı zararlar verildiği tespit edilmiştir.

Edirne'nin erken devir Osmanlı mimarisine ait tek kubbeli camii ve mescitlerinden biri olan Selçuk Hatun Mescidi, 2003 yılında geçirdiği restorasyon uygulamasında ibadete açılmış ve hayata döndürülmüştür fakat, üslubuna ve hususiyetine zarar veren niteliksiz ekler kazandırılmıştır. Kıymetli eseri bu eklerden arındırmak ve aslına kavuşturmak, bu çalışmanın ana gayesidir ve çalışma bu gayelere ulaşmak üzere tamamlanmıştır.

SUMMARY

The states having the idea of civilization and forming the world wanted to put forward their works and their styles of expression to everywhere they go. The civilizations formed an architectural language thanks to the information they got experience in their understanding and style. The Ottoman Civilization aimed to serve to human being and social life with the principles taken from Islam and they prioritized this principle in their architectural applications. So, they put forward works decent and representing the civilization. Every single work has a meaning of usage and pointed purpose.

Within the scope of this study, Seljuk Hatun Mosque, constructed as a neighborhood mosque, is discussed. These neighborhood mosques were constructed so that the residents of the neighborhood would come together and perform their prayers in unison with a congregation five times a day. The founder of Seljuk Hatun Mosque is Seljuk Hatun, the daughter of Mürsel and its architect is not known. This mosque was built in Sevindik Fakih, Edirne in 1456. This structure has been abandoned for many years and as a result of some studies; it has been understood that there is no evidence that it has been restored. Despite of all the conditions, its architectural elements could maintain its originality except for the last congregation place and the wooden parts.

To be able to understand the period of the work (there could not be found so much information about it), the archives of Edirne Regional Directorate of Foundations, Edirne Directorate of Surveying and Monuments, Edirne Natural Heritage Protection Board and Commission archives have been investigated and the information about the work has been gathered from correspondences, old photographs and different kinds of sources.

It has been tried to understand the style and features belonging to the original by examining old photographs, documents and the data indicating the previous form of it before its restoration in 2003. In the light of the information and data in hand, restitution projects have been prepared and it has been studied to understand and

establish the major errors during the restoration by comparing them with architectural survey projects prepared meticulously.

As can be seen with the explanations in the projects, unqualified adds have been removed and it has been detailed by drawing the architectural features suitable for originality and style of the building.

The structure is appropriate to its original function and in a useable situation. It is wellmaintained and clean. But instead of protecting and maintaining the important elements of the early ages Ottoman architectural style, more practical and economical solutions were chosen during the restoration. It has been stated that the structure was damaged permanently by only covering the place of the last congregation and with wooden porch roof implemented to respond to current needs.

Seljuk Hatun Mosque is one of the mosques which are single-domed and belong to the early ages of Edirne, Ottoman architecture. It was restored in 2003, opened for worship and brought back to life but it was brought unqualified adds damaging its original style and characteristics.

The main goal of this study is to remove these adds from this precious structure and make it turn back. And this work was completed to reach this goal.

KISALTMALAR

E.K.T.V.K.K. : Edirne Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

HADİKA : Hadîkatü 'l Cevâmi' İstanbul

E.İ.K.T.M. : **Edirne** İl Kùltür ve Turizm Müdürlüğü

E.V.B.M. : Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü

1. GİRİŞ

Edirne Selçuk Hatun Mescidi Osmanlı mimarisinin erken devrini temsil eden tek kubbeli bir yapıdır. Bu yapı tipinin özellikle Edirne’de yaygın biçimde kullanıldığı bilinmektedir.2003 yılında restorasyonuna başlanıp 2005’de tamamlanan çalışmalar neticesinde uzun yıllar harap vaziyette bulunan mescit ibadete açılmıştır. Fakat eserin inşa edildiği dönemi yansıtmayan uygulamalar restorasyon problemleri olarak karşımızdadır. Bu problemlerin ortaya koyulması, tashih edilmesi ve yapının aslına uygun şekilde tarihi özelliklerini yansıtabilmesi titiz çalışmalarla ortaya koyulmalıdır. Kaynakların incelenmesi, muhtevanın belirlenmesi yerinde incelemelerle saha araştırması gayeye uygun bir araştırmayı doğru neticelendirecektir.

1.1. GAYE

Edirne Selçuk Hatun Mescidi Osmanlı devletine de başkentlik yapmış şehrin merkezinde önemli abidevi yapılar arasında bulunan bir eserdir. Edirne'nin Osmanlı mimarisinin hemen başında sayılabilecek büyük eserlerin arasında daha küçük nispetlerde kalması onun değerini düşürmez. Bilakis Osmanlı mimari kültürü en ufak mimari organdan külliyyeye kadar dönem dönem, karakter ve üsluplar arz eder. Dolayısıyla Edirne için özellikle seçilmiş tek kubbeli yapılar arasındaki önemli yeri de düşünülerek erken devri temsil kabiliyeti, Selçuk Hatun Mescidinin her biriminde izlenebilmektedir.

Topografya içinde düzenlenişi, haziresi, vakfiyesi, mahalledeki ve şehrin bütünündeki durumu, hanım bir baniye sahip olan eseri Edirne'nin vazgeçilmezlerinden kılmaktadır. Edirne'ye özgün addedilebilecek tek kubbeli mescidin benzerlerinden yola çıkılarak hususiyetleri ve dönem mimari eserleri tespit edilebilmektedir. 2003-2005 yılları arasında geçirdiği restorasyon sırasındaki bazı başarısız uygulamalar, usul hataları, tespit edilen eksiklikler neticesinde yetkililerin ve kamuoyunun doğru yönlendirilmesi gayesiyle Selçuk Hatun Mescidi ele alınmıştır. Bilimsel sorumluluk taşıyan akademik araştırmaların dönemi ve aslına uygun biçimleri öne çıkarması, tabii bir neticedir. Aynı zamanda restorasyonun hatalarının belirlenip ortadan kaldırılması, gelecek nesillere de eserin özgün haline en yakın biçimde intikalini sağlayacaktır.

Ayrıca eserin dijital ortamda çizimlerinin bulunmadığı, önceki rölöve ve restitüsyon projelerinin elle çizildiği anlaşılmış olup, eserin günümüzdeki durumunun dijital ortamda kayıt altına alınması da gayelerimiz arasındadır.

1.2.KAPSAM

Bu çalışma kapsamında, Selçuk Hatun Mescidinin restitüsyon çizimleri yapılarak Osmanlı mimarlığının önemli bir dönemine bu eserle ışık tutulmasına ve çizimlerin tarihe bir vesika olarak kaydedilmesine katkıda bulunmak üzere gerekli çizim çalışmaları yapılmıştır. Eserin inşa edildiği dönemdeki haline veya buna en yakın duruma ulaşabilmek için emsal eserler ele alınmıştır. Malzeme, yapım teknikleri incelenmiş muhtemelen özgün halini en iyi yansıtan restitüsyon projesi çizilmiştir. Güncel ihtiyaçlarda asgari seviyede ele alınarak restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Bölgenin gelişimini ifade edebilmek için hava fotoğrafları incelenmiş mahalle dokusu okunmaya gayret edilmiş, restorasyon kararları için istifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız Selçuk Hatun Mescidi bazında erken devir Osmanlı mimarisi ve tek kubbeli camii ve mescitlerin incelenerek elde edilen bilgilerin buluşturulmasını, dolayısıyla bütün bu yapıların hususiyetleri ile özel de Selçuk Hatun Mescidi ve onun restorasyon uygulamalarını ihtiva etmektedir. Bu muhteva için Osmanlı mimarisinin erken dönem gelişmeleri, Bursa'dan tevarüs eden mimarlık kültürünün Edirne'de tezahürü de dikkatle incelenmiştir.

Konumuzun merkezinde bulunan Selçuk Hatun Mescidi, yıllarca atıl kalmış 2003-2005 yılları arasında Vakıflar Bölge Müdürlüğe eliyle restore edilmiştir. Bu restorasyon nihayetinde bariz bir şekilde öne çıkan aslına uygun olmayan işlemlerin tespiti ve düzeltilmesi teklifleri tezimizi şekillendirmiştir.

1.3 USUL

Bu eserin hakiki manada değerini ortaya çıkarabilmek için ulaşılabildiği kadarıyla geçmişe uzanılmaya çalışılmıştır. Süreç içerisinde uğradığı tamiratlar, bozulmalar, geçirdiği yangınlar, eklenen veya kaldırılan kısımlar değerlendirilerek kıymetli bir araştırma ortaya koymak için, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Encümen Arşivi, Ansiklopediler, tarihi vesikaları içinde barındıran kitaplar, fotoğraflar ve diğer yazışmalar başta olmak üzere bütün bilgiler atlanılmadan incelenmeye gayret gösterilmiştir. Rölöve izimleri esnasında gelenekten gelen usullerin yanında, hata payını en aza indirmek için teknolojik imkânlar da kullanılmıştır.

Ana kaynakların toplanması, Osmanlı mimarisine ve Selçuk Hatuna ait bilgilerin ihtimamla derlenip dosyalanması yani kütüphane aşaması esnasında araştırmalara yüksek lisans ve doktora tezlerine ulaşılmasından sonra, bu bilgiler ışığında tasarlanan plana uygun muhtevalar geliştirilmiştir.

Edirne'ye gidip detaylı fotoğraf çekimleri ile mekânın yerinde değerlendirilmesi yerinde tespitlerin yapılması, ölçü alımı, bununla beraber resmi kurumlara gidilerek yapıyla alakalı dosyalara ulaşılması, eski fotoğraf ve belgelerin incelenmesi gerçekleştirilmiştir.

Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile görüşülmüş, bilhassa Edirne Anıtlar Kurulu ile irtibat kurularak Edirne Kültür ve Tabiat Varlıkları Korumu Kurulu'nda Selçuk Hatun Mescidi 'ne ait dosya incelenmiş, tespit edilebilen bütün kaynaklar toparlanmıştır. Elde ki bilgiler ışığında, Selçuk Hatun Mescidi restorasyonunun muvaffakiyeti konusunda sorgulamalara geçilmiştir. Hem kaynaklardan hem de döneme ait eserlerden istifade edilerek mukayeseler yapılmıştır. Yine Edirne Müzesi'nde sergilendiği bilgisi ile peşine düşülen Selçuk Hatun'un mezar taşı, Arkeoloji Müzesi'nin açık hava sergisinde bulunmuştur.

Bütün bu bilgilerin ışığında çizimlerin yapılması, bölümlerin yazılması işleminin başlatılarak belirli vakitlerde tez danışmanıya görüşülmesi neticesinde, araştırma şekillenmiş ve bu sayede nihayete erdirilmiştir.

1.4 KAYNAKLAR

Osmanlı mimarlığına ait ana kaynaklar genel başvuracağımız araştırmalar olarak şu tasnif ile karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı mimarisine ait genel kaynaklar ve bu kaynaklardaki küçük ölçekli yapılara ait bilgiler ilk sırada yer alabilir. Özel olarak Edirne mimarisinden bahseden kaynaklar ve Edirne'deki yapı tipolojisi araştırmaları konuyu genel mahiyette anlamamızı sağlar.

Hususi olarak Selçuk Hatun Mescidi ile alakalı kaynaklar oldukça azdır. Tayyip Gökbilgin'in '*Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI Asırlarda / Vakıflar - Mülkler – Mukataalar*' adlı eserinde bilgisi geçen yapının vakfiyesinin olduğu araştırılmış ancak bulunamamıştır. Özeldir Selçuk Hatun Mescidi kaynağı az olmasına rağmen bize yardımcı olacak erken devir yapıları, mescit ve camileriyle ilgili kaynakların çokça olduğu, Edirne'ye ait kaynakların neredeyse tamamında da Selçuk Hatun Mescidin geçmiş olması bu kaynakları dikkate almamızı icap ettirir.

Genel kaynaklardan sonra Selçuk Hatun Mescidi'ni ele alan çalışmalar konumuzla ilgisi daha yakın olan kaynaklar konumundadır.

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin '*Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*' adlı eserinde bu yapı üzerinde detaylı çalışmaları bulunmaktadır.

Gülten Kiremitçi'nin 1996 tarihli *Edirne'nin On beşinci Yüzyıl Tek Kubbeli Camilerinde Onarım Sorunları* adlı yüksek lisans tezinde, Selçuk Hatun Mescidi'ne de yer verilmiş ve restorasyon öncesindeki problemleri ele alınmıştır.

Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler araştırması tez ve kitap olarak Sedat Bayrakal imzasıyla neşredilmiştir. 1998 tarihli bu yüksek lisans tezinde, Selçuk Hatun Mescidi restorasyon öncesi haliyle incelenmiştir.

1999 yılında Gülşen Mercimek Altınsoy'un tamamladığı *Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl Onarımları* isimli doktora tezinde Selçuk Hatun'la ilgili bölüm istifade edilen önemli kaynaklar arasında yer almıştır.

Bu tezlerin içinde bir alt başlık durumundaki Selçuk Hatun Mescidi incelemeleri, bütün diğer eserlerle toparlandığından müstakil olarak ve her detayıyla öne çıkarılmamıştır.

2007 yılında Sanat Tarihçisi Mustafa Özer'in restorasyon sonrasında yayınladığı *Edirne Selçuk Hatun Camisi* adlı çalışma, tek başına araştırdığımız yapıyı ele alan bir kaynaktır. Tabii olarak restorasyon, rölöve ve restitüsyon konularına detaylı girilmemiştir. Özellikle de restorasyon sonunda çıkan problemler ortaya koyulmamıştır.

Bilhassa Ekrem Hakkı Ayverdi'nin tespitlerine uygun restitüsyon çizimlerinin kaynaklarda yer almadığı ve araştırmamızda bu tespitlerinde değerlendirilerek diğer kaynaklardan ayrıldığı görülmüştür.

2. ERKEN DEVİR OSMANLI MİMARİSİ

Türk sanatının olgunlaşmış ürünlerini vermeye başladığı dönem Anadolu Selçuklu Devri'dir(1077- 1318). Batı Anadolu'da kısa bir süre hâkimiyet kuran Selçukluyu takip eden beylikler döneminde yeni denemeler ve arayışlar içinde olunmuştur. İran, Suriye ve Irak bölgeleri Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göç yolları üzerinde bulunmaktadır. Bu bölgelerin etkileri, Anadolu'nun kültür ve sanat birikimi üzerinde etkili olmuştur.

Beylikler devri mimarisi, araştırmacılar tarafından netlik kazanmayan, çeşitlilik gösteren kimliğini uzun süre saklamıştır. Selçuklu ile Osmanlı mimarisi arasında hazırlık ve geçiş evresi olarak kabul edilen görüşler yaygındır.

E. Hakkı Ayverdi Osmanlı mimarisinin eserlerini araştırmaya başlarken, ilk akla gelecek sorunun 'Ertuğrul ve Osman Gazi devrinden hiçbir eser kalıp kalmadığı' olması gerektiğini belirtmiştir¹. Ertuğrul Gazi döneminde toprakların Söğüt'ten ve Domaniç yaylasından pek uzaklara ulaşmaması, araştırma sahasını azaltmaktadır. Ancak kayıtlarda o dönemden mimari ifade taşıyan bir eser kalmadığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı beyliğine komşu beyliklerde imar faaliyetlerinin Osmanlı'ya göre öne çıkmasının belli sebepleri vardır. Bunlardan en önemlisi, Osmanlı'nın iskâna ve bayındırlığa harp, sınırlarındaki çatışmalar ve belirsizlikler nedeniyle vakit ayıramadığı sebebidir. Dolayısıyla yurdunu ve merkezini tam belirleyemeyen devamlı hareket halinde olan bir beyliğin ilk önce hayati düşündüğü mesele imar faaliyetleri değildir. Bu nedenlerle komşu beyliklerden zamanımıza kadar ulaşmış önemli mimari eserler ve bilgiler bulunmaktadır.

Osman Gazi devri eserlerinden sadece 7-8 yerde 11 eser kaldığını nakleden E. Hakkı Ayverdi, bunların Bilecik, Bursa Genbemüz, Karacahisar, Söğüt ve Yenişehir'de olduğunu belirtmektedir².

¹ Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Orhan Gazi Devrinde Mimari, Makaleler*, s.7

² Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Ertuğrul, Osman, Orhan Gaaziler Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1989, c.I, s.8

Bu koşullar altında o dönem için Osmanlı'nın, kendini kurmak ve mimari özelliklerini meydana getirebilmek için en az bir nesil geriden geldiği söylenebilir. Bu ilk zamanlar için bir kayıp olarak görölse de, Osmanlı'nın sanat ve mimari geleceğinin güçlü temellerinin atılmış olması bakımından olumlu etkilere sebebiyet vermiştir. Nitekim bu geç kalmışlığın ürünleri, 35- 40 sene sonra (takribi 1334 senesi) tamamıyla kendilerine has mimari bir üslubun ilk adımlarının görölmeye başlanması ile meyvelerini vermeye başlamıştır.

Bu devirde mimari anlayış, bütün çevre yerleşimlerden ve geçmiş mimari üsluplardan farklı ölçülerle ele alınmış, uygulamalarla kendine has bir üslup gelişerek ortaya çıkmış ve Osmanlı mimari tanımı kendiliğinden doğmuştur³. Osmanlı mimarisinde, geçmiş uygulamalara dair teknik ve inşa alışkanlıkları birebir uygulanmamıştır. Yapı, bulunduğu çevresiyle zamanın imkânlarıyla, en verimli ve uygun şekilde kullanmak amacıyla olunarak meydana getirilmiştir⁴. Tezyinatı, üslubu, kullanım yerlerinin seçilmesi bakımından kendine has bir dil ile geleceğe dönük kat'i bir doğuştur bu. Devletin kuruluşundan sonra onunla beraber hızla gelişen ve mükemmelliğe doğru şahlanan Osmanlı mimarisinin temellerini sağlam olarak atan ise işte bu erken devrin yaşanmışlıklarıdır.

Beylikler arasında öne çıkan Osmanlı beyliği, önceleri (1326) Bizans'ın ünlü Nicea (İznik) kenti ile Bursa arasındaki yörede, sonrada (1361) Edirne'ye kadar uzanan geniş bir alanda hüküm sürmüştür. Osmanlı beyliğinin topraklarının büyüklüğü araştırmacılarında sahasının genişlemesi anlamına gelmiştir. Bu dönem yapılarının sütunlarında, sütun başlıklarında ve kaidelerinde, taç kapılarında, duvarlarında sıkça Antik ve Bizans dönemi devşirme malzemesine rastlanmaktadır. Ayrıca bunun en önemli sebeplerinden biri, Osmanlı'nın birçok Hristiyan yapısını, İslâmi yapılarının arasına katması olmuştur.

Osman Bey, Orhan Bey, I. Murad ve I. Bayezid özellikle İznik, Bursa Yenişehir, Edirne gibi önemli Osmanlı kentlerini, cami, medrese, imaret, tabhâne, zâviye, hamam, bedesten, han, türbe, köprü ve kale yapılarıyla donatmışlardır⁵. Yeni Şehir kasabası da tamamıyla Osman Gazi'nin eseridir. Eski kaynaklarda yer alan

³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Ertuğrul, Osman, Orhan Gaaziler Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1989, c.I, s.531

⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e. s.531

⁵ Gönül Öney, *Erken Osmanlı Sanatı Beyliklerin Mirası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2002, s.5

rivayetlere göre, kasabada ‘Saraylar, evler, hanlar, hamamlar yapmayı emrettiği anlaşılmaktadır⁶.

Orta Asya’da göçebe topluluklar halinde yaşayan Türklerin tarihte yarım kubbe şekilli üst örtülü çadırlarda barındıkları bilinmektedir. Araştırmacılar Türklerin, Orta Asya’dan batıya göç ettiklerinde yeni yurtlarında da kubbeli yapılar inşa etmeye devam ettiklerine değinmişlerdir⁷ ve Büyük Selçuklular döneminde İran’da inşa edilen cami, medrese ve türbelerde, tuğla kubbeler görüldüğünü belirtmektedirler⁸. Kubbenin XIV. yy’dan itibaren vazgeçilmez örtü elemanı olarak tasarımda daimi yer bulması, yerleşik düzene geçilmesiyle standartlar meydana getirmenin bir parçası olarak düşünülebilir. Bir diğer neden olarak ise İslam mimarisinde kubbe, bir örtü elemanı olmasının dışında, çeşitli sembolik anlamlara da sahiptir. Türklerde, dünyevi bazı kavramların gökyüzü ile irtibatlandırıldıkları görülür. Kubbe, yeryüzü ile gökyüzü arasında bağlayıcı bir unsur olarak kabul edilmiştir⁹. ‘Gök-kubbe ’nin sembolü olarak kabul edilen bu üst örtü ögesi, Sanat tarihçisi Josef Strzygowski’ye göre de Orta ile Ön Asya’dan tüm dünyaya bu şekilde yayılmıştır¹⁰.

Kubbe gibi mimari bir unsurun İslam eserlerinde benimsenerek fazlaca uygulanması, merkezi planlı camilerdeki tek kubbenin tevhid düşüncesiyle örtüşmesine bağlanabilir. Ancak bu sembolik özellik Osmanlı mimarisinde XVI. yüzyıla gelindiğinde görülebilmektedir.

Bu dönemden önce Kubbetü’s Sahra haricinde Hulefa-yi Râşidin ve Emevi dönemlerinden kalan camilerin hiçbirinde mekana hakim bir kubbe görülememektedir. Kubbenin esas örtü malzemesi olarak dini yapılarda ve hemen her çeşit binada kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında mahfillerde, revaklarda çeşitli tonoz biçimleri de kullanılmıştır. Bazı kaynaklarda kubbe, ‘yarım küre

⁶ Necib Asım, Mehmed Arif, *Kitab-ı Cihannüma Katip Çelebi*, 1949, c. I, s. 112

⁷ Selçuk Mülâyim, ‘‘Kubbe’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c.26, s. 301

⁸ Nebi Bozkurt, ‘‘Çadır’’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c.8, s.162

⁹ Serdar Ögel , *Ortaçağ Çerçevesinde Anadolu Selçuklu Sanatı*, Malazgirt Armağanı, Ankara, 1993, s. 133-134.

¹⁰ Selçuk Mülâyim, a.g.e., s.302

biçiminde bir mimari örtü unsuru' ¹¹ şeklinde tanımlanırken bir başka kaynaktan 'tromp ya da pandantifler yardımıyla, daire veya kare planlı alanların örtülmesinde kullanılan bir eleman' ¹² olarak tanımlanmıştır. ¹³Yapıların giderek sadece kubbe ile örtülmesi; beşik, çapraz tonoz, manastır tonozu gibi Bizans dönemi için karakteristik olan örtü biçimlerinden vazgeçilmesi, Osmanlı mimari üslubunun Orhan Bey dönemiyle oluşmaya başladığını gösteren önemli bir özelliktir. Kubbenin Bizans mimarisi için karakteristik olan pandantif ¹⁴ yerine Türk üçgeni ya da tromp ile birlikte kullanılması olgunlaşıp gelişen geleneksel Osmanlı üslubunun kesin göstergelerindedir ¹⁵. Osmanlı mimarlığında kare planlı alt yapı üzerine dairesel bir üst yapı oturtma problemi, geleneksel geçiş unsurlarının her türlü formuyla el alınarak araştırılmıştır ¹⁶. Üçgenler kuşağı ise XIV. ve XV. yüzyıllarda yaygın olarak kullanılmıştır. Erken Devir Osmanlı mimarlığında, üçgenler kuşağı biçim ve strüktür olarak Anadolu Selçuklu mimarlığından farklılıklar göstermektedir. Örneğin uygulama farklılığı olarak, üçgenler kuşağının dekoratif olanaklarının ön plana çıkarılarak değerlendirilmiş olması Anadolu Selçuklu mescitlerinde yaygın olarak kullanım şekline yeni bir soluk kazandırmıştır. Araştırmacılar tarafından prizmatik üçgenler kuşağı olarak da tanımlanan bu geçiş unsuru, badem veya baklava olarak da adlandırılmaktadır. Üçgen yüzeyli geçişler, erken dönem mimarisinde, dekoratif yönleri ile de önem taşımaktadırlar. Süslemeye elverişli yüzeylerinin, mozaik çini ve tuğla süsleme ile bezendiği örneklerle sıkça rastlanabilmektedir. Kubbeye geçişteki diğer bir özellikte, üçgenler kuşağının tromp veya pandantif üzerine oturtulmasıdır. Trompların veya köşede yer alan tek bir üçgenin üzerine oturan kuşak, XV. yüzyılda yaygın olarak kullanılan kademeli bir geçiş strüktürüdür.

¹¹ Metin Sözen, Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, 1992, s.140

¹² Krautheimer, *Early Christian and Byzantine Architecture*, 1981, s.542.

¹³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Ertuğrul, Osman, Orhan Gaaziler Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1989, c.I, s.532

¹⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., Lügatçe kısmında pandantifi; kürevi müselles'alika olarak isimlendirmiştir. Tromp ise; kürevi 'alika dır.

¹⁵ Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, YEM Yayınları, 2007, s.164

¹⁶ Afife Batur, *Osmanlı Camilerinde Geçiş Ögelerinin Evrimi - Mimar Sinan'ın Katkısı*, II. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İ.T.Ü Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi İtü İnşaat Fakültesi Matbaası, c.2, 1986, s.208

Osmanlı mimarlığında sıkça görülen bir diğer geçiş elemanı olan pandantife, erken devir mimarisinde sık rastlanılmamaktadır. Bu dönemde daha çok, son cemaat yeri gibi ana mekânın dışındaki yerlerin örtüsünde kullanılmış olduğu görülmektedir.

XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise pandantif, tromp, ve üçgenler kuşağı, tasarımda daha çok dekoratif bir unsur olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Kubbe eteğinde çokgen veya daire planlı takviye edici bir unsur olan kasnak, kubbenin örttüğü kare planlı alt yapıdan daire planlı kubbeye geçişi sağlamaktadır. Kasnak, gelişimini kubbenin gelişimine bağlı olarak sürdürmüştür.

Devrin teknik yönden dikkat çeken en önemli özelliklerinden biride, çok temiz bir işçilik uygulanması, eserlerin çok doğru gönye ve ölçülere sahip olmasıdır. Bu devre ait eserlerden alınan rölöve ölçülerinde, karşılıklı duvar ölçülerinin ve gönyelerinin büyük oranda birbiriyle tutması, inşaat tekniğinin ne derece gelişmiş olduğunu ve bu sahada mükemmel elemanlar yetiştirildiğini bize göstermektedir¹⁷. Erken Devir yapı tiplerinde inşaatta ve süslemede ana malzeme olarak taş kullanılmaktadır. Selçuklu devrinde büyük beceri kazanan taş ustaları XIV. – XV. yüzyıllarda da sanatlarını sürdürürler. Bu dönem mimarisinde, XIII. asır Bizans yapılarında taş ve tuğla malzemenin dönüşümlü olarak kullanıldığı, duvar kaplaması örneklerine sıkça rastlanılmaktadır. Aslında malzemelerin kullanıldıkları yerleri genel olarak cinsleri belirlemektedir.

2.1. Erken Devirde Cami ve Mescid Gelişimi

Osman Gazi döneminde Karacahisar Kale'si içinde yer alan kiliseden tahvil edilmiş camide, Osman Gazi'nin ilk hutbeyi H. 699(1299) da okuttuğu bilinmektedir. Ancak bu cami harap olmuş ve H. 1307(1891) senesinde Sultan Hamid tarafından tekrar inşası ile ihya edilmiştir¹⁸.

Orhan Bey İznik'teki ünlü Hagia Sophia (Ayasofya) kilisesini camiye çevirmiş ve bitişiğine bir medrese ilave ettirmiştir. Mudurnu'nun Keminos köyünde bir caminin

¹⁷ İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları 1985,c.5, s.472

¹⁸ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Orhan Gaazi Devrinde Mimârî*, Yıllık Araştırmalar Der.1984, I. , s. 115-197

yakın zamanlara kadar varlığı bilinmektedir. Caminin Osman Gazi devrinden olması muhtemel görülmektedir¹⁹. Beylikler dönemine ait, Kütahya'daki Ulu Camii, Timurtaş Paşa ve Hatuniye Camileri de ana mekânları yanlara doğru genişletilmiş, erken devir Osmanlı camileriyle benzer bir şema içerisindedir²⁰.

2.1.1 Genel Bilgiler ve Tarihçe

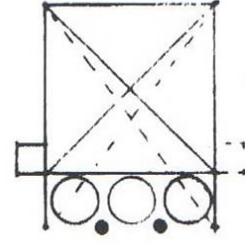
Erken devir Osmanlı'ya ait mimari eserler başta ağırlıklı olarak İznik çevresinde inşa edilmiş olsa da, 1335-1365 yılları arasında başkent olan Bursa'da daha dikkat çeken özelliklere sahip anıtsal uygulamaların yapılmasıyla 'Bursa üslûbu' ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar Bursa üslûbunu İznik ve Bursa'da yapılmaya başlanan yapılardan, İstanbul'da Beyazıt Cami'nin inşasına kadar olan zamanı içine aldığı belirtmektedir. Bursa'nın 1326'da fethinden hemen sonra yapılan Alâeddin Bey Camii bu üslubun özelliklerini taşımaktadır. Erken devrin bir diğer önemli kenti Edirne'ye bakılınca ise, kentin klasik devre hazırlık yapan bir mimari faaliyet sergilemekte olduğu gözlenir. Burada Bursa üslûbunun devamı görülmele beraber bilhassa merkezi kubbe ve revaklı avlunun Osmanlı'daki ilk habercileri Edirne'de rastlanır. Bunun yanında Bursa'dan farklı olarak uygulanan tek kubbeli Edirne yapılarına araştırmacılar dikkat çekmektedir. Tüm bu önemli kentler ve üslupları incelendiğinde Osmanlı mimarisinin dini alanda zaman içinde büyük bir gelişme göstermiş olduğu, Bursa'da başlayan maceranın büyüüp gelişerek İstanbul'da zirveye ulaşmış olduğu görülebilmektedir.

Fetihlerle Osmanlı toprakları üzerinde geniş bir alana yayılan cami ve mescit mimari sanatını, üslup bakımından farklı tiplere ayırmak mümkündür.

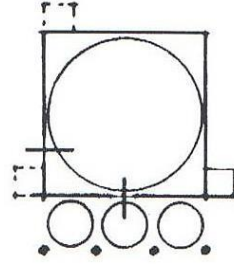
¹⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Orhan Gazî Devrinde Mimârî, Yıllık Araştırmalar Der. I.* 1984.,s. 115-197

²⁰ Ara Altun, *Kütahya'nın Türk Devri Mimarisini 'bir deneme'*, Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 1982, s. 446

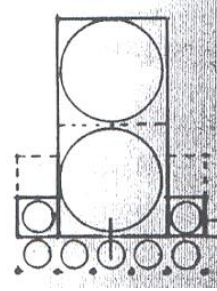
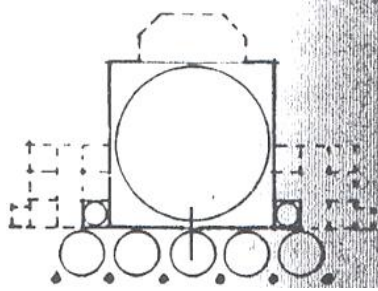
1. atılı Cami ve Mescitler

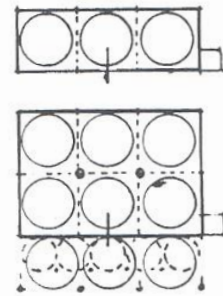
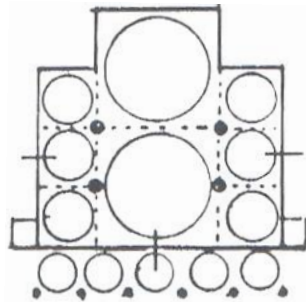
2. Tek Kubbeli Cami ve Mescitler

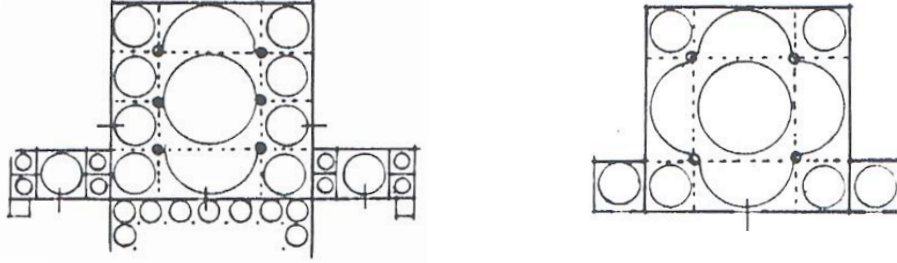
3. Tek ve ift Kubbeli Tabhaneli Camiler

4. İki ve Daha ok Kubbeli Camiler

5.Gelişmiş Merkezi Plana Sahip Camiler²¹

2.1.2 Mimari Özellik ve Malzeme

Anadolu Selçuklu mimarisinde zaman zaman tonoz ve düz çatı kullanılmasının yanında, yarım kubbelerin benimsenmeye başlanması önemli bir gelişmedir²². Örtü sisteminde yer yer kullanılan aydınlık feneri çıkıntısı, külah, kırma çatı ve kubbelerin hareketliliğinin dışında pek bir farklılık görülmemektedir. Selçuklular gerek mescitlerde, gerek diğer yapı tiplerinde kubbeye geçiş sorununu pandantif, tromp ve üçgenler gibi geçmiş dönemlerden tanınan yöntemlerle çözmüşlerdir. Ancak bu unsurların komşu kültürlerden farklı olarak ele alındığı ve Anadolu'ya özgü çözümler üretildiği görülmektedir.

Cephelerdeki sakin ve sağır etki, çok küçük açıklıklarla (mazgalların ve pencerelerin açıklıkları) ortaya çıkmıştır. Yapı tiplerine ve işlevlerine göre, pencere sayısının artmasının yanında, ölçülerinin büyüdüğü hatta çift sıra pencerelerin kullanıldığı görülebilmektedir²³. Ancak zamanla strüktür sisteminin değişip gelişmesi, yapı tiplerinin birbirinden ayrılmasını beraberinde getirmiştir. Bu süreç, Osmanlı mimarisinin temellerini oluşturan önemli etkenlerden biridir.

²¹İ. Aydın Yüksel , *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları* ,İstanbul, 1983, c.5.

²² Selçuk Mülayim, *Sinan ve Çağı*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1989, s. 65

²³ Selçuk Mülayim, a.g.e., s. 68

Beylikler devri mimarisi incelendiğinde ise en önemli karakteristik özelliğinin, kubbe-mekân ilişkisi olduğu görülmektedir²⁴. Bu yöndeki arayış ve denemeler, dönemin mimarisini şekillendiren dikkat çekici bir katkıdır.

Karakoyunlular döneminden kaldığı düşünülen Van Ulu Caminin (1389-1400) mihrap önündeki mukarnaslı kubbesi, Anadolu'da benzer özellikteki eserlerin devamcısı niteliğindedir. Güneydoğu Anadolu'da dört ayağa oturan bir kubbe ve kubbenin dört yanındaki yarım kubbeleriyle Elbistan Ulu Camii, XV. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir²⁵. Böylece ana mekânın yanlara doğru genişletildiği erken devir Osmanlı camilerinin ilk temelleri bu dönemde atılmaya başlanmış olmalıdır.

Beylikler dönemine ait önemli gelişmelerden bir diğeri de, son cemaat mahallinin yapılara eklenmesi ve revaklı avlu oluşturulmasıdır. Aslında Anadolu Selçuklu mescitlerinde sıkça görülen ve çoğunlukla üç bölmeli olan son cemaat mahalli, varlığını geliştirerek devam etmiş denilebilir. Ancak yeni eklenmeye başlanan revaklı avlu sistemi kütle kompozisyonunu tamamıyla değiştirmiştir.

Manisa Ulucami'nin planı ile İznik'te 1333'te yapılan Hacı Özbek ve 1345 tarihli Hacı Hamza b. Argunşah camilerinin kare mekânı tek kubbe ile örtülü ve buna ilâve sütunlu bir son cemaat mahalline sahiptirler²⁶. 1335 yılında Bursa'nın başkent olması ve kentte dikkat çeken özelliklere sahip anıtsal eserlerin inşa edilmesiyle doğan Bursa üslûbunun, en dikkat çeken özelliklerinden biri, kubbenin doğrudan köşe bingileri üzerine oturtularak taşınması ve sütun yerine kârgir ayakların kullanılmasıdır. Ayrıca bu dönemde, Anadolu Selçuklu camilerinde sıkça görülen çok ayaklı ve kemerlerle genişleyen cami planının dışına çıkılarak, daha basit plan tipleri denenmiş ve geliştirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, büyük ve geniş mekânların yan yana getirilmesi ve üst örtü olarak küçük kubbelerin kullanılması fikri doğmuştur. Ayrıca genel hatlarıyla incelenen bu üsluba uygun yapıların

²⁴ M. Oluş Arık, *Turkish Architecture in Asia Minor in the Period of the Turkish Emirates The Art and Architecture of Turkey*, Ed. by E. Akurgal, Oxford University Press, Office du Livre, Friburg.,1980, s., 111-136

²⁵ Oktay Aslanapa, *Kazısı Tamamlandıktan Sonra Van Ulu Camii*, Sanat Tarihi Yıllığı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enstitüsü Yayını, İstanbul, 1973, s., 1-25

²⁶ Selçuk Mülayim, “*Kubbe*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c.26, s. 300-303

neredeysi tamamı sade ve net, her türlü gereksiz motiften sıyrılmış bezeme ile süsleme detaylarına sahiptir.

Anadolu Selçuklularının geleneğini devam ettiren ve siyâsi ortamdaki varlıklarını her zaman hissettiren diğer önemli beylikler Karamanoğulları ve Saruhanlılardır. Saruhanlılar döneminden kalan Manisa Ulu Camii (1376), daha sonraki gelişmeler için en önemli basamak yapıdır. Caminin asıl kütesine birleşen sütunlarla çevrelenmiş revaklı avlusu, organik bir düzene sahiptir. Ayrıca yapının büyük kubbesi, Silvan Ulu Camisi'ndeki kompozisyonu bir adım daha ileriye taşımaktadır. Yapının bu gelişmişlik düzeyi, Osmanlı camilerine ulaşan tarihi gelişiminin en üst seviyesini temsil etmektedir. Osmanlı camilerinin plan tipine ulaşma evrelerinde, yapılardaki kütle kompozisyonu da değişim içine girmiştir.

Anadolu beyliklerinde denenilen yapı tiplerinin en dikkat çeken özelliklerinden bir diğeri de, mihrap önü kubbesinin her aşamada biraz daha büyümesi olmuştur.

Anadolu Selçuklu mimarisinden miras kalan diğer detaylar ise, Hristiyan sanatçıların katkısı ile özellikle çeşitli dekoratif ayrıntıların oluşturulması, cephe nişlerinde farklılıklar, çift profiller ve organ motiflerdir. Ayrıca Selçuklu mimarisinde yaygın olarak kullanılan tuğla, Anadolu'nun bir taş ülkesi olması sebebiyle erken devir mimarisinin gelişim evrelerinde, yerini taş kullanım çeşitliliğine bırakmıştır. Tuğla malzemesi, kümbet ve minarelerde uzun süre Büyük Selçuklu uygulamalarına bağlı kalınarak yaşatılmaya devam etmiştir²⁷. Ancak, özellikle Güneydoğu bölgesinden çıkan renkli taş malzemelerle harmanlanarak kullanımı fazlaca görülebilmektedir. Bunun yanında tuğladan taşa geçişin çeşitli formülleri araştırılıp gelişirken, taş işçiliğinin hızla gelişmesi ve çeşitli yapı tiplerinde uygulanması yerli geleneklerin etkisini de arttırmıştır.

Osmanlı mimarisinde bir Memluk etkisi olarak görülen renkli taş malzemenin kullanımı, belli örneklerle sınırlı kalmıştır.

Ana mekândan kubbeye geçişte, trompların veya köşede yer alan tek bir üçgenin üzerine oturan kuşak, kademeli bir geçiş strüktürüdür. Bu kademeli geçiş uygulamasının görüldüğü Bursa Muradiye Camii (1426)²⁸ erken örneklerden biridir.

²⁷ Doğan Kuban, *Anadolu-Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları*, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1965, s.,99-102

²⁸ E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, c2. s. 301-302

Bir diğ er geçiş elemanı olan pandantifin en erken örneklerin biri olarak da, Edirne Eski Camii (1414) ibadet mekânının üzerinde rastlanmaktadır.

XV. yüzyılın sonlarına doç ru, Fatih devrinden itibaren, pandantif birinci derecede önem taşıyan mekânlara girmiştir. Üsküdar Rum Mehmed Paşa Camii (1471)²⁹ ilk örneklerindedir. XVI. yüzyılın başlarından itibaren ise artık pandantif, Osmanlı mimarlığında geçiş unsurları arasında en sık kullanılanı olmaya başlamıştır. Bazen bu geçişler, yivler ve mukarnaslarla dolgulanıp, düşey etki estetik bir biçimde çözümlenmiştir. Bu uygulamanın önemli örneklerinden biri İstanbul Davud Paşa Camii (1485)³⁰ inde mukarnaslı tromplarda görülebilmektedir.

Erken devirde cami ve mescid inşa malzemeleri olarak, küfeki taşına, kalker esaslı oluşu sebebiyle kolay işlenebilir özelliğ i kesme taş olarak ince derzli dış duvarlarda, dış mihraplarda, sövelerde, sıvanmayacak yerlerde ve hatta mihrap ve minberlerde sıkça yer verilmiştir. Kemerlerde, minare kaide ve gövdelerinde şerefeler ve korkuluklarda kullanılan malzemenin kaba yonu hali çoğ unlukla tuğ la ile yatay ve dikey yerleştirilerek kullanılmıřtır³¹.

Duvar teknikleri incelendiğ inde, orta ve geç dönem Bizans etkilerini yapı ayrıntılarında görmek mümkündür. XIV. yüzyıl sonuna kadar duvar inşaatında, moloz taş ađ rlıklı olmak üzere moloz ve kaba yonu taş tuğ ladan oluşan almaşık duvar sıkça gözlenebilmektedir ³².

Almaşık örgüye, duvarlarda olduğu kadar kubbe kasnaklarında da sıkça yer verilmiştir. Kullanılan taşlar genelde çok düzgün olmadığ i için taş arası derzleri geniş bırakılmak mecburiyetinde kalınmıştır. Bu duvar dokusu sadece XIV. asrı değ il, XV. asırda da Bursa bölgesi için karakteristik bir özellik olmuřtur³³.

Kubbe inşasında bazen taş kullanılsa da çoğ unlukla tuğ la malzemenen örülmüştür. Tuğ la taşla birlikte veya tek başına çeşitli yerlerde fazlaca kullanılmıştır. Kalınlıkları

²⁹ E. Hakkı Ayverdi *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri* İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları C. III, s.412

³⁰ E. Hakkı Ayverdi, a.g.e. s. 334

³¹ İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri* , İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları c.5, s.472

³² Afife Batur, *Osmanlı Mimarisinde Geçiş Ögelerinin Evrimi - Mimar Sinan'ın Katkısı* ,1970, s.135-227

³³ Ahmet Ersen, *Kayseri'de Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi yapıları harçlarının özellikleri ve onarım harçları tasarımı*, 1986, s. 71

3 ila 7 cm. kadar değişen, ebatları 28x28x28x41-55 cm. kadar ulaşabilen malzeme, en çok moloz ve kaba yonu taş aralarında yatay veya dikey olarak sıralanmışlardır. Minare kaide ve gövdelerinde, kemerlerde, ve son cemaat mahallerinin alınlıklarında tek başına ya da taşla bir arada kullanımı söz konusudur. Taşla veya tek başına süs unsuru olarak kullanımı Bizans döneminde de görülen, Anadolu Selçuklu devrinden kalma bir kullanım şeklidir³⁴.

Kubbelerin XIV. ve XV. asırların ilk yarılarında kiremitler kaplandığı tahmin edilmektedir. Daha sonraları kurşun kaplanmaya başlanmış olsa da, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda iktisadi nedenler ile kurşun kaplamanın yerini tekrar kiremidin aldığı görülmektedir. Tuğla ayrıca çok sıcak ve sağlam bir malzeme olması hasebiyle zemin döşemesi şeklinde cami harimlerinde ve son cemaat mahallerinde kullanılabilmiştir. Kare ve altı köşeli üretimleri görülen tuğlanın 55 cm kadar ebatları mevcuttur.

Harç, evvelden beri bilindiği şekliyle horasan harcı olarak kum, kireç ve tuğla taş kırıklarının karışımı olarak duvarlarda kullanılmıştır. Kireç harcı hususi yerlerde kullanılmış, alçı ise daha çok tezyinata tercih edilmiştir. Pencere dışlıklarında yer yer alçı malzeme tercih edilmiş olsa da, dış koşullara oldukça dayanıksız olması nedeniyle çok çabuk hasar görmüştür.

Alçı, hassas yapısı nedeniyle, daha çok mihraplarda, istalaktitlerde ve büyük ebatlı köşelik mukarnaslarda kullanılmıştır. Yer yer pendantif ve kubbelerde malâkarilerde görülmektedir. Ancak bu uygulamaların, alçının suya olan dayanıksızlığı nedeniyle siva ile kullanıldığı tahmin edilmektedir³⁵.

Bu dönemde mimari bezeme oldukça sadedir. Taş veya mermerden yapılan cümle kapıları, pencere çevreleri, pencere alınlıkları, kemerler, mihraplar ve minberler, silmelerle, kabartma süslemelerle, mukarnaslar, iki renkli taş veya mermer sıralarıyla bezenmiştir. Yapı içinde sütun veya desteklerde, sütun başlıklarına, nadiren de mihraplarda taş kabartma süslemeler görülmektedir. Akdeniz mimarisinde yaygın olarak kullanılan mermerin, yerel kaynaklardan ya da yapı kalıntılarından sağlanarak kullanıldığı bilinmektedir. Devşirme malzemelere, sütun ve sütun başlıklarında sıkça rastlanır. Bu dönemde Edirne ve Bursa yapılarında örnekleri görülen, bitkisel

³⁴ İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları c.5, İstanbul, s.472

³⁵ İ. Aydın Yüksel, a.g.e. s. 473

motifler ve yazılardan oluşan sıva üzerine yapılmış kahverengi, siyah, mavi ve kırmızı renkli kalem işleri de uygulanmıştır. Granit malzeme bu devirde sütunlarda veya bazen sövelerde ya da yer kaplamalarında görülmektedir.

Ahşap olarak minber, kürsü doğrama, kapı, mahfillerde, gergi ve duvar içinde hatıl olarak kullanılmıştır. Tezyinatın dışında dikme, çatı, ahşap kubbe olarak da mevcuttur. Ahşap kubbeler çoğunlukla kiremitle kaplıdır³⁶. Kemerler, kubbe ve tonozların iç yüzeyleri ile duvarlar, motifleri bazen çok karmaşık olabilen kalem işleriyle süslüdür. Birçok camide avlu revaklarını örten kubbelerin iç yüzeylerinde zengin kalem işi örneklerine rastlanır. Bursa ve Edirne’de erken dönem Osmanlı cami ve mescitlerinin bazılarında ahşap tavanların, kornişlerin, pencere ve kapı kanatlarının, minber, rahle ve çekmecelerin, kırmızı, koyu mavi, sarı, yeşil ve beyaz renklerin kullanıldığı, bitkisel ve geometrik desenli lake bezemeleri vardır. Bu bezemelerdeki desen ve kompozisyonlar çağdaş çini, seramik kumaş ve halılarda görülen desen ve kompozisyonlardır³⁷.

2.2 Erken Devir de Tek Kubbeli Cami ve Mescitler

Osmanlının erken devrinde yapılan mimari eserler arasında en önemlileri cami ve mescitlerdir. Cami ve mescitler ise plan tiplerine göre incelendiğinde kübik mekânlı ‘Tek Kubbeli Cami ve Mescitler’ öne çıkmaktadır. Basit sade minaresi ve son cemaat yeri olmayan örneklerin yanı sıra anıtsal boyutlarda çok gözlü son cemaat yeri olan daha görkemli örnekleri de günümüze ulaşabilmiştir.

Kaynaklarda tek kubbeli yapı geleneğinin tarihi hakkında farklı görüşler yer almaktadır. Bazı görüşler tek kubbeli yapıların kökenini Orta Asya çadırlarına ve Uygur dönemi ‘stupa’larına bağlamaktadırlar³⁸. Diğer bir görüş ise kubbenin kökeninin, ‘Sasani Ateşgedeleri’nde görmektedir. Ateş mabedi, ortasında bir sunak bulunan ve dört destek tarafından taşınan, üzeri kubbeyle örtülü baldaken kuruluşlu

³⁶ İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları c.5, 1983, İstanbul, , s.472

³⁷ Gönül Öney, *Erken Osmanlı Sanatı Beyliklerin Mirası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2002, s.14

³⁸ Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977, s. 75

yapılardır³⁹. Diğer bir görüş ise tek kubbeli camilerin, Orta Asya ve İran sanatının karşılıklı etkileşiminden ortaya çıkan bir şema olduğunu vurgulamaktadır⁴⁰. Türkler İran'da çok sayıda tek kubbeli cami inşa etmişlerdir.

Kaynaklarda Gazneli ve Karahanlı yapılarının mimarisinde görülen tek kubbeli cami örneklerinden günümüze ulaşabilen olmadığı geçmektedir. Büyük Selçuklular döneminde inşa edilen büyük Cuma Camilerinde, bu camilerin ilk inşa edilen kesimleri olan mihrap önü kubbeleri, tek kubbeli camilerin ilk örnekleridir. Sonraki ilavelerle şekilleri fazlasıyla değişen İsfahan Mescid-i Cuması (1080)⁴¹ Gülpayegan Mescidi Cuması (1105-1118)⁴², Kazvin Mescidi Cuması (1113)⁴³, Barsian Mescidi⁴⁴ ve Ardistan Mescidi Cuması (1160)⁴⁵ gibi Büyük Selçuklu camilerinde, caminin özünü oluşturan tek kubbe ile örtülü mekân, mihrap önü mekânına dönüşmüştür. Bu camilerin tamamında kubbe tuğlalarla inşa edilmiş ve geçişler tromplarla sağlanmıştır.

Mescitler, Türk toplumunun iskânla oluşturduğu mahallelerin küçük ibadet mekânlarıdır. Tek kubbeli mescitler ilk olarak I. asırda Konya çevresinde görülür. Bu dönemde fethedilen önemli kentlere sultanlar tek kubbeli camiler yada mescitler yaptırmıştır. Bu camilerin neredeyse tamamı büyük tamirler geçirmiş, kubbeleri minareleri revakları yenilenmiş ya da yeniden inşa edilmiştir.

Kare planlı üzeri bir kubbe ile örtülü harim şeması, Beylikler dönemi camilerinde en çok tercih edilen plan şemalarından biridir. Bu dönem camilerinin boyutlarında, belirgin bir büyüme dikkati çekmektedir⁴⁶. Özellikle Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren görülmeye başlanan bu camilerin bilinen en eski örneği, İznik Hacı Özbek Camii'dir (1333)⁴⁷. Kare mekânlı harimin tek kubbe ile örtüldüğü plan tipinde inşa edilmiş erken dönem örnekleri arasında; Konya Beşarebey Mescidi

³⁹ A.Godard, *L'Art de L'Iran*, Paris, 1962, s. 340-343

⁴⁰ Semra Ögel, *Der Kuppelraum In Der Türkischen Architektur*, Istanbul Historich-Archaeologisch Institut in Het Nabije Oosten, 1972, s.1

⁴¹ Suut Kemal Yetkin, *İslam Mimarisi*, Ankara, 1965, levha CXXXII.

⁴² A.Godard, *L'Art de L'Iran*, Paris, 1962, s. 194, fig. 132.

⁴³ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 62

⁴⁴ A.Godard, *L'Art de L'Iran*, Paris, 1962, s. 341

⁴⁵ A.Godard, *Ather-e Iran,I*, 1936, s. 194, fig. 132

⁴⁶ Gönül Öney, *Beylikler Devri Sanatı XIV-XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Türk Tarih Kurumu, 2007, s. 4

⁴⁷ Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitabevi, 2005, s.3

(1213)⁴⁸, İznik Hacı Özbek Camisi (H.734/M.1333)⁴⁹, Bilecik Orhan Gazi Camisi (1331-?)⁵⁰, Edirne Şehabeddin Paşa (Kirazlı) Mescidi (H.840/M.1436-1437)⁵¹ yer almaktadır. Tek kubbeli camilerden bazılarında, harim mekânının genişletilmeye çalışıldığı görülmektedir. Örneğin İznik Yeşil Cami (1378-1391)⁵² Edirne Darülhadis Camii (1435) ve Edirne Şah Melek Camii'nde (1429) kare planlı harimin kenarına bitleştirilmiş iki ya da üç birimli mekânlar harimi kuzeye doğru genişletmektedir. Bilecik Orhan Camii (1324-1362), İnönü Hoca Yedigâr Camii'nde (1374) ise harim, dört kenarına inşa edilmiş enlice kemerlerle genişletilmiştir⁵³. Mimar Sinan'ın eserleri arasında da tek kubbeli camiler görülmektedir. Tekirdağ Rüstem Paşa Camii(1553) ⁵⁴, Diyarbakır İskender Paşa Camii⁵⁵ ve İzmit Pertev Paşa Camii (1576)⁵⁶ bunlardan birkaçıdır. İstanbul Mahmut Paşa Camii (1472) ,İstanbul Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii (1496 – 1497), İstanbul Firüzağa Camii (1491) ise İstanbul örneklerinden bazılarıdır. Görülüyor ki, tek kubbeli plan şeması yalnız İstanbul'da değil Anadolu ve Trakya'da inşa edilen külliyelerin camilerinde de uygulanmıştır. Bu yapılar arasında planın genel şeması dışında özgün karakterini koruyanını bulmak, neredeyse imkânsızdır. Deprem ve yangınlar, uzun süreli bakımsızlık, XIX. ve XX. yy savaşları, Fatih döneminde yapıldığını bildiğimiz birçok mescidin büyük bir bölümünü ortadan kaldırmıştır. Uzman olmayan ve bilinçsiz müdahaleler ile özgün karakterlerini yitiren eserlerin duvar dokuları, pencere ve minare ayrıntıları özgünlüğünü yitirmiştir. Detaylı araştırmalar yapılmadan incelenen ve müdahalelerde bulunulan yapıların sayısı azımsanmayacak derecededir. Örneğin İznik Hacı Özbek, Bursa Aleaddin, Behramkale, Hüdavendigâr, Bursa Yiğit Köhne, Hoca Ali, İbn Bezzaz, Kemalli'de Asılhan, Edirne'de Şah Melek

⁴⁸ Murat Katoğlu, “13. yüzyıl Konya'sında Bir Cami Grubunun Plân Tipi ve “Son Cemaat Yeri”, Türk Etnografya Dergisi, Sayı:9, Ankara, 1967, s. 82.

⁴⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinin İlk Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, c. I, İstanbul, 1989, s. 163.

⁵⁰ Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, Yem Yayınları, İstanbul, 2007, s. 125.

⁵¹ Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, Ankara, 2001, s. 31-36.

⁵² Ali Kızıltan, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler*, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1958, s.107, res. 56.

⁵³ Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, Ankara, 2001,s.143

⁵⁴ Mehmet Tuncel, *Babaeski, Kırklareli ve Tekirdağ Camileri*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1974, plan no:5

⁵⁵ Oktay Aslanapa , *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitabevi , s.237

⁵⁶ Oktay Aslanapa, a.g.e., s.286

Paşa Cami'lerinde giriş revakının uzatılarak yanlarının kapatılması müdahalesinde bulunulmuştur. Erken devir tek kubbeli cami ve mescitlerde, genellikle kübik bir formda olan alt mekânın kubbeye geçişinde Türk üçgeni kullanılmıştır. Bunun yanında minare vazgeçilmez bir gereksinim olarak görülmemiştir. Minaresi daha sonraki dönemlerde eklenen örnekler mevcuttur, Mudurnu'daki Yıldırım Camii buna bir örnektir.

Erken devirde uygulanan minarelerin genelde mescit duvarına taşıtılmaktan kaçınıldığı, bağımsız bir temel üzerine kaide ile yapıldığı görülmektedir. Yüzyıllar boyunca deprem vb. afetler nedeniyle minare gövdeleri yıkılmış ancak kaideleri özgünlüğünü koruyabilmiştir. Yine bu devirde minarelerin konumu hususunda farklı uygulamalar görülmekte, genel eğilim ise girişin sağına yerleşmesi şeklindedir. Ancak bu kesin bir yargı olmamakla birlikte Bursa ve Edirne kentlerinde sağa ve sola konulan fazlaca örnek mevcuttur.

Bütün bu camilerde görülen bir diğer özellik ise, çok az pencereli oluşları ve kasnaklarının yüksek genelde almaşık duvar tekniği ile inşa edilmiş olmalarıdır. Örtüleri sonradan kurşuna çevrilmiş olsa da Hacı Özbek Camisi'nin⁵⁷ eski fotoğraflarında görüldüğü gibi, özgün kaplamaları kesinlikle kiremittir.

Tek kubbeli mescitlerin en özenli ve ince bezemelere sahip örnekleri İznik'te Yeşil Cami ve Edirne'de Şah Melek Paşa Cami'leri sayılabilir. Yeşil Cami planı ve tasarımıyla Osmanlı'nın ilk dönem mimarisinde özel bir yer işgal eder⁵⁸. Bunların yanında tek kubbeli camilerin en önemli plan elemanı, sonradan son cemaat yeri adını alacak olan, giriş bölümlerinin biçimlenişidir. Giriş revakının ilk örnekleri, XIII. asır da Konya mescitlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Akşehir Taş Medrese Mescidi(1250) ve Konya İnce Minareli Medrese Mescidi (1260-1265) iki göz revaklı yapıların ilk örneklerindendir. Konya Sırçalı Mescit(XIII. yüzyılın ikinci yarısı) üç göz revaklıdır. Konya Beşarebey Mescidi (1213), Konya Taş Mescit (1215), Alanya Akşebe Sultan Mescidi (1230), Konya

⁵⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinin İlk Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti c. I, , İstanbul, 1989, s. 163.

⁵⁸ Doğan Kuban , *Osmanlı Mimarisi*, YEM Yayınları, İstanbul, 2007, s.123-124

Küçük Karatay Mescidi (1248) ve Konya Beyhekim Mescidi'nde (XIII. yüzyıl) ise, kapalı son cemaat yeri olan yapılarıdır⁵⁹.

Revak uygulaması evrensel olsa da, yapı girişlerindeki özel konumunun ilk örnekleri Bizans etkisine bağlanabilir. Özellikle duvarlar arasında sadece bir yöne açılan revak, Antikite'ye uzanan bir uygulamadır. Ne var ki Bizans mimarisinde tek kubbeli ve revaklı girişli bir yapı yada cephe yoktur⁶⁰.

Erken devir tek kubbeli yapılarda, kübik alt yapıdan kubbeye geçişte kullanılan unsurlar, süsleme çabalarının en aza indirgenerek, üst yapının alt yapıya uyumunu sağlayan tasarımsal yaklaşımlarla ele alınmıştır. Geçiş bölgelerinde kullanılan unsurlar üzerinde, süsleme ikinci planda bırakılmıştır. Malzemenin doğal görünüşü, tuğla örgü, oranların uyumu ve geçiş unsurlarının görsel etkisi mescitlerin iç mekânına zenginlik katmıştır. Erken devir mescitlerin dış görünüşleri, günümüze ulaşana kadar doğal yollardan ve yapılan onarımlar sonucu değişikliklere uğramıştır. Özgün hali sıvalı veya çıplak tuğla olan kubbelerin çoğunluğu kurşun ile kaplanmıştır. Günümüzde yapılan onarımlarda ise yaygın olarak harçla sıvanmaktadır.

Erken devir mescitlerin dış görünüşleri ise, yalın olarak kare küp alt yapının üzerine yarım küre şeklinde bir kubbenin oturması ile şekillenmektedir. İki farklı geometrik şemanın iç mekânda olduğu gibi dışta da gayet sade bir şekilde birleştiği görülmektedir. Mescitlerin tamamında kubbe, kasnak ve geçiş unsurları dış görünümde yapıya hâkim unsurlar olarak gözlenmektedir. Dışarıda da süslemeye yer verilmemesi, geçiş unsurları strüktürü dışarı yansıtmayacak şekilde, genellikle kasnağın içine yerleştirilmiştir. Mescitlerde görülen yapısal, görsel beraberlik ve benzerlikler inşa tarihlerinin yakın olması ve yapıların aynı mimar veya ustalarının eseri olduklarını ifade etmektedir.

⁵⁹ Oktay Aslanapa, *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi*, Ankara, 1991, s. 55-62.

⁶⁰ Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, c.5, s.472

3.EDİRNE SELÇUK HATUN MESCİDİ

Romalılar tarafından ele geçirilen alanlarda; askerlerin barınması karışıklıkları önlemek ve eşit bölünme için “castrum” adı verilen ızgara planlı, etrafı surlarla çevrili kamplar inşa edilmiştir⁶¹. Türkler Edirne’yi 1362 de fethedince mahalleleri surların kuzey-güney ve doğu yönlerinde oluşmuştur. Kaleiçi’nin dokusu hakkında Evliya Çelebi; Kaleiçi’nde taş kaldırım döşeli 360 sokak bulunduğunu ve bu sokakların satranç tahtasında olduğu gibi birbirini kestiğini yazmaktadır⁶². Türklerin eski yapıyı bozmayarak yeni yerleşimi etrafa düşündüğünü kaynaklarda görebiliyoruz. 1500’lü yıllara gelindiğinde kent yavaş yavaş Kaleiçi dışında kuzey ve doğu yönlerine doğru büyümeye başlamıştır. Bu tarihten sonra Kale dışında oluşan yeni mahalleler çoğalmış ve cumhuriyet dönemine kadar günümüzde Edirne kent merkezini oluşturan kesimde gelişme göstermiştir. 1500 yılından cumhuriyet dönemine kadar gelişen bölge sınırları içerisinde, günümüzde Talatpaşa, Babademirtaş, Umurbey, Meydan, Sarıcapaşa, Medrese Alibey, Abdurrahman, Yancıkçışahin, Nişancıpaşa, Barutluk gibi mahalleler yer almaktadır⁶³.

Edirne Trakya’daki en önemli Roma merkezlerinden biriyken Bizans şehrine dönüşmüş, Türk idaresine geçtikten sonrada hızla bir Türk şehri özelliği kazanmıştır⁶⁴. İlk Türk gruplarıyla XIV. asrın başlarında tanışan Edirne’nin Osmanlı egemenliğine giriş tarihi konusunda araştırmacılar farklı görüşlere sahiptirler. Fetih tarihi olarak, T. Gökbilgin⁶⁵ ve O.Onur⁶⁶ 1362 yılını, R.M. Meriç⁶⁷ 1361 veya 1362 yılını, İ.H.Uzunçarşılı⁶⁸ 1363, A. Burmov ise⁶⁹ 1371 yılını kabul etmektedir. Ancak

⁶¹ Zeynep Aktüre, *Eskiçağ’ın Mekanları, Zamanları, İnsanları*, ODTÜ Yüksek Lisans ve Doktora Programı, Doktora Araştırmaları Sempozyumu III., 2003, ODTU, Ankara,1991.

⁶² Oral Onur, *Edirne Çarşıları ve Yitirilen Tarihi Eserler*, Türk Kütüphaneciler Derneği, 1989

⁶³ Faruk Sarıusta, *Evliya Çelebi’ye Göre 17. Yüzyılda Edirne’nin Şehir Coğrafyası ve Kültürel Hayat*, Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 24, Temmuz- 2011, s:124-149

⁶⁴ M. Tayyib Gökbilgin “*Edirne*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c.20, s. 431

⁶⁵ M. Tayyib Gökbilgin , *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası / Vakıflar - Mülkler – Mukataalar*, İstanbul Yayınları, 2007, s.6

⁶⁶ Oral Onur , *Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*, Edirne, 1972 ,s.4.

⁶⁷ Rıfki Melül Meriç , *Edirne’nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, c.I, İstanbul,1963, s.439.

⁶⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.4, Ankara, 1982, s.163

⁶⁹ A. Burmov, (Çev: H. Eren), *Türkler Edirne’yi Ne Vakit Aldılar?*, Belleten, VIII/49, İstanbul, 1949, s.106

konuyu detaylı inceleyen H. İnalçık'ın arşiv belgeleri ve diğer kaynaklara dayanarak elde ettiği sonuçlara göre Edirne, M. 1361'de Osmanlı sınırlarına katılmıştır⁷⁰.

Evliya Çelebi, köklü bir tarihi geçmişi olan Edirne şehrinin kuruluşunu ve gelişimini kendisine has ifadeleri ve tasvirleriyle detaylı şekilde anlatmıştır. Hz. İsa döneminde "Edrone" adlı kralın bölgede bir kale yaptırıp kendi adını bu kaleye verdiğiinden bahsetmektedir⁷¹. Kısa bir süre içinde surların dışına taşarak sultanlar, vezirler ve halktan hayır sahiplerinin kurdukları vakıflarla büyük bir Müslüman Türk şehri kimliğine bürünmüştür. Ayrıca bir saray kompleksi yapılmış, şehrin içindeki büyük bir kilise camiye çevrilmiş, bir taraftan daha başka cami ve mescitler inşa edilirken diğer taraftan da Avrupa yönüne giden ana yol üzerinde bulunduğundan büyük han ve kervansaraylar inşa edilmiştir⁷². Kale içinde mahalleler ve oturanlar mevcut olup dışta yalnız Yıldırım semtinde bir Kilise yıkıntısı ve Evliya Çelebiye göre Hıdırlık tepesinde bir de Bektaşî tekkesi var idi. Bizans ve Latin İmparatorlukları dönemine Edirne hâkimlerine ait saray, kilise gibi yapıların şimdiki maarif bahçesi (bu bahçe itfaiye kulesi yakınında imiş.) denilen yerde buldukları kesindir⁷³.

Evliya Çelebi Edirne'de mahalleleri etnik çeşitliliğe belirlemiş sur içinde de Müslüman mahallelerinin varlığında söz etmiştir ve mahalleleri şöyle sıralamıştır; Hünkâr, Saray, Muradiye, Taşlık, Kayık, Selimiye, Eskicami, Üçşerefe, Arasta, Mahkeme, Fildamı, Kasımpaşa, Timurtaşpaşa, Kızılminare, Eşekadın, Darülhadis, Katırhanı, Beylerbeyi ve Saraçhane mahalleleri⁷⁴. Araştırmacılar abartılı bir nüfus sayısı verdiğini belirtmektedirler.

VIII. ve XX. asırlar arasında geçirdiği savaşlar ve doğal afetlerle büyük tahribat yaşayan kentte, fetihten sonra hızla imar faaliyetlerine başlanmıştır.

Edirne'nin fethinden sonra Kale içinde kiliseden döndürülme bir cami olup, kaynaklarda Kilise Cami olarak geçmektedir. Ayrıca bu caminin Fatih'in emri ile

⁷⁰ Halil İnalçık, *Edirne'nin Fethi (1361)*, Edirne, Edirne'nin 600.Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı, Ankara, 1993, s. 159.

⁷¹ T. Temelkuran, N.Aktaş, *Evliya Çelebi Tam Metin Seyahatname* " Üçdal Neşriyat,1986, İstanbul, s.329

⁷² M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c.20, s. 431

⁷³ Dr. Rifat Osman (Çev: Yrd.Doç.Dr.RatipKazancıgil), *Edirne Rehnüması*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları , 2013, s. 28

⁷⁴ T. Temelkuran, N.Aktaş , a.g.e., s.351

yıkılarak yerine iki paye üzerine altı kubbeli büyük bir cami yapıldığı bilgileri de yer almaktadır⁷⁵.

I. Murad'ın camiye çevirdiği kilisenin yanına II. Murad tarafından Siraceddin Mehmed b. Ömer Halebi'nin ilk müderrisi olduğu medrese inşa ettirilmiştir. Bu cami 1752 zelzelesinde büyük ölçüde zarar görmeye beraber uzun yıllar harabesi ayakta kalmıştır⁷⁶. Yapının vakfi olmadığı için ne medresesi ne camisi bir daha yapılamamıştır. Yaklaşık yüz elli yıla yakın bir süre içinde şehir bugünkü şeklini alıp genişlemiştir⁷⁷. Edirne'de daha çok cami ve medrese yapılarına rastlanmaktadır. İstanbul'un alınışına kadar geçen yaklaşık 90 yıllık dönemde kentte, Sultanlar ve devletin ileri gelenleri, sadrazamlar, kendi adlarını taşıyan çok sayıda anıtsal camiler yaptırmıştır. Evliya Çelebi, IV. Murad döneminde (1623-1640), Edirne'de 14'ü sultanlara ait yapı, 300'ü vezirler ve ayanlar tarafından inşa ettirilmiş, toplam 314 cami bulunduğunu kaydetmektedir⁷⁸. Oktay Aslanapa yalnız yirmi üç camiden bahsetmiştir.

XVII. asırdan itibaren kent önemini yitirmeye başlamış, yüzyılın ortalarında iki büyük afet ile ciddi tahribat yaşamıştır. 4 Temmuz 1745'te çıkan yangında kentin 60 mahallesi zarar görmüştür⁷⁹. 1751 yılında meydana gelen depremde ise, şehrin büyük bir bölümü tahrip olarak kentteki birçok eser ciddi hasarlar alarak yıkılmıştır. Rıfat Osman'da bu bilgileri doğrularak, 300 caminin yarısının bu üç yüz sene içinde değişik sebeplerden dolayı yıkıldıklarını belirtmektedir⁸⁰. Kent 1878'de Ruslar, 1913'te Bulgarlar ve 1920'de Yunan işgaline maruz kalmıştır⁸¹. Ancak Edirne'nin Osmanlı Dönemi'ndeki en zor ve sıkıntılı günleri Balkan Savaşları sırasında yaşanmıştır. 1913'te Bulgar kuşatması ile aylarca top ateşine tutulmuş ve anıt eserlerin birçoğu büyük hasar almıştır. Edirne'nin son gördüğü felaket 1953 yılındaki zelzeledir. Bunun sonucunda tarihi eserlerden birçoğunda yeni tahribatlar olmuş,

⁷⁵ Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Bellemece Yayınları, 2011, s. 53

⁷⁶ M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c.20, s. 431

⁷⁷ Dr. Rıfat Osman, a.g.e., s. 30

⁷⁸ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Çev: Z. Danişman), c.V, İstanbul, 1970, s. 324

⁷⁹ Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Bellemece Yayınları, 2011, s. 26-27

⁸⁰ Dr. Rıfat Osman (Çev: Yrd.Doç.Dr.RatipKazancıgil), *Edirne Rehnüması*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2013, s. 27

⁸¹ B.S. Baykal, *Edirne'nin Uğramış Olduğu İstilalar*, Edirne, Edirne'nin 600.Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı, Ankara, 1993, s. 180-184.

Gazi Mihal Camii gibi bazıları ise bundan sonra uzun yıllar kendi haline terkedilmiştir⁸².

Baş eğmek, alını yere koymak tazim ile boyun eğmek anlamında kullanılan secde kökünden türeyen mescid, secde edilen yer, mekân anlamına gelmektedir⁸³.

Müslümanlar için önemli olan Cuma namazını daha fazla kişinin bir arada kılabilmesi için büyük ibadet mekânları olan Mescid-i Cuma'lar yapılmıştır. Bu mescitler dışında Cuma ve bayram namazı kılınmaz. Ancak zamanla bu mekânlar artan nüfusa cevap verememiş ve bir kentte birden fazla mescid-i cuma yapılmıştır. Mescid-i Cuma olarak adlandırılan bu büyük yapılar zamanla mescid'ül cami, daha sonra da kısaca cami adını almıştır. Bundan sonra Cuma ve bayram namazı kılınan yerlere cami, kılınmayan yerlere ise mescid ismi verilmiştir. Önceleri bir mescidin, mescid-i cuma olup olmadığı minberinin bulunup bulunmamasından anlaşılırdı. Ancak günümüzde, artık her mescitte ve camide minber bulunmaktadır fakat yine de bir mescide ancak Diyanet İşleri Başkanlığının izniyle minber konulabilmektedir. Minberi ve izni olan her cami de cuma ve bayram namazı kılınabilmektedir. Bu da yerleşim yerindeki nüfus ile ilgili bir çözüm olarak getirilmiştir.

3.1 Edirne'de Cami ve Mescid Gelişimi

Osmanlı şehirciliğinde kale içlerinde oluşmaya başlayan kent dokusunun, ovalara doğru yayılmasıyla şehrin gelişmiş olduğu görülmektedir. Mahallelerin meydana gelişi ve adlandırılışı hususu, mescitlerin inşası ile birebir bağlantılıdır. Mahalle mescitlerinin ve ona bağlı diğer unsurların inşası sırasında, yerleştirilmelerinin ustaca olduğu tüm Osmanlı şehirlerinde ortak özellik olarak dikkat çekmektedir. Yapıların topoğrafyanın bir parçası gibi ele alınarak, meydancıkların, çeşmelerin, çıkmaz

⁸² M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c.10., İstanbul 1994 s. 120.

⁸³ Ahmet Önkal - Nebi Bozkurt, *Cami*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c.7., İstanbul 1994 , s. 56

sokakların ve hatta çınar gibi unsurların bir bütün olarak ahenkle bütün bu yerleşmeye aksettirildiği günümüze ulaşabilen örneklerinde yaşanmaktadır⁸⁴.

Camilerin olmadığı veya uzak mesafede olduğu, küçük kasaba merkezlerinde, medreselerde, çalışan sayısının fazlaca olduğu özellikle devlet dairelerinde ve mahalle aralarında mescit yapımına önem verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin yerel yönetim sisteminin en küçük birimi ve Türk-İslam şehirlerinin başlıca unsuru olan mahalleler, umumiyetle bir mescidin veya tekke, zâviye gibi benzeri bir dini yapının etrafında, değişik sayıda evlerden meydana gelirdi. Osmanlı döneminde mahalleyi, aynı mescitte ibadet eden cemaatin aileleriyle birlikte ikamet ettikleri şehir kesimi olarak tanımlamak mümkündür. Bu açılarından ele alındığında, mahalle biriminde yaşayan insanlar genel olarak aynı inanca sahip olan ve birbirlerinden sorumlu insanlardır demek mümkün olacaktır.

Cemaat halinde yaşayan mahalle halkı, kelime manası olarak da “toplayan, bir araya getiren” manasına gelen cami veya mescit gibi dini mekânlarda toplanırlardı⁸⁵. Bu toplanma mekânlarının işlevleri arasında, hem dini görevlerin yerine getirilmesi, hem de mahalle halkının birbirleriyle daha sağlıklı iletişim kurması açısından da büyük bir önem arz etmekteydi⁸⁶. Böylelikle, Osmanlı'nın oluşturmuş olduğu mahalle sistemiyle, aynı bölgede yaşayan insanların dini mesuliyetler ve maddi manevi ihtiyaçlar açısından birbirlerini denetleyen bir toplum haline gelmesi tesis edilmiştir. Mescidin işlevleri nedeniyle imamların mahalle içinde güvenliği ve ahlaki düzeni korumak adına kadılık müessesesine yardımcı olmak gibi önemli bir görevi de vardı⁸⁷. Yani mahalle imamlarının, mahalle yönetiminde etkili birer devlet görevlisi oldukları bilgisini göz önünde bulundurursak devlet ile mahalle sakinleri arasındaki iletişimi sağlayan ilk basamağın inanç sistemi üzerinden kurulduğunu söyleyebiliriz.

⁸⁴ İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, c.5, İstanbul, 1983, s.472.

⁸⁵ Ahmet Önkal ve Nebi Bozkurt. “*Cami*”, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 7 s. 46-56, İstanbul 1993

⁸⁶ Mehmet Bayartan, “*Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle*”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, Sayı: 13, İstanbul 2005, s. 97-103

⁸⁷ İsmail Kıvrım “*Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)*”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.8, sayı: 1, Gaziantep 2009, s. 231-255

Bütün bunların yanında özetle, bir mescit genellikle bir mahalleyi tanımlamakta ve meydana getirmekteydi. Hatta birçok Osmanlı Mahallesi, içinde yer alan mescidin ismi ile anılmaktadır⁸⁸.

Sultan IV. Murat Han buyruğuyla 'H. 1043 – M. 1633' tarihinde yapılan sayımda Edirne'de on dört sultanlara ait yapı, üç yüz kadarda hayırsever tarafından yaptırılmış cami ve mescid olduğu meydana çıkmıştır⁸⁹. Ancak kaynaklarda birbiriyle çelişen rakamlar ileri sürülmektedir. Arşiv ve sahada yapılacak araştırmalarla bu sayının netleşmesi gerekmektedir. Kaynak ve yayınlardan tespit edilenler 500 civarında eser olduğu yönündedir. Bu sayı sadece anıtsal eserleri kapsamaktadır. Sivil mimari eserler dâhil değildir⁹⁰. Bunlardan birçoğu zamanla yıkılıp tamamen yok olmuş, bir kısmı ise harabe halinde günümüze ulaşmıştır. Bazı yapılar geçirdikleri restorasyonlarla günümüze sağlam ulaşabilmiş ise de restorasyon sırasında hatalı uygulamalar ile özgünlüğünü tamamen yitirmiş eserler mevcuttur.

I. Murad'ın emri ile Edirne'de ilk inşa edilen cami Halebiye Camii veya Çelebi Camii adıyla anılan yapıdır. Bu caminin XIX. Yüzyılın sonlarında yıkıldığı kaynaklarda yer almaktadır. Günümüze ulaşabilen en erken tarihli Osmanlı yapısı, I. Bayezid (1389-1402) tarafından, bir kiliseden camiye dönüştürülen Yıldırım Camii (1399-1400) 'dir'⁹¹. Kente damgasını vuran anıtların çoğu, XV. yüzyıl içinde, özellikle de yüzyılın ilk yarısında inşa edilmişlerdir. Bu yapılar arasında, Eski Camii (1403-1414), Gazi Mihal Camii (1422), Muradiye Camii (1426), Beylerbeyi Camii (1429) ve Üç Şerefeli Camii (1437-1447) yer almaktadır.

Edirne, İstanbul'un fethinden sonra da siyasi ve kültürel önemini devam ettirebilmiştir. Nitekim II. Bayezid, cami, darüşşifa, medrese, hamam, imarethane, erzak depoları, fırın, çeşme ve köprüden oluşan II. Bayezid Külliyesi'ni (1484-1488) Edirne'ye yaptırmıştır. 1569-1575 yılları arasında, II. Selim tarafından inşa ettirilen

⁸⁸ İsmail Mangaltepe, *16.yy Başlarında Akşehir Vakıfları*, YYÜ Sos. Bil. Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 1997, s. 18.,

⁸⁹ Dr. Rifat Osman (Çev: Yrd.Doç.Dr.RatipKazancıgil), *Edirne Rehnüması*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2013, s. 32

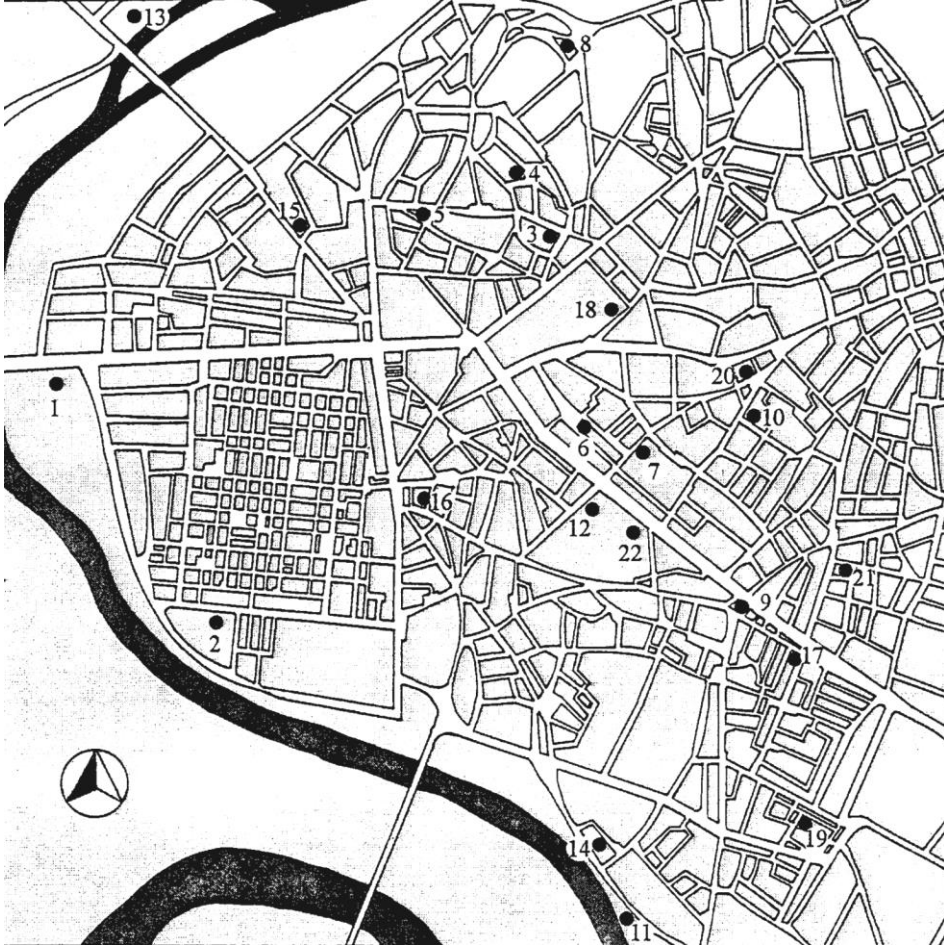
⁹⁰ M. Tayyib Gökbilgin., *Edirne'nin askeri, siyasi ve idari tarihine ilişkin bilgiler*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c.10, s 425-431.

⁹¹ Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.8

Selimiye Camii, yalnız Edirne'nin değil, bütün Osmanlı'nın en görkemli camisidir. Edirne, Osmanlı mimarisinin klasik devrine hazırlık yapan bir mimari faaliyet sergilemektedir. Burada Bursa üslubunun devamı görülmekle beraber, bilhassa merkezi kubbe ve revaklı avlunun Osmanlı'daki ilk habercilerine Edirne'de rastlanmaktadır. Kentte bizim tezimize konu olan Selçuk Hatun Mescidi' nide içine alan tek kubbeli Edirne yapılarına araştırmacılar dikkat çekmektedir. Bu tek kubbeli yapıların Edirne'ye has bir tip olduğu konusunda görüşler belirtilmektedir.

3.1.1 Edirne'de Tek Kubbeli Cami ve Mescitler

Tek kubbeli cami ve mescitlerin 31 tanesi XV. yüzyıla tarihlenmektedir. 16 tanesinin Edirne kentinde bulunması ise, bu uygulamanın Edirne yapılarında sıkça tercih edildiğini göstermektedir. Bu tipin bir Edirne üslubu olarak algılanmasına imkân tanıyacak kadar Edirne'de çok gözükmesi, belki de dönemin mimari âdetinin başkent Edirne'de fazla tezahürünün sonucudur.

Şekil 1 : Edirne'deki Tek Kubbeli Cami ve Mescitler (Sedat Bayrakal,2001)

1. Şah Melek Camii
2. Darülhadis Camii
3. Şehabeddin Paşa Camii
4. Arif Ağa Camii
5. Kuşcu Doğan Camii
6. Selçuk Hatun Camii (1456)
7. Sarıca Paşa Camii
8. İsmail Ağa Camii (15. Yy)
9. Ayşe Kadın Camii
10. Taşlık Camii
11. Kasım Paşa Camii
12. Sitti Sultan Camii (1482)

13. II. Beyazıd Camii (1487 – 1488)
14. Süleyman Paşa Cami (1439)
15. Gazi Hoca Camii (1520)
16. Lari Camii
17. Kadı Bedreddin Camii
18. Hızır Ağa Mescidi (1428- 1429)
19. Süle Çelebi Camii
20. Yahya Bey Camii
21. Şeyh Çelebi Camii
22. Deftardar Mustafa Paşa Camii⁹²

Edirne'nin en parlak dönemi olan XV. ve XVI. yüzyıllarda sayıca çok fazla inşa edilen, kare bir mekân üzerine tek kubbeden ibaret küçük ölçülerdeki cami ve mescitlerin bazılarının kubbeleri 1752 zelzelesinde çöktüğünden veya çatladığından üstleri ahşap çatı ile kapatılmak suretiyle tamir görmüşlerdir⁹³. Geçirdikleri onarımlarda, birçoğunun kubbeleri, kubbe geçiş elemanları ve minare külahları kurşunlarla kaplanmıştır. Ayrıca camilerin çoğunun son cemaat yeri ilk yapımında kubbelerle örtülü olsa da, bu kubbelerin çoğu da afetler vb. nedenlerle yıkılmıştır. Camilerde son cemaat yerlerinin birim sayısı harim mekânının genişliğine bağlı olarak değişmektedir. Bu sayı genellikle, iki üç beş veya yedidir⁹⁴. Minare ise, çoğunda alışılageldiği gibi harimin doğu, batı veya kuzey duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir.

- Selçuk Hatun Camii,
- Kuşçu Doğan Camii,
- Sarıca Paşa Camii,
- Ayşe Kadın Camii,
- Taşlık Camii,
- Sitti Sultan Camii,

⁹² Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.8

⁹³ Gülşen Mercimek Altınsoy, *Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl Onarımları*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul, 1999

⁹⁴ Sedat Bayrakal, a.g.e., s.148

- Kadı Bedreddin Camii,
- Süle Çelebi Camii,
- Şeyh Çelebi Camii
- Defterdar Mustafa Paşa Camii, Edirne'deki, minareleri harimin batı duvarının Kuzey ucunda yer alan camilerdir.

Gövdeleri almaşık düzende örülmüş minarelere Anadolu'da inşa edilmiş minare gövdelerinde rastlanmamaktadır. Bu uygulama Edirne'de;

- Selçuk Hatun Camii (1456)
- Emir Hüseyin Mescidi (15. yy)
- Hacı İslam Mescidi (15. yy)
- Kazaz Salih Mescidi (16. Yy)
- Şeyh Şucaaddin Mescidi (1535)
- Vize Çelebi Camii (16. yy)'nde karşımıza çıkmaktadır. Bu örnekler, söz konusu uygulanmanın Edirne'de ilgi gördüğünü göstermektedir⁹⁵.

Yatay etkilere karşı dayanıksız olan minarenin statik kurallar açısından iyi çözülmesi zaman almıştır. Temel ve kürsüsünün boyutları, gövdenin ince ya da kalın olmasına ve kuşkusuz zeminin sağlamlığına bağlı olarak dayanıklılığı değişmektedir. Deprem kuşağı üzerinde yer alan ülkemizde kaidesi dışında minarelerin günümüze ulaşmış olması zor bir ihtimaldir. Edirne'deki minarelerinde, 1752 zelzelesinde kısmen yıkıldıkları, sonradan böyle kısa olarak yapıldıkları, alttaki kürsü ve pabuç kısımları ile gövdeleri arasındaki strüktürel ve üsluba uygunsuz olduğundan tahmin edilmektedir⁹⁶.

Fetih sonrası yapılan cami şemalarında minarelerin, duvarlar üzerine değil son cemaat yerinin batısındaki büyük kübik temeller üzerine oturtulduğu anlaşılmaktadır. Günümüze ulaşan minarelerin çoğu, 18. ve 19. yüzyıla ait üsluplardadır. Yıkılan ya da hasar gören kısımlarının ekleme sürecinin ise 16. yy'de başlamış olduğu düşünülmektedir.

⁹⁵ Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.152

⁹⁶ Eyice Semavi, *Edirne*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c.10, s 425-431

Bu camilerin neredeyse tamamında biri harim gövdesinin üzerinde, diğeri gövdenin üst hizasında biri de kasnağın üst hizasında olan üç ayrı saçak olduğu görülmektedir. Harim gövdesi üzerinde yer alan saçağın, cephede, gövdeyi yatay olarak ikiye ayırdığı görülmektedir.

Araştırmacılar, kubbe ve kasnak ilişkilerini incelediklerinde , ‘kasnaklı kubbelerin’ XIV. asır sonlarından itibaren görülmeye başlandığını ifade etmektedir⁹⁷.

Edirne’de sayıca fazla görülmekte olan tek kubbeli camiler de kubbe yarım küresinin altında yer alan kasnak oranının, genel olarak 3/1 olduğu gözlenmektedir. Bunun da, alttaki kare mekânın, yüksek ve derin kubbeye geçişine hazırlayan bir kademelenme olarak değerlendirilebilir.

Son cemaat yerlerinde çeşitli sütun başlıklarının denendiği görülmektedir. Bu sütun başlıkları yapıların tümünde mermerdendir.

Edirne’de son cemaat yerinde ufak dış mihraba sıkça rastlanmaktadır. Ayrıca erken devir cami ve mescitlerinin pek çoğunda, ana mihrap kible duvarından dışa hafif çıkıntılıdır.

Edirne’deki tek kubbeli camilerin çoğunda bir üst mahfil bulunmaktadır. Ancak bu mahfil katlar, özgün değildir. Zaman içerisinde, kullanıcılar tarafından birçok yapıya niteliksiz ek olarak tanımladığımız mahfil katlar ilave edilmiştir.

Mevcut örneklerin tümü ahşap malzemelidir ve harimin kuzey duvarı boyunca uzanmaktadır. Mahfile ulaşım, örneklerin birçoğunda mahfilin doğu ve batı uçlarındaki ahşap merdivenlerle sağlanmaktadır. Süleyman Paşa Camii’nde mahfile harim kuzey duvarının batı ucundaki pencere içine açılmış merdivenle; Sitti Sultan Camii’nde ise hem zemindeki ahşap merdivenle hem de minareden mahfile uzanan ince bir koridor aracılığıyla ulaşılmaktadır⁹⁸.

Edirne’deki tek kubbeli camilerin on ikisinde inşa kitabesi mevcuttur..

⁹⁷ Afife Batur, *Osmanlı Camilerinde Eğrisel Örtüler ve Geçiş Öğeleri, Sorunlar ve Biçimler (1300-1600)*, 1. Metin, İstanbul, 1980, s. 112.

⁹⁸ Sedat Bayrakal, *Edirne’deki Tek Kubbeli Camiler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.155

Cami ve mescitlerin mimari elamanları incelendiğinde, çoğunun pencerelerinin simetrik ve düzenli bir dağılım izlediği gözlenmektedir. Alt sıra pencereleri genellikle dikdörtgen şekilli ve cepheadeki açıklık içine yerleştirilmişlerdir. Alınlıkları bezemesiz ve sivri kemerlidir. Üst pencereleri de sivri kemerlidir ancak çoğuna geçirdikleri son onarımlarda alçı ya da beton içlik ve dışlıklar takılmıştır.

Edirne'deki tek kubbeli camilerin inşaatlarında da erken devir yapılarında kullanılan malzemeler kullanılmıştır. Bunlar, ana malzeme olarak kesme, kabayonu, moloz taş ve tuğla; yardımcı malzeme olarak da mermer, ahşap, çini, kurşun ve devşirme malzemelerdir.

- Arif Ağa Camii (XV. Yy. ilk yarısı),
- Ayşe Kadın Camii (1468),
- Taşlık Camii (1473 Vakfiye),
- Kuşçu Doğan Camii (1421 – 1462),
- Selçuk Hatun Camii (1456),
- Sitti Sultan Camii (1482),
- Kasım Paşa Camii (1478 – 1479),
- II. Beyazid Camii (1487 – 1488)'nde⁹⁹

Duvarlar düzgün kesme taşlarla kaplanmış ancak tuğla kullanılmamıştır. Bu camilerden bazılarında ise ahşap malzeme son cemaat yerini örtmek için kullanılmıştır. Bunlar;

- İsmail Ağa Camii,
- Ayşe Kadın Camii,
- Süle Çelebi Camii ve Yahya Bey Camii'dir.

⁹⁹ Sedat Bayrakal , *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001,s.144

3.2 Selçuk Hatun Mescidi

Selçuk Hatun Mescidi, eski adıyla Sevindik Fakih Mahallesi'nde günümüzde ise Sarıca Paşa mahallesinde bulunmaktadır. 39 pafta, 1621 ada, 2 parselde, Şeyh Davut ile Kadirhâne sokaklarının birleştiği köşede yer almaktadır. Eserin mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndedir. Yapı tescilli anıt eserler arasında yer almaktadır ve 1938 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Edirne'deki anıtlara dair hazırlanan bir raporda korunması gereken ikinci dereceden eser olarak nitelendirilmiştir¹⁰⁰. Parsel alanının güney ve doğu komşu parselinde bina, batısından ve kuzeyinden yol geçmektedir. Avluya giriş Şeyh Davut ile Kadirhâne sokaklarının kesiştiği köşede bulunan bir kapı ile sağlanmaktadır. Mahalle mescidi olarak inşa edilen Selçuk Hatun Mescidi, günümüzde aynı işlevine meskûn bir bölgede devam etmektedir.

Şekil 2 : Hava Fotoğrafı (Edirne Belediyesi, 2016)

¹⁰⁰ R.M.Meriç, 'Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında' Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, s.I., İstanbul, 1963, s.515

Şekil 3 : Kadiriye Sokak Hava Fotoğrafı (Edirne Belediyesi,2016)

3.2.1 Tarihçe ve Genel Mimari

Osmanlı Dönemi'nde yaşamış birçok Selçuk Hatun vardır. Selçuk Hatun Mescidi baniyesi Mürsel kızı Selçuk Hatun, bu sebeple diğerleri ile sıkça karıştırılmıştır. Selçuk Hatun hakkında en çok söylenen bilgilerden biri, Fatih döneminde yaşamış ve Beşiktaş'ta bir mescit yaptırmış olan Bursalı Selçuk Hatun'la aynı kişi olduğudur¹⁰¹. Sicilli Osmani'de de aynı bilgiler yer almaktadır. Farklı kaynaklarda, bu hatunun İstanbul'da Taş Kasap'ta ve Beşiktaş Abbas Ağa'daki mescidin bânîyesi olan Selçuk Hatun olması ihtimali de ileri sürülmektedir¹⁰². Bir görüşte mescidin bânîyesi Selçuk Hatun'un Çelebi Sultan Mehmet'in kızı(M. 1407 – M. 1485 yılları arasında yaşamıştır) olduğu şeklindedir. Bursa'da yaşayan Çelebi Mehmet'in kızı Selçuk Hatun'un Abbas Ağa Camii ile de alakası olmadığı belirtilmiştir¹⁰³.

¹⁰¹M.Tayyib Gökbilgin, *XV. – XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar – Mülkler – Mukataalar*, İstanbul, 1952, s.36

¹⁰²Tosyavizade Rıfat Osman, *Edirne Evkaf-ı İslamiye Tarihi, Camiler ve Mescitler*, Ankara, 1999, s. 129.

¹⁰³E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fatih Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti, c.III., İstanbul, s. 217

Ancak bütün bu bilgilerin aksine mescidin kitabesinde ‘‘Selcik Hatun binti Mürsel’ kaydıyla bu söylenenlerin uyuşmadığı anlaşılmaktadır.

Tayyib Gökbilgin, yapının H. 864 / 1459 – 1460 tarihli bir vakfiyesinin bulunduğunu belirtmiş ve bu vakfiyede Selçuk Hatun’un, Sevindik Fakih Mahallesi’ndeki mescidi için evler, odalar ve dükkânlar vakfettiğini aktarmaktadır.

‘‘Mahalle-i Sevindik Fakih Mescid-i Selçuk Hâtun der Mahalle-i mezbûre ber mûcib-i vakfiye el-vâkıa fi evâsıt-ı Muharrem sene 864/1459 be-imzâ-i Mevlânâ Mehmed b. Ferâmuz el-kadi be-Kastantınıyye el-Mahmiyye-i mezkûre mescid sâbıka Yahyâ ve Hüsnî nâm demürciler sonra harâb olub mesfûre Hâtun tecdîd eyleyüb ba’zı evkaf eylemiş...Şart-ı vâkıf evkaf-ı mezbûrenin mahsûli mesârif-imezkûresine sarf oluna ve tevliyet kendüden sonra Halil Çelebi b.Kemal Paşa’ya sonra Halil Çelebi’nin aslah evlâdına ve aslah evlâd-ı evladına, sonra hâkimü’l-vakfe ola. Şimdiki halde tevliyet Halil Çelebi’nin oğlu PirAli elindedir. Kaimmakam-ı Mütevellî Ahmed Çelebi’dir’’
104

Selçuk Hatun tarafından yaptırılan eser, mescit olarak planlanmış ve inşa edilmiştir. Ancak daha sonra H. 1045/ 1635-1636’da senesinde imam İbrahim Halife zamanında, minberin koyulduğu ve camiye tahvil edildiği farklı kaynaklarda yer almaktadır¹⁰⁵. Abdurrahman Hibri, Enis’ül Müsamirin ‘dede bu bilgiye yer vermiştir¹⁰⁶. Mescitler minber konulmakla ve dersaadetten gelen tasdikle camiye çevrilir. Mahallenin nüfusuna ve cemaate göre böylece Cuma namazı kılınmasına müsaade edilirdi.

Mescid, 1970 yıllarında Vakıfların kurşun dökümhanesi olarak kullanılmıştır. Farklı bir zamanda da bir devlet kurumunun arşivi olarak da işlev gördüğü bilinmektedir¹⁰⁷.

¹⁰⁴ M.Tayyib Gökbilgin, XV. – XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar – Mülkler – Mukataalar, İstanbul, 1952, s.352 no: 259)

¹⁰⁵ Tosyavizade Rıfat Osman, Edirne Evkaf-ı İslamiye Tarihi, Camiler ve Mescitler, Ankara, 1999, s. 129

¹⁰⁶ Hibri A., Enis’ül Müsamirin (çev. R. Kazancıgi)l, Edirne Tarihi-1360 – 1650, , İstanbul, 1999, s.28

¹⁰⁷ Edirne Selçuk Hatun Mescidi’nin 22.00976 numaralı Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi’nde bulunan dosyasındaki rölöve raporu

Yapının 2003 yılına kadar harap halde kaldığı eski fotoğraflarında görülmektedir. Vakıfların 2005 yılında tamamladığı restorasyon çalışmalarından sonra mescid ibadete açılmıştır.

Erken devir Osmanlı mimari özelliklerini taşıyan mescid, kare planlıdır. Harim duvarları kesme taştan kargir olarak inşa edilmiştir. Mescidin özgün halinde bulunan ve sonradan yıkılan son cemaat yeri, ahşap dikmelere oturtulan ahşap sundurma ile örtülmüştür. Mescid; Harim Bölümü, Son Cemaat Mahalli, Minare, Avlu ve Hazire kısımlarından oluşmaktadır.

Mescid hakkında bulunabilen en eski grafik belge, Rıfat Osman tarafından çekilen ve Süheyl Ünver Arşivi'nde yer alan 1920 yılı fotoğrafıdır. Bu fotoğrafta, mescid ve çevresindeki avlu duvarları sağlam olarak görülmektedir. Ayverdi; caminin depremlerin yanı sıra, çok sayıda yangın geçirdiğini ve taşlarının kısmen düştüğünü yazmaktadır¹⁰⁸.

¹⁰⁸ E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fatih Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1989, c.III., s. 217

Şekil 4 : Selçuk Hatun Mescidi (V.G.M. Arşivi, 2005)

Şekil 5 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi (V.G.M Arşivi, 2005)

ŞEKİL 5: EDİRNE SELÇUK HATUN MESCİDİ

Yapıya 2003 yılı restorasyon uygulamasında yapılan, özgün haline aykırı olan niteliksiz ekler, restitüsyon bölümünde detaylı olarak anlatılmıştır. Mescidi oluşturan mahaller, niteliksiz veya özgün notu ile anlatılmıştır.

3.2.2.1 Ana Mekân

Mahal 8,97 – 8,91 m ebatlarında ve 12,50 m yüksekliğinde kare planlıdır. Kare ana mekân, kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş, dört köşede yer alan Türk üçgenleriyle sağlanmıştır.

Ana mekânda, minber, mihrap, minare çıkış kapısı ve cümle kapısı yer almaktadır. Kible duvarı ortasında 0,65 m. gömülü, 0,14 m harime doğru çıkıntılı, basit bir çerçeve ortasında beşgen planlı taş mihrap altı sıra istalaktitlidir. Üç yandan dört

silmeyle ayrılan değişik genişliklerde bordürlerle çevrelenmiştir. Kavsarası, altı sıra mukarnasla zenginleştirilmiştir. Mihrap nişinin iki yanında yer alan sütunçeler sabit değildir ve kendi etrafında dönebilmektedir. E. Hakkı Ayverdi mescidin planında yarım sekizgen kesitli mihrap nişi çizmiştir. Ana mekânda yaklaşık olarak aynı düzende olan doğu, güney ve batı cephelerinde, altlı ve üstlü olmak üzere üç sıra halinde düzenlenmiş toplam beşer pencere bulunmaktadır. Doğu batı ve güney cephelerinde en altta 1,25 – 1,80 m. ebatlarında 2’şer adet pencere boşluğu bulunmaktadır. Pencere boşluklarının en dışında dış tarafında 0,85 – 1,40 m ölçülerinde ahşap doğrama ve onunda dışında demir lokmalık yer almaktadır. 0,20 m genişliğinde mermer söveli ve düz lentolu alt sıra pencerelerinin boşluklarını 0,10 m ebadında ahşap pervaz çevrelemektedir. Pencere boşlukları traverten taş kaplamadır. Alt sıra pencereleri ile aynı hizada 0,90 – 1,50 m ebadında daha küçük boyutlu olan üst sıra pencereleri yuvarlak kemerlidir. Ancak bu durum restorasyon uygulamasındaki büyük bir hatayı da bize işaret etmektedir. Zira dönemin pencerelerinde hiçbir şekilde yuvarlak kemer rastlanan bir özellik değildir. Bu pencerelerin alçı şebekeli içlikleri renkli camdandır. Dışlıkların da ise renkli cam kullanılmamıştır. Harim kubbesinin oturduğu onikigen prizma şekilli kasnağın, doğu, batı ve güney yönlerinde, cephelerdeki üst seviye pencereleriyle aynı karakterde, yuvarlak kemerli ve alçı şebekeli 0,90 - 1,25 m ebatlarında birer pencere yer almaktadır. Elbette bu pencerelerin yuvarlak kemeri de bir restorasyon hatasıdır. Kasnak üzerinde pencereye, benzer yapılarda sıkça rastlanmamaktadır. Belki de bu duruma, Selçuk Hatun Mescidi’nin kubbesinin yüksekliği tesir etmiştir. Harimin doğu ve batı cephesinde yer alan pencereler simetrik değildir. Batı cephesindeki pencereler, cephenin kuzeybatı köşesinde yer alan minare nedeniyle 2,00 m güneye kaydırılmıştır. Harim bölümünde doğu cephesinde yer alan alt sıra pencerelerin arasında, düşey dikdörtgen kesitli ahşap bir dolap vardır. Dolap kapakları beyaz camdır. Giriş cephesinde klasik cümle kapısı düzeni uygulanmadığından mescide giriş, harimin kuzeybatı köşesine alındığı için cephe düzenine zorunlu bir değişiklik getirmiştir. Sadece bir açıklıkla iktifa edilmiş, dolayısıyla diğer cephelerle fark oluşmuştur. Bu pencere kuzeydoğu köşesine yakın bir noktada, diğer cephelerin alt seviye pencereleriyle aynı özelliklere sahiptir. Son cemaat yeri kemerlerine isabet ettiğinden ikinci sıra pencerelerinden imtina edilmiştir.

Harime giriş, kuzeybatı köşesinde bulunan cümle kapısı¹⁰⁹ ile sağlanmaktadır. Giriş kısmında yer alan 2,20 – 2,15 m. ebatlarında mermer kaplı döşeme, harim zemininden 0,20 m düşüktür. Bu döşemenin kuzeybatı köşesinde ahşap minare kapısı mevcuttur.

2003 yılı restorasyon çalışmaları sırasında, harim zemininin orijinal döşemesini belirlemeye yönelik araştırma kazısı yapılmış ancak bir sonuç alınamamıştır¹¹⁰. Ancak, aynı döneme ait eserlerin pek çoğunda harim döşemesinin tuğla olması, burada da tuğlanın tercih edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Zaten 1999 yılında bir doktora tezinde zemindeki tuğla, 27 x 27 ölçüleriyle tespit edilebilmiştir¹¹¹. 2003 yılı restorasyon uygulaması sırasında zemin şaplı beton ile eşik seviyesinden yüksek tutularak ahşap kaplanmıştır. Mahallin ısıtma ihtiyacını karşılamak için halının altına, elektrikli döşeme kaplaması serilmiştir. Soğutma ihtiyacının karşılanması içinde, doğu cephesinin kible duvarına yakın noktada yer alan alt sıra penceresinin üzerine bir adet klima iç ünitesi takılmıştır. Aydınlatma için, dört köşeye özgün olmayan duvar aplikleri takılmıştır. Ayrıca pencere üzerlerinde Cihar Yâr-ı Güzin levhaları yerleştirilmiştir. Son derece vasıfsız ve plastik zemine yapılmış kötü bir sülüsle tanzim edilmiş yazılar, camideki klasik zevkten ve estetikten uzak durmaktadır. Klima ve aydınlatma elemanlarının boru ve kabloları, duvarlarda açıkta görülmektedir.

¹⁰⁹ Cümle kapısı yerine taç kapı ifadesinin kullanılması ile birlikte İbrahim Aydın Yüksel; Ekrem Hakkı Ayverdi' nin bu kullanımın doğru olmadığını ifade ettiğini nakleder.

¹¹⁰ E.K.T.V.K.K Arşivi'nde bulunan, 22.00976 numaralı arşiv dosyası

¹¹¹ Gülşen Mercimek Altınsoy, *Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl Onarımları*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul, 1999

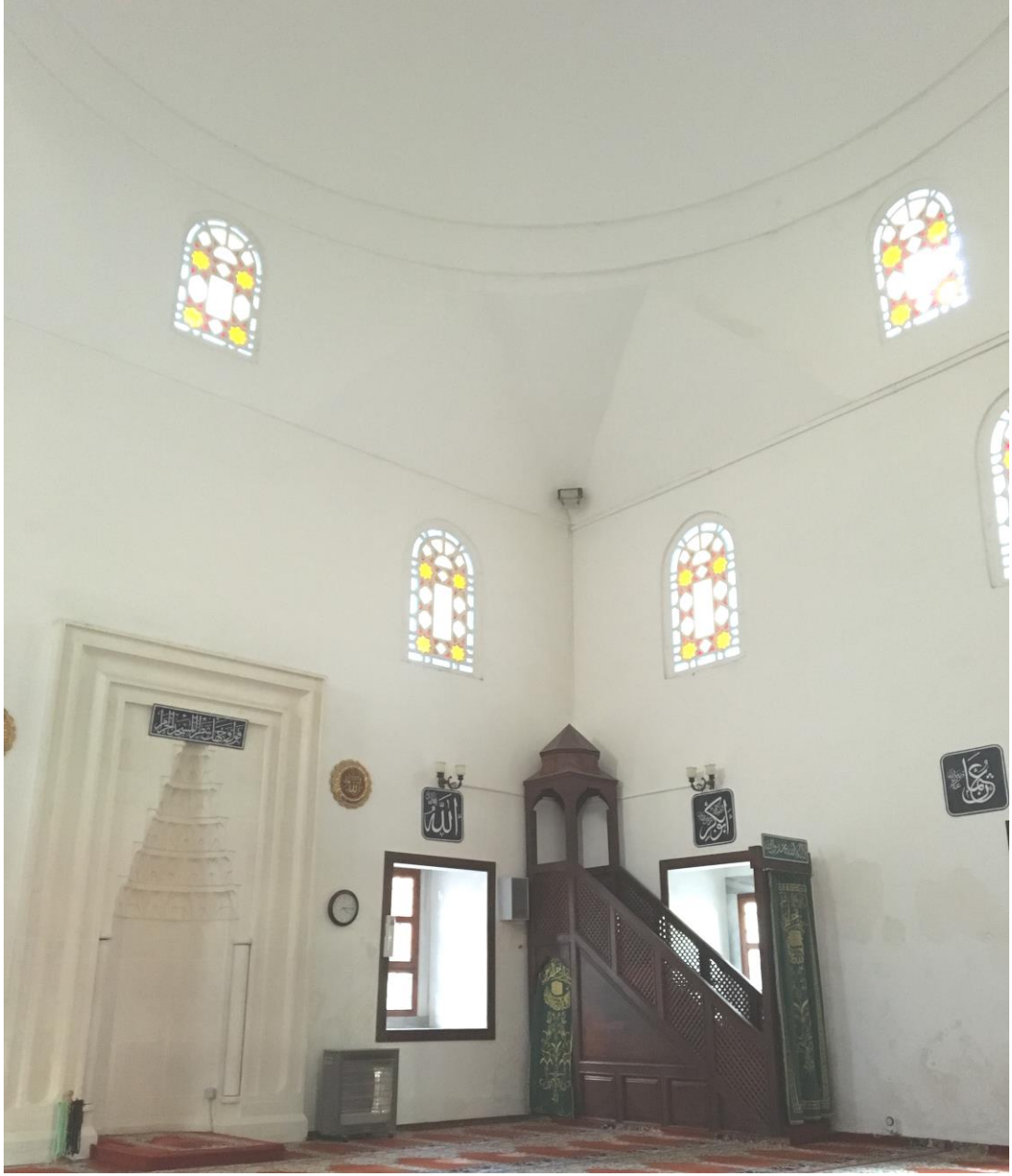
Şekil 6 : Harim (İ.Ceran 2016)

Şekil 7 : Harim (İ.Ceran 2016)

Şekil 8 : Harim – Cümle ve Minare Kapısı (İ.Ceran 2016)

Şekil 09: Harim Kible ve Minare Cephesi (İ. Ceran, 2016)

Özgün olmayan fakat bir dönem ilave olarak mahfil katının bulunduğu işaret eden izler, arşiv dosyasında yer alan eski fotoğraflarda tespit edilmiştir. Kuzey duvarı boyunca uzandığı düşünülen ahşap mahfile ait herhangi bir ize günümüzde rastlanmamaktadır. Rölöve raporunda¹¹² bu mahfile ait oldukları düşünülen, ahşap korkulukların günümüzde Edirne Müzesi'nde muhafaza edildikleri bilgisi yer almaktadır. Müzede yapılan araştırma çalışmasında korkuluğa rastlanmamıştır.

¹¹² Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 22.00976 numaralı Arşiv dosyası, rölöve raporu

3.2.2 Son Cemaat Mahalli

Son cemaat yeri 10,8 – 3,2 m. ebatlarında bir zemine oturmaktadır. Mahalli örten ahşap sundurma 5 adet ahşap dikme ile taşınmaktadır. Sundurmanın cepheye dayandığı noktada, yüksekliği 5,0 m. ahşap dikmelere oturduğu ön kısımda 4,0 m.'dir. Harime girmeden önce, beden duvarlarının dışında kible duvarına¹¹³ paralel 4 açıklıklı, diğer yönde ise 1 açıklıklıdır. 15x10 ahşap mertek ve aşık üzerine döşeme tahtası ile oluşturulan sundurmanın üzeri kurşun kaplamadır.

Son cemaat yerinin zemini fevkani olarak tasarlanmış olup cephenin sağında bulunan giriş için zeminle tesviyeyi sağlayan 0,50 cm düşük kotta bir geçişe yer verilmiştir.

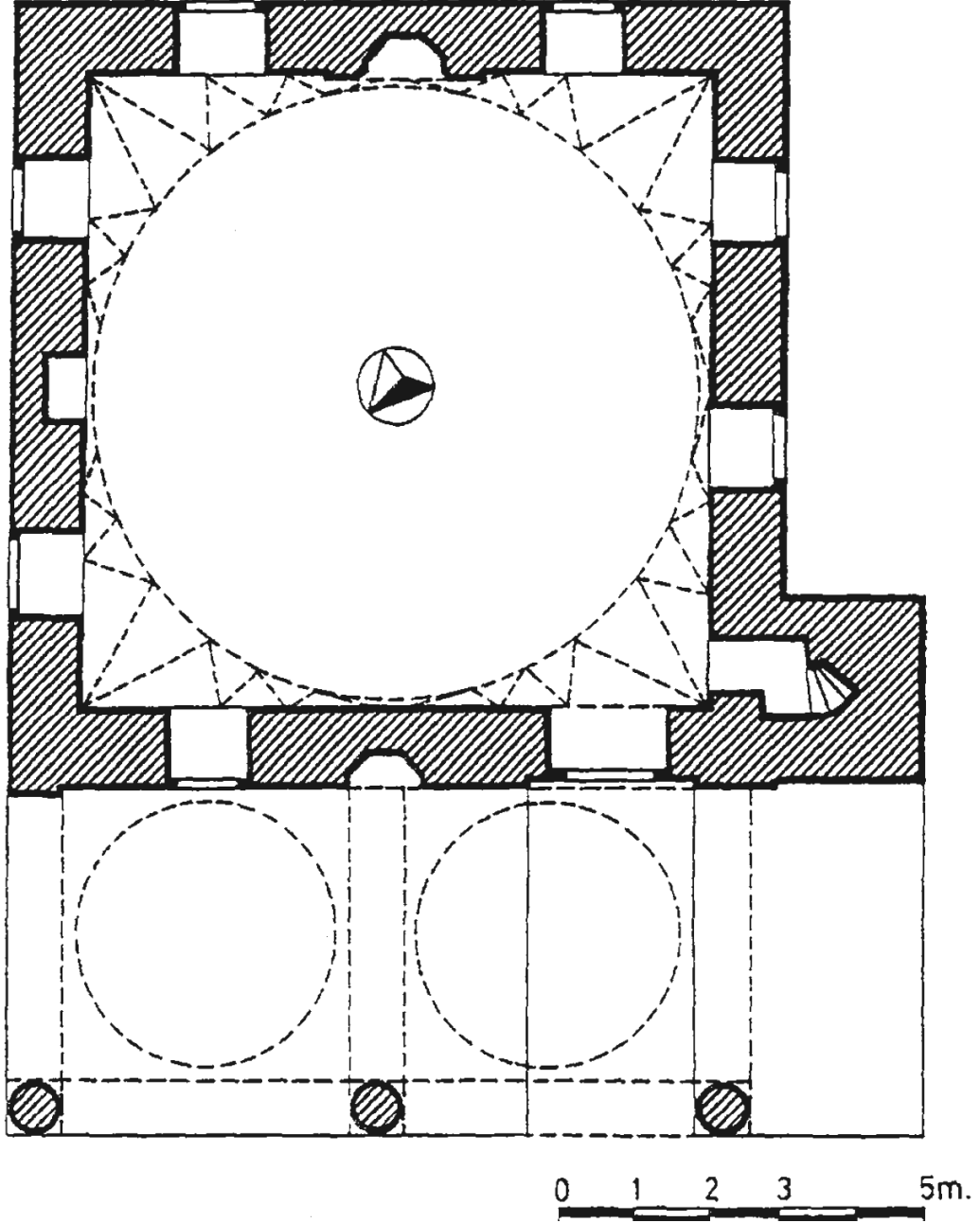

Şekil 10 : Son Cemaat Mahalli (İ. Ceran 2016)

Restorasyon öncesi fotoğraflarda da görülen, cephenin üst seviyelerinde kemer izinden, özgün halinde, iki göz revaklı kârgir örtülü bir son cemaat mahalli bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu kemer izleri restorasyon sırasında vurgulanmış ve belli edilmiştir. Ancak uygulama hatası olarak kemerler yuvarlak yapılmıştır.

¹¹³ İbrahim Aydın Yüksel; Ekrem Hakkı Ayverdi' nin de kible duvarı olarak bahsedilen duvarın mihrabın bulunduğu duvar değil cümle kapısının bulunduğu duvar olduğunu ifade ettiğini nakletmektedir. Bu kullanım şeklinin Hadikatül Cevami'de ve Seyahatname'de de bulunduğu bildirilmiştir.

Halbuki dönem eserlerinde yuvarlak kemere rastlanamaz. Mescidin eski fotoğraflarından açıklıkların sivri kemerli düzenlendikleri de anlaşılmaktadır.

Şekil 11 :Selçuk Hatun Mescidi (E. Hakkı Ayverdi, Plan)

Son cemaat mahallini örten kubbelerin, 1752 yılı depreminde diğer benzer Edirne camilerinde ki gibi yıkılmış olduğu tahmin edilmektedir. Ayverdi de kubbe izlerinin

cephede belirgin olduğunu ve restitüsyon projesini bu verilere dayanarak hazırladığını belirtmektedir¹¹⁴.

Restorasyon öncesi giriş cephesinde kasnak seviyesinde bulunan askı demirleri, son cemaat mahallinin bir dönem ahşap bir çatıyla örtüldüğünü düşündürmektedir. Bazı kaynaklarda 18. Yy 'da yapıldığı ileri sürülse de, bu çatının hangi dönemde yapıldığı hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir ve muhtes olduğu düşünülmektedir¹¹⁵. Son cemaat mahalli iki kubbe ile örtülü mescit ve camilerde, cümle kapısı cephenin sağına veya soluna konumlandırılmıştır. Bunun nedeni, cephenin ortasına denk gelen destek ve desteği harim duvarına bağlayan kemerdir.

Şekil 12 : Son Cemaat Mahalli – Dış Mihrap (İ. Ceran 2016)

¹¹⁴ E. H. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fatih Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları c.III., İstanbul, 1989, s. 217

¹¹⁵ Gülşen Mercimek Altınsoy, *Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl Onarımları*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul, 1999

Şekil 13 : Dış Mihrap (İ. Ceran 2016)

Şekil 14 : Son Cemaat Mahalli Penceresi

Selçuk Hatun Mescidi Cümle kapısı sağır alınlıklı ve sivri kemerli olup açıklığının üzerinde mermerden inşa kitabesi bulunmaktadır. Arapça kitabe, kemer aynasında 0,64 x 0,87 m. ölçülerinde, 3 satır halinde celi-talik yazı ile yazılmıştır. Kaynaklarda, cami ve mescitlerde talik kitabenin ilk defa bu mescitte görüldüğü belirtilmiştir¹¹⁶. Kapı açıklığının söveleri beyaz, basık kemeri ise kırmızı ve beyaz renkli mermerden örülmüştür.

¹¹⁶ E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fatih Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları c.III., s. 217

Şekil 15 : Cümle Kapısı (İ. Ceran 2016)

Şekil 16 : Cümle Kapısı Üzerindeki İnşa Kitabesi (E.H.Ayverdi)

2003-2005 yıllarında yapılan restorasyon uygulaması sırasında son cemaat mahallinin özelliklerini belirlemeye yönelik araştırma kazıları yapıldığı arşiv dosyasında¹¹⁷ bulunan belge ve fotoğraflarda mevcuttur. Kazıda doğu-batı yönünde bir temel kalıntısına rastlandığı fotoğraflarda görülmektedir. Tespit edilen bu izler, kuzey cephesine bitişik iki göz revaklı ve muhtemelen mermer sütunlara sivri kemerlerle taşınan, üzeri birer kubbe ile örtülü son cemaat mahallinin olduğunu ispatlamaktadır.

3.2.3 Minare

Ana mekânın güneybatı köşesinde yer alan minare, ilk yapıldığı dönemin özelliklerini taşımaktadır. Minareye giriş, harime açılan bir kapıdan sağlanmaktadır. Kare planlı sade kürsü üzerinde bir pabuç bulunmaktadır. Pabuca geçiş dört sıra halinde süslemeli pahlar ile sağlanmaktadır. Ancak bu taş tezyinatı dış koşullar nedeniyle erimiş ve kaybolmuştur. Kaideden sonra gelen ve prizmatik üçgenlerle hareketlendirilmiş pabuçtan gövdeye profilli bir silme ile geçilmektedir. Şerefenin hemen altında bir silme daha vardır. Minarenin şerefe korkuluğu tamamen kapalı ve taştandır. Dört sıra profilli silme ile dolgulanmıştır. Çokgen planlı gövde, bir sıra kesme taş ve üç sıra tuğladan oluşan almaşık örgüdür. Şerefe üstü külaha kadar aynı düzende devam etmektedir. Minare kurşun kaplı piramidal külâh ve alemle bitmektedir.

Selçuk Hatun Mescidi Minaresinde, Edirne'deki bazı camilerin minarelerinde Anadolu'da benzerlerine rastlanmayan bir özellik dikkat çekmektedir. Taş ve tuğla malzemeleri ile dönüşümlü olarak yerleştirilmiş almaşık düzende inşa edilmiştir.¹¹⁸ Pabuç kısmının minare boyutlarına göre yüksek olduğu görülmektedir. Pabuç ve kaide bölümlerinin kesme taşlarından önemli bir kısmı da tahrip olmuştur. Kaidedeki taş ölçüleri ve yapım tekniği örgüsünün minare kaidesinin özgün olduğunu

¹¹⁷ E.K.T.V.K.K Arşivi'nde bulunan 22.00976 numaralı Selçuk Hatun Mescidi dosyası

¹¹⁸ Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.160

göstermektedir. Bu durum minarenin pabuçtan itibaren yıkıldığını, üst kesimin tekrar inşa edildiğini düşündürmektedir. Minare tamirinde devrinden kalan taşların kullanıldığı tahmin edilmektedir. Fazlaca tahrip olan taşlar kullanılmayarak, bu taşların yerine tuğla kullanılmış olmalıdır. Tuğlaların üç sıralı yerleştirilişi de bu fikri desteklemektedir. Minare gövdesi çokgen kesitli olup şerefeye geçiş 4 sıradan tuğladan oluşmuş, iç bükey silme ile sağlanmıştır.

Geçirdiği restorasyon öncesinde harap durumda olan minarenin, şerefeye yakın bir kısma kadar ayakta olduğu ancak üst kısmının olmadığı eski fotoğraflarda görülmektedir¹¹⁹. Minarenin, Edirne'deki yapıların çoğunun büyük hasar gördüğü 1752 veya 1953 depremlerinde yıkılmış olabileceği düşünülmektedir. Ahmet Badi Efendi de, 1752 yılı depreminde Edirne'de bütün minarelerin yıkıldığını yazmaktadır¹²⁰ Bu düşünceyi destekleyen diğer bir bilgide, şerefeye geçiş bölgeleri, iç ve dış bükey silmelerle sağlanan minarelerin XVIII. yy 'dan itibaren daha çok XIX. yy da görüldüğü bilgisidir¹²¹.

¹¹⁹ Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri*, İnkılap Kitabevi, s.118, şek. 141

¹²⁰ Ahmet Badi Efendi, *Riyaz- Belde-i Edirne – Edirne Şehri Bahçeleri – (Edirne Şehri Tarihi)*, (Çev. R. Kazancıgil), C.I., İstanbul, 2000, s.60

¹²¹ Sedat Bayrakal ., *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, Ankara, 2001,s.150

Şekil 17 : Minare Kaidesi ve Gövdesi (İ. Ceran 2016)

Şekil 18 : Gövdeye Geçişteki Taş Bezemeli Pahlar

V.G.M Arşivindeki 1936 yılına ait 15999/181 sayılı belgede, kapı ve pencere doğramalarının kısmen onarım ihtiyacında, kubbe kurşunları ve minaresinin sağlam olduğu belirtilmektedir. Bu rapora göre, caminin kubbe kurşunlarının ve minaresinin 1953 yılı depremine kadar sağlam olduğu, daha sonra kubbe kurşunlarının alındığı, ve minaresinin şerefe altına kadar yıkılarak harap olduğu tahmin edilebilir. Halihazırdaki restorasyon sonrası minare şerefesinin ve korkuluğunun durumu araştırılmaya muhtaç bir mesele olarak önümüze durmaktadır. Zira dönem minarelerinin şerefeleri, depremden önceki son durumu ve bu bölümden

kullanılabilecek parça veya malzeme kalma hususları araştırılmalıdır. Belki de bütün bunlardan sonra, dönemiyle uyuşmayan bir restorasyon hatasından söz edilebilir.

3.2.4 Avlu ve Hazire

Doğudan batıya 0.00 / +0.50 m. eğimli bir araziye inşa edilen eser, yamuk planlı bir avluya sahiptir. Şeyh Davut ile Kadirhane sokaklarının kesiştiği köşede bulunan, demir lokmalıklı kapıyla girilen avlunun merkezinde mescid yer almaktadır.

Şekil 19 : Avlu Giriş Kapısı (İ. Ceran, 2016)

Yapının batı yönünden geçen Kâdirhane sokak, yapının oturduğu kottan 55 cm. düşüktür. Yaklaşık 2 m. yüksekliğindeki avlu duvarı moloz taş ve kerpiç almaşık teknikle örülmüştür. 2003 yılı restorasyonundan önce büyük bir kısmı yıkılmış ve

hasar görmüş olan avlu duvarı, özgün yapım tekniğine sadık kalınarak inşa edilmiştir. Avlunun güneydoğu köşesinde, ahşap sundurma ile örtülü abdest alma yeri bulunmaktadır.

Şekil 20 : Avlu Duvarı-Lokma Parmaklıklı Pencere Boşluğu (İ. Ceran 2016)

Şekil 21 : Avlu – Abdest Alma Yeri (İ. Ceran 2016)

Mescidin güneyinde, oldukça küçük ve taşları kenara toplanmış eski halinden çok şey kaybettiği anlaşılan bir hazire bulunmaktadır.

Şekil 22 : Hazire (İ. Ceran 2016)

Şekil 23 : Selçuk Hatun'un Kabri (İ. Ceran 2016)

Hazirenin, restorasyon çalışmaları sırasında rölövesi çıkarılmıştır. Bazıları kırılmış halde olan mezar taşlarının estampajları alınarak, çoğunluğunun XVIII. – XIX. Yüzyıllara ait oluşu tespit edilmiştir¹²². Ahmet Badi'nin Riyaz- Belde-i Edirne' de belirttiğine göre hazire de Anadolu kazaskerlerinden Şabanzade Mevlana Mehmed Efendi ile Şair Eyyami ve Şeyh Seyit Mustafa Efendi medfundur ¹²³.

Hazirede hâlihazırda kenara yığılmış birçok mezar taşı, büyük ihtimalle avlunun büyük bölümünü kaplayan bir hazire alanına işaret etmektedir.(hadire: yeşillik)

Selçuk Hatun'un mezar taşının Edirne Müzesi'nde olduğu bilgisi üzerine müzede yapılan araştırmada, Selçuk Hatun'un mezarının taşlarından muhtemelen baş taşı olması muhtemel 1,2 x 4,3 m. ebadında üstü kemerli ,1663 envanter numarası ile kayıtlı mezar taşı incelenmiş ve cel-i sülüsle Arapça yazılmış üç satırlık kitabede;

- 1- *İntekalet el-merhûme el-mağfûre*
- 2- *E's-saîde e's-şehîde min dâril-fena*
- 3- *İlâdari'lbeka Selçik Hâtun binti*

¹²² E.K.T.V.K.K Arşivi'nde bulunan 22.00976 numaralı dosyada bulunan rölöve raporu

¹²³ Ahmet Badi, (Çev. R. Kazancıgil), *Riyaz-ı Belde-i Edirne – Edirne Şehri Bahçeleri – (Edirne Şehri Tarihi)*, C.I., İstanbul, 2000, s.60

4- ***

yazmaktadır. Kitabeden mezar taşının Selçuk Hatun'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Mezar taşında Selçuk Hatun'un isminin geçmesi, form, yazı karakteri ve süsleme bakımlarından XV. Yüzyıl mezar taşlarıyla üslup bütünlüğü göstermesi, Selçuk Hatun Mescidi'nin bâniyesine ait olma ihtimalini kuvvetlendirmiştir. Fakat ikinci taş olmadığından baba adı ve vefat tarihi belli olamamaktadır.

3.3 YAPIM TEKNİĞİ ve MALZEME ÖZELLİKLERİ

3.3.1 Temel

Sondaj yada bir kazı çalışması yapılamadığı için kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yapılan restorasyon uygulaması sırasında son cemaat mahallinin özelliklerini belirlemeye yönelik olarak araştırma kazısı yapılmıştır.¹²⁴ Kazıda, doğu-batı yönünde bir temel kalıntısına rastlandığı fotoğraflarda görülmektedir. Tespit edilen bu izler, son cemaat mahallinin varlığına işaretir.

Şekil 24 : Son Cemaat Mahalli-Araştırma Kazıları (E.K.T.V.K.K. Arşivi, 2000)

¹²⁴ E.K.T.V.K.K Arşivi'nde bulunan 22.00976 numaralı dosya

3.4.2 Duvarlar

Kârgir sistemle örülen yapının beden duvarları ile minarenin kürsü ve pabuç kısımlarında yanaşık derzli köfeki kesme taş, harim kubbesinde ise tuğla kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 0,95 - 1,0 m arasında değişmektedir. Duvar yüzeyleri iç mekânda horasan sıva ile kaplanmış ve üzerine beyaz badana uygulanmıştır.

Gülşen Mercimek' in doktora tezinde yer verilen bilgilere göre o yıllarda iç mekan duvar yüzeylerinde kalabilen duvar sıvasında iki tabaka tespit edilebilmektedir. Birinci tabaka horasan harçlı bir sıva olup (1,5 cm), üzerinde alçı sıva (0,5 cm) bulunmaktadır. Duvar yüzeylerinin zemini gri tonlarıyla boyanmış ve üzerinde barok üslupta kalem işleri yer almaktadır. Mihrap çevresi ve üzeri de benzer kalem işleri ile bezelidir. Kalem işlerinde ağırlıklı olarak sarı, mavi, turuncu renkler kullanılmıştır. Güneybatı köşesi geçiş elemanı üzerinde de mavi renkli kalem işinin bulunduğu dair sıva izi bilgisi aktarılmaktadır. İç mekânda cümle kapısı üzerinde ve kasnağa geçiş kotunda yatay, köşelerde düşey kalın bantlarla levhaların çevrelendiği tespit edilmiştir ¹²⁵. Bu tarz bezeme örneklerine rastlanılan Eski Cami, Kasım Paşa ve Hüseyin Çelebi camilerindeki kalemişlerinin 18. Yüzyıla ait oldukları tahmin edilmektedir. Restitüsyon başlığı altında bahsedilen, Şehabeddin Paşa mescidi harim duvarlarında yapının son dönemine ait süsleme izleri görülebilmektedir.

¹²⁵ Gülşen Mercimek Altınsoy, *Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl onarımları*, İTÜ- Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi,1999, s.63

Şekil 25 : Duvar Örgü Kurgusu (İ.Ceran 2016)

Şekil 26 : Hazire Duvarı (İ. Ceran, 2016)

3.4.3 Döşemeler

Özgün bir döşemeye rastlanılmamıştır. Son restorasyonda avlu döşemelerinde traverten kaplama kullanılmıştır. Aynı kaplama taş, son cemaat yeri ile avlu birleşim sathına da döşenmiştir. Harimin gerçek döşemesinin görülemediği, görülen kısmın ise ahşap kaplama olduğu bilinmektedir. 1999 tarihli doktora tezinde, mescidin döşemesinin 27 x 27 cm. ölçülerinde şeşhane tuğlası olduğunun izlerden anlaşıldığı bilgisi yer almaktadır.

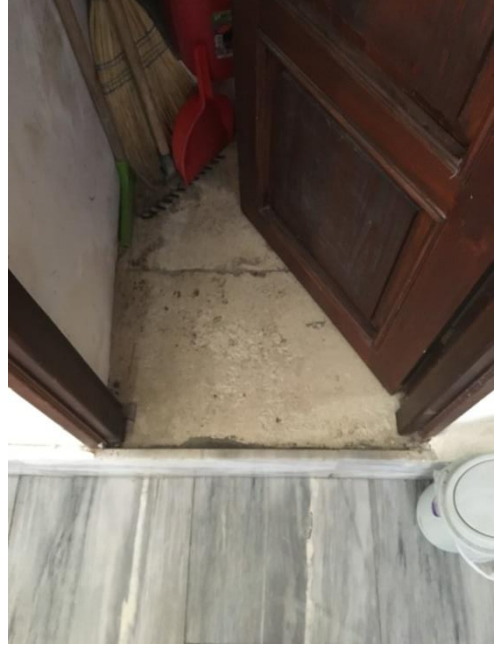
Şekil 27 : Bugünkü Avlu Döşeme Kaplaması (Restorasyon Sonrası)

3.4.4 Merdiven

Minare merdiveni geçirdiği yangın ve depremler sonrasında onarımlar görmüştür. Bu nedenle yapı malzemesi özgünlüğünü koruyamamıştır.

Şekil 28 : Minare Merdiven

Şekil 29 : Minare Girişi

3.4.5 Destek ve Sütunlar

Giriş cephesinde son cemaat mahallini örten ahşap sundurmayı 15 x 15 ahşap aşık üzerine oturan 15x15 ahşap mertek ve onun da üzerine çakılan döşeme tahtası meydana getirmektedir. Aşık, 15x20 ahşap payanda ile kuzey cephesi beden duvarına dayanmaktadır. 15x15 ölçülerinde ahşap dikmeler sundurma çatıyı taşımaktadır.

Şekil 30 : Ahşap Sundurma (İ.Ceran 2016)

Şekil 31 : Ahşap Dikmeler ve Payandalar (İ.Ceran 2016)

3.4.6 Örtü ve Geçiş Elemanları

Kubbe kasnağı beden duvarı gibi kesme köfeki taştandır. Cephede görülen, kubbe eteği ve bingi üzerindeki taş kornişler basit profillidir. Kubbe örtüsü kurşun kaplamadır. Onarım öncesinde cephelerdeki kesme taşlarda ve silmelerde, soğuk-sıcak farkı ve bitkilenme gibi nedenlerle yerinden kopmalar ve düşmeler olmuştur. Restorasyon öncesi yapılan kazı ve araştırmalarda kopan silme ve profillere rastlanılamamıştır ¹²⁶. Restorasyon öncesi halinde, yerinde kalabilen taş kornişlerin basit, kubbe eteği ve bingi üzerindeki ise karmaşık profiller olduğu tespit edilmiştir ¹²⁷. Bu yaklaşımla, kubbe ve kasnak kornişlerinin özgün, beden duvarı üzerindeki ise 18. Yüzyılda geçirdiği onarımlar sırasında yenilenmiş oldukları ileri sürülebilir.

Şekil 32 : Kubbe Eteği Taş Kornişler (İ.Ceran, 2016)

¹²⁶ E.K.T.V.K.K Arşivi'nde bulunan 22.00976 numaralı dosyadabulunan rölöve raporu

¹²⁷ Gülşen Mercimek Altınsoy, *Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl onarımları*, İTÜ- Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi,1999, s.65

Şekil 33 : Selçuk Hatun Mescidi Kasnak Duvar Örgüsü (İ.Ceran,2016)

1999 yılına ait bir doktora tezinde incelenmiş olan ve o dönemde harap halde olan mescidin, kasnak kotuna kadar kesme taş örgünün algılanabildiği, kasnak

başlangıcında üç sıra moloz taş örgü (üzerinde askı demirleri bulunan), kasnağın orta seviyesinde iki sıra moloz taş/bir düşey tuğla örgü, yanlarda ve üst sıralarda ise kesme taş örgü görüldüğü belirtilmektedir. Yer verilen bilgiler arasında, kasnakta kullanılan taşların ölçülerinin duvardakilere göre küçüldüğü, (15 x 20, 15 x 25 cm. gibi) kuzeybatı köşesinin üst bölümünde 27 x 27 cm ölçülerinde tuğlanın kaplama olarak kullanıldığı mevcuttur¹²⁸.

Kare planlı olan harimin üzeri, Türk üçgenleriyle yüksek bir kasnağa oturan tuğla örgülü kubbe ile örtülüdür. Bazı kaynaklarda, yapının özgün halinde kubbeye geçişin tromplarla gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir¹²⁹. Kubbe restorasyon sonrasında horasan harcı üzerine kurşun ile kaplanmış, içten ise horasan harcı ile sıvanmış, üzeri beyaz badanalıdır. V.G.M. Arşivindeki 1936 yılına ait 15999/81 sayılı belgede, mescidin kubbesinin ve kurşunlarının sağlam olduğu bilgisi yer almaktadır. 1953 yılı depreminde hasar gören kubbe ve minarenin kurşunlarının alındığı düşünülmektedir. Son cemaat yerinin üzerini örten çatı eğimlidir. Cephe saçaklarının genişliği 0,40 m dir. Kaytan silmelerden oluşan bir saçak, minarenin bitişik olduğu harimin batı cephesinin kuzey ucu dışında, harim ve kasnak duvarlarını dolanmaktadır.

¹²⁸ Gülşen Mercimek Altınsoy, *Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl onarımları*, İTÜ- Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi,1999, s.66

¹²⁹ Oktay Aslanapa, , *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005, s.118

Şekil 34 : Kubbeye Geçişteki Türk Üçgenleri (İ. Ceran , 2016)

3.4.7 Kapılar

Selçuk Hatun Mescit avlusunun bir kapısı bulunmaktadır. Lokmalıklı demir parmaklıklı avlu giriş kapısının, 1920 tarihli Rifat Osman'ın fotoğrafında ahşap olduğu görülmektedir. Daha sonra uzun yıllar harap halde kalan mescidin avlu kapısı yok olmuştur.

Şekil 35: Avlu Giriş Kapısı (İ. Ceran, 2016)

Yapının cümle kapısı, mescidin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Sağır alınlıklı ve sivri kemerli cümle kapısında devrinden olmayan ahşaptan iki kanat bulunmaktadır. Sağır alınlık üzerinde mermer inşa kitabesi mevcuttur. Kapı açıklığının beyaz mermerden olan sövelerinin , alternatif olarak kırmızı ve beyaz renkli mermerden örülen basık kemerle birleşim detayında uygulama hataları görülmektedir. Bu hatalı uygulama, eski fotoğraflarda da mevcuttur. Buna rağmen bu hatanın restorasyon sırasında düzeltilmesi beklenirdi.

Şekil 36 : Selçuk Hatun Mescidi Cümle Kapısı (İ. Ceran, 2016)

Minare kapısı harimin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Ahşap tek kanatlı olan kapı, harime açılmakta ve özgün değildir.

3.4.8 Pencereleler

Güney, doğu ve batı cepheleri alt sıra pencere boşluklarının dışarıdan içeriye durumu; sineklik, demir lokma parmaklık, ahşap doğrama, sıralamasındadır. Kuzey cephesinde kuzeydoğu köşesinde bulunan tek pencerede ise sineklik takılı değildir. Pencerelelerde özgün olan bir malzemedden bahsedememekteyiz.

Şekil 37 : Harim Pencere Boşluğu (İ.Ceran, 2016)

18. Yüzyılda onarılan Edirne camilerinin çoğunda olduğu gibi Selçuk Hatun Mescidinde doğramalar takılmış olmalıdır¹³⁰.

Şekil 38 : Alt Sıra Penceresi (İ. Ceran, 2016)

¹³⁰ Gülşen Mercimek Altınsoy, Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl onarımları, İTÜ- Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi,1999, s.65

Şekil 39 : Orta Sıra Penceresi (İ. Ceran 2016)

3.5 Cephe Özellikleri

Eserin dört cephesi de yanaşık derzli köfeki kesme taş örgüdür.

3.5.1 Kuzey (Giriş) Cephesi

Şeyh Davut ve Kadiri hane caddelerinin kesiştiği noktada bulunan avlu giriş kapısından geçtikten sonra eserin kuzey cephesi ile karşılaşılır. Kuzey cephesi kesme taş örgülüdür ve yapım malzemesi dışında, düzeniyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Cephenin üst seviyelerinde, bir kısmı ahşap sundurmanın altında kalan iki yuvarlak kesme taş kemer izi bulunmaktadır. Kemer izleri, harimin kuzeyinde iki açıklıklı kargir örtülü bir son cemaat yerinin varlığına işaret etmektedir.

Cephede tek açıklık kuzeydoğu köşesine yakın bir noktada yer alan alt sıra penceresidir. 0,20 m genişliğinde mermer söveli ve düz lentolu olan alt sıra penceresi, sivri kemerlidir ve aynası sağırdır. Bu sivri kemer cephede yüzeyden 0,05 m içe gömüktür. Özgün halinde mevcut olan pencere aynalığı, restorasyon sırasında traverten taş kaplama ile kapatılmıştır. Cephenin ortasında taştan yapılmış beşgen planlı üç sıra mukarnaslı bir mihrap bulunmaktadır. Cümle kapısı, cephenin sağında yer alır. Bunun nedeni, cephenin ortasına denk gelen destek ve desteği harim duvarına bağlayan kemerlerdir. Tek başına cümle kapısının konumu bile, burada iki gözlü bir son cemaat yerinin mevcudiyetine işaret etmektedir. Cephenin kuzeybatı köşesinde minare yer almaktadır.

Şekil 40 : Giriş Cephesi (İ. Ceran, 2016)

3.5.2 Güney (Mihrap) Cephesi

Fevkani olan Hazire bu cephenin önünde yer almaktadır. Cephe, kesme köfeki taş örgülüdür ve doğu cephesi ile aynı düzene sahiptir. Yapının tüm cephelerini ve kasnağı üstten bir sıra silme boydan boya dolanmaktadır. Alt sıra pencereleri 0,20 m genişliğinde mermer söveli ve düz lentolu olup, sivri kemerlidir ve alınlıkları sağdır . Bu sivri kemerler cephede, yüzeyden 0,05 m içe gömüktür. Özgün halinde bulunan pencere aynaları, restorasyon sırasında traverten taş kaplama ile kapatılmıştır. Alt sıra pencereleri ile aynı hizada 0,90 – 1,50 m. ebadında daha küçük boyutlu olan üst sıra pencereleri yuvarlak kemerlidir. Ancak bu durum restorasyon uygulamasındaki büyük bir hatayı da bize işaret etmektedir. Zaten belgelerde ve fotoğraflarda sivri kemer bu cephede de görülmektedir. Cephe ile hazire arasında 1,60 m. civarında mesafe bulunmaktadır. Cephe hazireden takribi 0,5 m. düşük kota oturmaktadır.

Şekil 41: Selçuk Hatun Mescidi Doğu Cephesi (İ. Ceran, 2016)

3.5.3 Doğu Cephesi

Yapı malzemesi ve düzen olarak güney cephesi ile aynı özelliklere sahiptir. Güneydoğu köşesine yakın alt sıra penceresinin alt hizasına, klima dış ünitesi

takılmıştır. Klima dış ünitesine enerji götüren ve içerideki ünitenin su tahliyesini yapan boru ve kablolar için duvar delinmemiş, ancak pencere boşluğu kullanılarak cam kırılmıştır. Saçak silmeleri iyi durumdadır, fakat tamamı kurşun ile kaplanmıştır. Cephenin güneydoğu köşesinde bulunan bir basamak ile, +0,70 kotuna oturan mihrap cephesinin önüne çıkılmaktadır. Alt sıra pencereleri 0,20 m. genişliğinde mermer söveli ve düz lentolu olup, sivri kemerlidir ve alınlıkları sağırdır. Bu sivri kemerler cephede, yüzeyden 0,05 m. içe gömüktür. Özgün halinde bulunan pencere aynalıkları, restorasyon sırasında traverten taş kaplama ile kapatılmıştır. Alt sıra pencereleri ile aynı hizada 0,90 – 1,50 m. ebadında daha küçük boyutlu olan üst sıra pencereleri bu cephede de restorasyon uygulama hatası olarak, yuvarlak kemerlidir. Bu cepheyi gösteren eski fotoğraflarda da sivri kemerler, rahatlıkla okunabilmektedir.

Şekil 42 : Selçuk Hatun Mescidi Doğu Cephesi (İ. Ceran, 2016)

3.5.4 Batı (Minare) Cephesi

Cephe yapı malzemesi olarak diğer cephelerle aynı özellikleri gösterir fakat cephe düzeni doğu cephesi ile simetrik değildir. Batı cephesindeki pencereler, cephenin kuzeybatı köşesinde yer alan minare nedeniyle 2,00 m güneye kaydırılmıştır. Minare kaidesi kesme taştan, gövdesi ise bir sıra kesme taş 3 sıra tuğladan örülmüştür. Eski fotoğraflarda görülen ve özgün halinde sivri olan pencere kemerleri, restorasyon uygulamasında üst sıra pencerelerinde ve kasnak penceresinde bu cephede de yuvarlak kemerle hatalı olarak yapılmıştır. Cephenin önünden geçen Kâdirhane sokak kotundan +0,55 yükseğe oturan cephe ile avlu duvarı arasında 1,90 m. civarında mesafe bulunmaktadır.

Şekil 43: Selçuk Hatun Mescidi Minare Cephesi (İ. Ceran, 2016)

4. RESTİTÜSYON

Hakkında pek bilgi bulunmayan Selçuk Hatun Mescidi'nin özgün haline ait mimari özelliklerinin tespit edilebilmesi için, benzer tipolojide ki yapılar incelenmiş ve restitüsyon projesi bu bilgi ve veriler ışığında ortaya konulmuştur.

4.1 Selçuk Hatun Mescidi Benzeri Yapılar

Bu bölümde yer alan ve incelemeye dâhil edilen eserler, kare planlı, tek kubbeli, beden duvarları taştan, son cemaat mahalleri iki göz revaklı, harime giriş kapısı sağ ya da sol yanlarda bulunan mescid ve camilerden seçilmiştir. Üslûp ve dönem nitelikleri belirlenebilmesi için bu yapıların mimari özellikleri başta olmak üzere, malzeme ve teknik detayları incelenmiş, güncel fotoğrafları ve restitüsyon planları paylaşılmıştır.

4.1.1 Hıdır Ağa Cami

Yapı Edirne'de, Kilerci Yakub Mahallesi'nde yer almaktadır. Bu mahalle 17. Yüzyılın başlarında, Hıdır Ağa Mescidi Mahallesi adıyla anılmaktaydı.¹³¹ Kaynaklarda 1866 yılında büyük bir tamirat geçirdiği bilgisi yer almaktadır. Eserin 1962¹³² ve 1972¹³³ yıllarına ait fotoğraflarında metruk durumda olduğu görülmektedir. Eserin inşa kitabesi mevcut değildir. Kaynaklarda 1428-29

¹³¹ M.Tayyib Gökbilgin, , *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İşaret Yayınları, 2007, s.63.

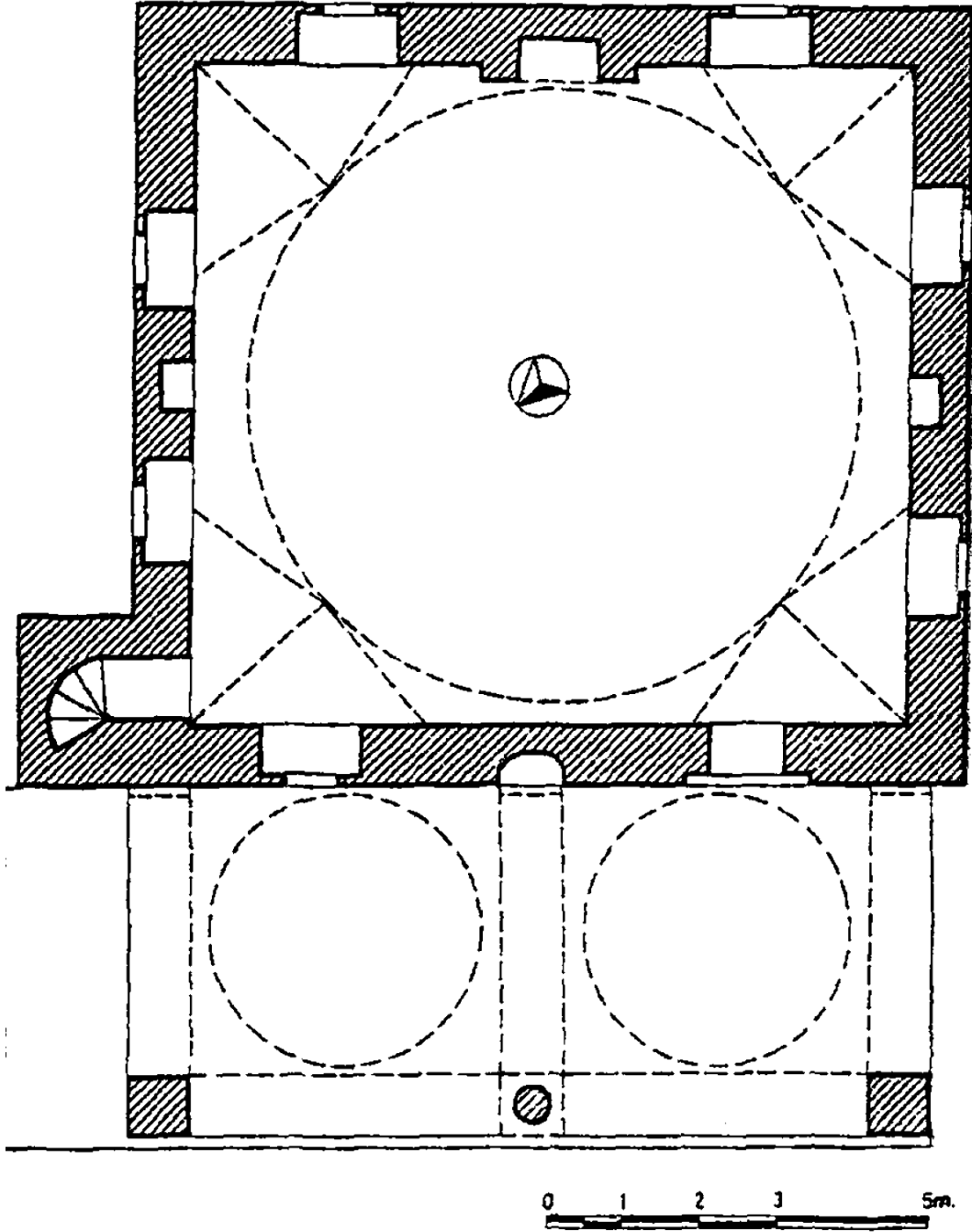
¹³² R.M, Meriç 1963, '*Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında*' Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, s.I., İstanbul, s. 524-525

¹³³ E.H.Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1989, c.II.,s. 688-689

tarihlerinde inşa edildiği bilgisi yer tespit edilmiřtir¹³⁴. Caminin batı cephesinde yer alan bir levhada 1993 yılında V.G.M. tarafından onarılarak ibadete açıldığı yazılıdır.

Eser, tek kubbeyle örtülü kare planlı bir harim, harimin kuzeydoğu köşesine bitişik bir minare ve harimin kuzeyinde yer alan iki birimli bir son cemaat yerinden oluşmaktadır.

¹³⁴ R.M, Meriç 1963, '*Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında*' Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, s.I., İstanbul, .524-525

Şekil 44 : Hıdır Ağa Camii Planı(E.H. Ayverdi)

Harim gövdesinin, tek kubbeli örtü sistemine sahip yapılarda sıkça gözlendiği gibi, biri son cemaat yerinin saçağı ile aynı seviyede; diğeri kubbe geçiş unsurlarını

gizleyen bölgede olmak üzere iki saçağı vardır. Geçirdiği onarımlar sırasında, dış kaplamalarının büyük bir bölümü yenilenmiş olan yapıda, harimin kuzey cephesinin tamamı ile doğu cephesinin büyük bir bölümünün kabayonu taşlarla örüldüğü; güney ve batı cephelerinin ise tamamen düzgün kesme taşlarla kaplandığı görülmektedir.

Yapının her üç cephesinde üç sıra halinde beşer pencere açıklığı mevcuttur. Alt sıra pencereleri, taş söveli ve tuğladan sivri kemerli alınlığa sahiptir. Orta sıra ve kasnak pencereleri de sivri kemerli olan yapının, son geçirdiği onarımda bu pencerelere alçı dışılık takılmış olduğu tahmin edilmektedir.

Şekil 45 :Hıdır Ağa Camii Doğu Cephesi (İ. Ceran, 2016)

Minareye giriş Selçuk Hatun Mescidinde olduğu gibi harimin doğu duvarının kuzey ucundan sağlanmaktadır. Harimin kuzey yönünde, iki göz revaklı son cemaat mahalli üzeri, pandantif geçişli kubbeler ile örtülüdür. Kubbeler, üç destek tarafından taşınmaktadır, bunlardan iki yanlardaki kare payelerdir ve ortadaki daire kesitli bir sütundur.

Son Cemaat mahallinin ortasında dış mihrap yer almaktadır. Kuzey cephesinin batı ucunda çevresi düzgün kesme taşlarla kaplı harim girişi bulunmaktadır. Cephenin geri kalanı kabayonu taş örgüdür.

Şekil 46 :Hıdır Ağa Camii Son Cemaat Mahalli (İ.Ceran, 2016)

Şekil 47 :Hıdır Ağa Camii Batı Cephesi (İ.Ceran, 2016)

Girişin üzerinde sivri kemerli alınlık bulunmaktadır. Harimde kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Orta sıra ve kasnak pencereleri renkli camdır. Harim duvarları ve kubbe sıvalı ve üzeri badanalıdır. Kible cephesinin ortasında bulunan mihrap nişi ,mukarnaslı bir kavsarayla çevrilidir.

Şekil 48 :Hıdır Ağa Camii Cümle Kapısı (İ. Ceran, 2016)

4.1.2 Şehabeddin Paşa (Kirazlı) Mescidi

Edirne’de Şehabettin Paşa Mahallesi, Kirazlı Cami Sokakta yer alan yapı, 2005 yılında V.G.M. tarafından onarılarak ibadete açılmıştır.

Şekil 49 : Şehabeddin Paşa Camii Giriş Cephesi (İ. Ceran, 2016)

Harim duvarları düzgün kesme taş olan yapının kubbesi ve kasnağı tuğla örgüdür. Harimin güney ve batı cepheleri aynı düzene sahip, iki sıra halinde dörder pencere bulunmaktadır. Doğu cephesindeki pencereler, kuzey ucunda bulunan cümle kapısı nedeniyle güneye kaydırılmıştır. Alt sıra pencereleri son cemaat mahalli hariç, düz taşlıdır. Son cemaat mahalli alt sıra pencereleri tuğladan yuvarlak kemerlidir. Son cemaat mahallinde üst sıra penceresi bulunmaz, diğer cephelerdeki üst sıra pencereleri ise sivri kemerli olarak tanzim edilmiştir. Kuzey cephesinin doğu ucunda minare yer almaktadır. Minare cepheden çıkıntılıdır. Gövdeye geçişteki pahlar ve minare gövdesi de sadedir. Minareye giriş, son cemaat mahallindeki iki basamakla çıkılan ve günümüzde PVC bir kapısı bulunan aralıktan sağlanmaktadır. Son cemaat mahalli kuzey duvarı ortasında dış mihrap görülmektedir. Mihrap nişi, üst kısımda mukarnaslı bir kavsarayla çevrilmiştir.. Genel olarak daha ufak ve sade olan dış mihraplar, Şehabeddin Paşa Cami'inde farklı olarak geniş ve yüksek ebatlara sahiptir.

Dış mihrabın cephenin ortasında yer alması harime girişin özgün halinde de bu cepheden sağlanmadığını, tek girişin yan cephede bulunan ve üzerinde kitabenin de mevcut olduğu cümle kapısının yeri olduğunu ispatlamaktadır¹³⁵. Doğu, batı ve güney cephelerinde kaytan silmelerden bir saçak dolanmaktadır. Son cemaat mahalli üzerinde ise, kirpi saçak görülmektedir.

¹³⁵ Sedat Bayrakal , *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, Ankara s.34

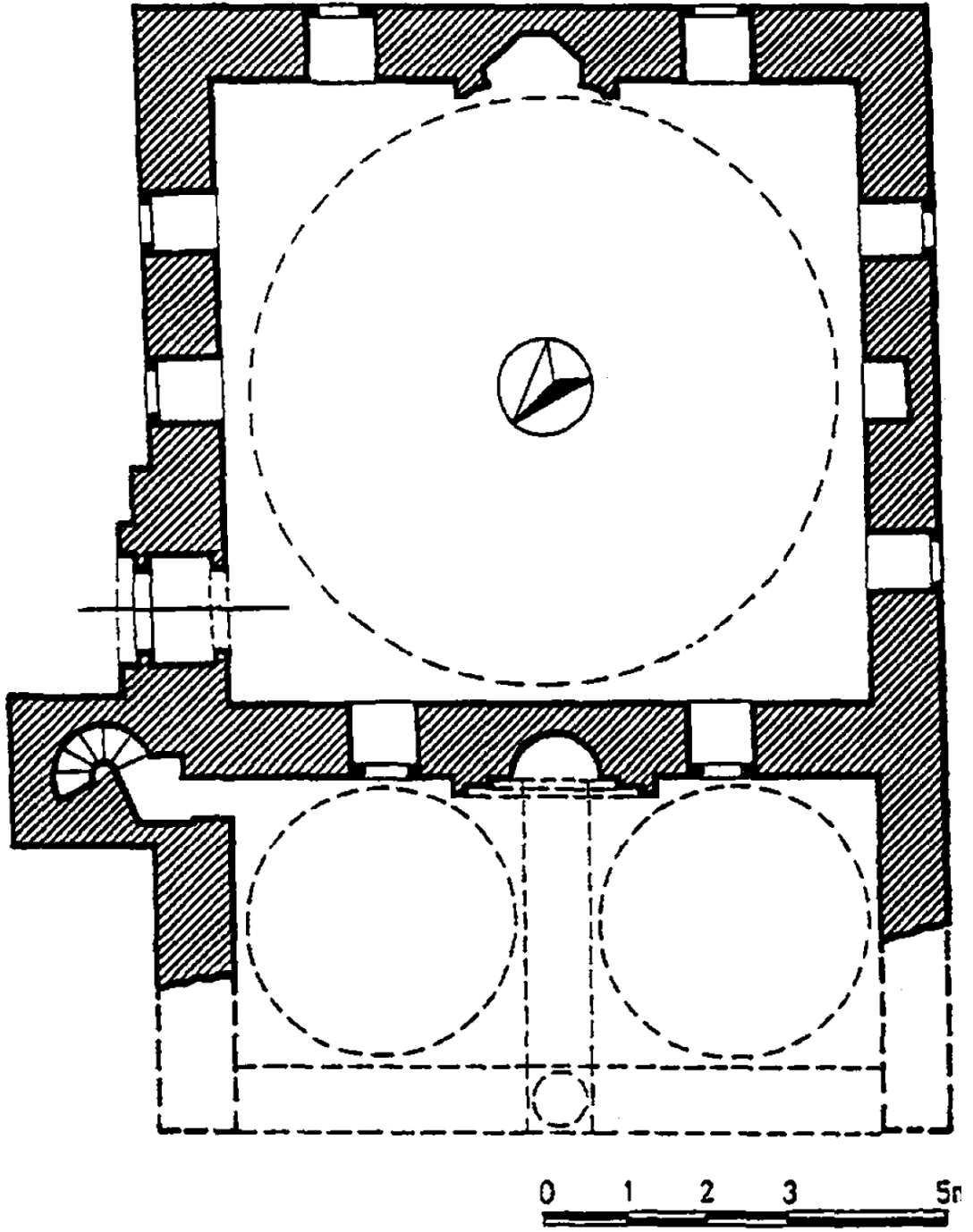
Şekil 50 : Şehabeddin Paşa Camii Son Cemaat Mahalli (İ. Ceran, 2016)

Şekil 51 : Şehabeddin Paşa Camii Son Cemaat Mahalli (İ. Ceran, 2016)

Şekil 52 : Şehabeddin Paşa Camii Dış Mihrap (İ. Ceran, 2016)

Şekil 53 : Şehabeddin Paşa Camii Planı (A. Kuran, 1968)

Harimde kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Duvarlarda yapının son devrine ait barok tarzdaki süsleme izleri kısmen canlandırılıp görünür hale getirilmiştir. Mihrap üstü istiridye kabuğu formunda kalem işi ile nihayetlendirilmiştir.

Şekil 54 : Şehabeddin Paşa Camii Harim Duvarları ve Mihrap (İ. Ceran, 2016)

Cümle kapısı, yanlarında iki kalın silme bulunan dikdörtgen bir çerçeve içerisine yerleştirilmiştir. Sivri kemer olan kapı üzerinde inşa kitabesi mevcuttur. Giriş açıklığı benzer yapıların hepsinde görüldüğü gibi, oldukça basık bir kemerle geçilmiştir.

Şekil 55 : Şehabeddin Paşa Cümle Kapısı (İ. Ceran 2016)

4.1.3 Kadı Bedreddin Camii

Şekil 56 : Kadı Bedreddin Camii (E. İ. K.T.M., Fotoğraf Albümü)

Şekil 57 : Kadı Bedreddin Camii Doğu Cephesi (E. İ. K.T.M., Fotoğraf Albümü)

Camii, Edirne’de Abdurrahman mahallesinde tek kubbeli olarak 1530' yılında inşa edilmiştir.

Kaynaklarda 1752'deki büyük depremde çok zarar gördüğü ve kubbesinin yıkıldığı bilgisi yer almaktadır. Yapılan tamiratta üstü çatı ile örtülmüştür. 1953 depreminden sonra da ahşap çatı yerine kubbe yapılmış ve son cemaat yeri kubbeleri tamamlanmıştır.¹³⁶

Doğu batı ve güney cepheleri aynı düzende olan yapının, cephelerinde üç sıra halinde beşer pencere mevcuttur. Alt ve sıra pencereler ile kasnak pencereleri sivri kemerli olup, üst sıradakilere alçı dışlıklar takılmıştır. Cephede kabayonu taş sıraları aralarına tuğla hatıllar yerleştirilmiş ve taşlar iki sıra tuğla ile dikey olarak kasetlenmiştir.

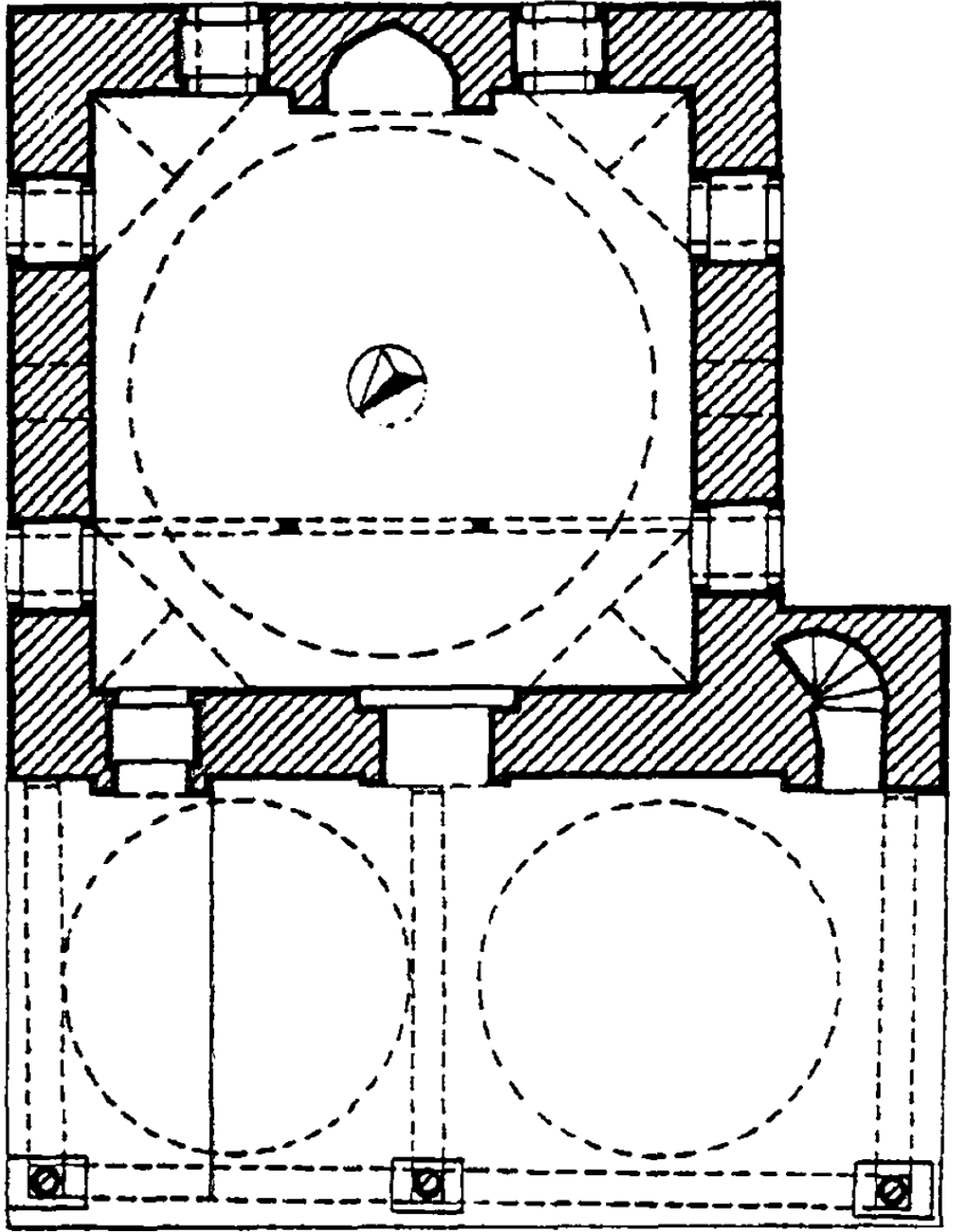
Yapının kuzeyinde iki göz revaklı son cemaat mahalli bulunmaktadır. Bu birimlerin üzeri pandantif geçişli birer kubbeyle örtülüdür. Kubbeleri taşıyan destekler sütundur ve sütun başlıkları baklavalıdır.

Kuzey cephesinde, sivri kemerli alt pencere ve cümle kapısı yer almaktadır. Dışa çıkıntılı cümle kapısı kuzeydoğu köşesine yakın bir noktadır. Cümle kapısı boşluğunun üzeri iki renkli taşla örülmüş basık kemerle geçilmiştir. Basık kemerin üzerinde bir kitabe yer almaktadır.

Şekil 58 : Kadı Bedreddin Camii Kitabesi (İ. Ceran, 2016)

¹³⁶ Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, Ankara s.112

Şekil 59 : Kadı Bedreddin Camii Planı (Sedat Bayrakal, 2001)

Harimde kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır ve trompların alt hizasında mukarnaslı şerit dolanmaktadır. Üst sıra pencereleri renkli camdır. Güney cephesi ortasında bulunan mihrap mukarnaslı bir kavsarayla çevrişmiştir. Ahşap mahfil ve minber son onarımda eklenmiştir.

4.1.4 Süle Çelebi Cami

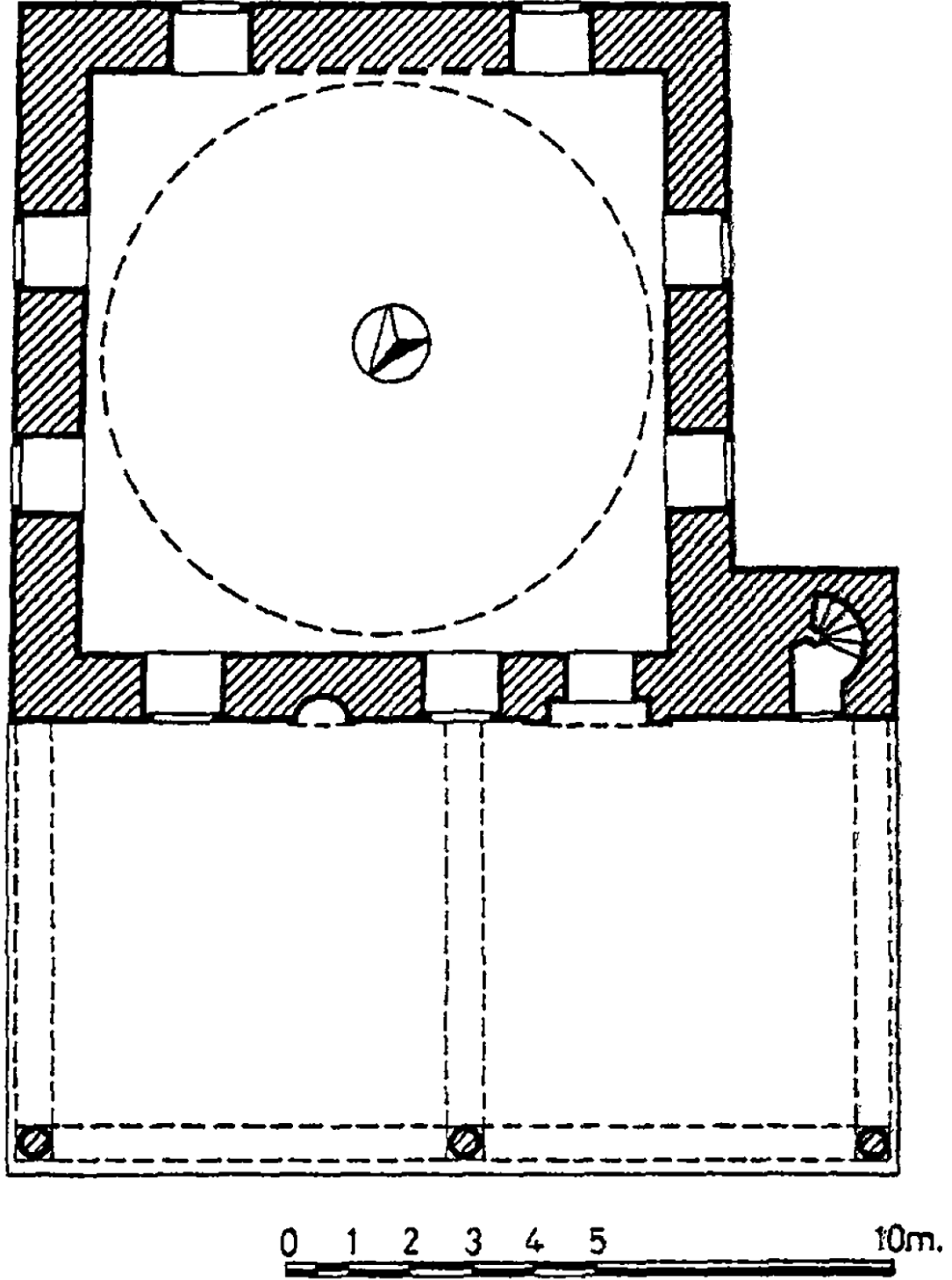

şekil 60 : Süle Çelebi Camii Avlu Duvarı(şehit Mustafa Cambaz, 2010)

Edirne'de, Tarlakapı mevkiinde Süle Çelebi Fırını Sokağında yer alan Süle Çelebi Camii, 1559 yılında Süle elebi tarafından yaptırılmıştır. Uzun süre harap halde kalan eser, V.G.M. tarafından 2005 yılında restore edilerek ibadete açılmıştır.

Avlunun kuzey yönünde yola bakan bir eşme bulunmaktadır. Harim duvarlarının dış cepheleri bir sıra kesme taş ve iki sıra tuğladan örölmüştür. Doğu, batı, ve güney duvarları üzerinde ikisi alt sırada ikisi üst sırada olmak üzere dörder pencere düzeni

mevcuttur. Dikdörtgen şekilli alt ve üst sıra pencereleri ile kasnak pencereleri sivri kemerlidir, alt sıra pencerelerinin alınlıkları bulunmaktadır.

Şekil 61 : Süle Çelebi Camii Plan (A. Kuran, 1968)

Şekil 62 : Süle Çelebi Camii Giriş Cephesi (Şehit Mustafa Cambaz, 2010)

Batı duvarının kuzey ucunda yer alan minareye, son cemaat mahalline açılan basık kemerli bir açıklıktan girilmektedir. Minare korkuluğu, şerefesi ve gövdesi sadedir.

Son cemaat yeri iki göz açıklığına sahiptir ve üzerlerini örten iki kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Üst örtüyü taşıyan kemerler yuvarlaktır ve sütunlara oturmaktadır. Benzer örneklerde de görülen, erken devir özelliği olmayan ve sıkça yapılan bir restorasyon hatası olduğu düşünülen, yuvarlak kemerler bu yapı dikkat çekmektedir.

Ancak bazı görüşler bu uygulamanın, 18. Asır gibi daha geç bir dönemde eklendiğini ileri sürmektedir¹³⁷.

Üst örtüyü güney yönünde harim duvarı taşımaktadır. Sütun başlıkları çokgendir. Bu yapıda son cemaat mahallinin ortasında iki pencere arasında bir dış mihrap yer almaktadır. Yarım onikigen planlı ve mukarnaslı kavsarayla çevrilidir. Cümle kapısı

¹³⁷ Gülşen Altınsoy Mercimek, *Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl Onarımları*, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, 1999, İstanbul

harimin kuzey duvarının batı köşesinde yer almaktadır. Dikdörtgen cümle kapısı giriş aralığı, sivri kemerlidir.

Basık kemerin üzerinde iki adet kitabe vardır biri inşa kitabesi diğeri tamir kitabesidir. İnşa kitabesinde mealen;

‘Peygamber Aleyhisselam, kim Allah için bir mescid yaparsa, Allah da (ona) cennette bir ev yapar buyurdu. Bu mescid-i şerifi fakir kul Hacı Sinan oğlu Hacı Süle yaptırdı. 967 senesi Muharremi’ne (Ekim 1559) gerçekleşmiştir¹³⁸.’

Şekil 63 : Süle Çelebi Camii İnşa Kitabesi (2013)

4.1.5 Kasım Paşa Camii

Edirne’de Tunca Nehri kenarında, Kirişhane semtinde yer alan yapı eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Fatih Sultan Mehmet ve Sultan II. Beyazıt dönemlerinde Rumeli Beylerbeyi olarak görev yapan ve daha sonraları başvezirlik yapan Kasım

¹³⁸ Sedat Bayrakal, *Edirne’de’ki Tek Kubbeli Camiler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, Ankara s.124

Paşa tarafından 1478 yılında yaptırıldığı bilinmektedir. Nehrin taşmasından dolayı sürekli sular altında kalmış ve ciddi hasarlar görmüş olan eser, halen harap haldedir.

Günümüzde harap halde olan yapının harim duvarları ve minaresi düzgün kesme taşlarla inşa edilmiştir. Kasnakta tuğla ve kesme taşın bir arada kullanılabildiği görülmektedir.

Şekil 64 : Kasım Paşa Camii Kuzey Cephesi (Mesut Öztürk, 2016)

Bugün, özgün halinde var olduğu kuzey cephesindeki izlerden anlaşılan son cemaat mahalli tespit edilebilmektedir. Cephe duvarının üzerindeki izlerden anlaşılan, bir dönem son cemaat sekisi ahşap çatı ile örtülmüş olmalıdır.

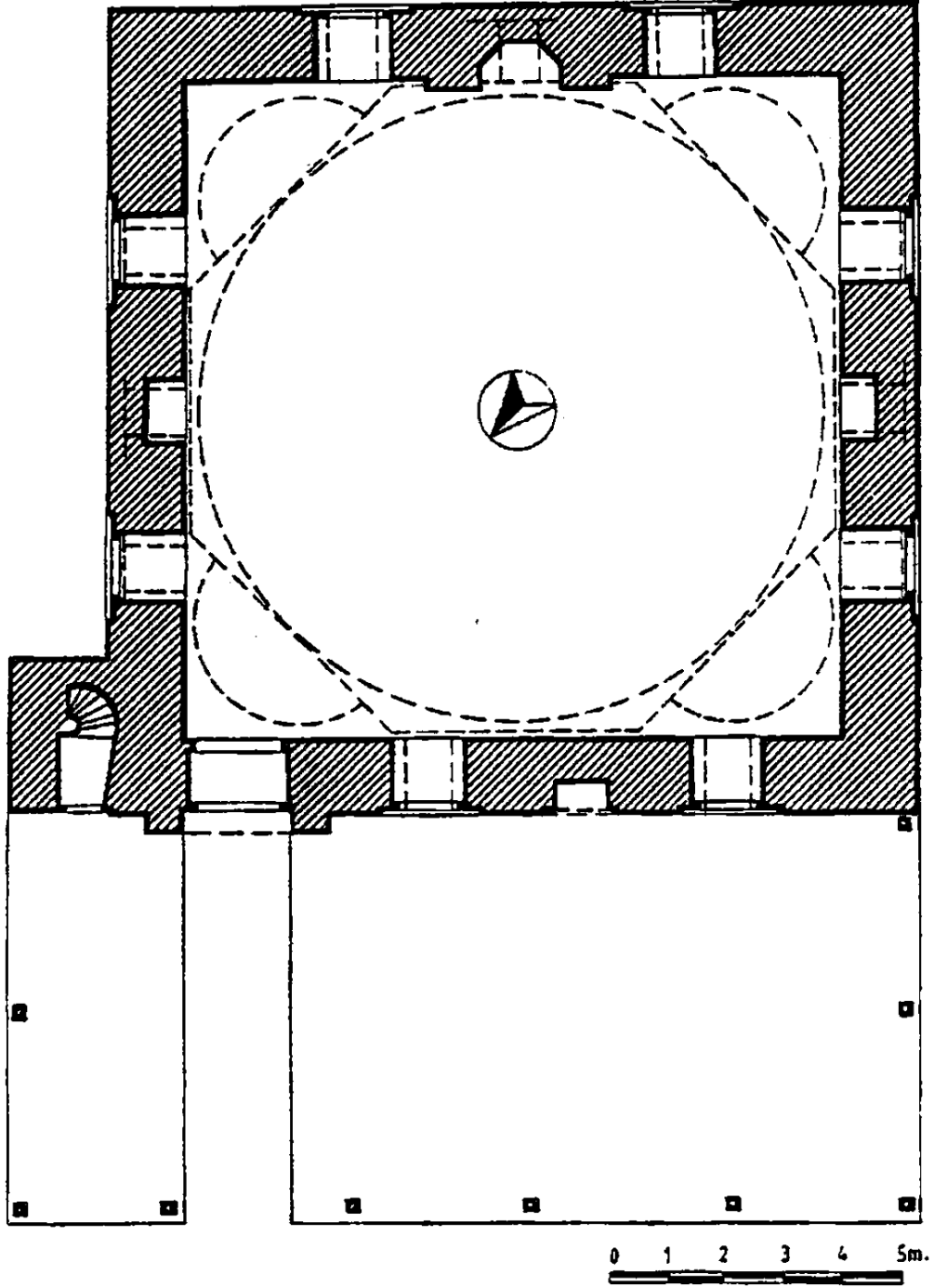
Nitekim yapının eski fotoğraflarında, ahşap ayaklar üzerine oturan üç yöne eğimli kırma bir çatı görülebilmektedir¹³⁹.

E. Hakkı Ayverdi'de 1968 senesinde çizdiği rölöve de son cemaat mahallinin çatısını taşıyan dikdörtgen kesitler çizmiştir¹⁴⁰.

¹³⁹ O. Aslanapa *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitabevi s. 104, şek. 127

¹⁴⁰ E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1989, c. 3, s. 211

Ancak kuzey cephesinde, günümüzde tamamen yok olmaya yüz tutmuş olan iki sağır kemer izi zorda olsa seçilebilmektedir. Bu izler yapının özgün halinde pandantif geçişli bir kubbe yada tonoz örtü olduğunu kanıtlamaktadır.

Şekil 65 : Kasım Paşa Camii Plan (E. Hakkı Ayverdi, 1968)

Harimin doğu, batı, güney cepheleri aynı düzendedir. Cephelerde, kasnak penceresiyle beşer açıklık düzeni görülmektedir. Bu pencerelerin alt sıradakileri, çökertme içine oturtulmuş ve sivri kemerlidir.. Üst kemerlerde de sivri kemerler görülmektedir. Kuzey cephesinde cümle kapısı dışında iki pencere vardır ve bunların ortasına yerleştirilmiş dış mihrap yer almaktadır. Dış mihrap kuzey cephesinin ortasında benzer yapı örneklerinde olduğu gibi, mukarnaslı kavsaraya sahip bir niş halindedir.

Cümle kapısı cephenin doğu köşesinde bulunmaktadır. Basık kemerli ana giriş aralığı, sivri kemerli derince bir çökertme içindedir.

zerinde üç satırlık inşa kitabesi olduğu kaynaklarda geçmektedir ancak günümüzde yerinde yoktur.  satırlık inşa Hicri 883(1478-1479) yılında Kasım Paşa tarafından inşa ettirilmiş olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

Minareye giriş, kuzey cephenin doğu köşesinde yer alan sivri kemerli bir açıklıktan sağlanmaktadır. Pabuç kısmının alt kesiminde, üçgenlerden oluşan bir kuşak vardır.

şekil 66 : Kasım Paşa Camii Güney Cephesi (Mesut ztrk, 2016)

Harimin üzeri, geçişleri tromplarla sağlanmış kubbe ile örtülüdür. Trompların hemen altında bir mukarnas kuşağı dizisi seçilebilmektedir. Çerçevesi dışa taşkın mihrap nişi beşgendir.

E. Hakkı Ayverdi sıvaların büyük ölçüde döküldüğü ve pencere üzerlerinde kalemişi izlerine rastladığını belirtmektedir¹⁴¹.

Şekil 67 : Kasım Paşa Camii Doğu Cephesi (Mesut Öztürk, 2016)

¹⁴¹ E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1989, C. 3, s. 211-214, res. 377

Şekil 68 : Kasım Paşa Camii Harim (Mesut Öztürk, 2016)

Şekil 69 : Kasım Paşa Camii Dış Mihrap (Mesut Öztürk, 2016)

4.1.6 İstanbul Yavaşça Şahin Mescidi

İstanbul'da Eminönü semtinde Uzun Çarşı yokuşu üzerinde bulunan eserin yapım tarihi bilinmemekle birlikte, 15. Yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği tahmin edilmektedir¹⁴². Çokça tamirat gören yapı, 1950 senesinde yeniden inşa edilmiştir.

Mescidin cümle kapısı sağ yandandır. İki göz açıklığı olan revakı, 1950 deki tamirde tamamlanmamıştır. Harimi örten 8 m yükseklikteki kubbesinin altında, baklavalı bir kuşak dönmektedir. Doğu cephesine komşu bina olması nedeniyle pencere açıklığı bırakılmamıştır. Kible ve minare cephesinde, 2 alt pencere 2 orta sıra pencere ve birer kasnak penceresi olmak üzere 5 er pencere görülmektedir. Beden duvarları, minare gövdesi ve kaidesi 2 sıra tuğla, bir sıra kesme taşla örülmüştür. 1950 yılındaki onarımda, minaresi tuğladan yuvarlak kesitli inşa edilmiştir.

¹⁴² Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, İstanbul Camileri ve Dini Sivil Mimari Yapıları, Galitekin, Ahmet Nezih, İşaret Yayınları, 2001, İstanbul

Şekil 70 : İstanbul Yavaşca Şahin Mescidi (Kaynağı bilinmiyor)

Şekil 71 : İstanbul Yavaşca Şahin Mescidi Son Cemaat Mahalli(İ. Ceran, 2016)

4.1.7 İstanbul Yavuz Er Sinan Mescidi

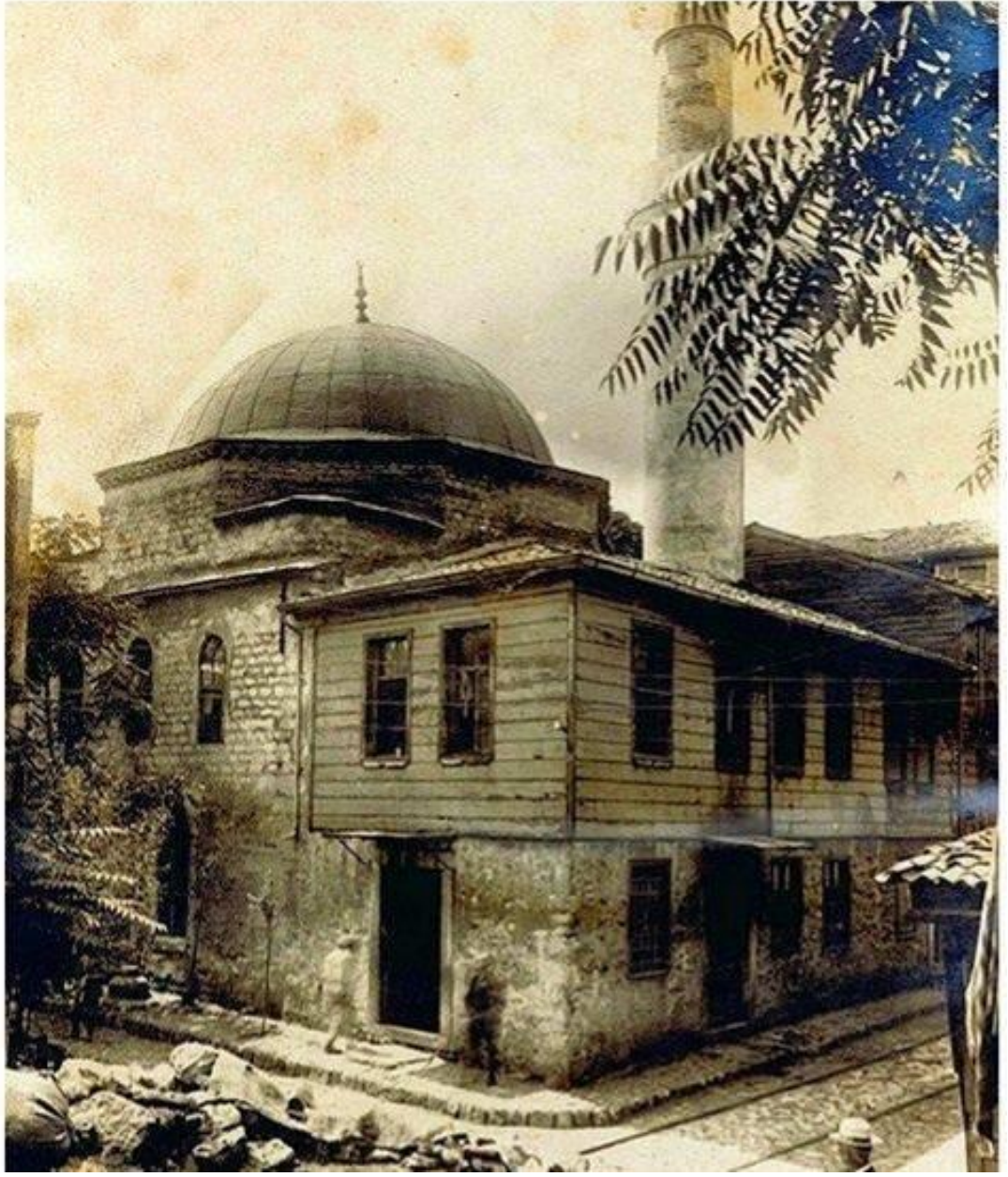
İstanbul'da Unkapanı'nda Eminönü Caddesi Yavuz Sinan Mahallesinde yer alan yapı, tek kubbeli iki göz revaklıdır. 1484 senesinde inşa edilen eserin kubbesine, sekizgen bir kasnakla geçilir¹⁴³. Kubbeye geçiş unsuru üzeri, yaprak ve badem sıralarından oluşan istalaktitlidir. Harime giriş ise cephenin solunda yer almaktadır.

Son cemaat mahallinin 1960'dan evvel yıkık olduğu yeniden inşa edildiği bilinmektedir. Dış mihrabı üç sıra istalaktitlidir.

Beden duvarları, derzli moloz taş ile örülmüştür. Ancak sonradan yapılan son cemaat revakı yüzeyleri ve pencerelerin arasında onarım gören yerlerin kesme taşla örüldüğü görülmektedir. Bu uygulama ciddi bir onarım hatasını da gözler önüne sürmektedir¹⁴⁴.

¹⁴³ Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, İstanbul Camileri ve Dini Sivil Mimari Yapıları, Galitekin, Ahmet Nezh, İşaret Yayınları, 2001, İstanbul

¹⁴⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1989, İstanbul, s. 536

Şekil 72 : İstanbul Yavuz Er Sinan Mescidi(Muhittin Bayram Arşivi,1937)

Şekil 73 : İstanbul Yavuz Er Sinan Camii (İ.Ceran, 2015)

Erken devir yapılarında, malzeme, teknik ve bilhassa duvar örgüleri için bazı tespitler yapılabilmektedir. Duvar örgüleri, yapının önemine ve yapım için ayrılan maddi kaynağa bağlı olarak nitelik farkı göstermektedir. Mevcut bilgiler ve incelenen yapılar ışığında şöyle bir sıralama yapılabilir :

Ahşap hatıllı moloz taş duvardan başlayan erken devir yapı örnekleri, düzenli yatay derzli kaba yonu taş, taş tuğla almaşık ve düzenli bloklardan oluşan kesme taş duvar kullanımına doğru gelişim göstermiştir. Eserlerin farklı cephelerinde, cephenin konumuna ve önem derecesine göre malzeme ve işçilik değişebilmektedir. Maddi imkânlar nispetinde görünen duvarlar tümüyle kesme taştan yapılmıştır. Eserlerin, arkada kalan veya binalara bakan, az görüleceği düşünülen cephelerinde ise, taş/tuğla almaşık, ya da düzgün yatay derzli kaba yonu örgülü duvarlar görülebilmektedir.

Bu uygulama çeşidine, bazen bir külliye içindeki yapılarda bile rastlanabilmektedir. İşlev ve ehemmiyet durumuna göre farklı malzeme ve tekniğin uygulanmasına sebep olabilir. Külliyenin en önemli yapısı olarak cami kesme taş, diğer yapılardan bir bölümü kesme taş, bir bölümü taş/tuğla almaşık, ya da daha az niteliğe sahip örgü çeşitleri uygulanmış olabilir¹⁴⁵.

Bu çeşitliliğin yanı sıra, duvar kalınlığını yapının üst örtüsünün yükü belirlemektedir. Kubbenin çapı ve büyüklüğü duvarın kalınlaşmasına sebep teşkil etmektedir. Duvar bünyesi içinde zaman zaman ahşap hatıllara da yer verilmiştir. Duvar yüzeyleri çoğunlukla ince yonu taş duvar tekniği ile işlenmiştir.

Taş tuğla almaşık örgüde ise, 1 sıra taş / 2 sıra tuğla (T/2t) ve 1 sıra taş/3 sıra tuğla (T73t) düzenleri çok görülmektedir¹⁴⁶.

Erken devir yapı örneklerinden olan, tek kubbeli cami ve mescitlerin çoğunda inşa malzemesi olarak da kesme taş ve tuğlanın bir arada kullanıldığı görülmektedir. Kent dokusuna sağladıkları katkı ile yapıların dönemine ait izler taşıyan ve üslup özellikleriyle kimlik belirleyici unsurlar olan minareler, güçlü bir sembolik ifade

¹⁴⁵ Z. AHUNBAY , *Mimar Sinan Yapılarında Kullanılan Yapım Teknikleri ve Malzeme*, syf: 533

¹⁴⁶ Z. AHUNBAY , a.g.e., syf: 534

taşımaktadır¹⁴⁷. Silindirik, çok köşeli ve ince uzun gövdeli olabilen minarelerin dönemlerini belirleyen en önemli unsurları şerefe altlarıdır. Devrine göre mukarnaslı veya oval geçişli olabilmektedirler.

Osmanlı camilerinde tek minareler genelde caminin giriş cephesinin sağındadır; bazen şartlar ve imkânlar ölçüsünde yer değişikliği de yapılmıştır¹⁴⁸.

Edirne Selçuk Hatun Mescidinde görülen taş-tuğla almasıık örgü minare, Anadolu'da, nadiren görülmektedir. Daha çok, farklı renkte kesme taşlarla hareketlilik sağlanmıştır. Fakat Edirne'de günümüze ulaşabilmiş örneklerden,

- Hacı İslam Mescidi (XV. Yüzyıl),
- Zincirli Kuyu Mescidi (XV. Yüzyıl),
- Emir Hüseyin Mescidi (XV. Yüzyıl),
- Şeyh Şucaaddin Camii (1535),
- Kazaz Salih Mescidi (XVI. Yüzyıl)
- Vize Çelebi Camii (XVI. Yüzyıl)

Minarelerinin gövdeleri, Selçuk Hatun mescidi minaresinde olduğu gibi, dönüşümlü olarak yerleştirilmiş kesme taş ve tuğlalarla inşa edilmiştir. Özellikle ilk dört örnekte iki sıra taş arasına üç sıra tuğla yerleştirilerek, Selçuk Hatun Camii'nin minare gövdesindeki düzen aynen tekrarlanmıştır.

¹⁴⁷ E.Hakkı. Ayverdi, 'Osmanlılarda Minare ' Makaleler, 1985, İstanbul, s.60

Araştırma konusu olan Edirne Selçuk Hatun Mescidi'nde (1456) olduğu gibi incelenen Kasımpaşa Camii'nde (1478-79) de, duvarlar düzgün kesme taşlarla kaplanmış ve tuğla kullanılmamıştır.

Hıdır Ağa Camii'nde ise (16. Asrın ortaları) diğerlerinden farklı örgü sistemi olarak, kuzey cephesinde kaba yonu taşlar kullanılmış diğer cephelerde ise yine düzgün kesme taş kaplama tercih edilmiştir.

İncelenen camilerin çoğunda pencereler simetrik ve düzenli bir dağılım içindedir. Genellikle dikdörtgen şekilli ve çökertme içine yerleştirilen alt sıra pencereleri, sivri kemerli ve sağır alınıklıdır. Selçuk Hatun Mescidinde olduğu gibi onarımlarda alınlıkları kapatılan örneklerle sıkça karşılaşılmıştır. Ayrıca mümasi ve sivri kemer olması icab eden pencere kemerleri incelenen birçok örnekte, geçirdikleri onarımlar esnasında yuvarlak kemerli olarak uygulandığı ve bu hatalı uygulamanın Selçuk Hatun Mescidin de tekrarlandığı görülmektedir.

Bu eserlerin yan cephe köşelerine yerleştirilen minarelerden mütevellit açıklıkların, simetrik uygulanmadığı izlenmektedir.

Yine son onarımlarda hepsinin orta ve üst sıra pencerelerine alçı içlik ve dışlıklar takılmıştır. Geçirdiği onarımlarda harim kubbeleri, geçiş unsurları ve minare külahları kurşunla kaplanmışdır.

Tek kubbeli yapıların çoğunda olduğu gibi bu eserlerde de cepheler de üç ayrı seviyede saçak bulunduğu görülmektedir. Şehabeddin Paşa Camii, Kasım Paşa Camii, Süle Çelebi ve Hıdır Ağa Camii'nde kasnaklar sekizgen prizma şekillidir. Selçuk Hatun Mescidinde ise onikigen prizmadır. Kasnakta pencere pek sık rastlanmayan bir özellik olmasına rağmen Selçuk Hatun Mescidin 'de ve Hıdır Ağa Camii'nde görülmektedir. Ortak bir özellik olarak son cemaat mahalli tümünde kuzey cepheye bitişik konumlandırılmıştır. Günümüzde birçoğunun son cemaat mahalli yıkılmıştır ancak eski fotoğraflar incelendiğinde ve cephede görülen izlerden anlaşılacağı gibi son cemaat yerlerinin yıkıldığı kesindir. Camilerin son cemaat mahallerini örten kubbeleri genellikle sütunlar taşımaktadır. Hıdır Ağa Camii'nde iki yanlarda paye taşıyıcılar, ortada sütun mevcuttur. Mevcut olan sütunların başlıkları mermerdendir ve mukarnaslı, baklavalı ya da daha sade çokgendirler.

Bu yapılarda harim girişi, cephe ortasına gelen kemer nedeniyle sağa veya sola kaydırılmıştır. Yapıların hepsi küçük ebatlara sahip olduğundan tek bir giriş yeterli olmuştur. Cümle kapıları, hepsinde fazla derin olmayan çökertme içine yerleştirilmiştir ve Şehabeddin Paşa Camii hariç, kuzey cephesine konumlandırılmışlardır.

Minare harimin doğu, batı veya kuzey duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. İncelenen camilerin minareleri Edirne’de etkili olan 1751 veya 1953 depremlerinde büyük hasar görmüştür. Hepsinde kare veya dikdörtgen kürsü üzerine oturan minareler çokgen veya dairesel kesitlidir. Korkulukları ve gövdeleri genel olarak sade olan minarelerde, iki sıra silme dikkat çekmektedir. Minare girişleri Selçuk Hatun Mescidi Hıdır Ağa Camii ve Kasım Paşa Camii hariç, diğerlerinde dışardan sağlanmaktadır. Selçuk Hatun Mescidi minaresinin bir diğer farkı da gövdesindeki örgüde bir sıra taş ve üç sıra tuğladan oluşan almaşık örgü kullanılmasıdır.

Harimde kible duvarı ortasına yerleştirilen mihrap nişlerinde farklı profiller uygulanmıştır. Selçuk Hatun, Şehabeddin Paşa, Kasım Paşa ve Süle Çelebi Camilerinin mihrapları yarım sekizgen kesitlidir. Hıdır Ağa, dikdörtgen kesitli, Kadı Bedrettin Camii’nde ise ondört kenarlı mihrap nişi mevcuttur. Hepsinde birer tane de dış mihrap yer almaktadır. Minberlerin hepsi ahşaptır ve son onarımda V.G.M. tarafından konulmuşlardır. Kadı Bedredin Camii’nde görülen mahfil katı özgün değildir.

4.2 Restitüsyon Kararlarına Işık Tutan Bilgi ve Belgeler

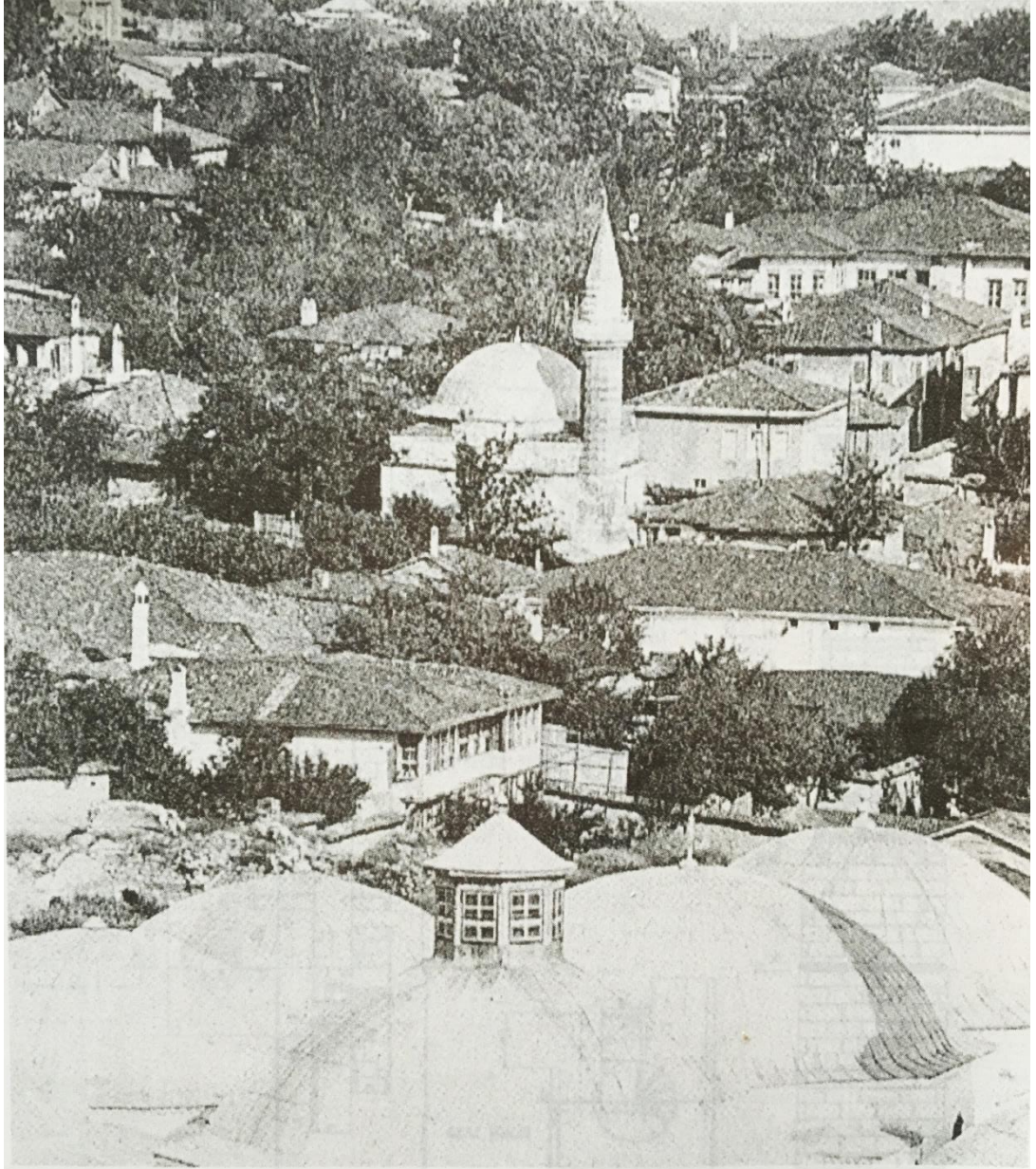
Restitüsyon projesi için, yazılı, görsel ve sözlü kaynaklardan istifade edilmiştir. Sözlü olarak, mahallede uzun yıllar ikamet eden mahalle ve semt sakinlerinin bilgilerinden faydalanılmıştır. Esere ait en eski fotoğraf, 1890 yılına ait D.Michailides'in karesi olan, mahallenin genel görünümüdür. Edirne Anıtlar Kurulu ve K.V.K.M Arşivinin bütün dosyaları taranarak istifade edilmiştir. Çizilmiş olan tek restorasyon projesi 2000 yılına aittir. Bu proje restorasyon uygulaması için hazırlanmış, dijital ortamda olmayan fazlaca hata ihtiva eden bir çalışmadır. Bu hatalı proje, restorasyon uygulamasına da yansımıştır.

Yapıya dair bir de Rifat Osman'ın 1920 tarihli fotoğrafı incelenmiştir. Bu fotoğrafta, avlu giriş kapısının ahşap ve sokak kotundan yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca avlu giriş kapısının yanında duvarda birde lokma parmaklıklı pencere açıklığı tespit edilmektedir. Bu açıklıklardan sokak boyunca iki adet daha olduğu seçilebilmektedir. Avluda bulunan mezar taşlarının bu açıklıklar sayesinde dışardan görülebildiği tahmin edilmektedir. Bu fotoğrafta ayrıca, yapının karşısında bulunan Kadirihane tekkesinin köşesi görülebilmektedir. Günümüzde sadece kalıntıları mevcut olan tekkenin 1920 tarihinde ayakta olduğu anlaşılmaktadır.

E. Hakkı Ayverdi Arşivinde bulunan 1951 tarihli fotoğraflarda, restitüsyon bilgilerine ışık tutmuştur.

Şekil 74 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi (Rıfat Osman,1920)

Şekil 75 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi (D.Michailides,, 1890)

Eski fotoğraflarda mahalle dokusu, mescidin yeri okunabilmektedir. Avlu ihata duvarlarına ait en eski malumat 1951 yılına ait E. Hakkı Ayverdi'nin arşiv fotoğraflarından öğrenilebilmektedir. Yapılan şifahi görüşmeler neticesinde avlu duvarının zaman içinde yıkılmış olduğu, mahalleli tarafından otopark alanı olarak kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Edirne V.B.M. Arşivi'nde bulunan eski fotoğraflarına göre mescidi çevreleyen avlu duvarının kuzeydoğu köşesine yakın bir noktada, kitabesiz, süslemesiz oldukça harap

bir çeşme olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda yer verilmeyen çeşmenin tarihçesi hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Devrin özelliklerini gösteren diğer mescitlerde çeşmelerin görülmesi, mescit ile aynı dönemde inşa edilmiş olması ihtimalini güçlendirmektedir.

Şekil 76 : Avlu İhata Duvarına Bitişik Çeşme Kalıntıları(E.K.T.V.K.K, 2000)

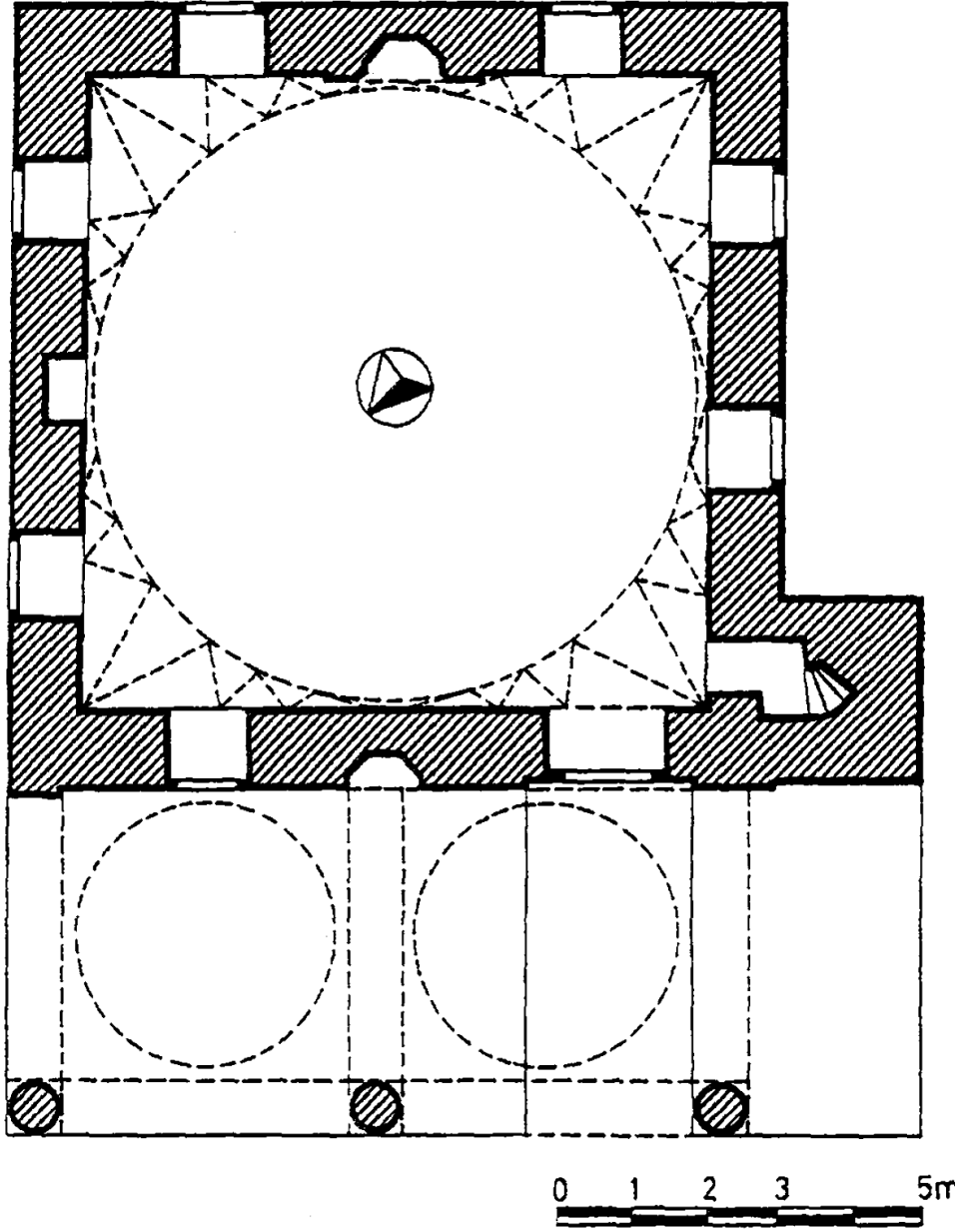
4.3.2 Plan Restitüsyonları

Edirne'deki neredeyse tüm eserlerin hasar gördüğü iki büyük depremde yapı büyük hasar görmüştür. Bunun yanında ayrıca savaşlar ve yangınlarda geçiren yapının, günümüze kadar hususi halini tam olarak koruyarak ulaşması ihtimali bulunmamaktadır. V.G.M arşiv dosyasında, 2000 yılına ait rölöve analiz raporu ve fotoğraflara ulaşılarak, harimin restorasyon öncesindeki haline dair bilgiler edinilmiştir.

Rölöve Analiz Raporunda;

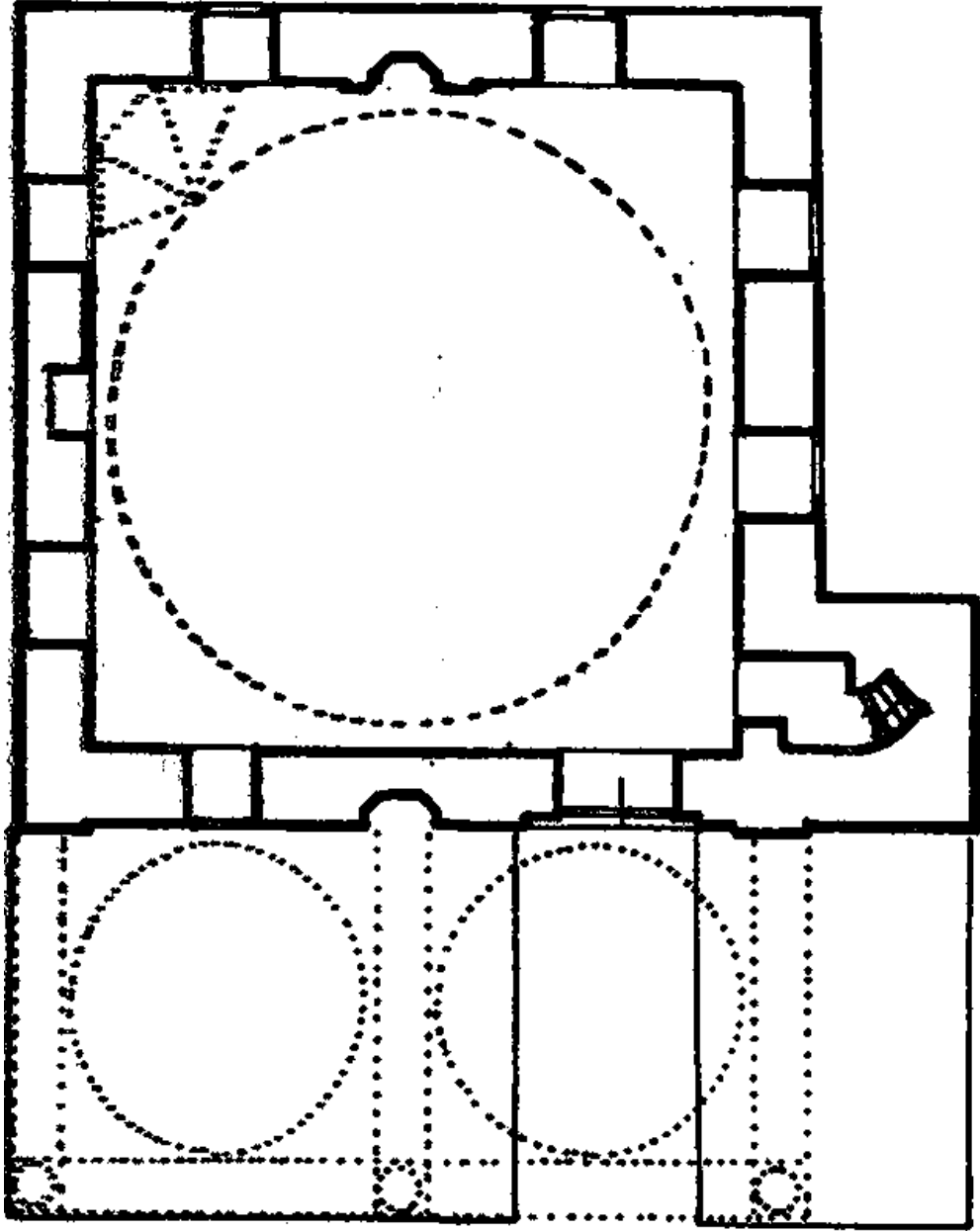
Revağın yıkılmış olduğu ancak buna rağmen kubbe izlerinin görülebildiği belirtilmektedir. Fakat revağı taşıyan ayakların sütun mu yoksa kargir mi olduğuna dair bir iz olmadığı nakledilmiştir. Ayrıca kuzey cephesi beden duvarında iki adet kanca şeklinde lama olduğu, bunlarında bir dönem son cemaat mahallinin sundurma çatı ile kapatıldığını düşündürdüğü belirtilmiştir.

Yapının kubbe açıklığı 9.00 m. olduğu, 36 cm boyunda ve 4 cm. kalınlığında klasik tuğla örgülü ve yerden 8.70 m. yükseklikte başlayarak 13.02 m. yüksekliğine kadar çıktığı bilgisi yer almaktadır. Kubbe altındaki kuşağında basit baklavalı ve yerden 6.71 m. yükseklikte olduğu yazmaktadır. Beden duvarları moloz taş örgü olan eserin dış cephelerinin tamamı kesme taşla kaplanmış, iç yüzeyleri ise kasnak kotuna kadar horasan sıva kaplıdır. Kubbe ve kasnak ise klasik tuğla örgülüdür. Yapının toplam 16 penceresi olduğu, alt pencerelerin mermer söveli üst sıra ve kasnak pencerelerinin ise yonu taş söveli olduğu fotoğraflardan tespit edilebilmektedir. Minare 3 sıra tuğla 1 sıra kesme taşla inşa edilmiş, kaideden sekiz köşe gövdeye geçen küp kısmında taş bezeme görülmektedir. Minarenin kapısı içeridedir, mihrap basit bir çerçeve içerisinde 6 sıra istelaklitli kıtıklı alçıdan imaldir. Ayrıca son cemaat mahallinde dış mihrap görülebilmektedir.

Şekil 77 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi Restitüsyon Plan(E.Hakkı Ayverdi)

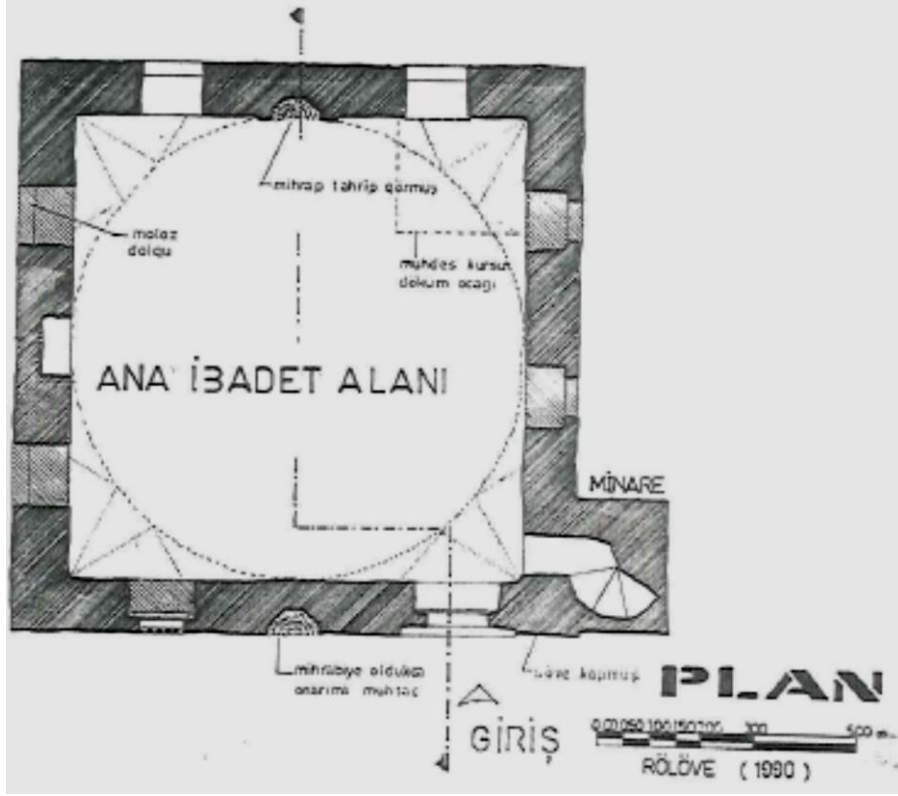
Kuzey cephesinde görülen kemer izlerinden tespit edilen iki kubbeyi sütunların taşıyan ayakların, sütun veya yığma olduğuna dair bir işaret kalmadığını E. Hakkı Ayverdi belirtmiştir. Fakat bu ölçüde sütuna alışılmış olduğundan ve diğer eserler de de görüldüğünden restitüsyonu bu şekilde çizmiştir.

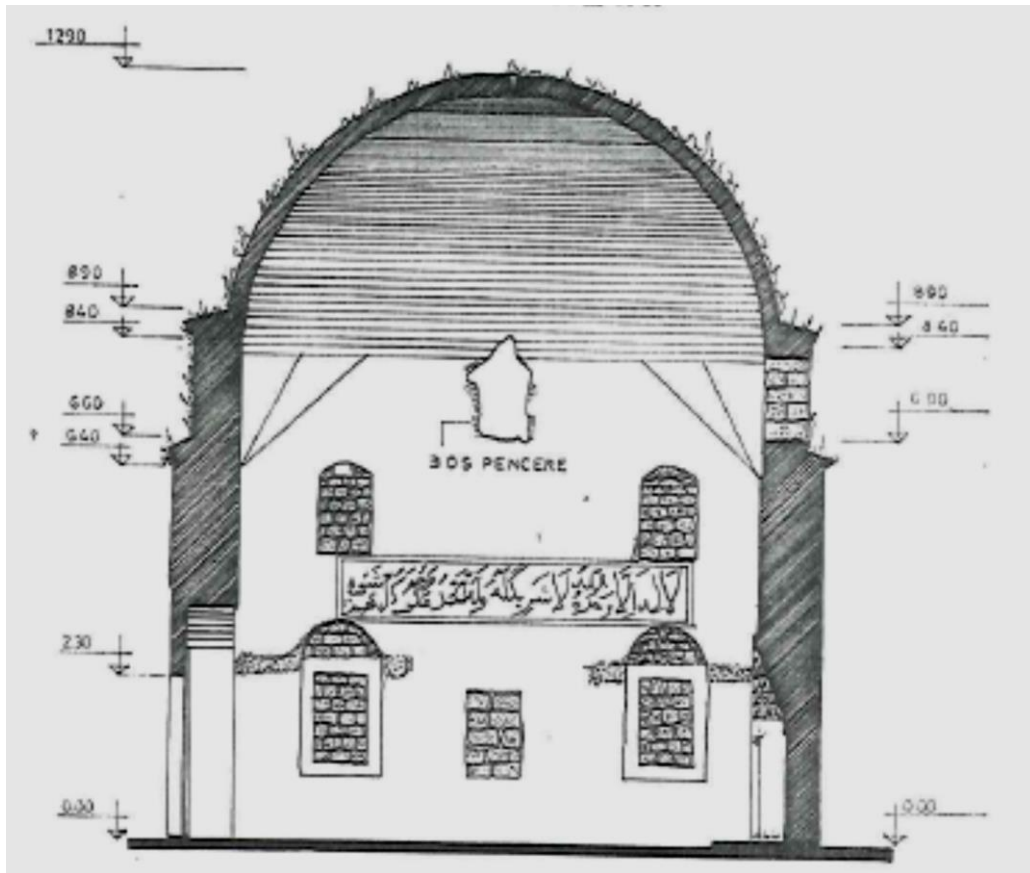
0 1 2 3 4 5m

Şekil 78 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi Restitüsyon Plan(G.Mercimek,1999)

2000 yılında çizilen, kurula sunulan mezkûr rölöveden başka *E. Hakkı Ayverdi'nin* arşivinde yer alan 1968 yılına ait bir rölöveye ulaşılmıştır. El çiziminin ilk defa bu

Şekil 80 : Selçuk Hatun Mescidi Plan (A.Gülçin Küçükkaya, 1990)

Şekil 81 : Selçuk Hatun Mescidi Kesit (A. Gülçin Küçükkaya, 1990)

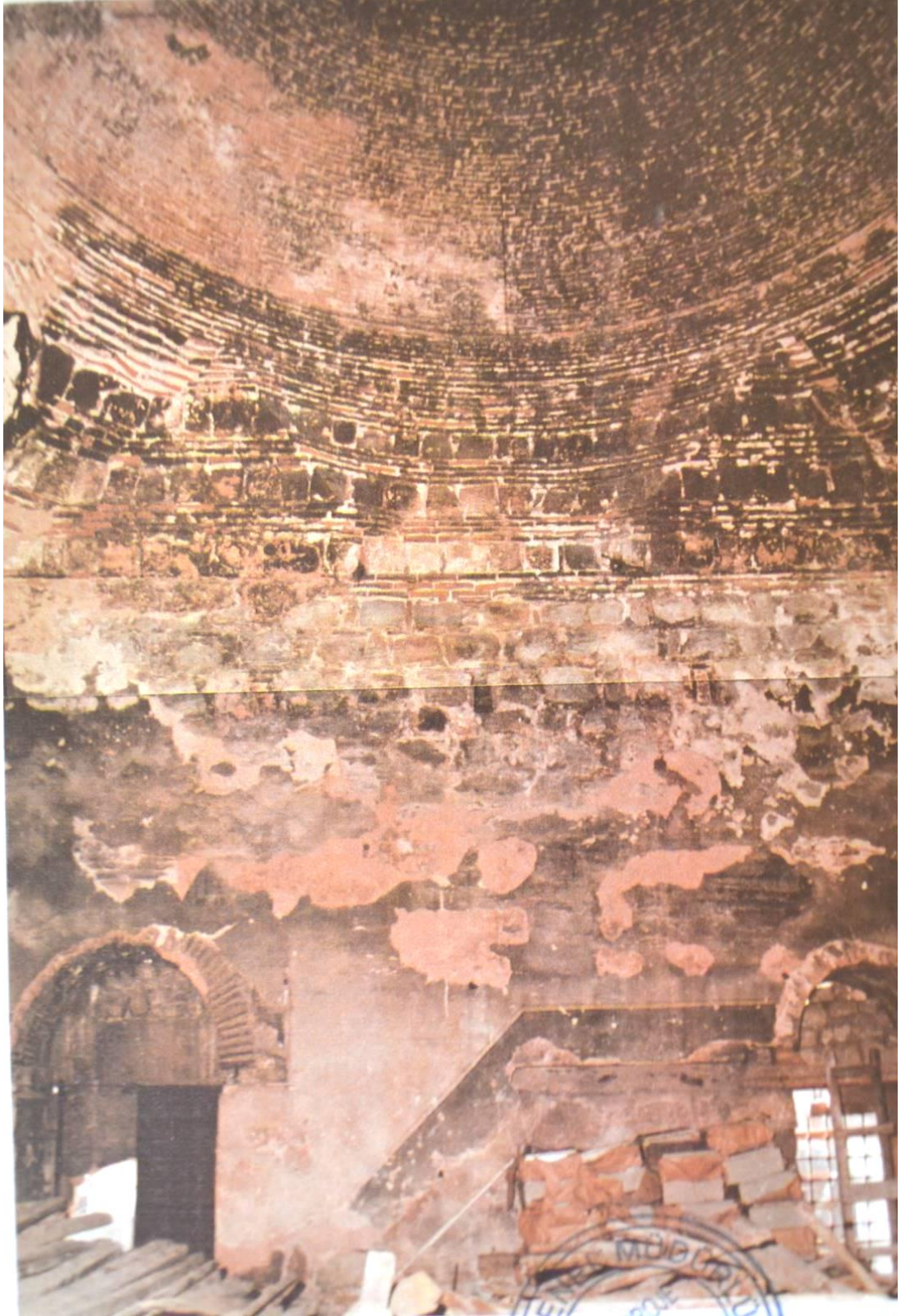

Şekil 82 : Selçuk Hatun Mescidi Harim Duvarları (E.K.T.V.K.K., 2000)

Şekil 83 : Selçuk Hatun Mescidi Harim Doğu Cephesi (E.K.T.V.K.K, 2000)

Yapı zaman içerisinde çeşitli işlevlere hizmet etmiş olduğundan kullanıcılar bu işlevlere yönelik değişiklikleri yapmaktan çekinmemişlerdir. Kurşun dökümhanesi olarak kullanıldığı dönemde mescid içerisinde bir ocak yapılmış olmalıdır. Bir devlet kurumuna ait arşiv olarak kullanıldığında ise güvenlik açısından alt sıra pencere boşlukları kapatılmış, ve doğu beden duvarına evrakların düzenlenmesi için boydan boya ahşap raf yapılmıştır. Restorasyon sırasında bu ekler kaldırılmış ve kapatılan pencere boşlukları açılarak kaybolan söveleri ve parmaklıkları özgününe uygun olarak ihya edilmiştir.

Şekil 84 : Selçuk Hatun Mescidi Harim Kuzey Duvarı (E.K.T.V.K.K, 2000)

Mahfil katına ait izler, harimde kuzey duvarında mevcuttur. Bu mahfile ait ahşap korkuluğun Edirne Müzesinde yer aldığı bilgisi raporda mevcuttur ancak müzede yapılan araştırmalarda korkuluğa rastlanamamıştır.

Şekil 85 : Harim Güney Cephesi (E.K.T.V.K.K, 2000)

Mihrabın yıkılan ve tahrip olan kısımları mevcut örneğine uygun olarak taş olarak inşa edilmiştir.

Şekil 86 : Selçuk Hatun Mescidi Mihrap (E.K.T.V.K.K.,2000)

Şekil 87 : Selçuk Hatun Mescidi Dış Mihrap (E.K.T.V.K.K. 2000)

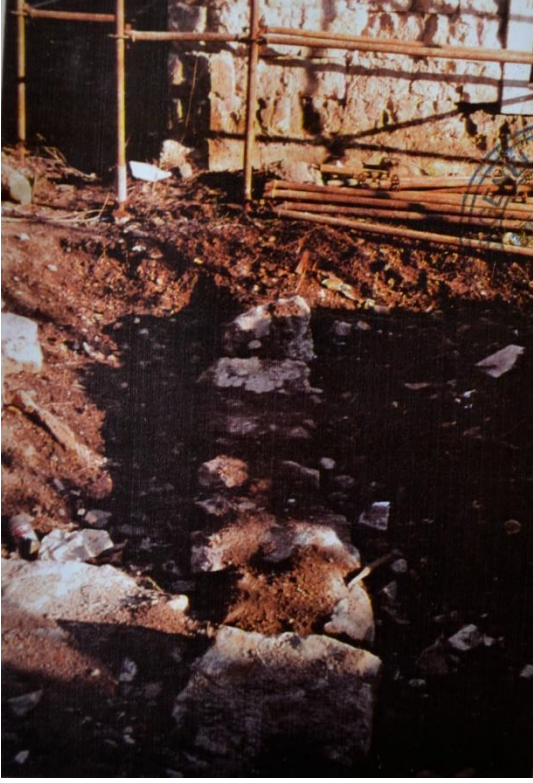
Harim zemininde yapılan araştırma kazılarında, zemin kaplamasının 27x27 cm. ölçülerinde şeşhane tuğla olduğu tespit edilmiştir. Ancak temele dair bilgi elde edilememiştir.

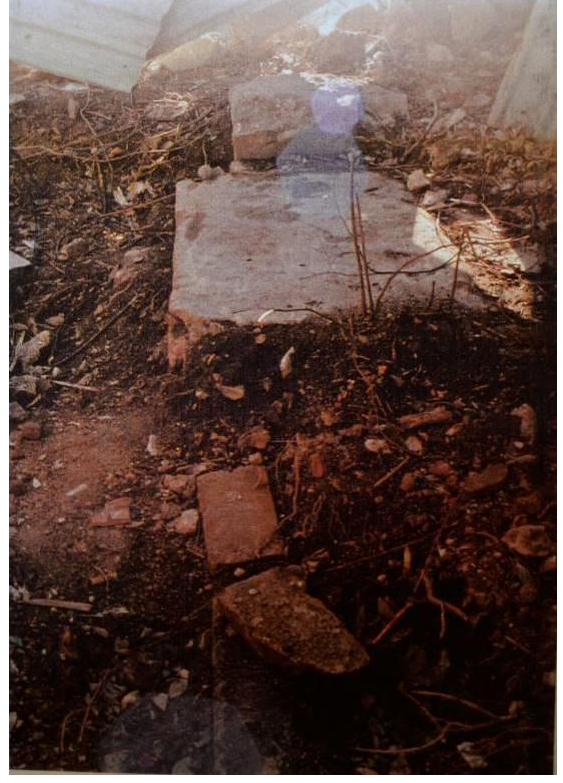
Şekil 88 : Harim Zemininde Yapılan Araştırma Kazısı (E.K.T.V.K.K, 2000)

Restorasyon öncesinde, son cemaat mahalli izleri gerek fotoğraflarda gerekse rölöve çizimlerinde görülmektedir. Yapılan araştırma kazılarında son cemaat mahallinin ayaklarının oturduğu kaideler ve bu kaideleri birbirine bağlayan temel hatlarının izleri bulunmuş böylece son cemaat mahallinin yatay ölçüde kemer ve üst örtü yüksekliklerine ait verilerde binanın kendisinden alınabilmiştir. Bu araştırmalar sırasında sadece sütunların şekillerine dair verilere ulaşılamadığı anlaşılmaktadır.

Tüm bu verilerin ışığında son cemaat mahalli, kuzey beden duvarında görülen kanca şeklindeki demir lamalara dayandırılan bir görüş ile, bir dönem sundurma çatı ile örtüldüğü tahmini yürütülmüş ve restorasyon uygulaması bu şekilde gerçekleştirilmiştir.

Şekil 89 : Son Cemaat Mahalli Temel Taşları (E.K.T.V.K.K, 2000)

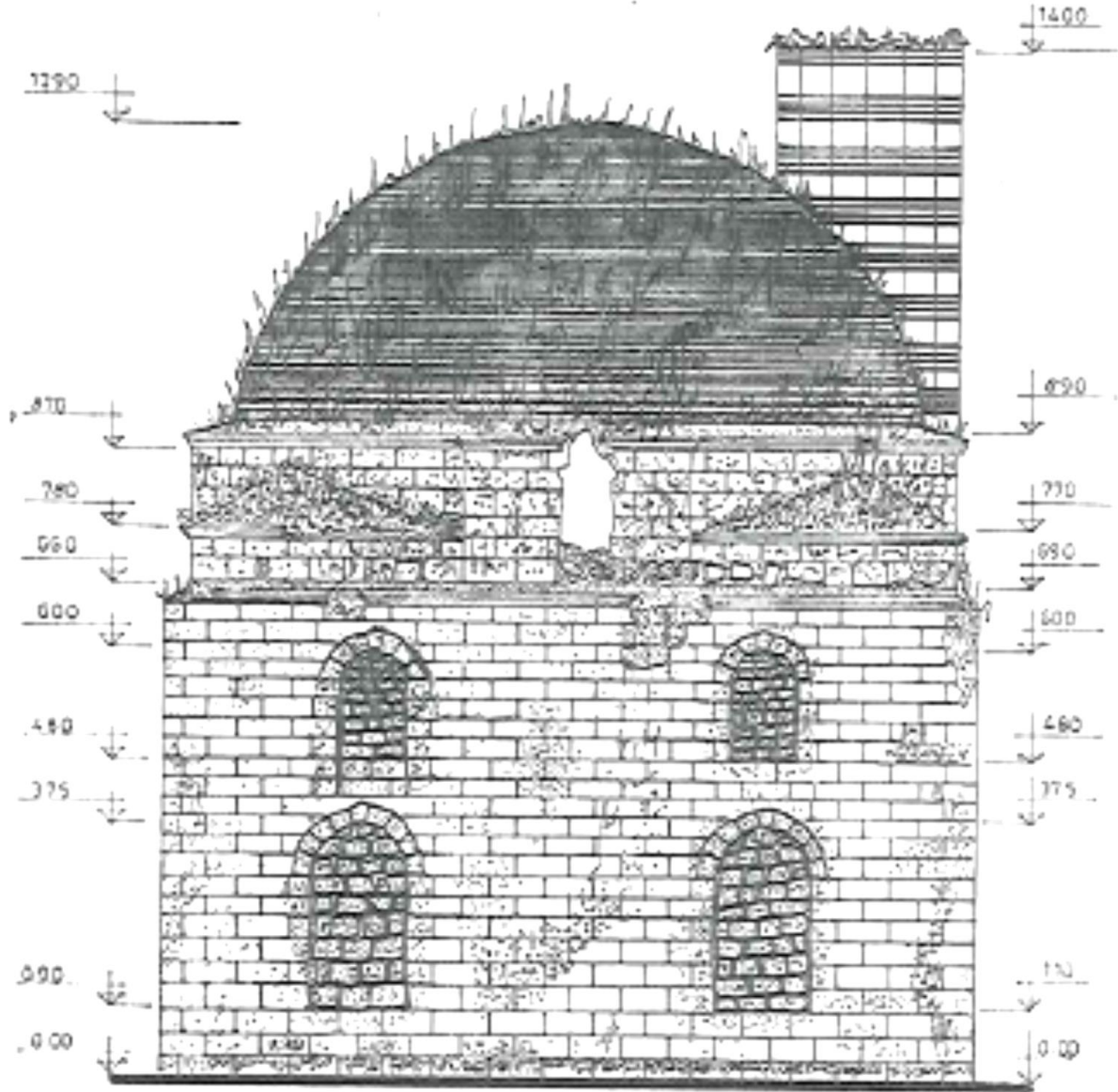
Şekil 91 : Son Cemaat Mahalli Temel Taşları (E.K.T.V.K.K, 2000)

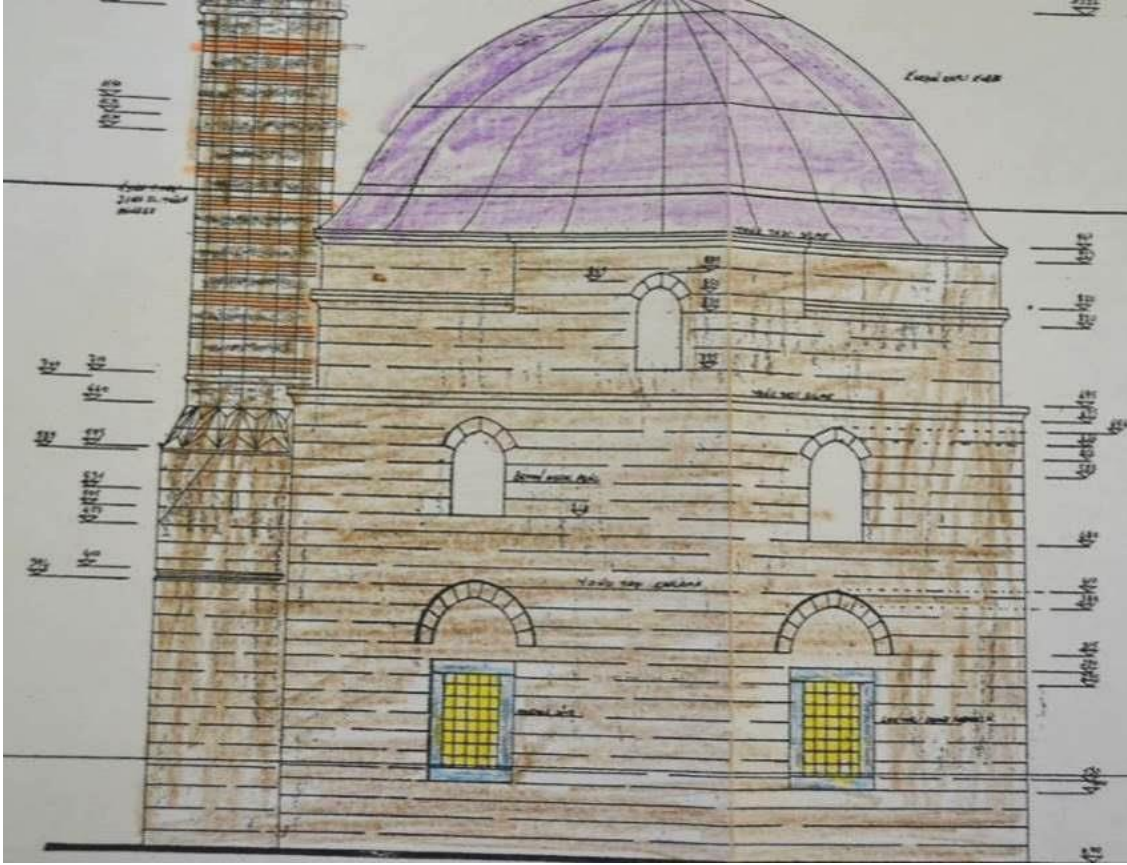
Şekil 90 : Cümle Kapısı Üzeri Kemer İzi (E.K.T.V.K.K, 2000)

4.3.3 Cephe Restitüsyonları

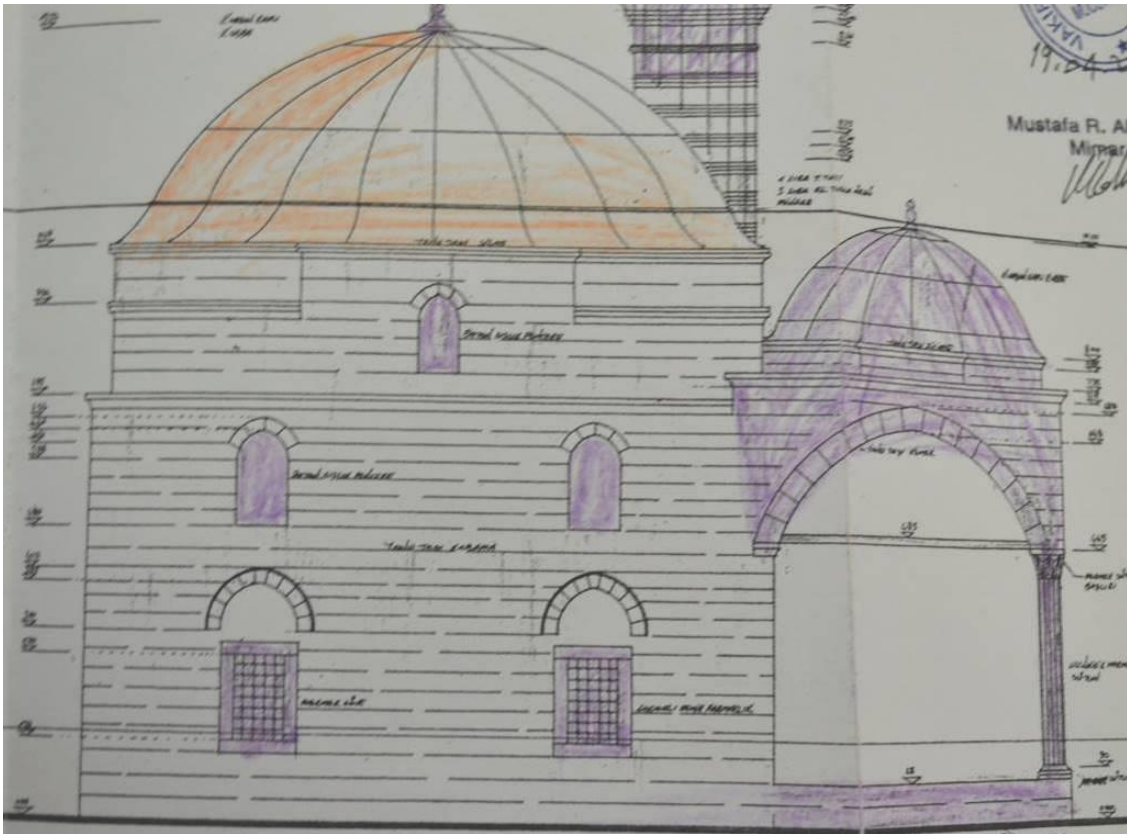
Cepheler restorasyon uygulaması esnasında ihya edilmiştir. Mescidin inşa tarihinde, camlı doğramanın olmaması, içeride de sadece ahşap kepenk olması durumu kabul edilmiştir. Restitüsyon projesinde pencere açıklıkları bu karar doğrultusunda çizilmiştir.

Şekil 92 : Selçuk Hatun Mescidi Doğu Cephesi (A. Gülçin Küçükkaya, 1990)

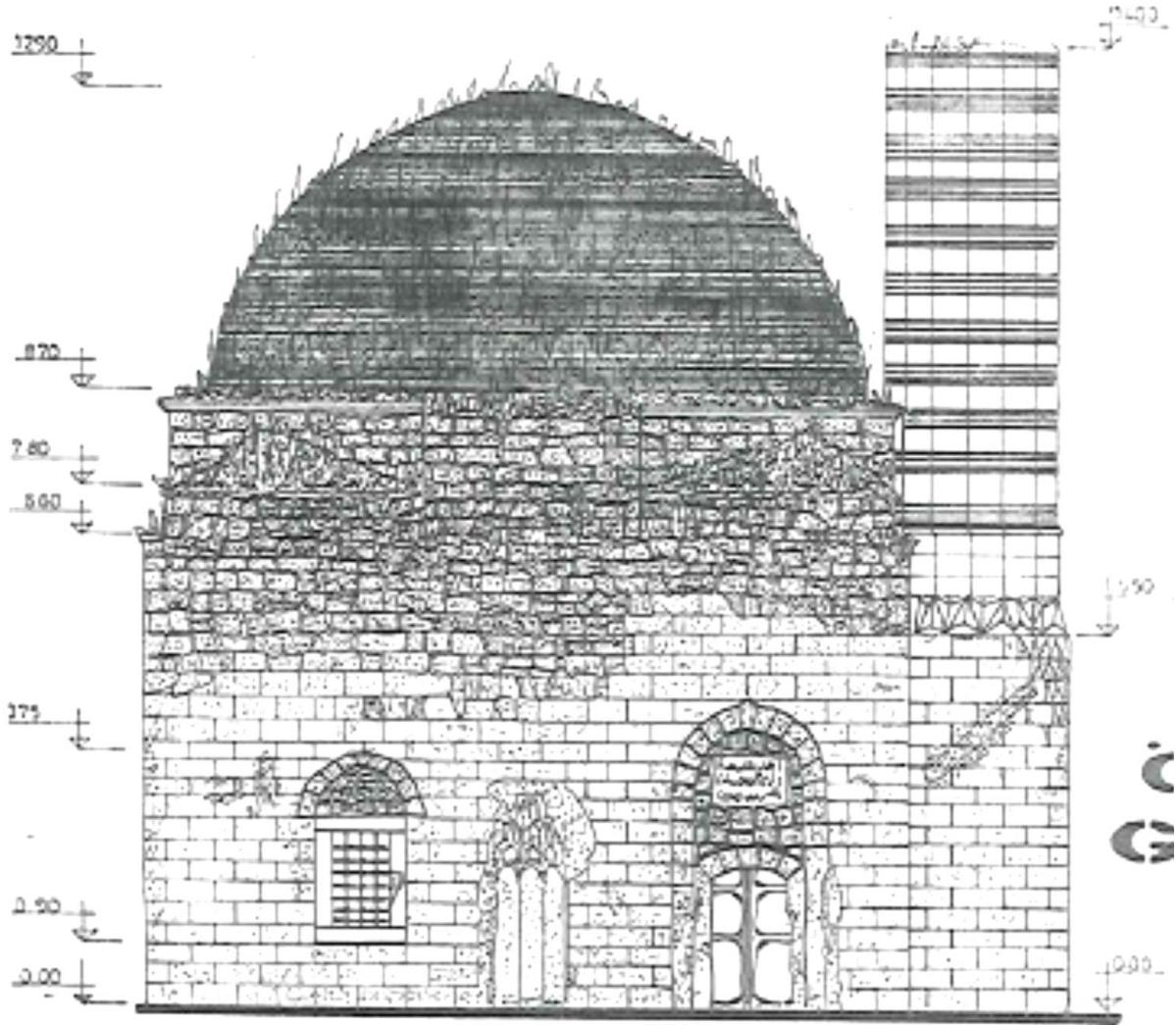
Şekil 93 : Restitüsyon Projesi Batı Cephesi (E.K.T.V.K.K., 2000)

Şekil 94 : Doğu Cephesi Restitüsyonu(E.K.T.V.K.K.,2000)

4.3.3.1 Kuzey (Giriş) Cephesi

Giriş cephesinde bulunan son cemaat yeri zaman içerisinde yıkılmış ve tamamen ortadan kalkmıştır. E. Hakkı Ayverdi'nin arşivinde bulunan 1951 tarihli fotoğraflarda da son cemaat mahallinin yıkılmış olduğu ve mescidin harap halde kaldığı görülmektedir.

Şekil 95 : Kuzey Cephesi (A.Gülçin Küçükaya, 1990)

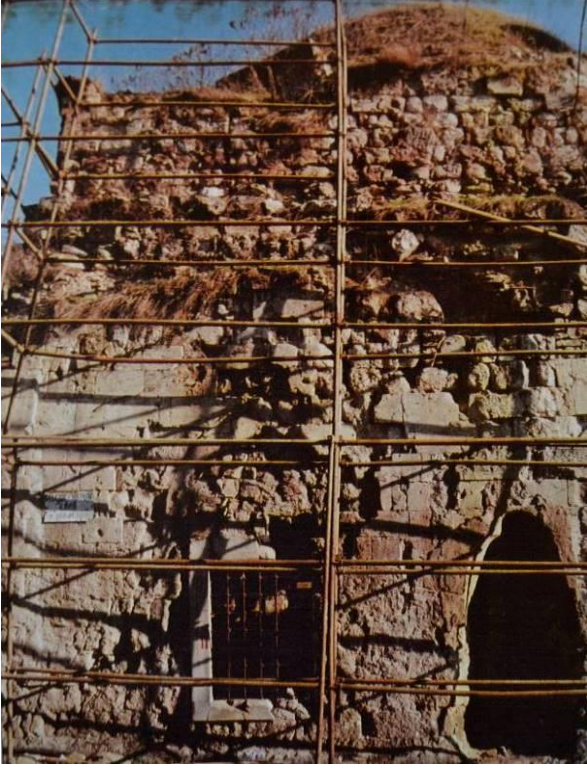
Şekil 96 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi (E.H. Ayverdi, 1951)

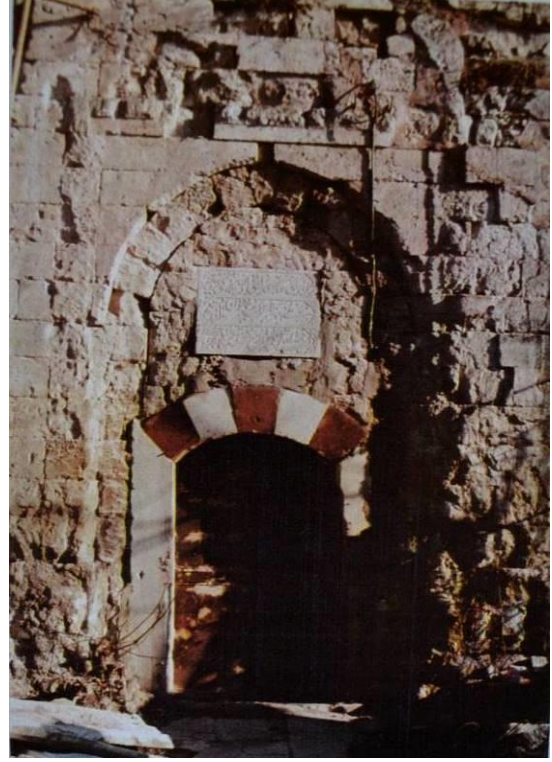
Şekil 97 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi Kuzey Cephesi (E.H. Ayverdi, 1951)

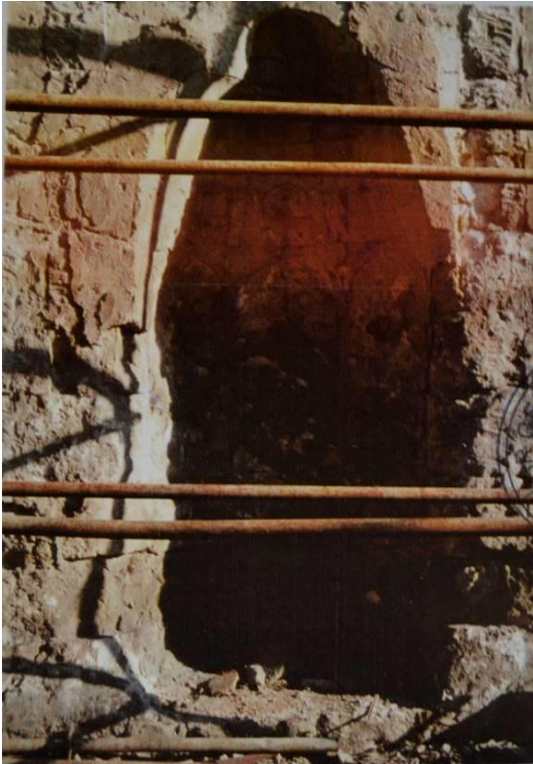
Şekil 98 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi, Kuzey Cephesi (E.H. Ayverdi, 1951)

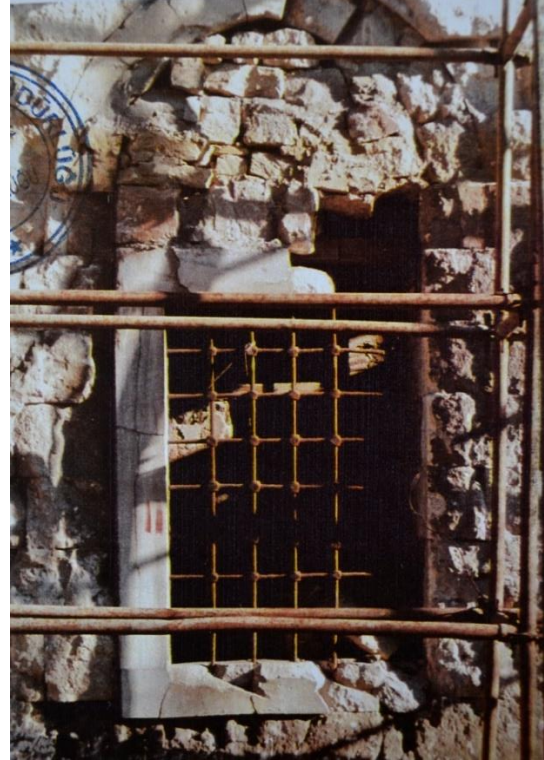
Şekil 99 : Son Cemaat Mahalli Penceresi

Şekil 101 : Son Cemaat Mahalli Dış Mihrabi

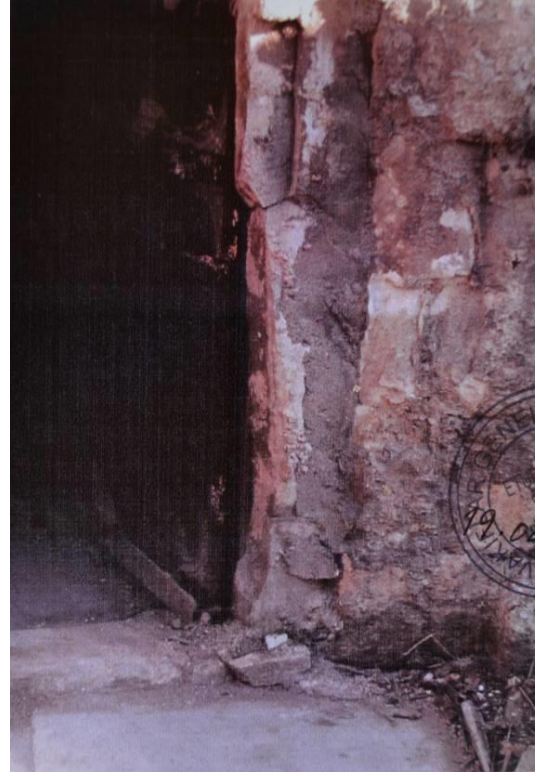
Şekil 100 : Cümle Kapısı

Şekil 102 : Alt Sıra Pencere Detayı

Şekil 103: Cümle Kapısı Detayı

Şekil 104 : Harim Cümle Kapısı

Şekil 105 : Selçuk Hatun Mescidi Avlu Giriş Kapısı(E.K.T.V.K.K, 2000)

Fotoğraflarda da görüldüğü gibi son cemaat yerinin yıkılmış olmasına rağmen beden duvarında ahşap kemer izlerinin görülmesi sebebiyle son cemaat yeri olan bir eser olduğu kesinleşmiş durumdadır. Bununla birlikte son cemaat yerinin fevkani olduğu, taş temeller ile yükseltildiği araştırma kazıları neticesinde tespit edilmiştir. Restorasyon kararları bu belgeler ışığında verilmiştir.

1999 yılına ait bir doktora tezinde incelenmiş olan yapının, o dönemde giriş cephesinde üç farklı örgü sistemi görüldüğü bilgisine yer verilmiştir. Harap halde olan mescidin kasnak kotuna kadar kesme taş örgünün algılanabildiği, kasnak başlangıcında üç sıra moloz taş örgü (üzerinde askı demirleri bulunan), kasnağın orta seviyesinde iki sıra moloz taş/bir düşey tuğla örgü, yanlarda ve üst sıralarda ise kesme taş örgü görüldüğü belirtilmektedir. Yer verilen bilgiler arasında, kasnakta kullanılan taşların ölçülerinin duvardakilere göre küçüldüğü, (15 x 20, 15 x 25 cm. gibi) kuzeybatı köşesinin üst bölümünde 27 x 27 cm. ölçülerinde tuğlanın kaplama olarak kullanıldığı mevcuttur. Ayrıca dış mihrabın etrafında horasan sıva izi bulunduğu da tespit edilmiştir ¹⁴⁹.

¹⁴⁹ Gülşen Mercimek Altınsoy , *Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl Onarımları*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, 1999, İstanbul

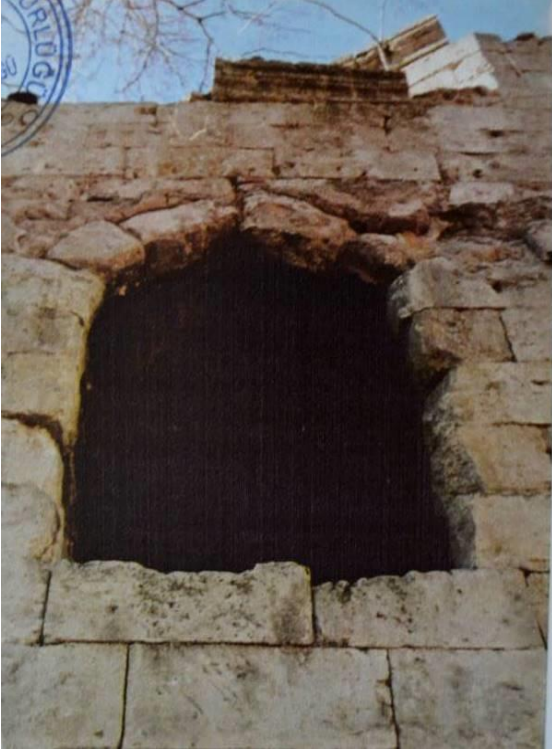
Şekil 106 : Selçuk Hatun Mescidi (Kaynağı ve Yılı Bilinmiyor)

4.3.3.2 Güney (Mihrap) Cephesi

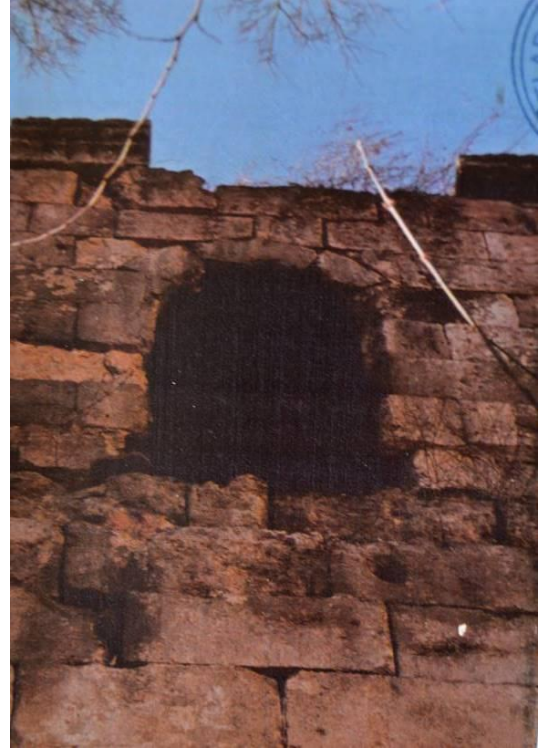
Bu cephenin önünde bulunan hazire hakkında kısıtlı bilgi bulunmaktadır. Mescidin Bâniyesi olan Selçuk Hatun'un vefat tarihi bilinmemektedir. Ayak taşı kayıp olduğundan vefat tarihi bilinmemektedir. En eski fotoğrafı 1951 yılına ait olan bu cephe de de, kesme taş kaplama görülmektedir. Mihrap cephesinde arazinin kot farkı nedeniyle mihrap duvarı önündeki zemin, pencere alt hizasıdır. Günümüzde hazire bu cephenin önündedir. Ancak hazirede fazlaca mezar taşı olması, özgün halinde hazirenin güney ve batı cephelerinin önüne kadar olduğunu düşündürmektedir. Avlu ihata duvarında bulunan lokma parmaklıklı açıklıklarda bu tahmini desteklemektedir.

Şekil 107 : Selçuk Hatun Mescidi Güneybatı Köşesi (E.H. Ayverdi,1951)

Şekil 108 : Güney Cephesi Üst Sıra Penceresi

Şekil 109: Doğu Cephesi Üst Sıra Penceresi

4.3.3.3 Batı (Yol) Cephesi

Cephenin önünde bulunan avlu ihata duvarında iki adet lokma parmaklık açıklık görülmektedir. Bu açıklıkların, hazirenin görülebilmesi için bırakıldığı düşünülmektedir. Minarenin üst kısmı uzun süre yıkık kalmıştır. Restorasyon sırasında, Rıfat Osman'ın 1920 senesindeki fotoğrafından faydalanılmış olmalıdır. Mescidin kullanılır halde çekilen son fotoğrafı da budur.

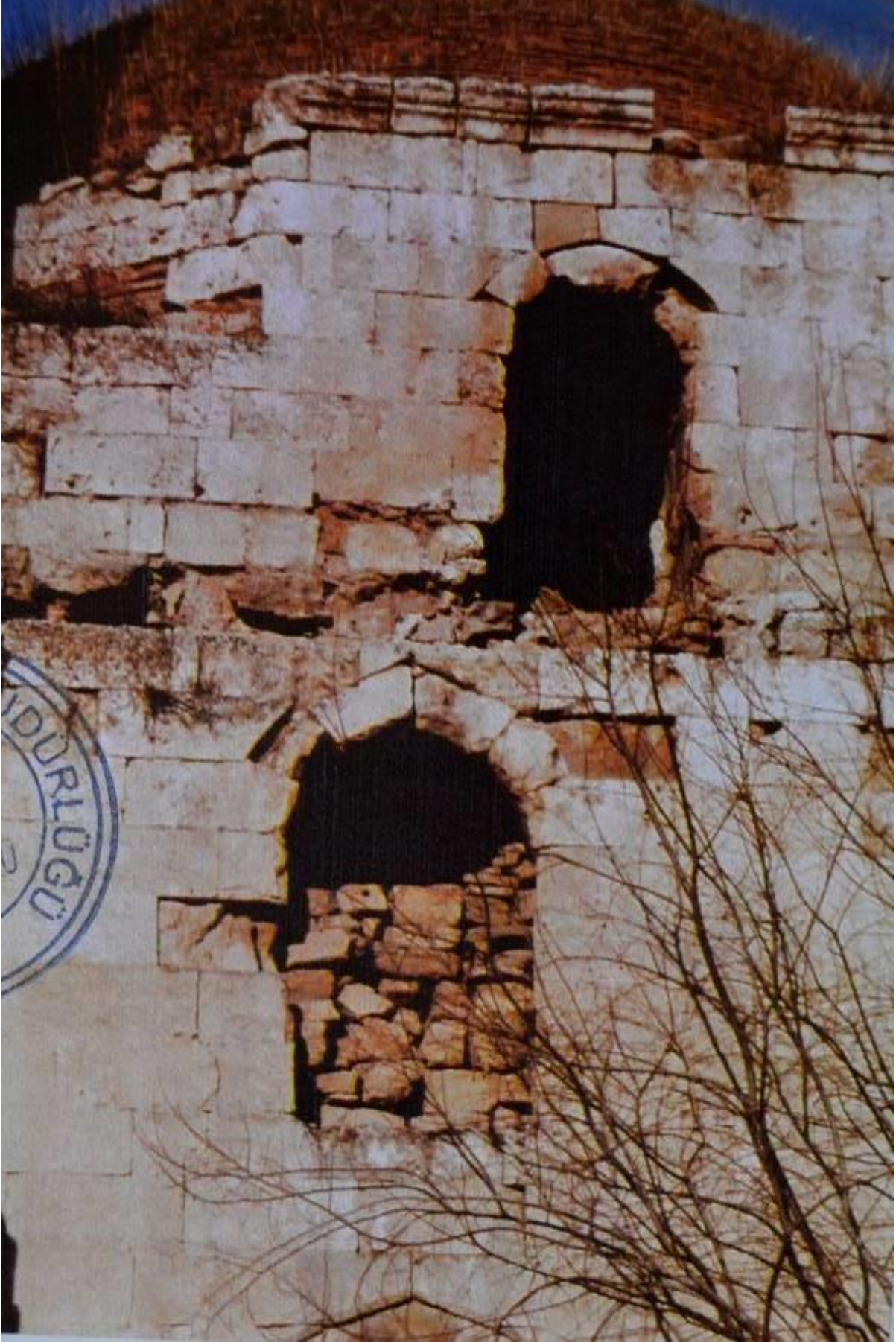
Şekil 110 : Edirne Selçuk Hatun Mescidi, Batı Cephesi (E.H. Ayverdi, 1951)

Şekil 111 : Selçuk Hatun Mescidi Batı Cehesi (Kaynağı ve Yılı Bilinmiyor)

Şekil 112 : Selçuk Hatun Mescidi Batı Cephesi(E.K.T.V.K.K, 2000)

Şekil 113 : Batı Cephesi Kasnak Pencere (E.K.T.V.K.K, 2000)

Şekil 114 : Batı Cephesi Alt Pencere (E.K.T.V.K.K, 2000)

4.3.3.4 Doğu (Avlu) Cephesi

Cephenin önünde bulunan avlu ihata duvarında iki adet lokma parmaklık açıklık görölmektedir. Bu açıklıkların, hazirenin görölebilmesi için bırakıldığı düşünölmektedir.

Şekil 115 : Doğu Cephesi Kasnak Penceresi (E.K.T.V.K.K., 2000)

Şekil 116 : Doğu Cephesi (E. Hakkı Ayverdi, 1951)

Cephe günümüzde özgün haline uygun malzeme ile kaplanmıştır, ancak pencere kemerleri hatalı uygulanmıştır. Ayrıca tüm cephelerde dönem yapılarının tamamında görülen pencere kitabelikleri restorasyon sırasında ortadan kaldırılmıştır. Taş olan saçak silme ve sövelerin detayları günümüzde kurşun ile kaplanmıştır. Kasnak pencerelerinin eski ölçülerine göre boyu daha alçak tutulmuştur söve ve kemeri özgün halinden uzak görünmektedir.

5. RESTORASYON

15. yy'da mescid olarak inşa edilen eserin, tespit edilen farklı iki işlev için kullanıldığı bunun dışındaki dönemlerde de metruk ve harap halde kaldığı anlaşılmaktadır. Yapılan analizlerde, ulaşılan dönemler ve bilgiler ışığında restorasyon kararları verilmiştir. Geçirdiği 2003-05 yılları arasındaki restorasyon esnasında ciddi derecede hatalı uygulamalara maruz kalan esere, özgün olmayan müdahalelerde bulunulmuştur. Bu niteliksiz uygulamalardan arındırılarak, ilk yapıldığı döneme döndürülmesi arzu edilmektedir. Alınan kararlarda güncel ihtiyaçlarında karşılanması ön planda tutularak, bu önemli tarihi eserin daha sağlıklı ve vakfiyesine uygun yaşatılması gaye edinilmiştir.

Selçuk Hatun Mescidi yaşayan bir mahalle içerisinde, yapıldığı dönemdeki işlevi olan mahalle sakinlerine yönelik ibadet hizmetine devam etmektedir. İnşa edildiği zamandaki Erken Devir Osmanlı üslubundan uzak uygulamalardan arındırılarak 560 sene önceki haline, kabul edilebilir düzeyde müdahale ile hakkıyla restore edilmesi gereken önemli bir eserdir. Bu nitelikteki uygulamaya ulaşılabilecek bilgi, belge ve istifade edilecek benzer yapılarda mevcuttur.

5.1 Vaziyet Planı Restorasyonu

Mescidin çevresinde bulunan yapılar hakkında tasarruf edilmek istense de Edirne'ye ait eski dönem haritalarının olmaması nedeniyle, muvaffak olunamamıştır. Bu nedenle restorasyon kararı olarak, sadece mescid alanı olan parsellerin 39 pafta, 1621 ada, 2 parsel ile sınırlı kalınacaktır. Avlu kapısı özgün değildir. Mescidin avlu giriş kapısına dair tek bilgi, 1920 tarihli Rıfat Osman'ın fotoğrafıdır. Bu fotoğrafta ahşap ve iki kanatlı görünen kapı kotuna, basamaklarla ulaşılmaktadır. Restorasyon projesinin de bu şekilde çizilmesi uygun görülmüştür. Kuzey Cephesi, avlu ihata duvarına bitişik bir çeşme kalıntısının olduğu fotoğraflarda görülmektedir. Ayrıca dönem yapıları incelendiğinde, erken devir yapılarında görülen çeşmelerin Selçuk Hatun Mescidinde kaybolduğu düşünülmektedir. Vaziyet Planı Restorasyon Projesinde, Şeyh Davud Sokak üzerinde ihata duvarına bitişik bir çeşme önerilmiştir.

Mescid avlusunda mihrap duvarının önünde bulunan hazirenin evvelki dönemlerde bütün bahçeye yayıldığı ve bilhassa batı cephesindeki ihata duvarındaki pencerelerden yoldan geçenlerin algılayacağı şekilde konumlandığı düşünülmektedir. Zira, bugün mevcut ve ayakta 20 mezar taşından daha fazlası duvar kenarında kırık ve yatay vaziyette üst üste şekilde istiflenmiştir. Bu taşların sağlam olanlarının değerlendirilip bu hazireden oldukları bilgisi kesinse yerleştirilmeleri icap eder.

Aksi takdirde böylece durmaları muhakkak kaybolacaklarına işarettir. Selçuk Hatunun Arkeoloji Müzesinde sergide olan kabir taşı eskiden olduğu gibi banyesi olduğu mescidin haziresine nakledilmelidir.

Günümüzde kaybolan ve 1920 tarihli fotoğrafta var olan avlu giriş kapısı yanındaki pencere açıklığı restorasyon sırasında önerilmektedir.

Avlu güneydoğu köşesinde bulunan abdest alınması için yapılan ve ahşap sundurmayla örtülü alan, güncel ihtiyacı karşılıyor olması ve özgün şadırvana dair herhangi bir iz bulunamaması nedeniyle korunmuştur.

5.2 Plan Restorasyonu

2000 yılına ait restitüsyon projesinde, mahfil kat planı da çizilmiş ve hanımların kullanımı için önerilmiştir. Bu kat için, kuzey cephesine bitişik bir merdiven çizilmiş ve harim katın yarısını örten bir mekân oluşturulmuştur. Erken devir Osmanlı camilerinde, hanımlar için ayrılan özel bir mekân olmadığı bilinmektedir. Bu derece ufak bir mahalle mescidinde de, mahfil kat inşa edilme olasılığı bulunmamaktadır. Bu nedenlerle, mahfil kat restorasyon projesinde önerilmemiştir.

5.2.1 Harim Kat Planı

Ana mekan planında, zeminin özgün halinin sıcak bir malzeme olan şeşhane tuğla olduğu dönem yapılarından ve 2000 senesinde yapılan araştırma kazısından anlaşılmaktadır.

Ayrıca, 1998 yılına ait bir doktora tezinde eserde yapılan incelemelerde de zeminde 27x27 ölçülerinde şeşhane tuğlası izlerine rastlandığı bilgisi yer almaktadır¹⁵⁰. Son cemaat sekileri üzerindeki traverten kaplamalarının da kaldırılarak şeşhane tuğla uygulanması ve harimde mihrap sekisinin kaldırılmasını öngörmüş bulunmaktayız.

Son cemaat mahallini örten ahşap sundurmanın kaldırılarak, yerine özgün haline uygun iki göz açıklığı bulunan ve sütunlar tarafından taşınan kubbeler ile örtülü bir fevkani mekân önerilmektedir.

5.3 Müdahale Dereceleri

5.3.1 Sağlamlaştırma

Yapı, restorasyon öncesinde statik açıdan yetkili kurum kuruluşlarca incelenerek, statik problemi olup olmadığı saptanmıştır. Yapıda bulunan tahrip olmuş, işlevini yitirmiş yapı elemanları, Hemen hemen tüm pencereleri moloz taş ile örülerek kapatılan, söveleri ve parmaklıkları yok olan eserin yapı elemanları, aslına uygun malzemelerle yenilenmiştir. Yapı içindeki mihrap restorasyon öncesinde alçı olduğundan harap bir hal almıştır. Mihrap restorasyon sırasında taş malzemedен özgününe uygun üslupta inşa edilmiştir. Fakat iç mekânda duvarların tamamı horasan sıva ile sıvanmış ve üzeri beyaz badanalıdır. Kalemışleri ve bezemeler tamamen yok olmuştur. Sıvaların raspa edilerek, kalem işi araştırması yapılması ve estampajlarının alınması uygun olacaktır.

¹⁵⁰ Gülşen Mercimek Altınsoy ., *Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl Onarımları*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, 1999, İstanbul,

5.3.2 Bütünleme

Avlu ihata duvarında önerilen açıklıkların bırakılması durumunda olabilecek parça kopmalarının aynı evsafa olan moloz taşından ikmal edilmesi uygun olacaktır. Avlu giriş kapısı etrafında bulunan taşların uğradığı mekanik bozulmalar, demir kapının üzerinde bulunan çimento harcın uzaklaştırılması durumunda taşlarda meydana gelebilecek kopmaların da yine mezkûr taşlardan tamamlanmaları gerekmektedir. Son cemaat mahallini örten sundurmanın kaldırılması esnasında da cephe taşlarında meydana gelebilecek bozulma ve kopmalar itina ile bütünlenmelidir. Ayrıca özgün olduğu tahmin edilen minare kaidesindeki taş yüzeylerde meydana gelen yüzey erozyonları hasarlık derecesine göre gruplandırılmalı, nispeten iyi durumda olanlarda parça tamamlama yapılmalı; çok kötü durumdakiler ve eksikler aslına uygun olarak imal edilerek yerlerine montajı yapılmalıdır. Minare gövdesine geçişteki pahlarda işlenmiş olan taş bezemelerdeki yüzey erozyonları ciddi orandadır. Özgün olan bu bezemeler hiçbir onarım ve tamamlama geçirmediği için kaybolmaya yüz tutmuştur.

Şekil 117 : Minare Kaidesindeki Yüzey Erozyonları (İ. Ceran, 2016)

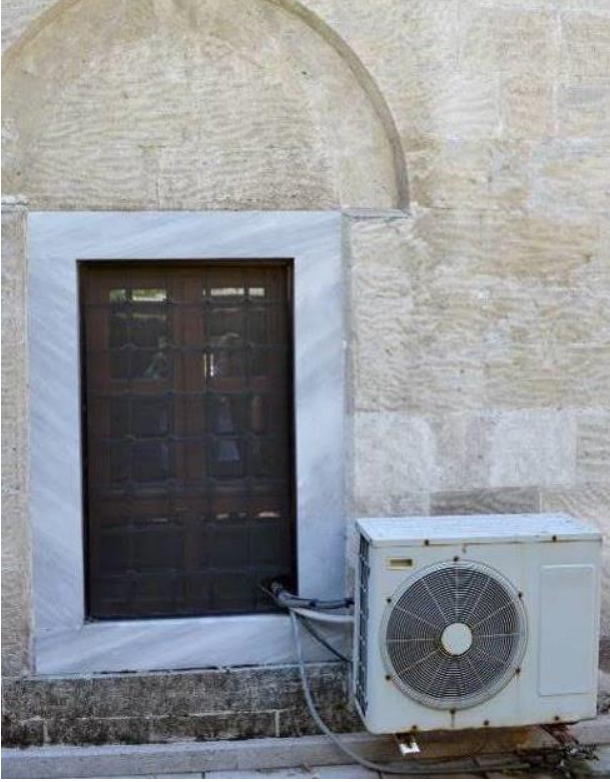

Şekil 118 : İhata Duvarı Çatlaklar ve Parça Kopmaları (İ. Ceran,2016)

Şekil 119 :Minare Taş Bezemelerinde Yüzey Erozyonu

Klima, elektrik kabloları, ısıtma borularını mekâna girebilmesi için doğu cephesinde alt sıra pencereleri oyulmuştur. Bu kısımlarında tamamlanarak, klima dış ünitesinin cepheden uzaklaştırılması gerekmektedir. Güncel ihtiyaçların karşılanması için yapılan müdahaleler en aza indirgenerek, özgün malzemelere ve cephe düzenlerine hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir.

Şekil 120 : Cephede Bozulmalar (İ.Ceran 2016)

Şekil 121 : Cephede Klima, Kablo ve Tabelalar ile Bozulmalar (İ.Ceran 2016)

Şekil 122 : Harimde Klima, Kablo ve Tabelalar ile Bozulmalar(İ.Ceran 2016)

5.3.3 Temizleme ve Arındırma

Kuzey cephesinde son cemaat mahallinin örten ahşap sundurmanın kaldırılması en ehemmiyetli temizleme işidir. Bunun yanında, demir parmaklıklı avlu giriş kapısı kaldırılmalı, ve moloz taşların arasında bulunan çimento derzler temizlenmelidir. Cephelerdeki taşların, bilhassa zemine yakın noktalarında oluşan kirlenme ve kararmalar için yüzey temizliği gerekmektedir. Özgün olduğu düşünülen minare kaidesinde ki taş yüzeylerde meydana gelen kararmalar temizlenmelidir. Harim ve son cemaat mahalli döşemelerinin kaldırılması, özgün haline uygun olarak ihya edilmesi gerekmektedir. Bunların yanında, harimde minare cephesinde alt sıra pencere hizasında ve zemine yakın hat boyunca rutubet ve nem nedeniyle sıva dökülmeleri yer yerde şişmeler gözlenmiştir. Sebebinin zemin suyu yoksa cepheden uzaklaştırılamayan yağmur suyu mu olduğu incelenerek, problem çözülmeli ve bu kısımlar temizlenmelidir.

Şekil 123 : Minare Köşesindeki Bitki Oluşumu ve Kararmalar(İ.Ceran,2016)

Şekil 124 : Selçuk Hatun Mescidi Son Cemaat Mahalli Üst Örtüsü (İ.Ceran 2016)

Şekil 125 : Son Cemaat Mahalli Ahşap Sundurma (İ.Ceran 2016)

Şekil 126 : Minarede Görülen Bitki Oluşumları ve Karamalar (İ.Ceran,2016)

5.4 Cephe Restorasyonları

Cephelerde bulunan kesme taş kaplama korunacak, derz temizliği, yüzey temizliği, bitkilenme ve kirlenmelerin temizliği gibi müdahaleler ile cephe malzemeleri onarılacaktır. Birleşim yerlerinde kısmen bulunan çimento derzler de bilhassa yapıdan ve ihata duvarından uzaklaştırılacaktır. Doğu cephesinde bulunan klima dış ünitesi, ve diğer cephelerde de görülen elektrik, mekanik kablo ve borulamaların kaldırılması sağlanmalıdır. Cephelerde ve harim duvarlarında niteliksiz eklerin uzaklaştırılmasıyla ortaya çıkan yerler tamamlanacak, temizlenecek ve projeye uygun olarak tanzim edilecektir.

6. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Tarihi çevrelerin ilk oluşumlarında cami ve mescitlerin rolü çok fazladır. Selçuk Hatun mescidi gibi birçok küçük ölçekli yapıların şehrin dokusuna tesir ettiği tespit edilmektedir.

Restorasyon alanında üzerinde tez veya araştırma yapılan eski eser mescid ve camilerin ekseriyeti, bakımsızlığı, harap halde olması ve ayakta kalıp yaşatılabilmesi için restore edilmesi gerektiğinden ele alınmaktadır. Edirne Selçuk Hatun Mescidi ise, bakımlıdır ve kullanıma mani bir durum gözükmemektedir. Yapı, Edirne’de revaç bulmuş tek kubbeli yapılar arasında yüksek kubbesi ile temayüz etmektedir. Çalışma konusunu değerli kılan hususiyetlerin başında; Selçuk Hatun Mescidinin restorasyonunda yapılan hatalı uygulamalar ve eksiklikler yer almaktadır.

Selçuk Hatun Mescidinin kitabesi özel bir değer taşımaktadır. Tespit edilebilen en erken tarihli Cel-i Talik kitabesi olması, bu saha araştırmaları içinde önemli kaynak durumundadır. Ayrıca baniyesinin kabrinin, hazirede bulunması ve vakfiyesinin mevcudiyeti ile Edirne yapıları arasında ehemmiyet arz etmektedir ¹⁵¹.

Haziresi, ihata duvarı, çeşmesi ve iki gözlü son cemaat mahalli ile dönemin karakteristik vurgusunu yapan bir biblo yapısıdır. Yapının restorasyon dan önce harap ve kullanılmaz halde olduğu bilinmektedir. İbadete açılması ve yaşaması için 2003-05 yılı restorasyon uygulaması büyük bir adımdır. Fakat detaylara inerek uygulamanın incelenmesi neticesinde, önemli ve büyük yanlışlıkları görmezden gelmek mümkün değildir. Bu çalışmanın kapsamında, eser üzerinde yapılan uygulama hataları, erken devir Osmanlı eser ve üslupları titizlikle incelendiğinde olamayacak düzenlemeler, mimari restorasyon hassasiyetiyle bakıldığında aksaklıklar sıralanmıştır.

Günümüzde restorasyon uygulamalarının hızlı bir biçimde devam ettiği, güzel neticelerin elde edildiği uygulamaların yanı sıra, restorasyon ilkelerine aykırı olan çalışmaları da göz önünde bulundurularak, bakımlı ancak çokça uygulama hatası içeren Selçuk Hatun mescidi hakkında

¹⁵¹ Baniyesi Selçuk Hatun’un kabri kible cephesi önündeki hazirede bulunmakla beraber, mezar taşları bir dönem kaybolmuş Edirne Türk İslam eserleri müzesinde Baş Şahidesi sergilenmiş daha sonra Arkeoloji Müze’si envanterine devredilmiştir. Halen Arkeoloji Müze’si önünde ve Selimiye Camii yanındaki büyük bir arazide bir şekilde yerinden koparılmış taşlarla beraber sergidedir. Aynı şekilde kaynaklarda var olduğu ve metni verilen vakfiyeye hali hazırda ulaşılamamıştır. Bir araştırmayla ortaya çıkarılması önem arz etmektedir.

bu araştırma yürütülmüştür. Yapı niteliksiz eklerinden kurtarılmalı, özgün haline uygun üsluba büründürülmelidir. Bu çalışma kapsamında, istenilen sonuca nasıl ulaşılabileceği ile ilgili kararlar alınıp, metotlar geliştirilmiştir. Alınan kararlar, tercih edilen yöntemler sonucunda ortaya çıkan yeni bilgilerle mescid, tekrar değerlendirilmelidir.

560 yıl önce yapılp vakfedilen bu eserin hakiki manada vakfiyesine uygun olarak; mimarının müelliflik haklarının da korunması kararlılığı ile yıllar içerisinde maruz kaldığı maksatlı/maksatsız müdahalelerden kurtarılması amaçlanmıştır.

Bir mahalle mescidi olarak inşa edilen yapı, halen içerisinde bulunduğu mahalleye hizmet etmekte ve mahalle ile yaşamaktadır. Bu çalışmanın bir sonraki adımı olarak mahalleyi ve çevreyi de içine alan daha muhtevalı bir araştırma düşünülebilir.

Güncel ihtiyaçların karşılanması maksadıyla içinde bulunulan zamana ayak uydurularak, özgün mimari eserin değiştirilip eğilip bükülebileceği anlayışının menfi tezahürleri maalesef yaygın olarak görülmektedir. Bunların başında, son cemaat mahallerinin kapatılması, üst örtülerinin üslup ve şekillerinin pencere ve kemer şekillerinin değiştirilmesi gelmektedir. Bu çalışma kapsamında ise, mevcut hakim uygulamalardaki yaklaşıma katılmayarak, güncel ihtiyaçların olabildiğince en asgari seviyede karşılanması (aydınlatma, ısınma vs.) pahasına, mümkün olduğunca konfordan taviz verilerek mimari mirasımıza sahip çıkılması yönünde görüş ve teklifler ileri sürülmüştür.

Edirne gibi köklü bir tarihe sahip kentlerin bile, yapıldığı dönemdeki gibi kalmadığı, yeni mahallerin kurulması ve hızla artan nüfus sebebiyle çağa ayak uydurduğu aşikârdır. Ancak belli bir döneme ve üsluba ait, tarihi eser niteliği taşıyan yapılara, yaşatılması ve ayakta kalması maksadıyla da olsa, yeni ve modern ekler adı altında farklı yaklaşımlar uygulamak ayrı bir tartışma konusu olmalıdır.

Bu çalışmada ise “Erken Devir Osmanlı Mimarisi” eseri olan mescidin korunabildiği ölçüde, gelecek nesillere aktarılmasının ehemmiyetine inanılarak, yapılan bütün müdahalelerin kaldırılmasına gayret edilmiştir.

Bütün bunların neticesinde, eser bugün tekrar ele alındığında;

Son cemaat mahallini örten iki göz açıklığına sahip iki kubbeli revakın inşa edilmesi ve dönemine ait izlerden yola çıkarak devrine en yakın görünümün sağlanması gerekmektedir.

Benzer yapılardan istifadeyle restitüsyon ele alınmış ve bu yönde restorasyon uygun görülmüştür.

Alt sıra pencerelerin kaybolan kitabeliklerinin ihyası, ayrı bir restorasyon hatasını tashih edecektir.

İhata duvarı üzerinde izleri fotoğraflarda görülebilen çeşmenin ihya edilerek inşası çalışmamızda ele alınan diğer bir konudur.

Mescidin beden duvarlarında yer alan ikinci sıra ve kasnak pencerelerinde sivri kemer kullanılması istifade edilen kaynaklara göre de en isabetli uygulama olacaktır. Halihazırda yer verilen yuvarlak kemerlerin düzeltilmesi ile devrin üslubu yansıtılabilecektir.

Harimde ve son cemaat mahallinde zemin malzemesi konusunda yapılan önceki araştırmalarda eserin döşemesinde şeshane tuğla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mevcut durumda harimdeki ahşap kaplamanın yerine şeshane tuğla kullanılması icap etmektedir. Aynı şekilde son cemaat mahalli zeminin traverten taş kaplaması, inşa edildiği devri yansıtmadığından şeshane tuğla uygulaması bu mekanı da kapsamalıdır.

Mevcut durumda eserde yer verilen minberin nitelik ve karakter olarak dönemi yansıtmadığı muhakkaktır. İlk inşa devrine ait özellikleri taşıyan bir minber tercihi üslup birliği ve harimdeki hava için değer taşımaktadır ¹⁵².

Minare kaidesinden gövdeye geçişteki pahlarda okunabilen taş işçiliğinin tamamlanması, kaybolmaya yüz tutmuş bezemelerin canlandırılması, dönemin estetiğini ve zevkini yansıtan bir unsur olarak önemlidir.

Hazirede bulunan mezar taşları okunup mevcudiyeti belgelenmiştir. Fakat kenarda üst üste yığılmış taşlardan, hazirenin daha büyük olduğu anlaşılmaktadır. En azından kenardaki

¹⁵² Bilindiği gibi eserin ilk inşası ve vakfiyesinden de anlaşılan husus eserin mescid olarak yapılmış olmasıdır. Bu sebeple devrinde minber olmadığı muhakkaktır. Eserin minber konulup camiye çevrilmesi kayıtlarda 1890 yılı olarak verilmiştir. Hâlihazırda yapının cami olarak kullanıyor olması bir minber ihtiyacını getirmektedir. Günümüzde harimde bulunan ahşap minberin, Edirne'nin benzer yapılarında birebir mevcut olduğunu ve bir özellik taşımadığını söyleyebiliriz. Eserin bütünündeki üslup birliği endişesi birçok konuda yolumuzu belirlemiştir. Lakin devrinden minber olmayışı ve benzer hacimdeki yapılarında aynı süreçleri yaşayarak camiye tahvil olmaları durumu dikkate alınınca minber karakteri tercihi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Üslup ve dönem kaygılarıyla kalıcı ve mekana uygun bir minberi biraz daha büyük dönem camilerinden çalışarak teklif etmiş bulunmaktayız.

sağlam taşların toprağa tespiti düşünülmüştür. Ayrıca Selçuk Hatun'un Arkeoloji Müzesi sergi sahasında olan mezar taşının hazireye nakli teklif edilmiştir¹⁵³.

Eserin tezyinatıyla ilgili eski fotoğraflarda harim duvarlarında kısmen tespit edilebilen kalem işlerinin uyandırılması yerinde olacaktır. Fotoğraflarda kalem işi olarak görülebilen ve tezyinatla düşünülmüş hat çalışmalarının değerlendirilmesi bir ileri adım olabilir.

Böyle bir erken devir eseri için çok önemli sayılabilecek hususlardan biriside vakfiyesidir. Vakfiyesinin metni Tayyip Gökbilgin'in *Edirne ve Paşa Livası XV. ve XVI Asırlarda / Vakıflar - Mülkler - Mukataalar* adlı eserinde yayınlanmış olup vakıflar nezdinde yaptığımız araştırmalarda vakfiyenin aslına ulaşamamıştır.

Sonuç olarak restorasyon hatalarının ve eksikliklerinin uygun bir zamanda tekrar ele alınarak düzeltilmesi gerekmektedir.

Son cemaat mahallinin üzerini örten ahşap sundurmanın, döşemelere özgün halinden farklı malzemelerin , uygun yerleştirilmeyen ısıtma ve soğutma tertibatlarının ,ihata duvarındaki hatalı uygulamaların, haziredeki eksiklik ve düzensizliğin titizlikle ortadan kaldırılıp telafi edilmesi gerekmektedir. Bunu amaçlayan uygun araştırmalar ve teklifler ortaya koyulmuştur. Bütün bu yanlış müdahalelerin kaynağı eski eserlerin ehemmiyetinin bilinmemesi, bu eserlerin ibadet mekânı olmasının yanı sıra, ihtiva ettiği üslup ile bir medeniyetin önemli örnekleri olduğunun anlaşılabilmesidir. Anlaşıyor ki; tarih ve medeniyetimizi korur ve yansıtırken, bilgi eksikliği ile ortaya çıkabilecek yanlışlardan nitelikli araştırmalar ve uzmanlıklarla kurtulabiliriz.

Gelecek nesillere ve dünya mirasına mimari kültür ve dönem üsluplarının doğru aktarılması bu konuda görev yapanlar için elzem hususlardandır. Bu çalışma ile Edirne Selçuk Hatun Mescidi özelinde, "Erken Devir Osmanlı Mimarisi" nin korunmasına katkı sağlanması murad edilmiştir. Her bir detay döneme uygunluğu ve tespit edilebilen en sağlıklı şekliyle ele alınmıştır.

¹⁵³ Hazirede yatık vaziyette üst üste istiflenmiş taşların okunması, baş ve ayak şahidelerinin eşleştirilmesi hatta kaynaklarda hazirede medfun olan şahıslarla alakalandırılması bilimsel bir çalışma olarak ilgilileri beklemektedir. Bu çalışmanın neticesinde teklif ettiğimiz yerleştirilmelere geçilebilecektir.

7. SELÇUK HATUN MESCİDİ HAZİRESİNDE BULUNAN MEZAR

TAŞLARI

Mihrap duvarı önünde yer alan fevkani hazirenin içerisinde bulunan mezar taşlarının fotoğrafları arşivlenerek okunmaya¹⁵⁴ çalışılmıştır. Hazire, kible cephesinde harim pencerelerinin alt kotu hizasına denk gelen zeminden 0.70 m. fevkanidir. Hazirede bulunan çok sayıda mezar taşı, mescidin güney ve doğu cephelerinin ön kısımlarının da hazire olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Ayrıca doğu cephesi yönündeki avlu duvarında bulunan lokmalıklı pencereler, bu fikri destelemektedir. Hazirede yer alan çevrili ve dönemin taş bezemeleriyle süslü kabrin baniyesine ait olduğu düşünülmektedir. Baş şahidesi, Edirne Arkeoloji Müzesinde yer almaktadır. Ancak ayak şahidesi bulunamamaktadır.

¹⁵⁴ Mezar taşları okunmasında Doç Dr. A. Sacid Açıkgözoğlu'ndan yardım alınmıştır.

Şekil 127 : Selçuk Hatun'un Kabri (İ. Ceran 2016)

Şekil 128 : Selçuk Hatun'un Kabri (İ. Ceran 2016)

Şekil 129 : Selçuk Hatun'un Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde Bulunan Baş Şahidesi – Ön
(İ. Ceran 2016)

Şekil 130 : Selçuk Hatun'un Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde Bulunan Baş Şahidesi – Arka (İ. Ceran 2016)

Şekil 131 : Selçuk Hatun'un Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde Bulunan Baş Şahidesi – Ön Yüzü (İ. Ceran 2016)

Şekil 132 : 02 Nolu Mezar Taşı

Hüve'l-hallâkul'l-bâkî

Vefa Dar değildir bu, vefa dar-ı reca etme

devri *** oldu *** ide

Merhum ve mağfur el-muhtaç ila rahmeti
rabbih

El-Gafur Morevi Süleyman Ağa ibn-i Zeyn

El-Abidin *** antepayi

Hz. Hasan Paşa muhafızı Edirne

Şekil 133 : 03 Nolu Mezar Taşı

Halen Edirne Kadısı

Neylizade Efendinin

Müteallikatından merhume

Mağfuretun Leha

Hace Havva Hatun

Şekil 134 : 04 Nolu Mezar Taşı

Şabanzade Mehmed Efendi
Anadolu Kadı Askeriyken
Merhum olan Şabanzade
Mehmed Efendi Ruhuna El-Fatiha
Sene 1104

Şekil 135 : 05 Nolu Mezar Taşı

Gümrükçü İbrahim Ağazade
Hasan Çelebi ruhu için

Şekil 136 : 06 Nolu Mezar Taşı

El-Fatiha Bezistan Ked Hüdası

Merhum ve mağfurleh

Er-raci Rahmete rabbihil Gafur

Es-Seyid El-Hac Ahmed Ağa

Ruhu için 1239

Şekil 137 : 07 Nolu Mezar Taşı

Hüvel Baki

Lâ ilâhe İllallâh, Muhammedur Rasûlullah

Beni kıl mağfired yarabbi yezdan

Bi Hakkı Arşı Azan Nur-ı Kur-an

Gelüp kabrimi ziyaret eyleyen ihvan

Okusun ruhuma Fatiha ihsan

Gürcü Oğlu Ahmed Ağa

Ruhuna El-Fatiha

Sene 1275

Şekil 138 : 09 Nolu Mezar Taşı

İntekale el-merhum Hüseyin İbn-i
Mehmed el-Hüseyni

*** fi aşiri ramazan min şuhuri sene 991

Şekil 139 : 10 Nolu Mezar Taşı

El- Fatiha

Eyledi Kasım Çavuşzade o Seyyid Mustafa

Terkidip göçtü cihandan ruhuna Hak kıla
Şat

Müstekima*** Hakka dedim tarihini

Naili cennet ide Kasım Çavuşzade Cevad

Sene 1106

Şekil 140 : 11 Nolu Mezar Taşı

Merhume bir dua eder rica, biçare kim
Mazharı Gufranı rahmet ide Hz Rahman
El-Fatiha
Sene 1138 Fi-Hurreyi cemaziel evvel

Şekil 141 : 12 Nolu Mezar Taşı

Merhum El-Hac
Mustafa Ruhuna
1130

Şekil 142 : 13 Nolu Mezar Taşı

Fatiha

Ziyaretten murad bir duadır

Bugün bana ise yarın sanadır

Merhum Osman bin Abdullah

1291

Şekil 143 : 14 Nolu Mezar Taşı

Ruhu için El-Fatiha

Rıhlet etti akıbet

Çünkü bildi bu fena dünya değil can-i mukim

İrci-i emri iriştı guşana layemuttan

Rahmet ide ruhu pakine onun Rabbikerim

Ah ile çıktı biri dedi vefatına onun

Ola Abdullah Efendi meskenun

Kasrı Naim

1072 (ebced hesabı)

Şekil 144 : 15 Nolu Mezar Taşı

Fatiha

Mahremi Sertari-i Kadiri Şeyh Ahmedin

Zatı Pakizeyi***

Oldu Mahı ruza***

*** ide müstean

Geldi bir er dedi tarihi vefatın kerima***

Mustafa Efendiye cennaatı kıla Mevla
mekân

Sene 1196

Şekil 145 : 16 Nolu Mezar Taşı

El-Fatiha

Merhum ve mağfur ila

Rahmetillahil melikil Gafur

El-Hac Mehmed Ağa İbni

Şaban ruhu için

Sene 1095

8. KAYNAKLAR

Ayverdi, E. H. , 1989,Osmanlı Mimarisinde Ertuğrul, Osman, Orhan Gaaziler Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid Devri, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, C.1

Ayverdi, E. H., 1989, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, C. 3

Ayverdi, E. H., 2014, Osmanlı Mimarisinde 1. Murad, Çelebi Mehmet, 2. Murad ve Fatih Devri Eserleri. Edirne Valiliği

Ayverdi, E. H., 1953, Edirne’de Fâtih Devri Eserleri, T.T.O.K. Belleteni

Ayverdi, E. H., 1956, Orhan Gazî Devrinde Mimârî, Yıllık Araştırmalar Der. I.,s. 115-197

Ayverdi, E. H. , 1979, Osmanlılarda Minare, Kubbealtı Akademi Mec., VIII., Cild., Sayı 4

Ayverdi, E. H., 1976, İlk 250 Senenin Osmanlı Mimârîsi, (İ. Aydın Yüksel ile) İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul Enstitüsü

Hıbrî A., Enis’ül Müsamirin (çev. R. Kazancıgil), 1999, *Edirne Tarihi-1360 – 1650*, İstanbul

Gökbilgin, M.T., 2007, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İşaret Yayınları

Öney G., 2002, *Erken Osmanlı Sanatı Beyliklerin Mirası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Asım N., Arif M., 1949, *Kitab-ı Cihannüma Katip Çelebi*, , C. I

Ögel S., 1993, Ortaçağ Çerçevesinde Anadolu Selçuklu Sanatı, Malazgirt Armağanı, Ankara

Sözen M. , Tanyeli U., 1992, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü

Krautheimer, 1981, *Early Christian and Byzantine Architecture*

Kuban D., 2007, *Osmanlı Mimarisi*, YEM Yayınları

Batur A., 1986, *Osmanlı Camilerinde Geçiş Ögelerinin Evrimi - Mimar Sinan 'ın Katkısı*, II. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İ.T.Ü Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi İtü İnşaat Fakültesi Matbaası, c.2, , s.208

Ayverdi, E. H. , 2006, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları , c.5

Mülayim S., ,1989, *Sinan ve Çağı*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Altun A. , 1982, Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi 'bir deneme' , Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

Arık M. O., 1980, *Turkish Architecture in Asia Minor in the Period of the Turkish Emirates The Art and Architecture of Turkey*, Ed. by E. Akurgal, Oxford University Press, Office du Livre, Friburg.,s., 111-136

Aslanapa O., 1973, *Kazısı Tamamlandıktan Sonra Van Ulu Camii, Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enstitüsü Yayını, , s.,1-25

Kuban D., 1965,*Anadolu-Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları*, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını

Ersen A., 1986, *Kayseri'de Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi yapıları harçlarının özellikleri ve onarım harçları tasarımı*, s.71

Cezar M. , 1977, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*

Ögel S., 1972, *Der Kuppelraum In Der Türkischen Architektur*

Yetkin S.K., 1965, *İslam Mimarisi*, Ankara, , levha CXXXI

Öney G. , 1989, *Beylikler Devri Sanatı XVI-XV. Yüzyıl (1300-1453)*, Türk Tarih Kurumu

Katoğlu M., 1967, *13. yüzyıl Konya'sında Bir Cami Grubunun Plân Tipi ve "Son Cemaat Yeri"*, Türk Etnografya Dergisi, Sayı:9, Ankara, s. 82

Bayrakal S., 2001,*Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

Kızıltan A., 1958, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler*, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi

Tuncel M., 1974, *Babaeski, Kırklareli ve Tekirdağ Camileri*, Ankara Üniversitesi Basımevi ,Ankara

Aslanapa O., 2005, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitabevi

Aktüre Z., 2003, *Eskiçağ'ın Mekanları, Zamanları İnsanları*, ODTÜ Yüksek Lisans ve Doktora Programı, Doktora Araştırmaları Sempozyumu III., ODTU, Ankara

Onur O., 1989, *Edirne Çarşıları ve Yitirilen Tarihi Eserler*, Türk Kütüphaneciler Derneği

Onur O., 1974, *Türk Mimari Vesikalarından Edirne Minareleri*

Onur O., 1972, *Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*, Edirne

Sarıusta F., 2011, *Evliya Çelebi'ye Göre 17. Yüzyılda Edirne'nin Şehir Coğrafyası ve Kültürel Hayat*, Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 24,s:124-149

Gökbilgin M.T. , 2007, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası / Vakıflar - Mülkler – Mukataalar*, İstanbul Yayınları,

Rıfki M. M , 1963, *Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, c.I, İstanbul, , s.439.

Uzunçarşılı, İ.H., 1982, *Osmanlı Tarihi*, c.4, Ankara

Burmov,A. (Çev: H. Eren), 1949, *Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar?*, Belleten, VIII/49, İstanbul

İnalçık H., 1993, *Edirne'nin Fethi (1361)*, Edirne'nin 600.Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı, Ankara

Temelkuran T., Aktaş N., 1986, *Evliya Çelebi Tam Metin Seyahatname* ” Üçdal Neşriyat, , İstanbul

Dr. Rıfat Osman (Çev: Yrd.Doç.Dr.RatipKazancıgil), 2013, *Edirne Rehnüması*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları

Peremeci O.N., 2011, *Edirne Tarihi*, Bellemece Yayınları

Bayartan M., 2005, *Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, Sayı: 13, İstanbul, s. 97-103

Kıvrım İ. 2009 ,“*Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)*”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.8, sayı: 1, Gaziantep, s. 231-255

Mangaltepe İ. , 1997, *16.yy Başlarında Akşehir Vakıfları*, YYÜ Sos. Bil. Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, s. 18

Altınsoy G., 1999, *Edirne Camilerinde 18. Yüzyıl Onarımları*, .T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul,

Batur A., 1980, *Osmanlı Camilerinde Eğrisel Örtüler ve Geçiş Öğeleri, Sorunlar ve Biçimler (1300-1600)*, 1. Metin, İstanbul, , s. 112

Meriç R.M, 1963, *'Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında' Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, s.I., İstanbul

EKLER

ÇİZİMLER

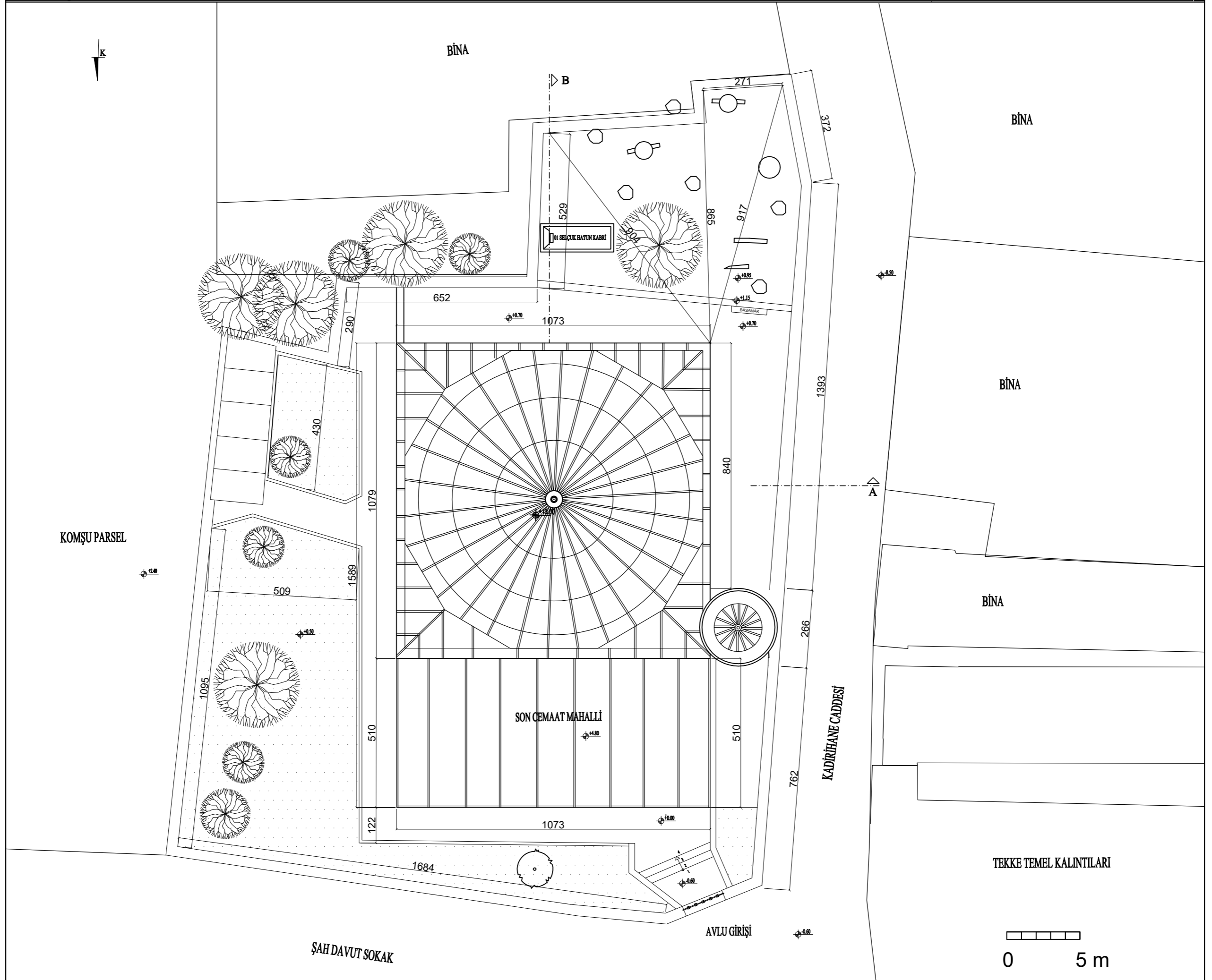
Rölöve.....	187
Rölöve Malzeme Analizi.....	200
Restitüsyon.....	209
Restitüsyon Malzeme Analizi.....	225
Restorasyon.....	234

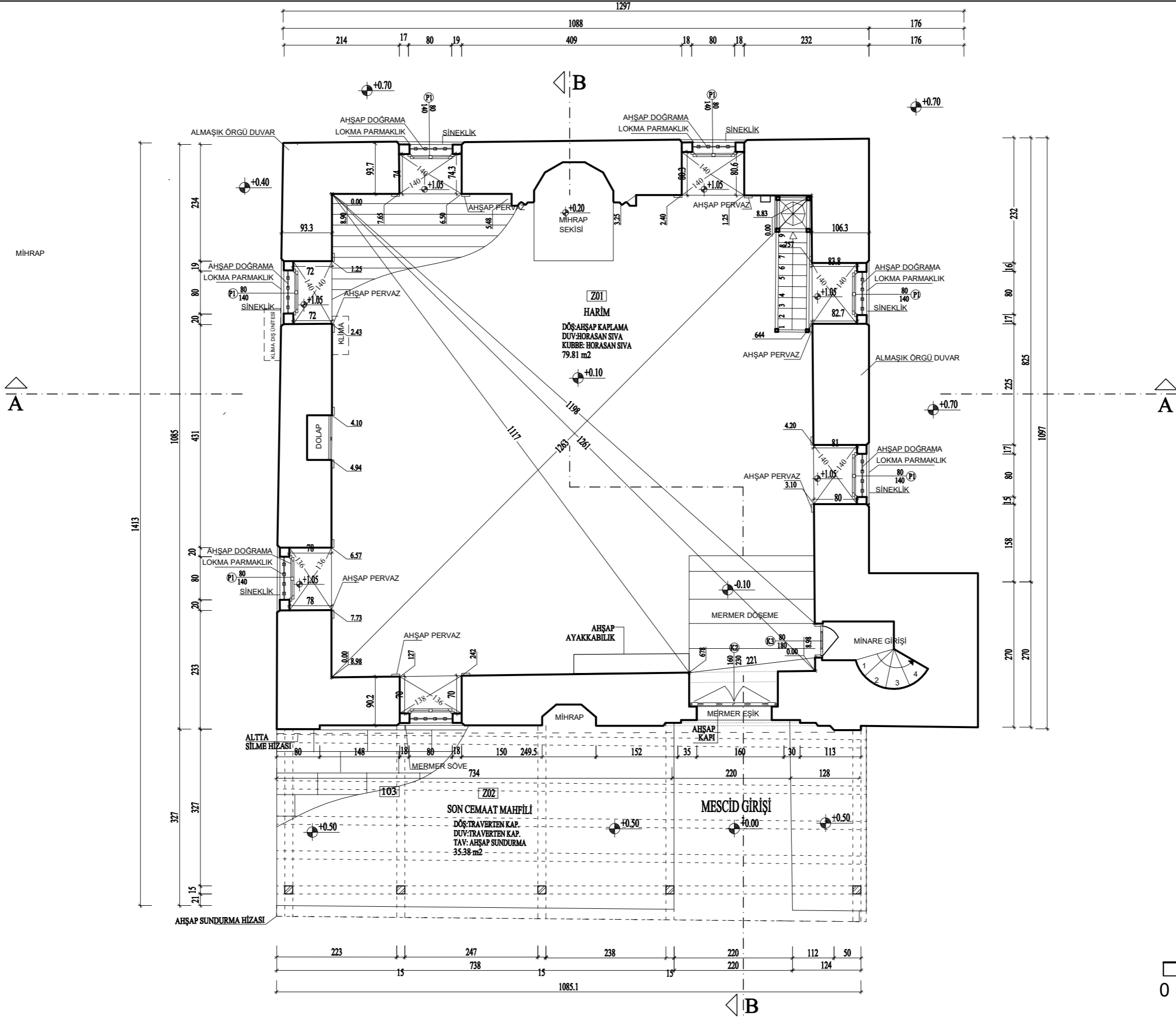
ÖZGEÇMİŞ

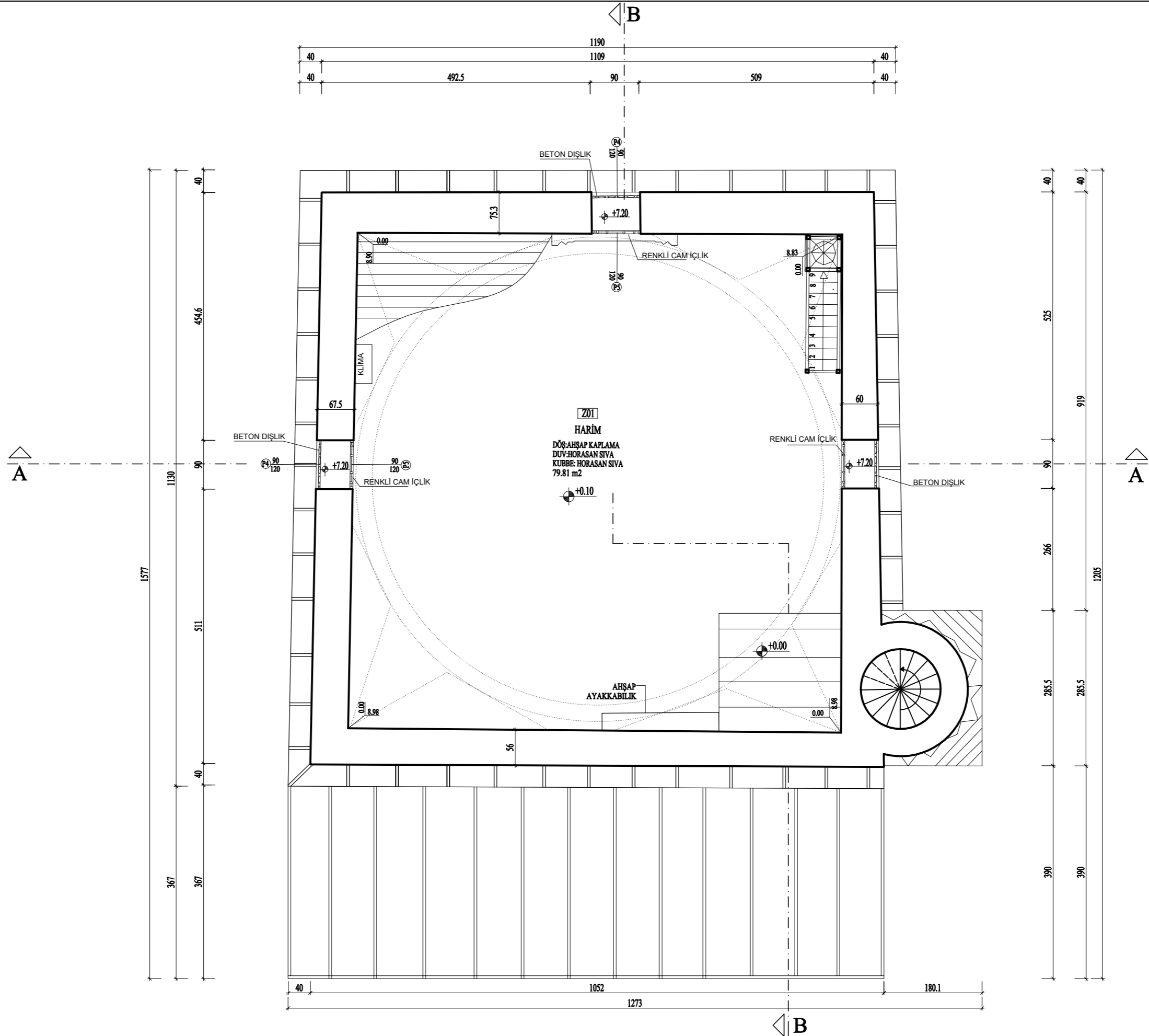
1989 yılında İstanbul'da doğdu. 2007 yılında Fatih Lisesi'nden, 2012 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. 2014 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Koruma ve Restorasyon programında eğitim almaya başladı. Halen İstanbul'da bir vakıf üniversitesinde mimar olarak görev yapmaktadır.

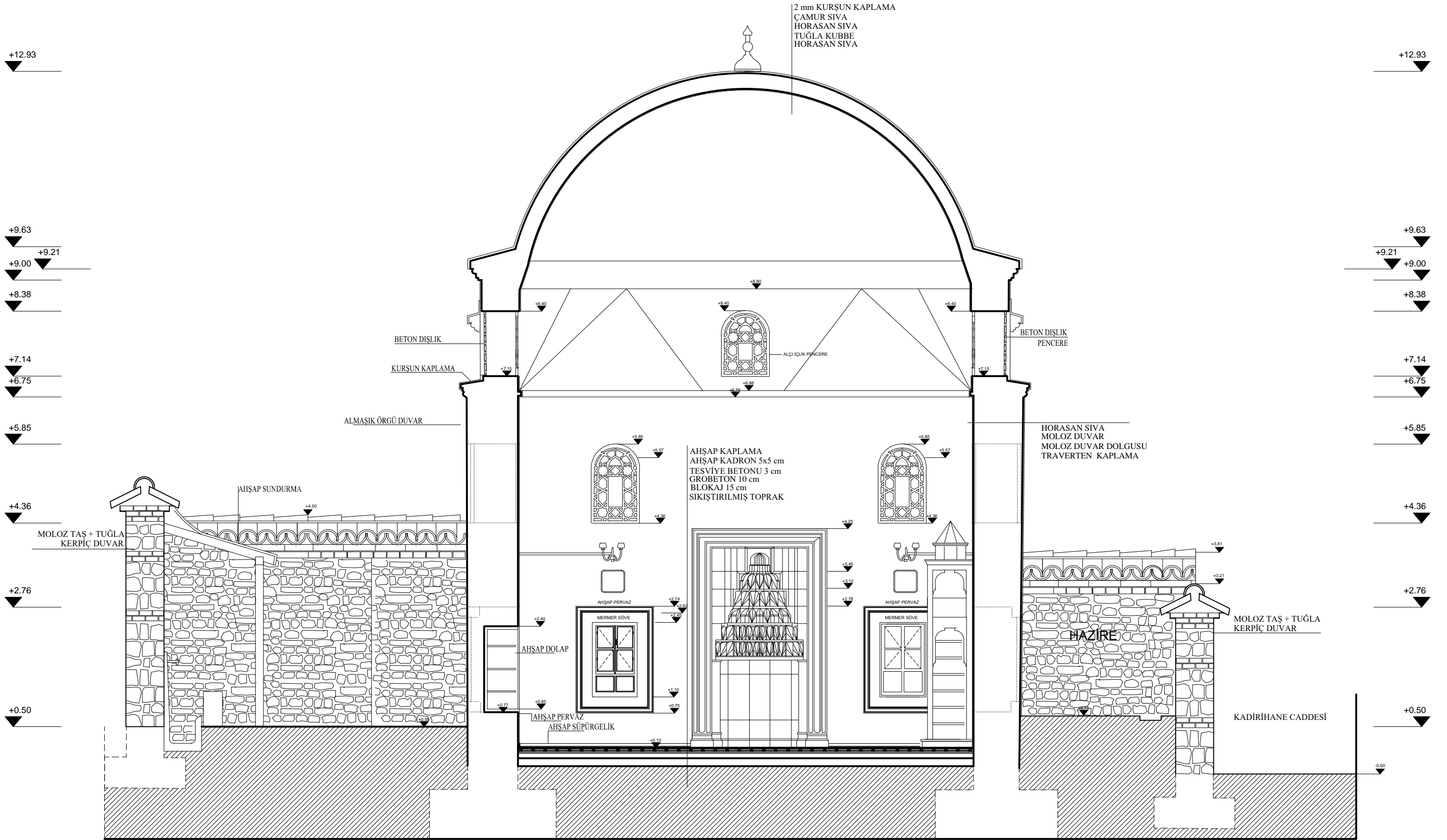
Aralık 2016

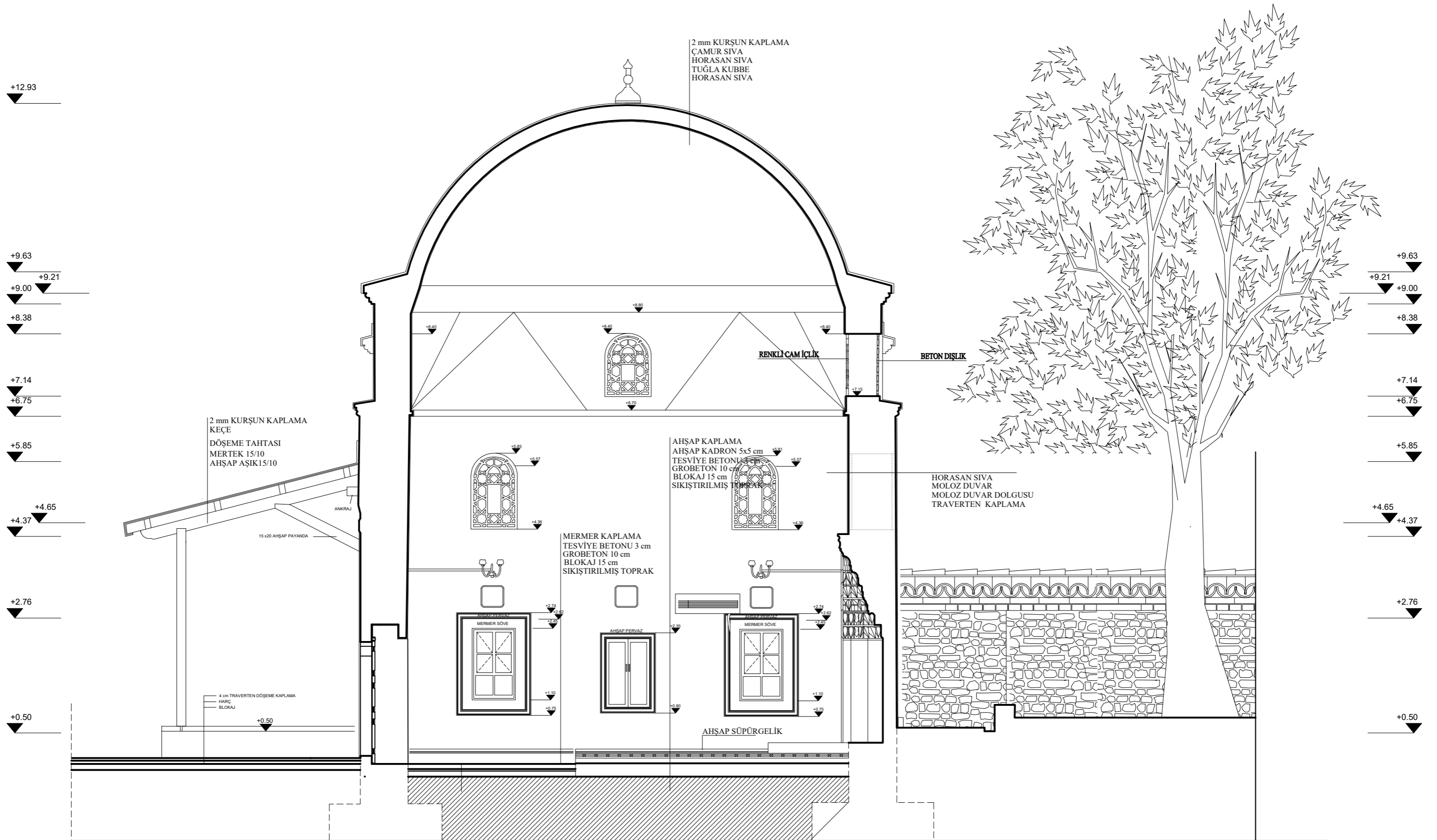
Mimar İrem Ceran

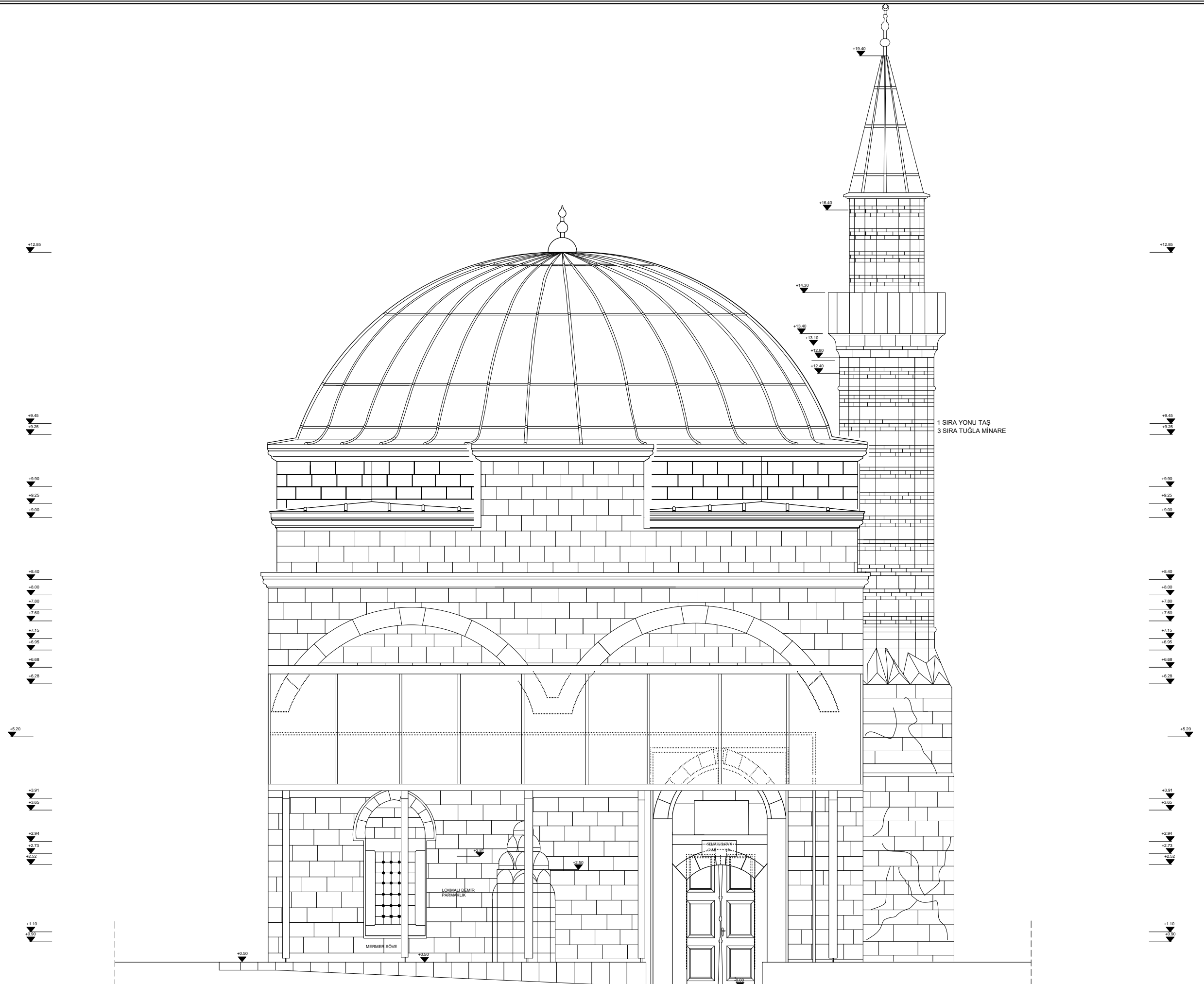

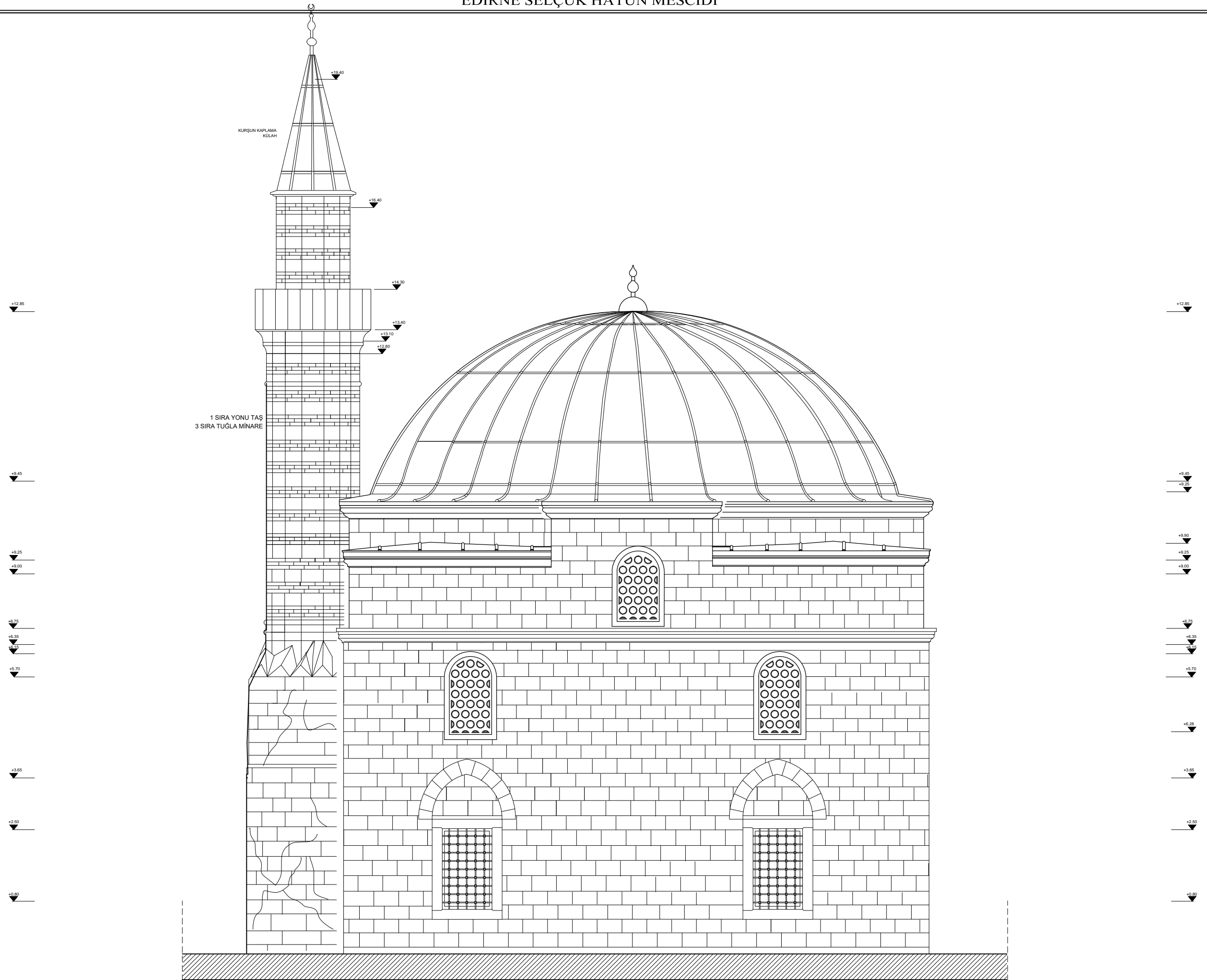

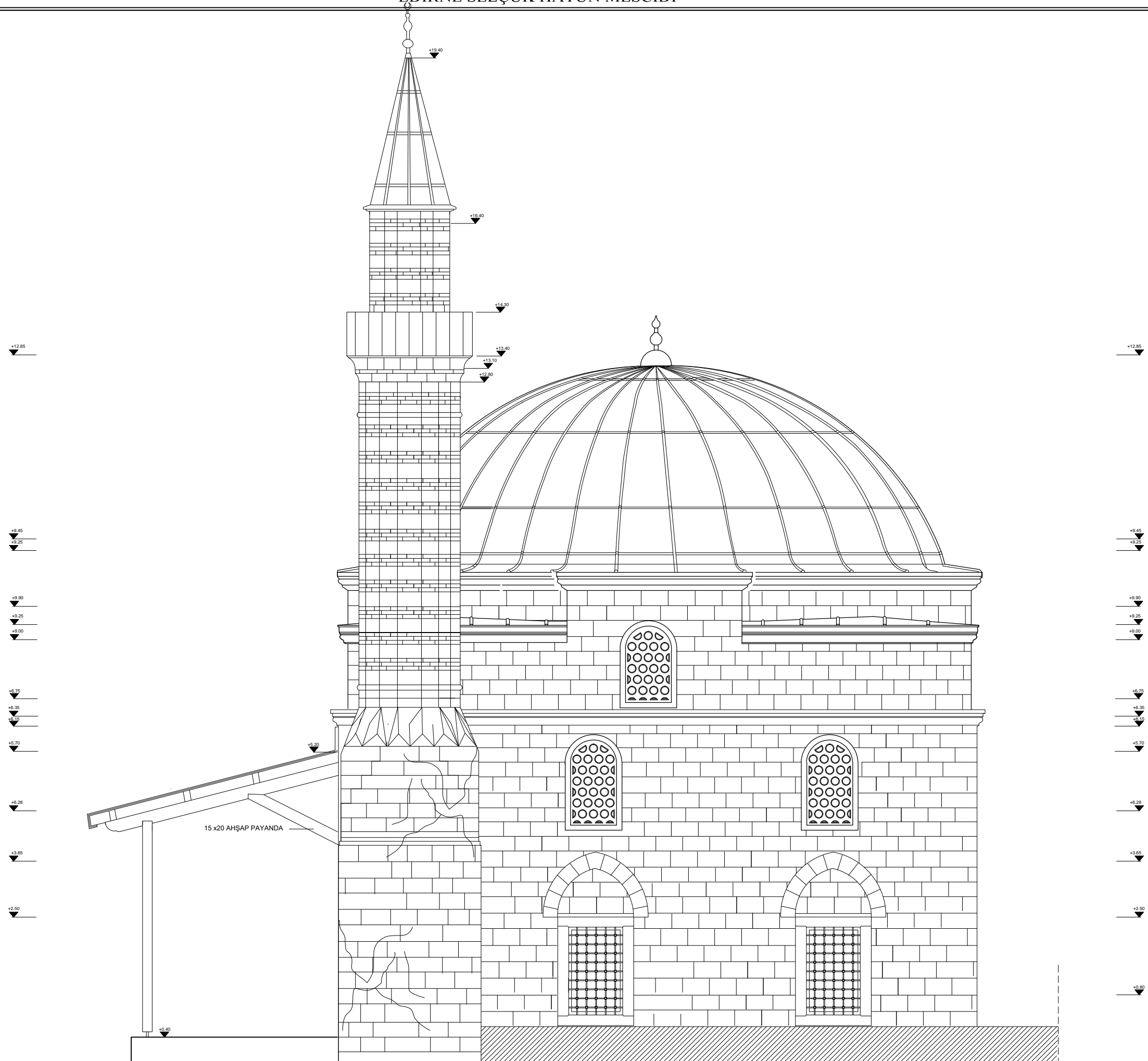

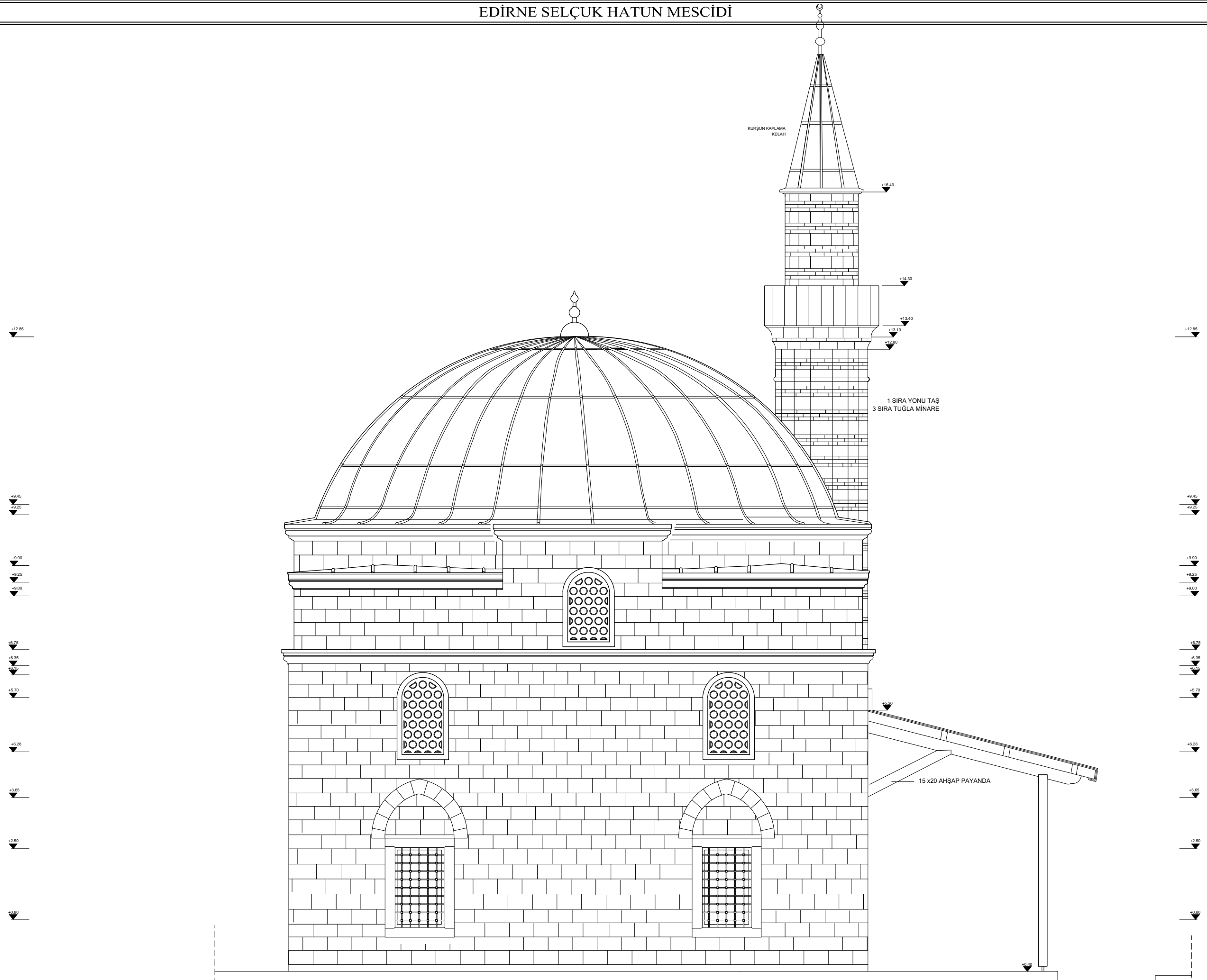

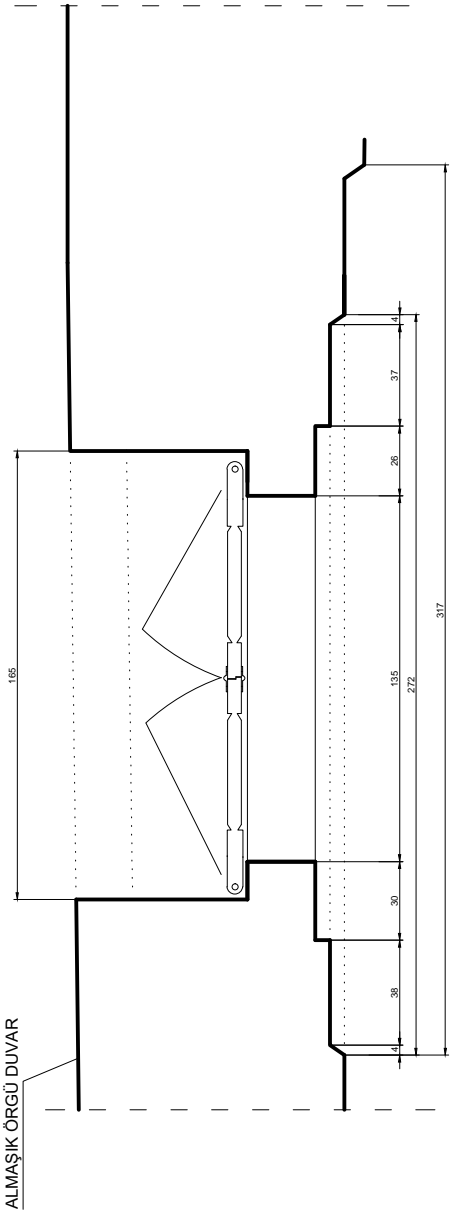

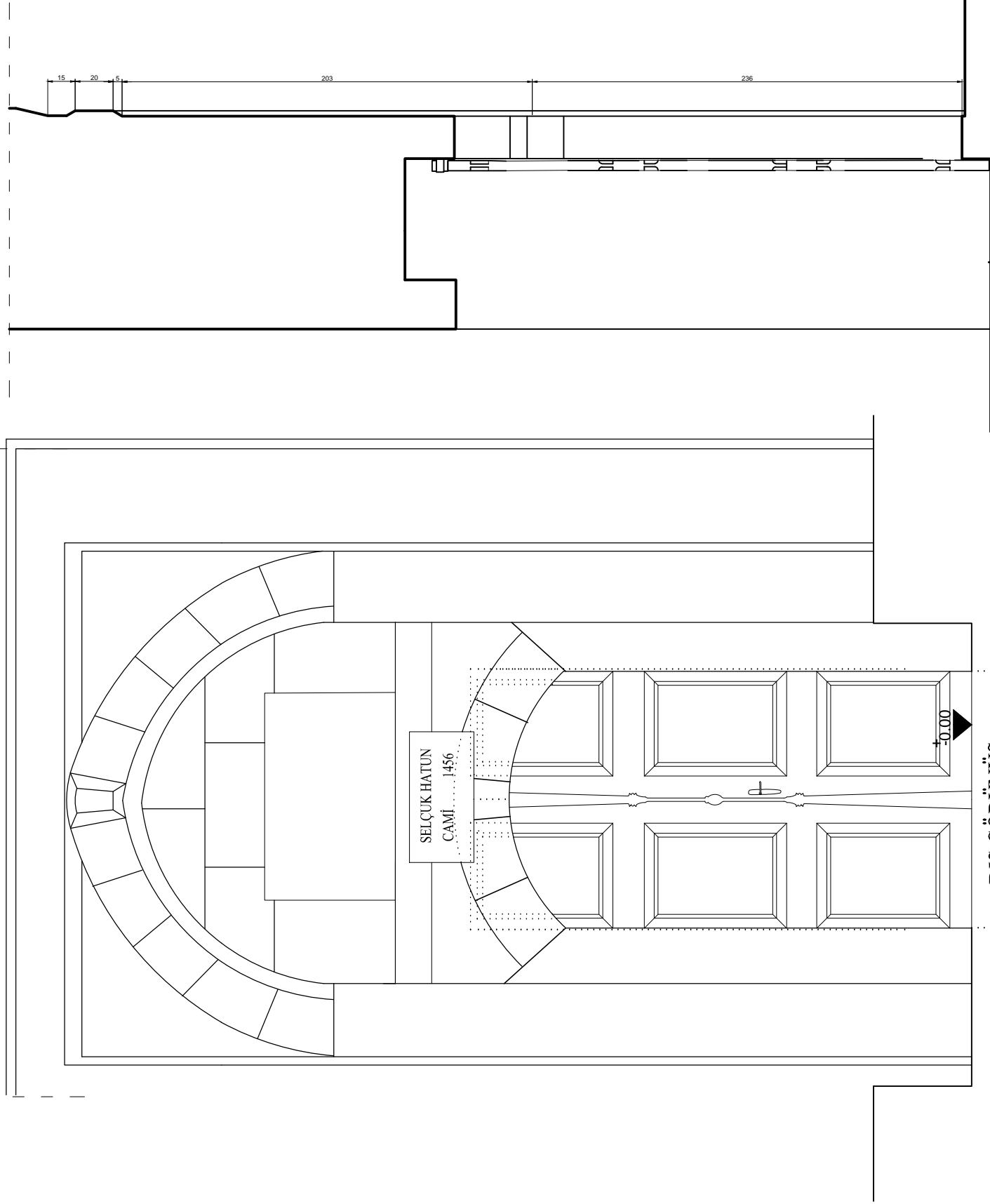

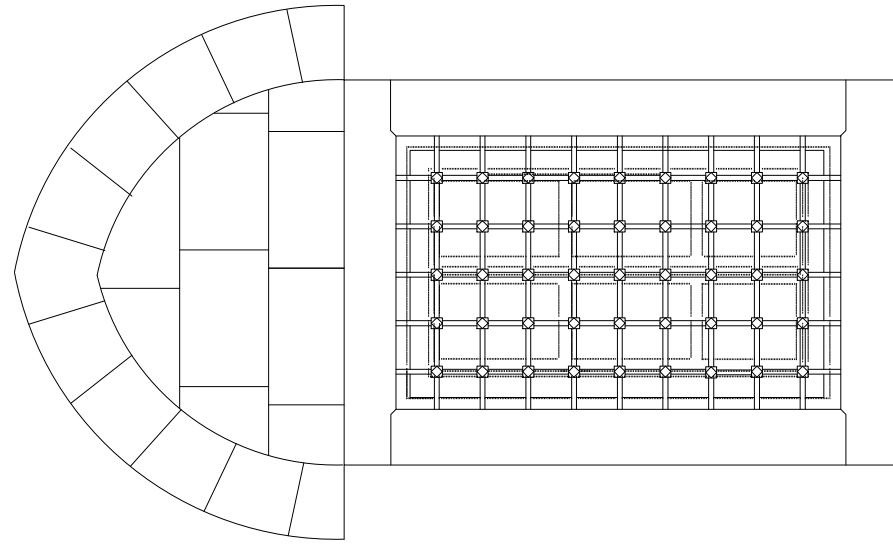

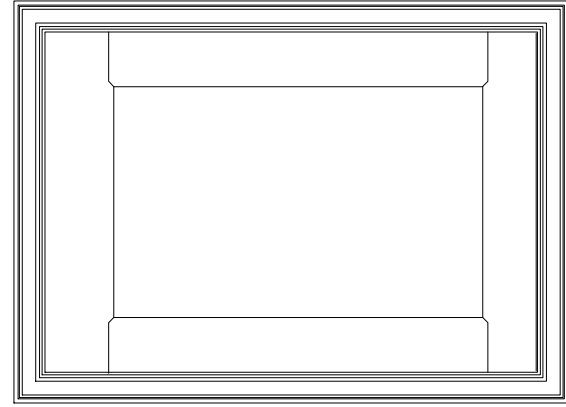

PLAN

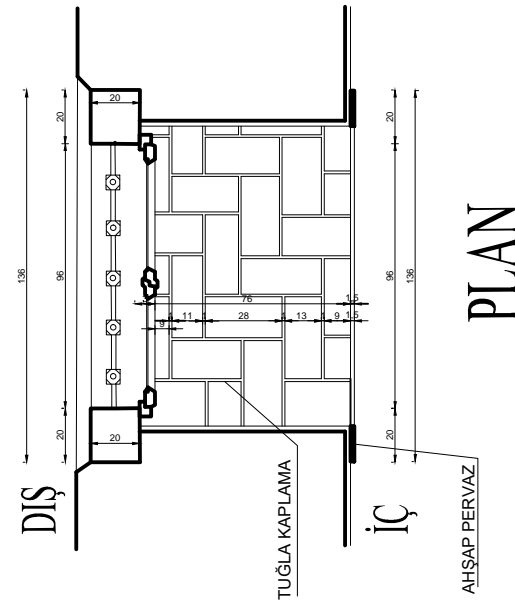

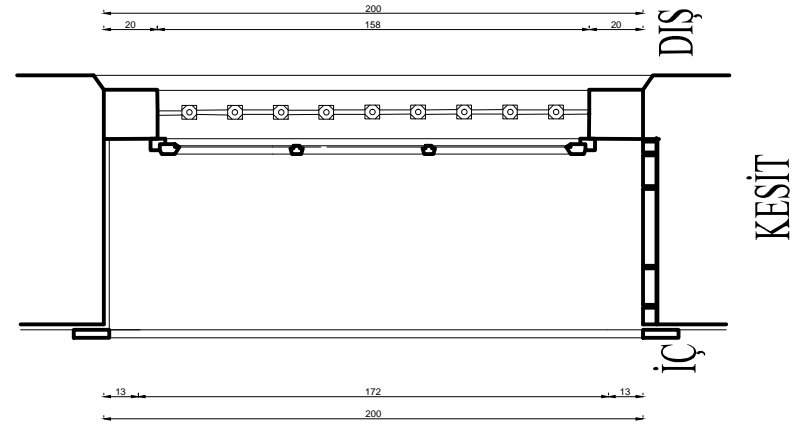
DIŞ GÖRÜNÜŞ

İÇ GÖRÜNÜŞ

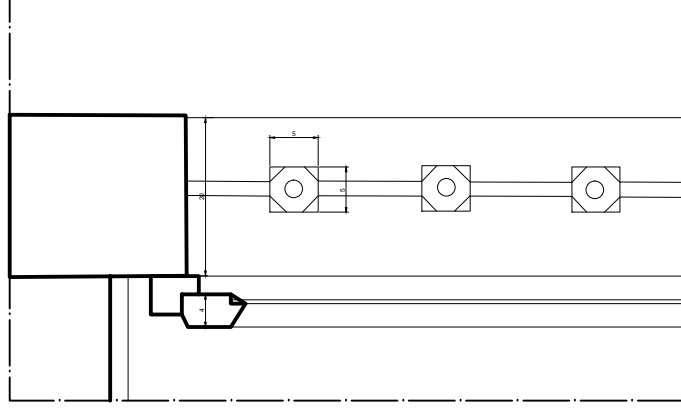

PLAN

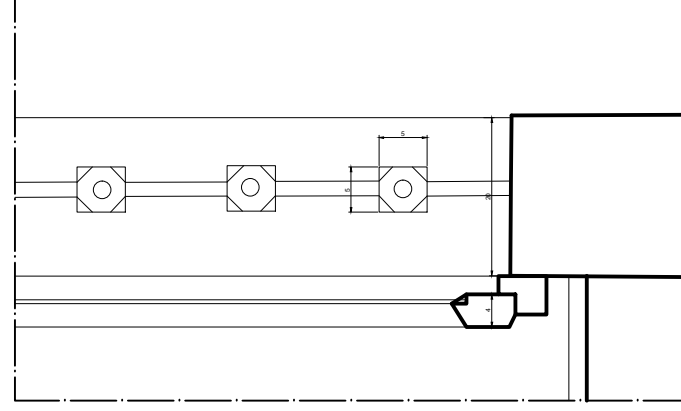

KESİT

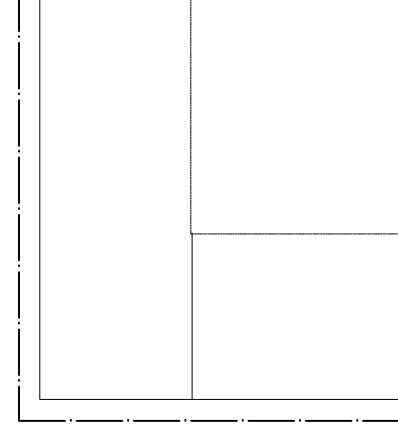
KISMİ KESİT ÖLÇEK 1/5

KISMİ KESİT ÖLÇEK 1/5

KISMİ GÖRÜNÜŞ ÖLÇEK 1/5

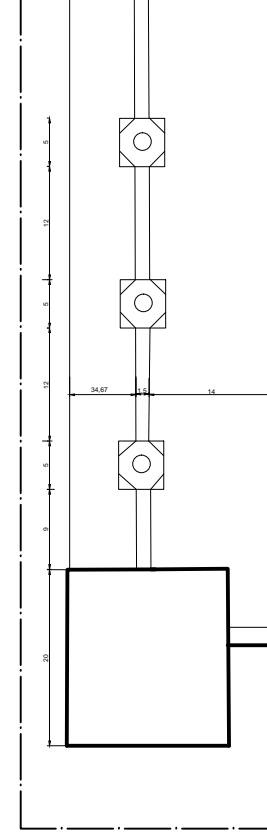
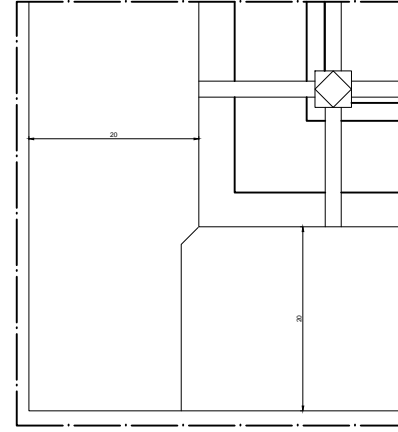
KISMİ KESİT ÖLÇEK 1/5

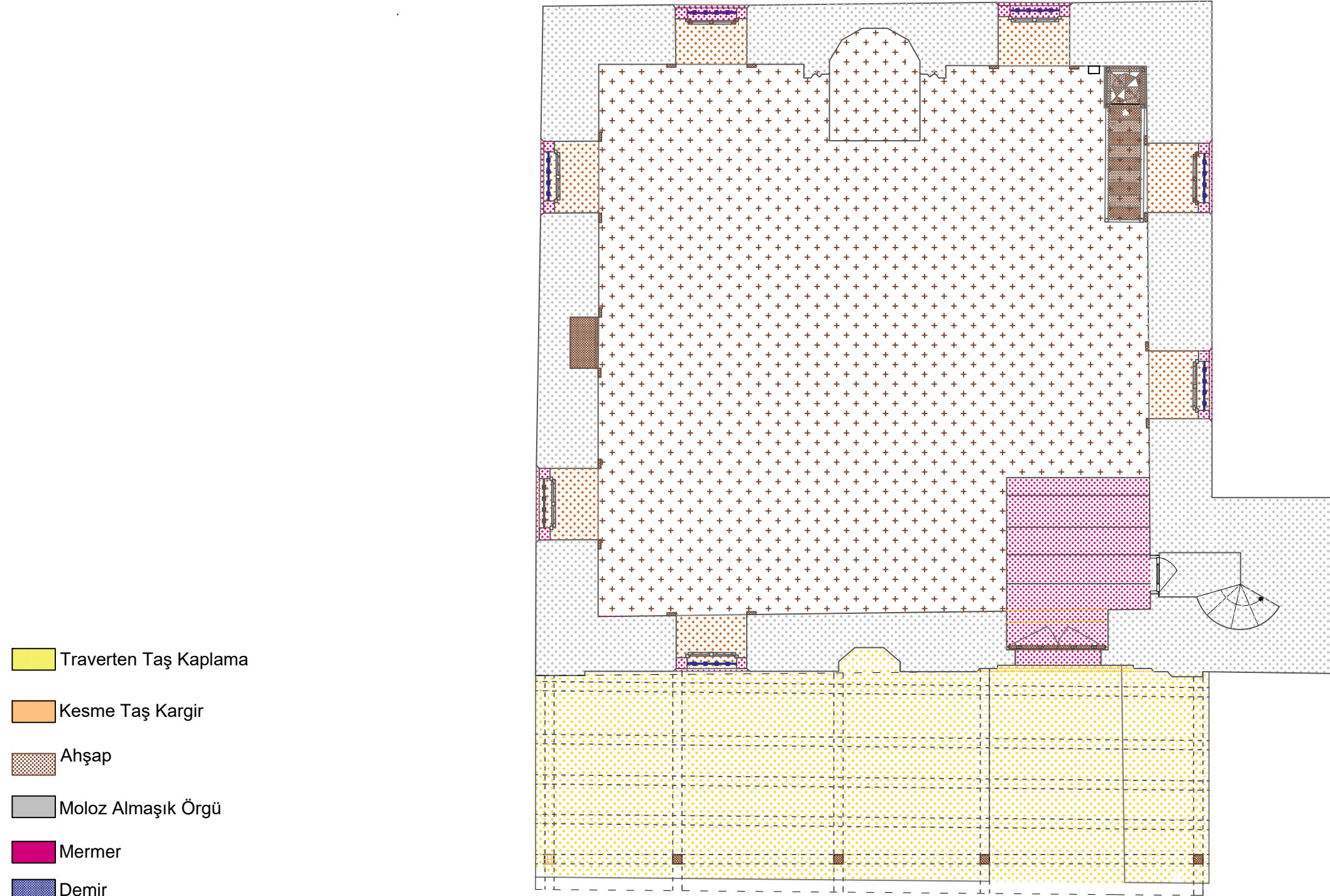
KISMİ KESİT ÖLÇEK 1/5

KISMİ GÖRÜNÜŞ ÖLÇEK 1/5

KISMİ PLAN ÖLÇEK 1/5

Traverten Taş Kaplama

Kesme Taş Kargir

Ahşap

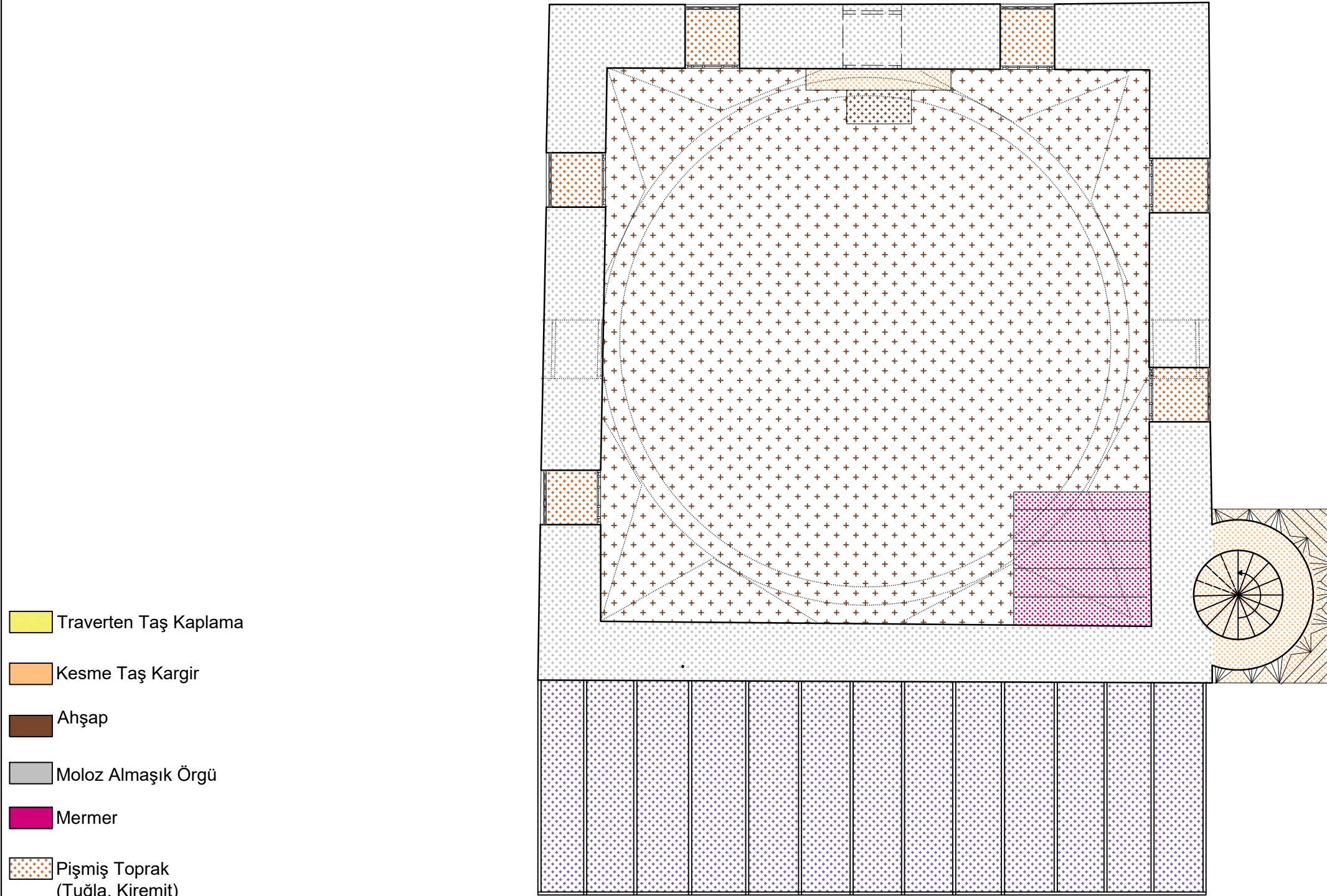
Moloz Almaşık Örgü

Mermer

Demir

Pişmiş Toprak
(Tuğla, Kiremit)

0 5 m

Traverten Taş Kaplama

Kesme Taş Kargir

Ahşap

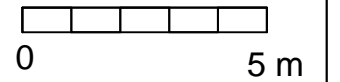
Moloz Almaşık Örgü

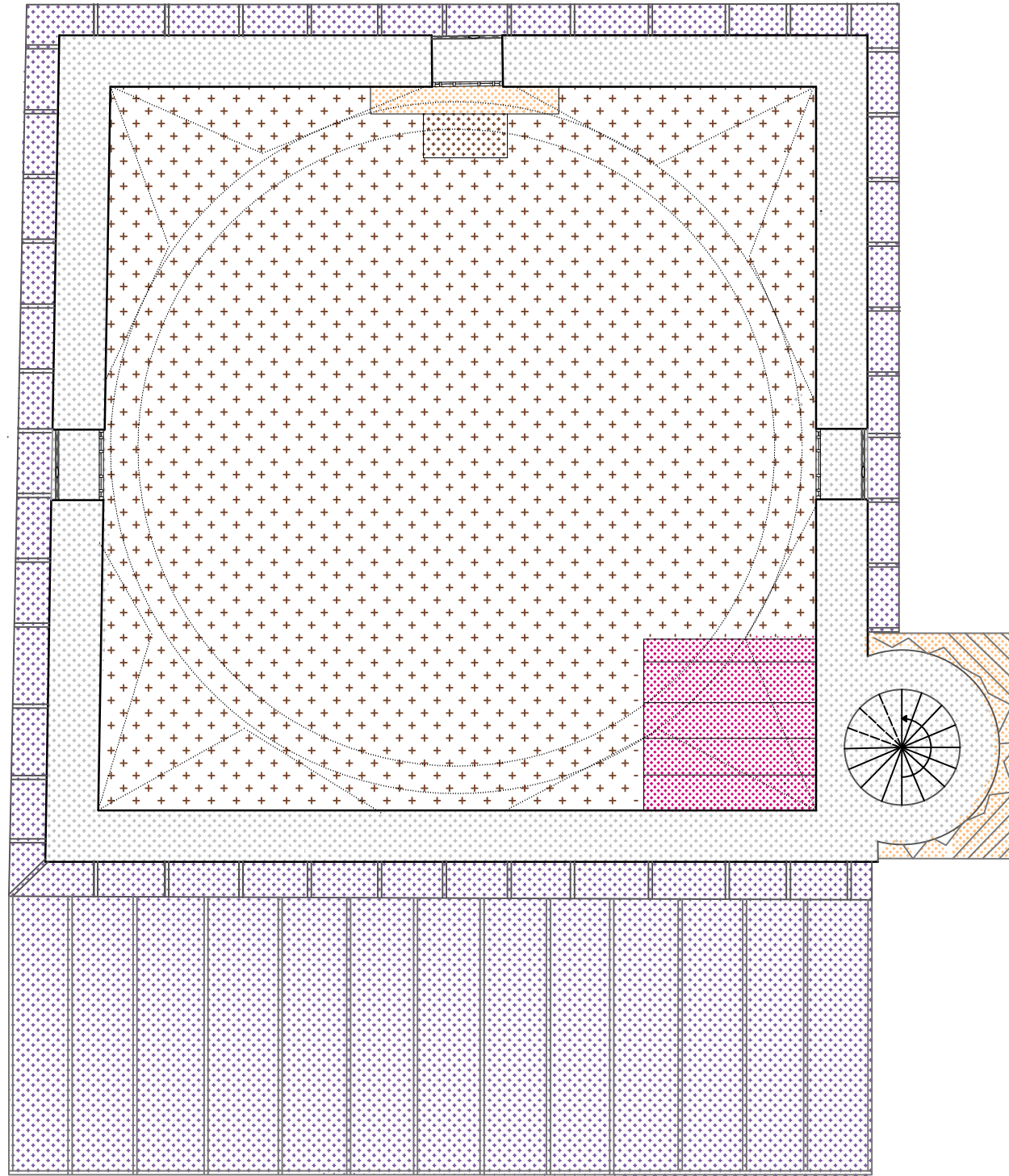
Mermer

Pişmiş Toprak
(Tuğla, Kiremit)

Alçı

Kurşun Kaplama

Traverten Taş Kaplama

Kesme Taş Kargir

Ahşap

Moloz Almaşık Örgü

Mermer

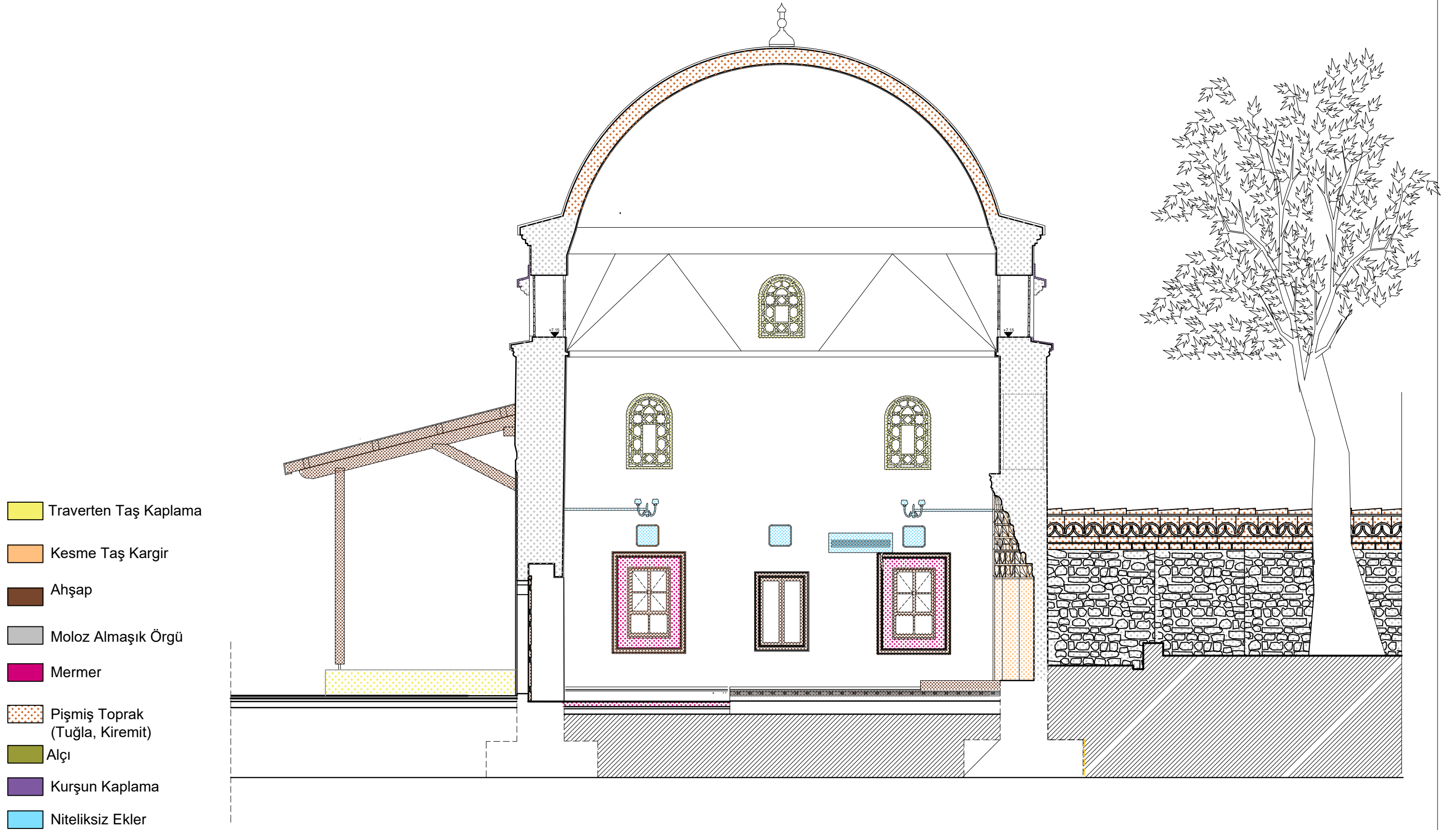
Pişmiş Toprak
(Tuğla, Kiremit)

Alçı

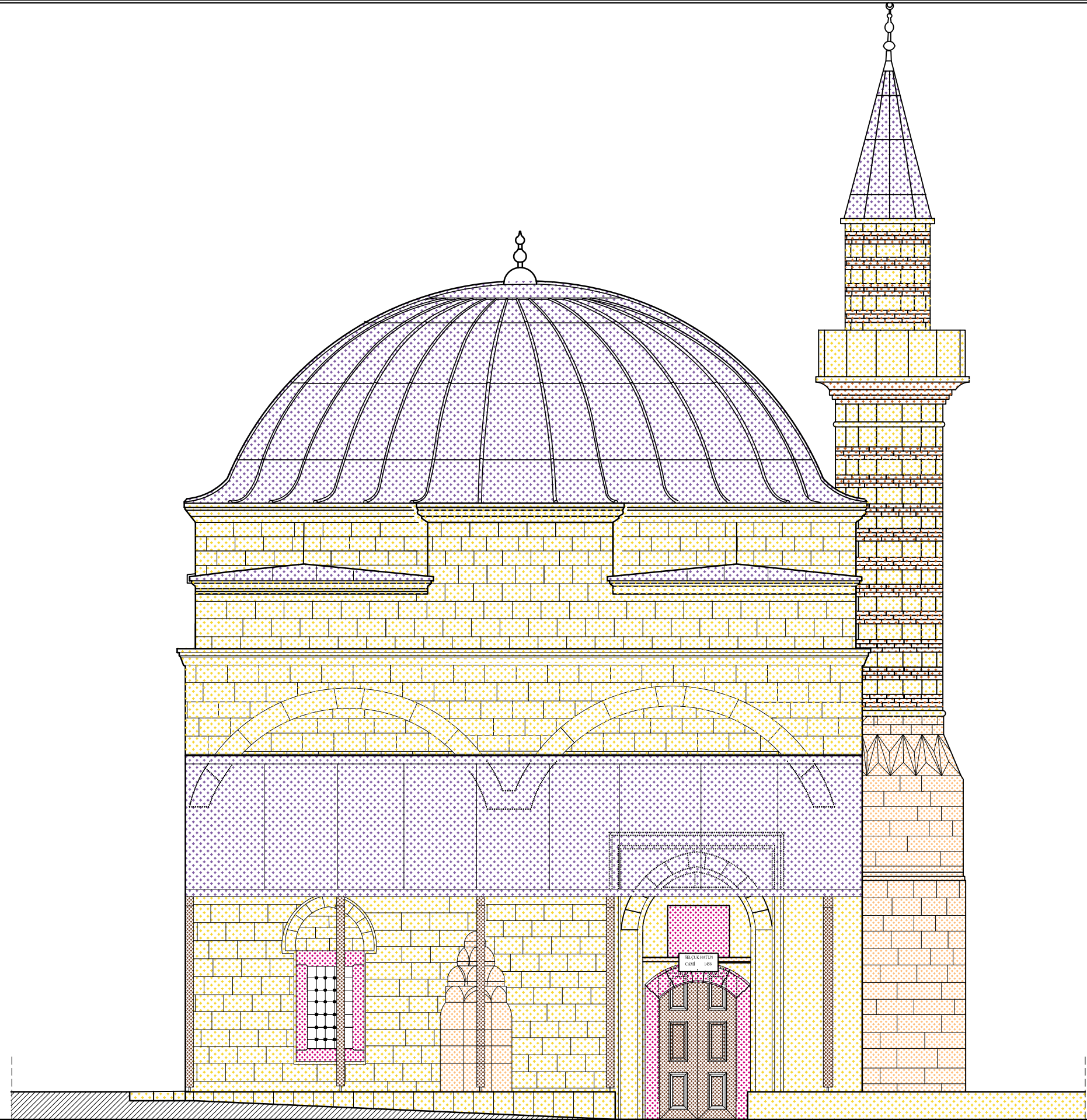
Kurşun Kaplama

0 5 m

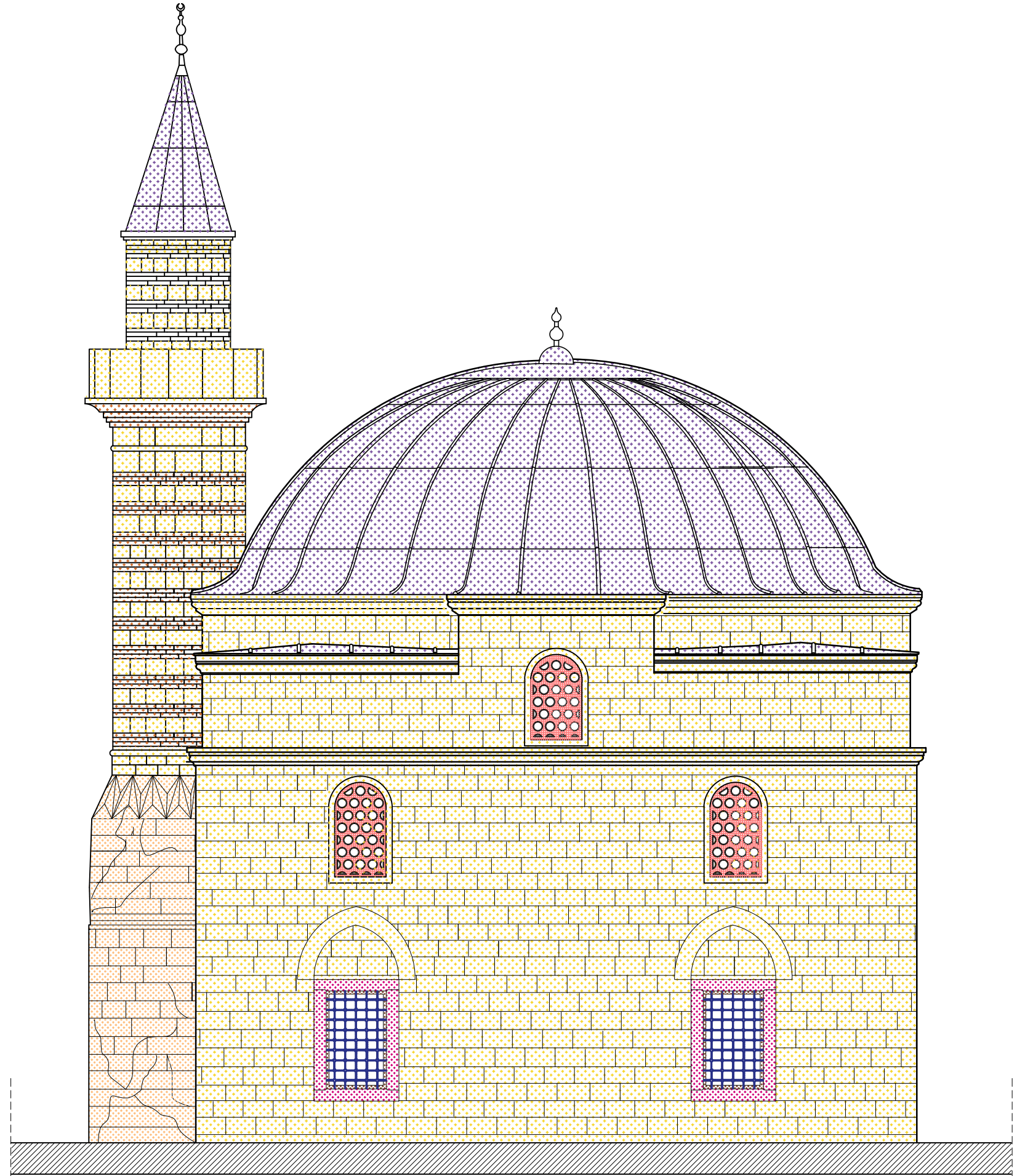

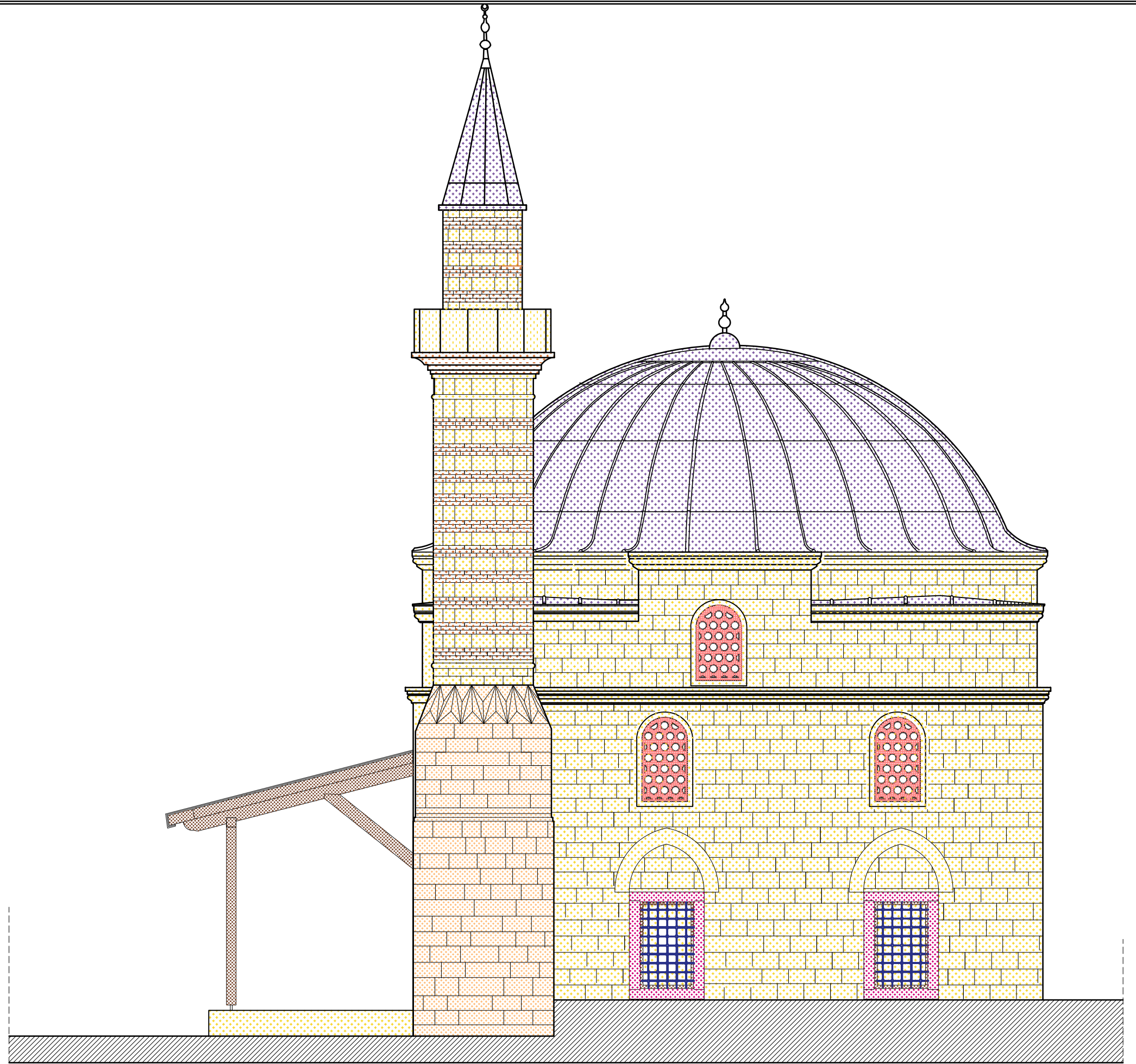
- Traverten Taş Kaplama
- Kesme Taş Kargir
- Ahşap
- Moloz Almaşık Örgü
- Mermer
- Pişmiş Toprak
(Tuğla, Kiremit)
- Alçı
- Kurşun Kaplama

- Traverten Taş Kaplama
- Kesme Taş Kargir
- Ahşap
- Moloz Almaşık Örgü
- Mermer
- Pişmiş Toprak
(Tuğla, Kiremit)
- Alçı
- Kurşun Kaplama

- Traverten Taş Kaplama
- Kesme Taş Kargir
- Ahşap
- Moloz Almaşık Örgü
- Mermer
- Pişmiş Toprak
(Tuğla, Kiremit)
- Alçı
- Kurşun Kaplama

Traverten Taş Kaplama

Kesme Taş Kargir

Ahşap

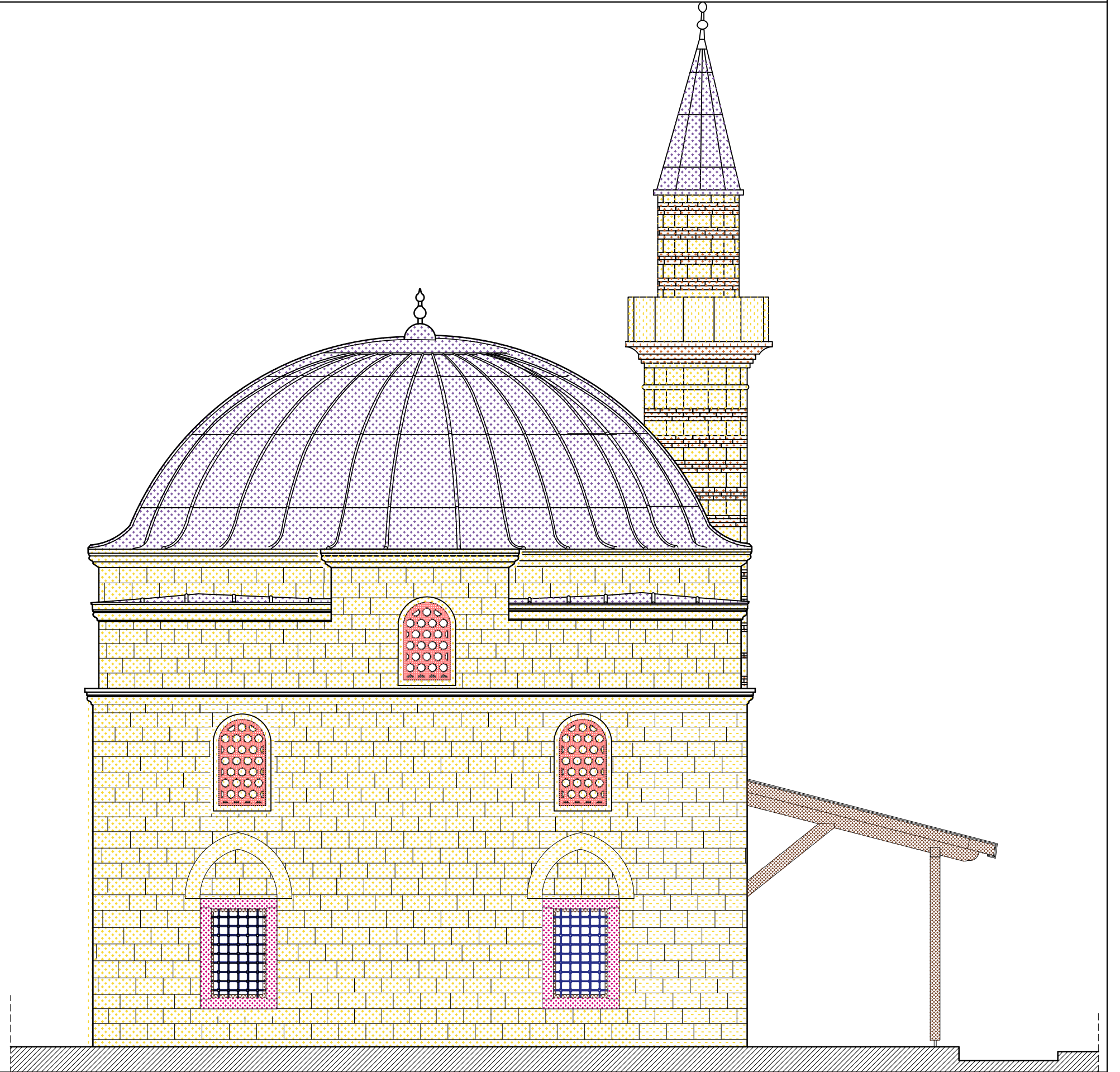
Moloz Almaşık Örgü

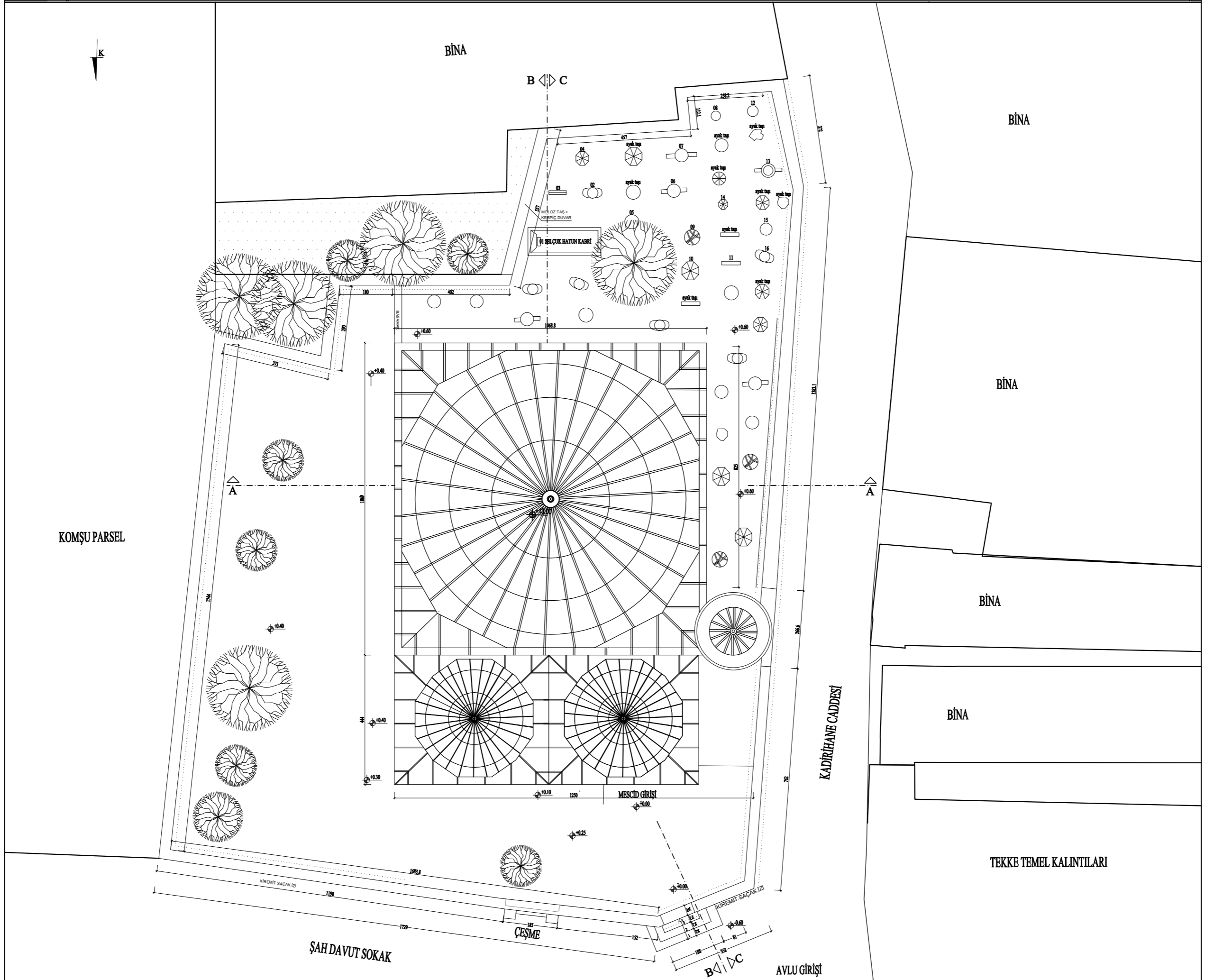
Mermer

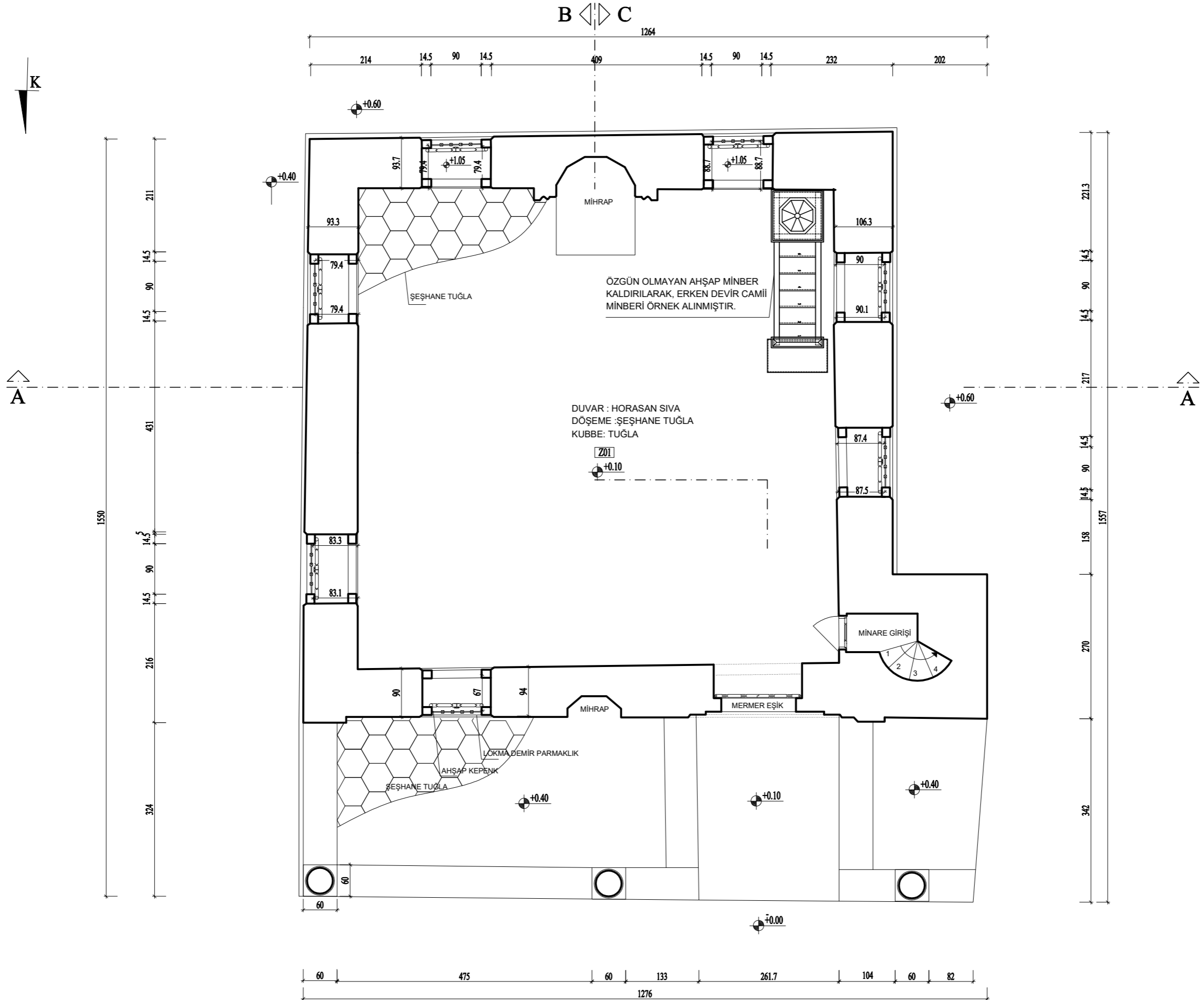
Pişmiş Toprak
(Tuğla, Kiremit)

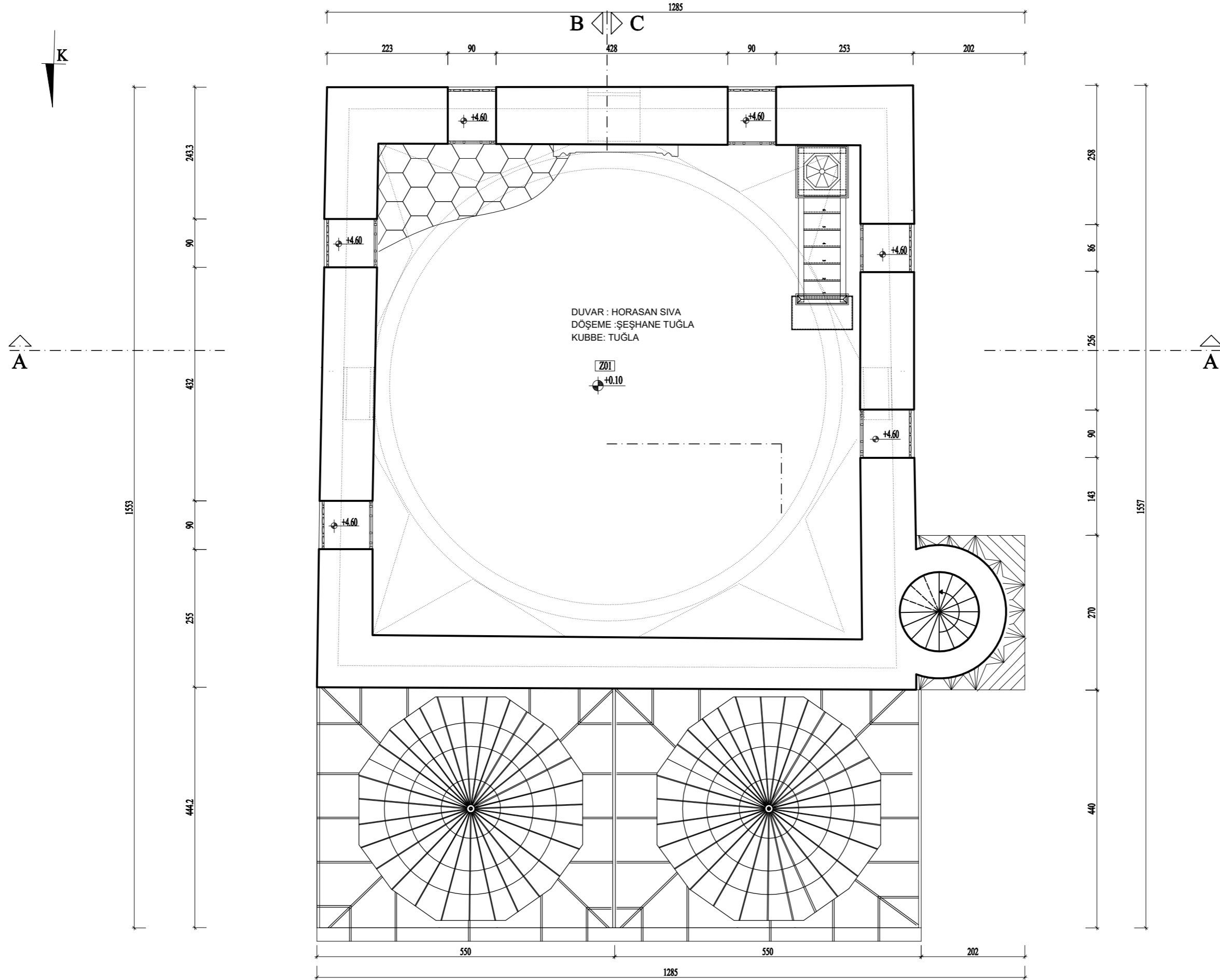
Alçı

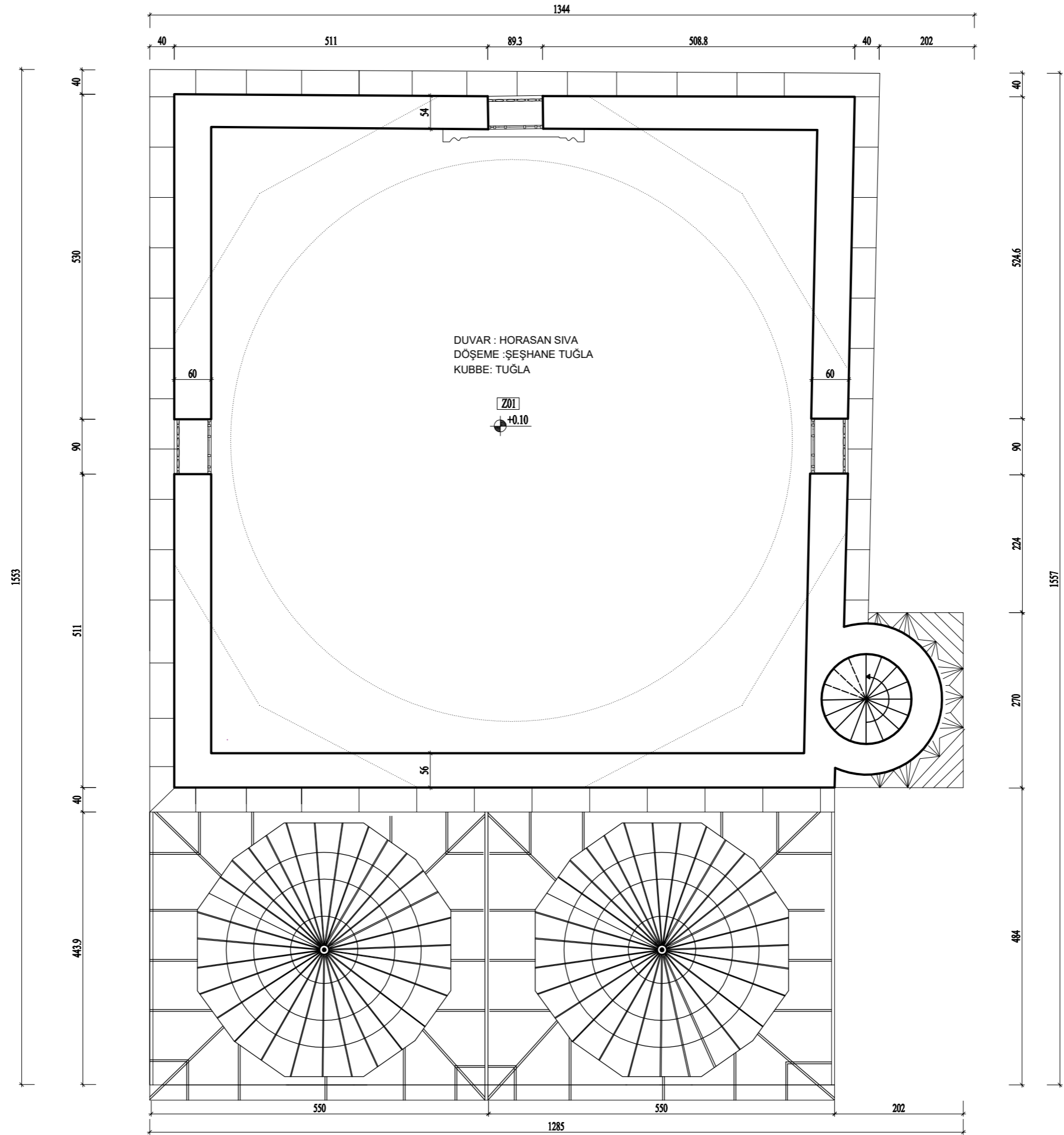
Kurşun Kaplama

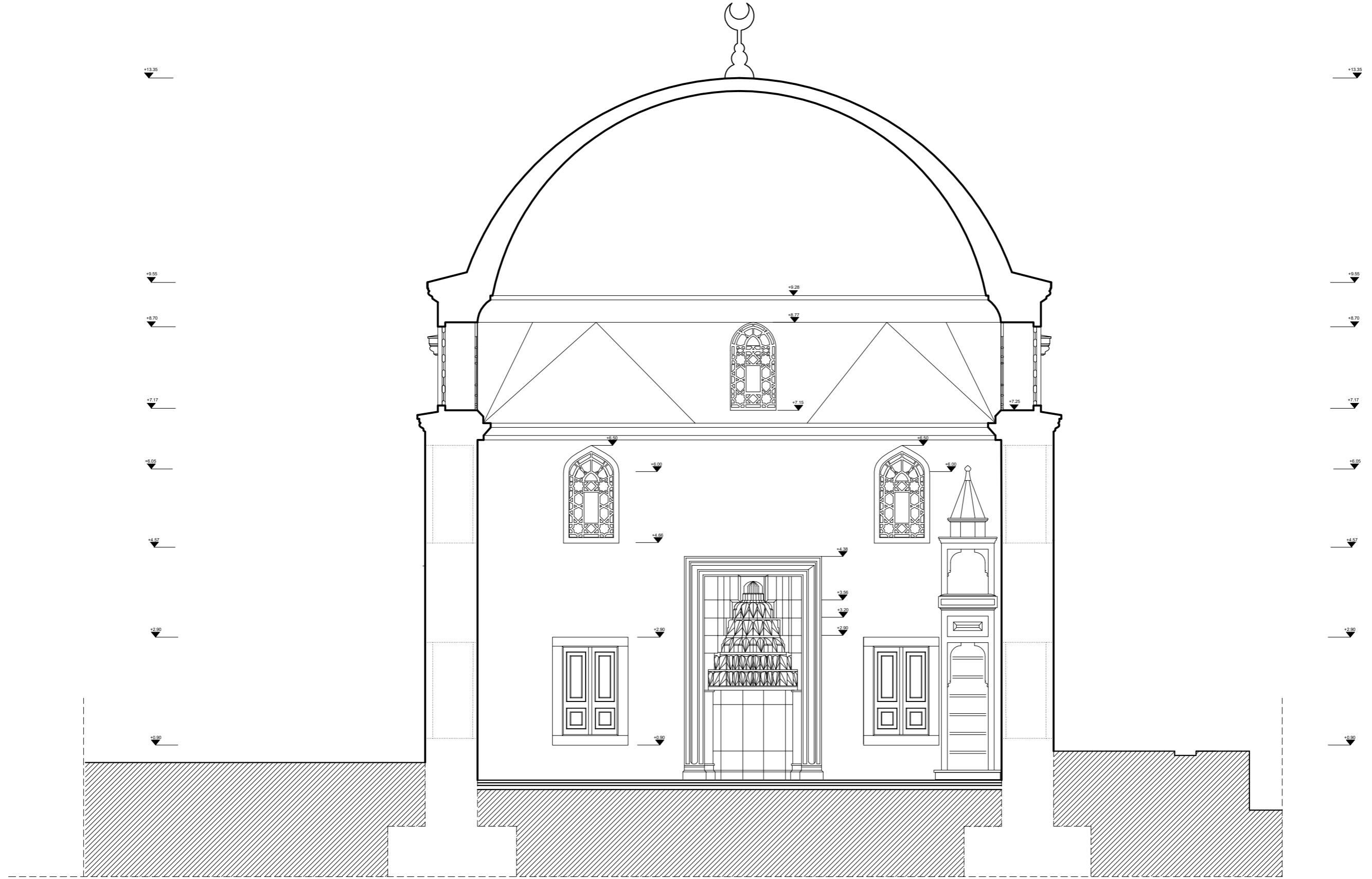

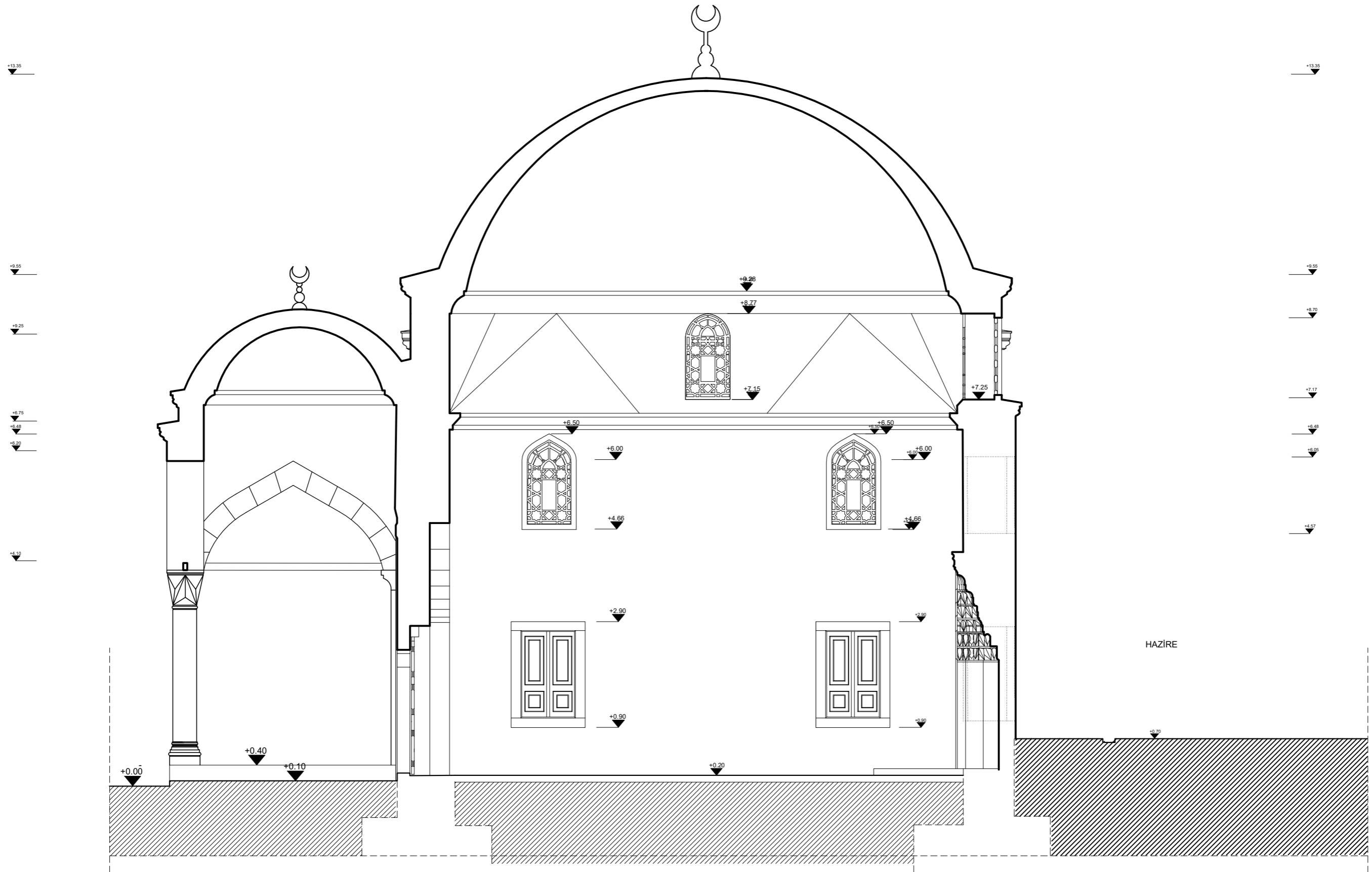

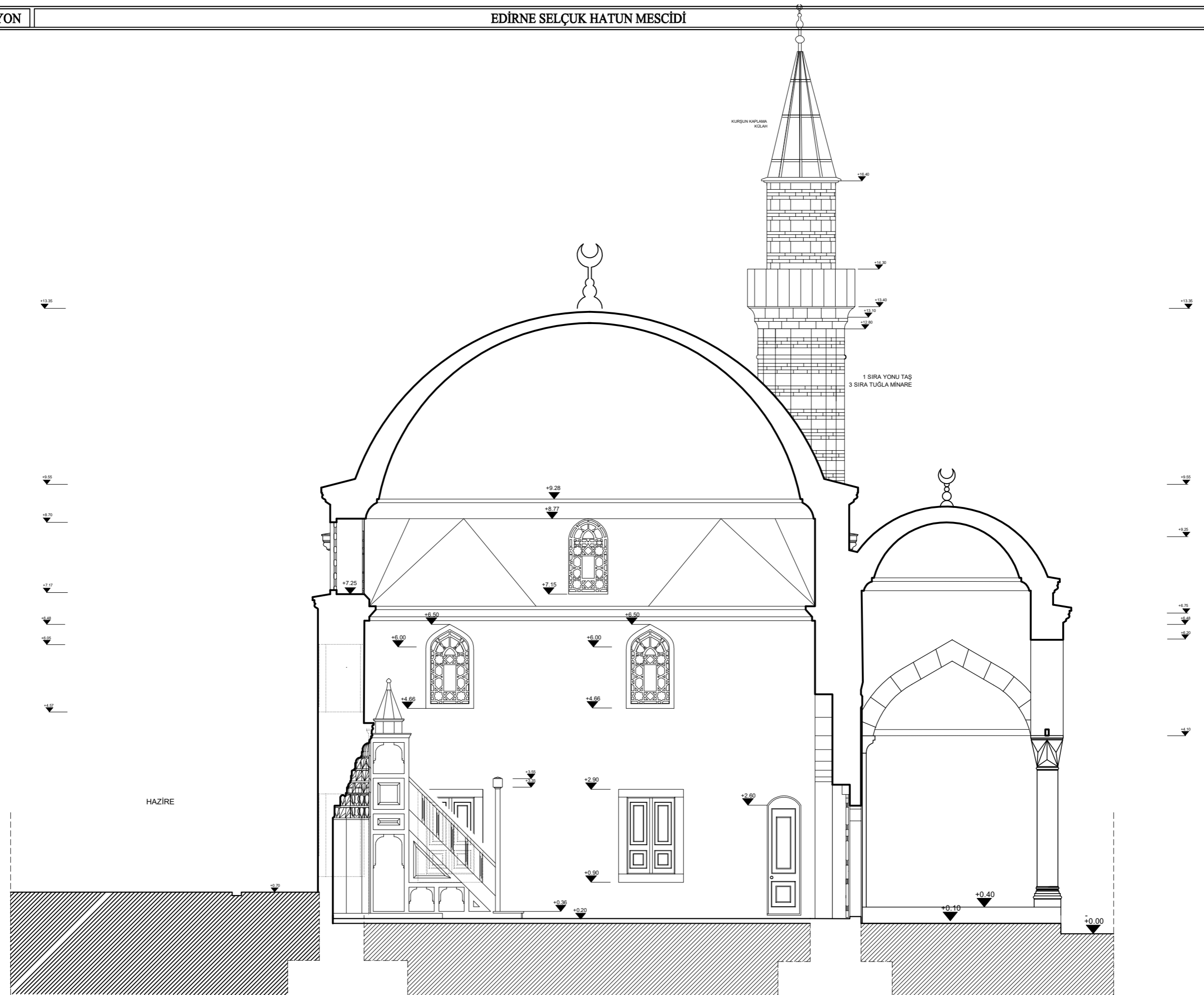

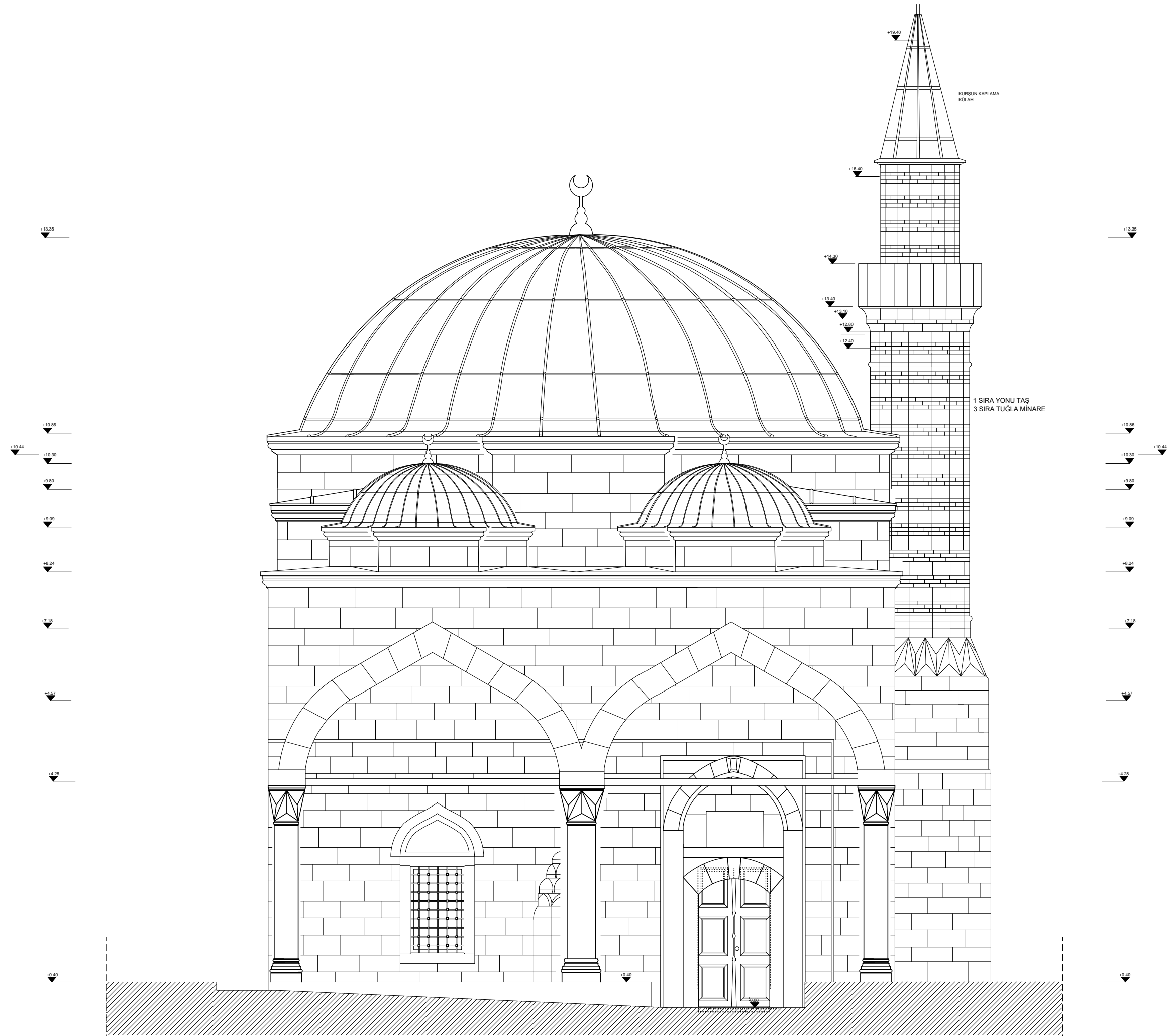

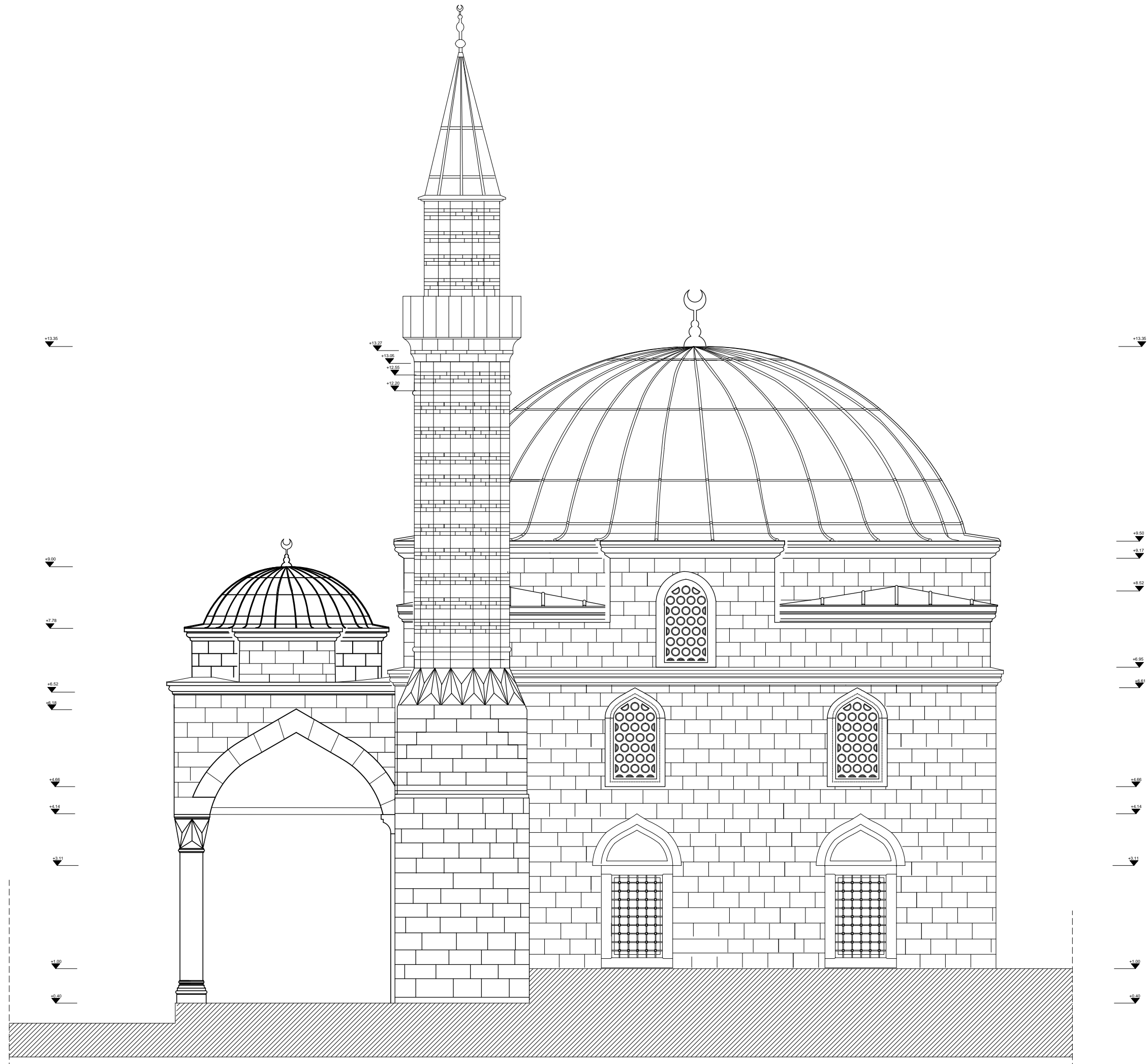

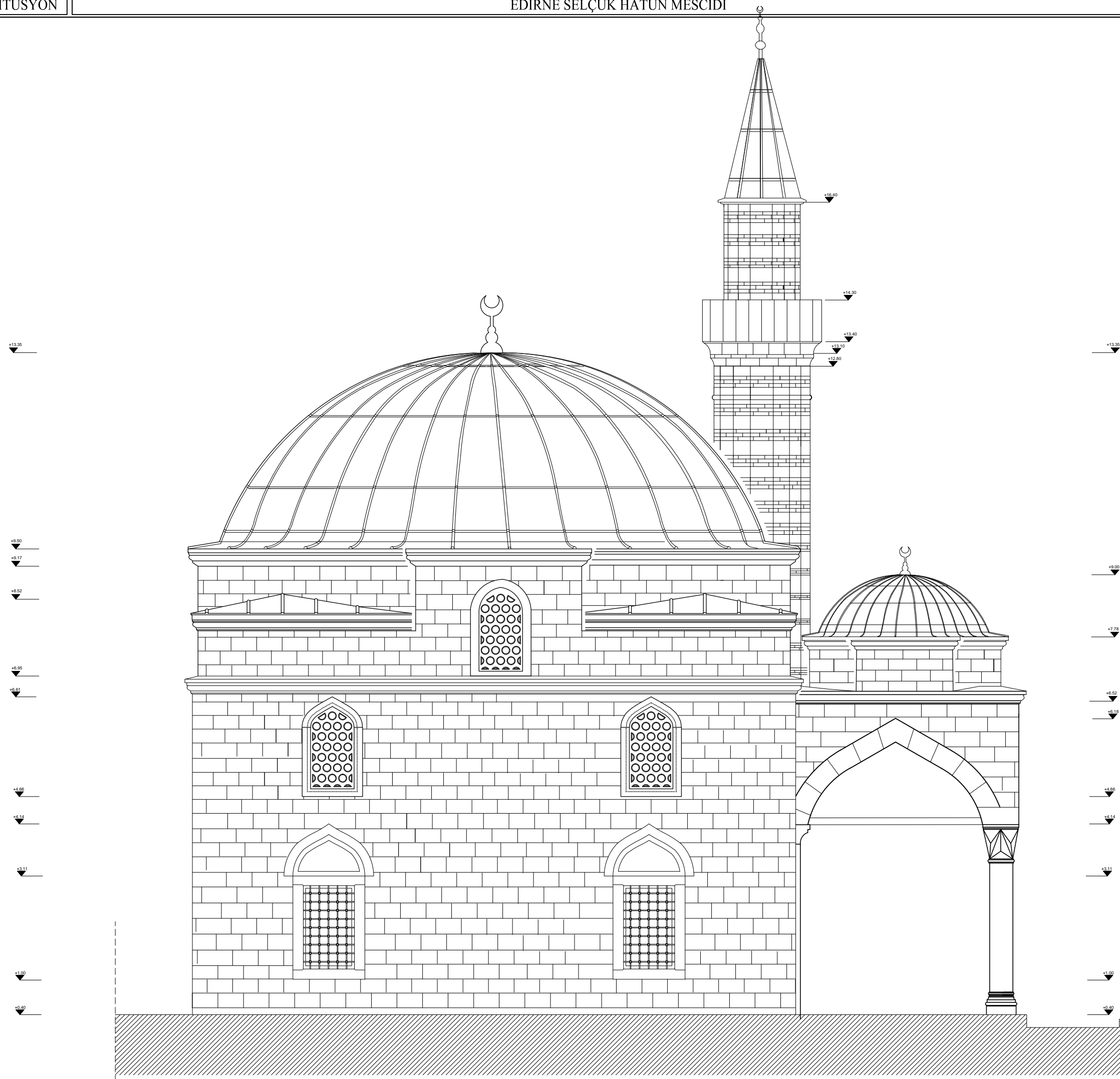

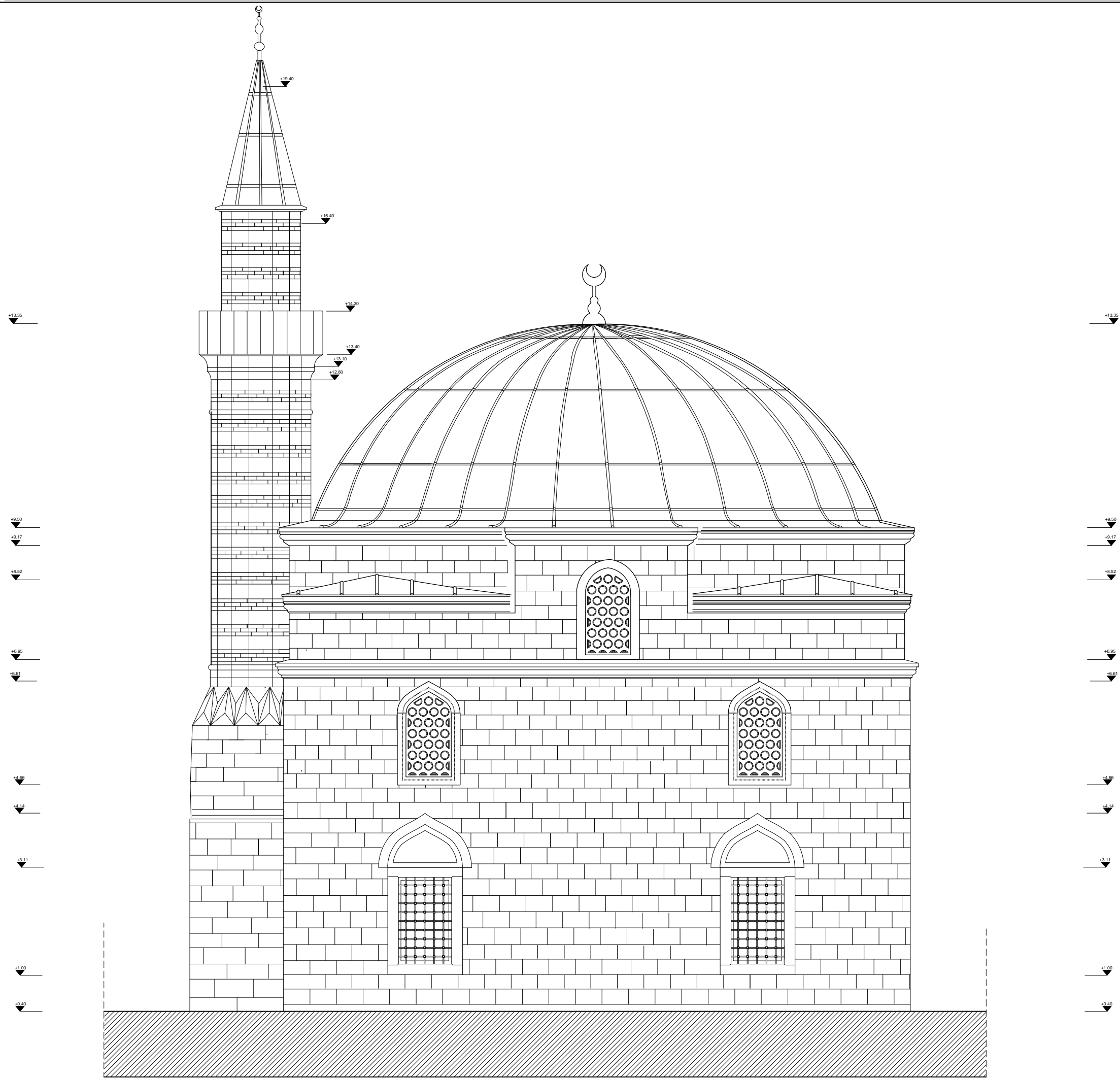
HAZİRE

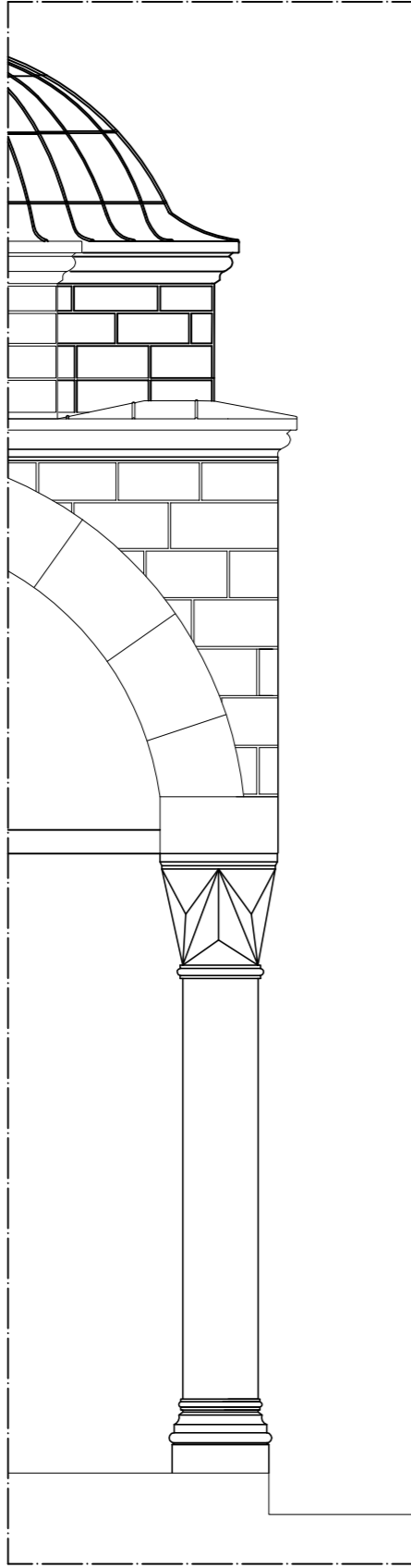

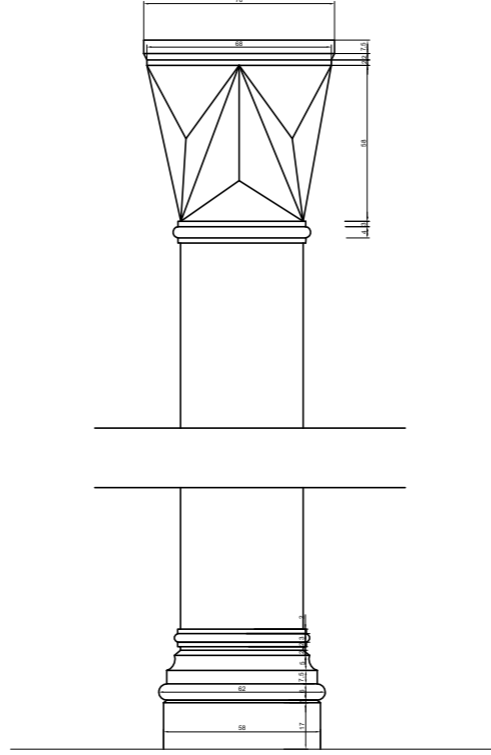

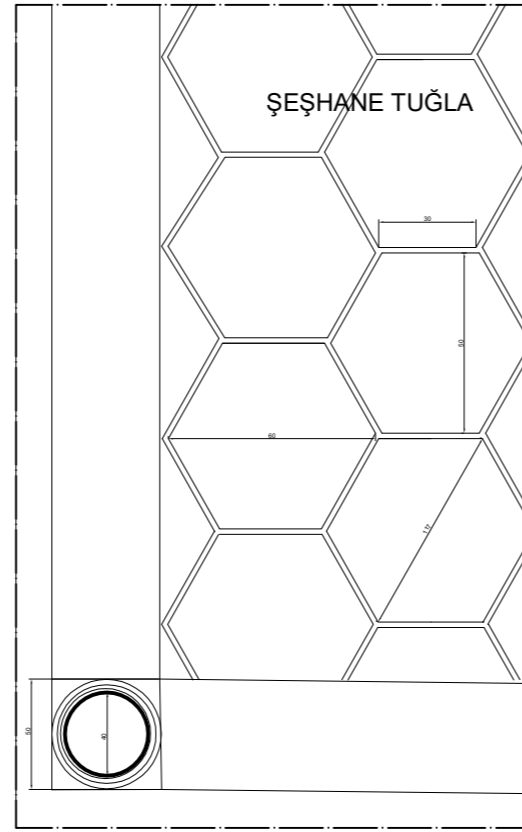
KİSMİ GÖRÜNÜŞ 1/20

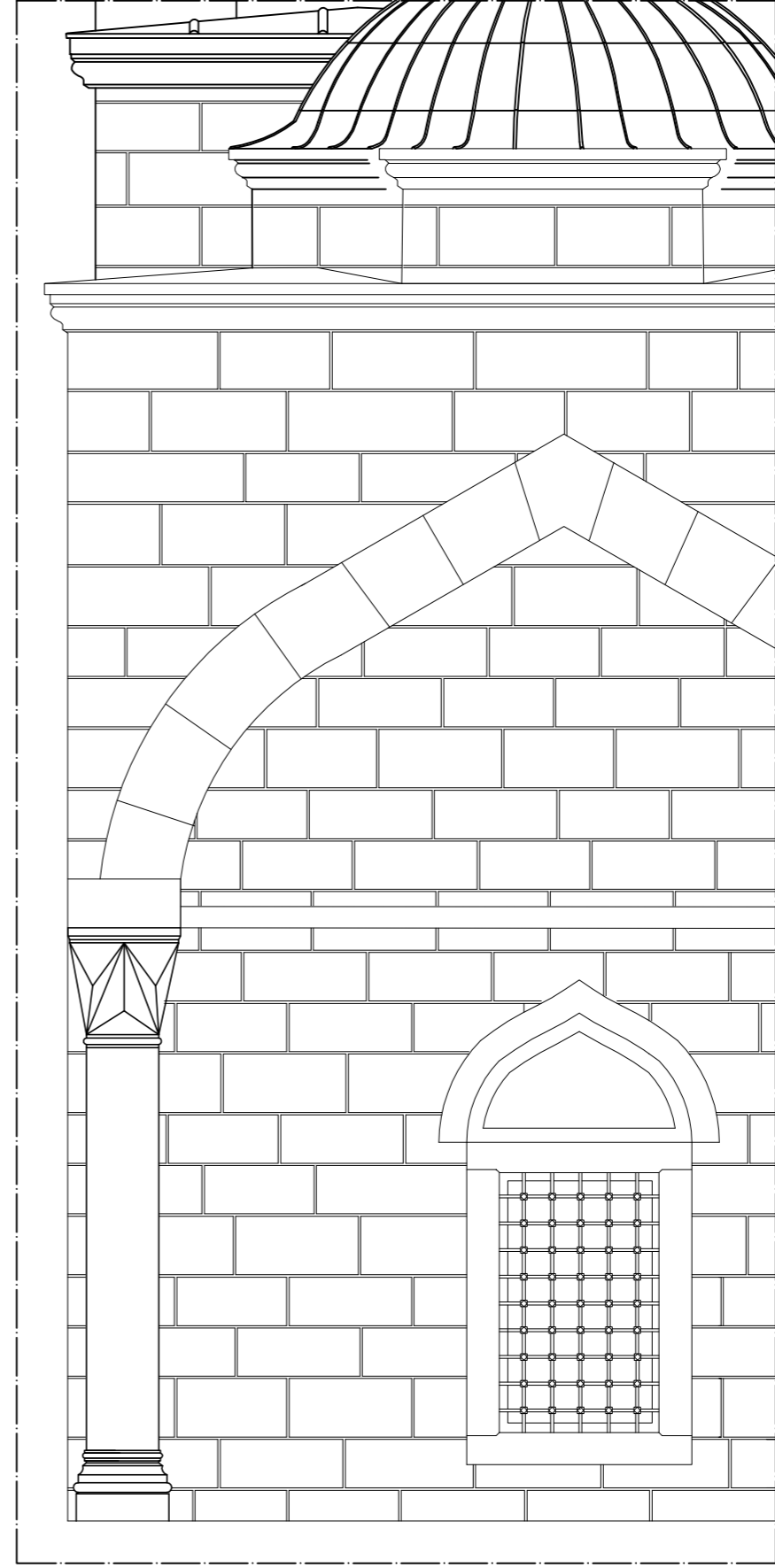
KİSMİ GÖRÜNÜŞ ÖLÇEK: 1/10

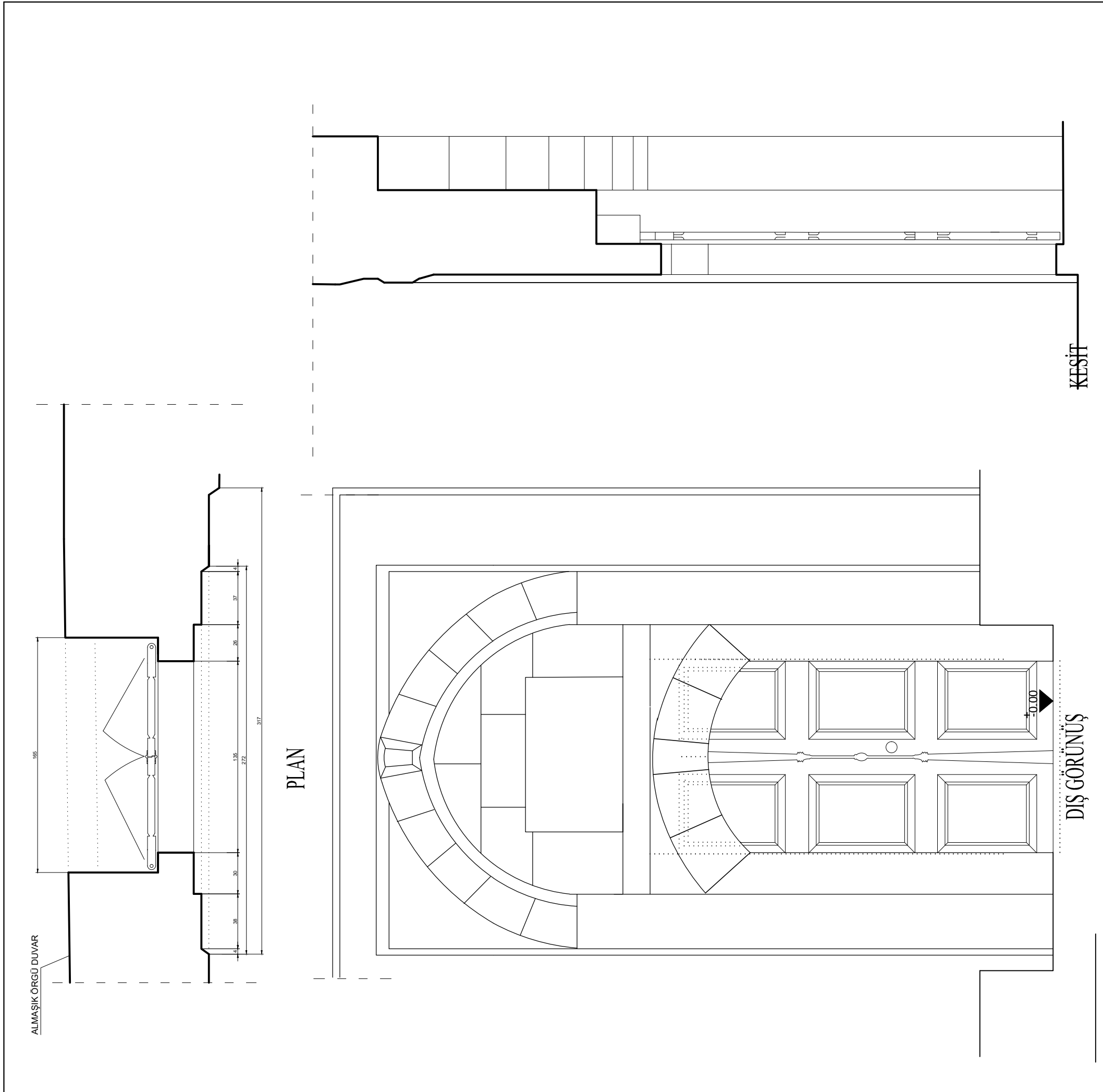

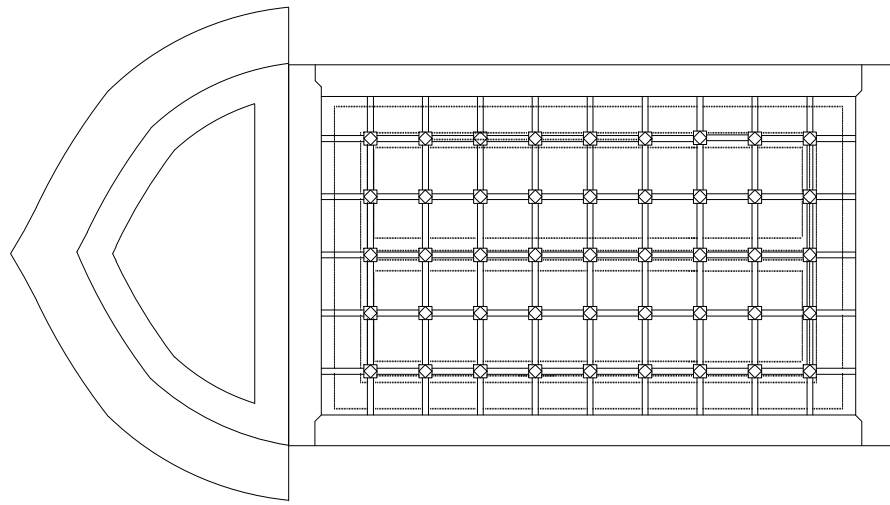
KİSMİ PLAN ÖLÇEK: 1/10

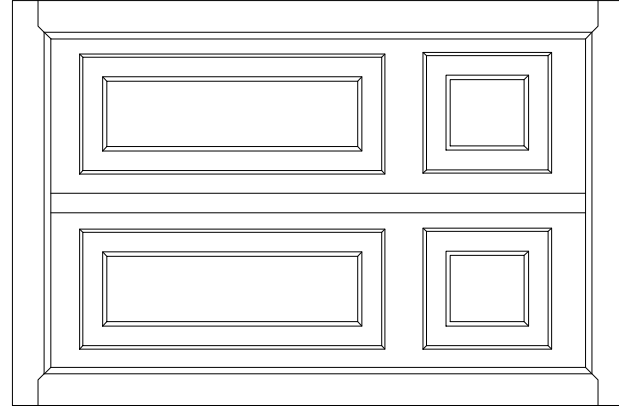
KİSMİ GÖRÜNÜŞ 1/20

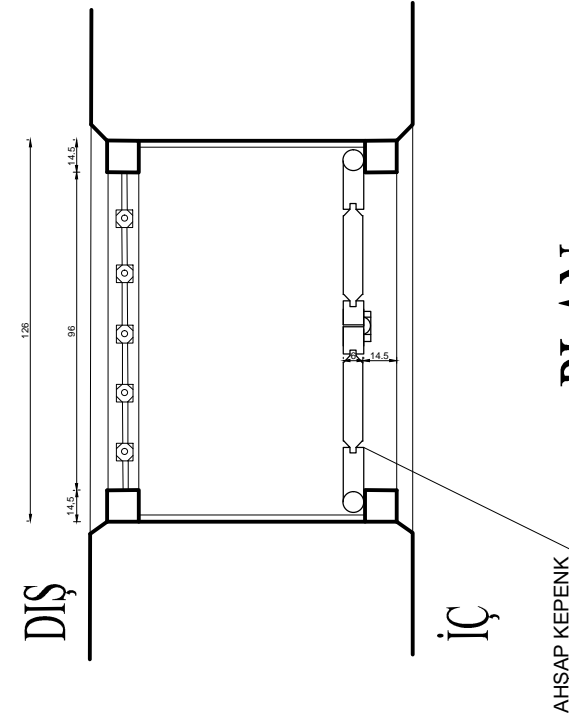

DIŞ GÖRÜNÜŞ

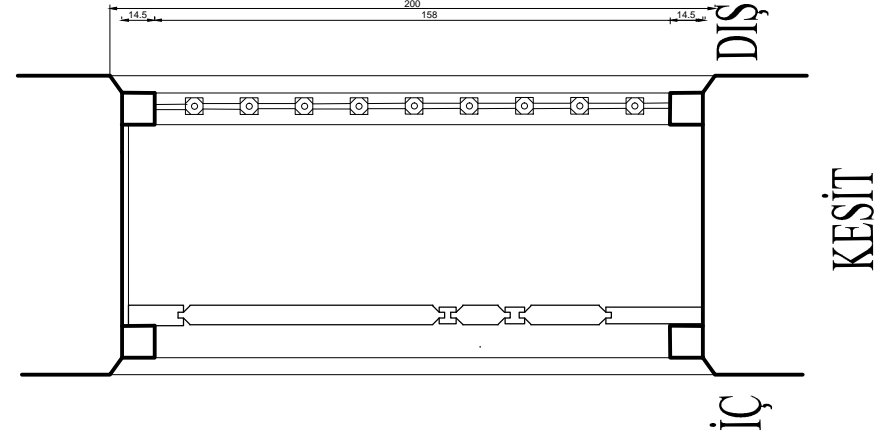

İÇ GÖRÜNÜŞ

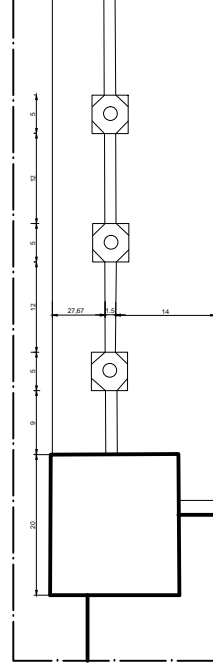

PLAN

PLAN

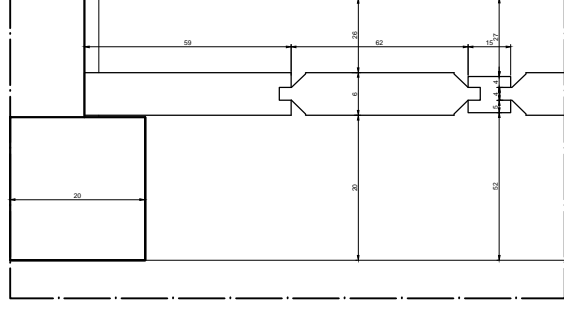

KESİT

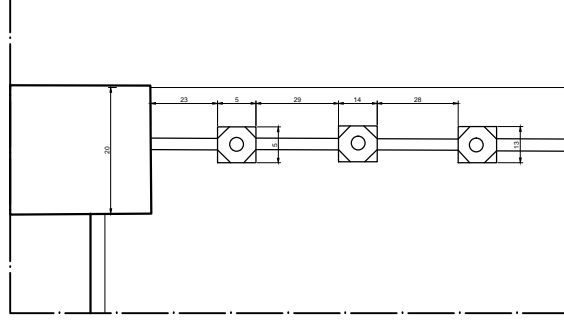

KISMİ PLAN ÖLÇEK 1/5

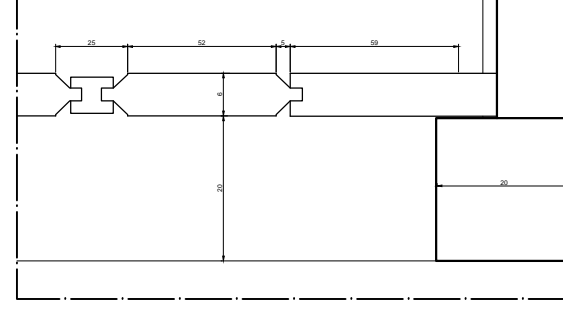
KISMİ KESİT ÖLÇEK 1/5

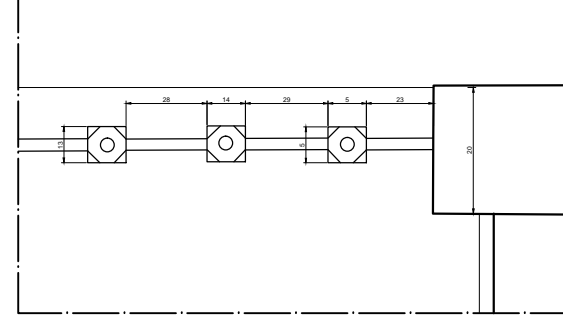
KISMİ KESİT ÖLÇEK 1/5

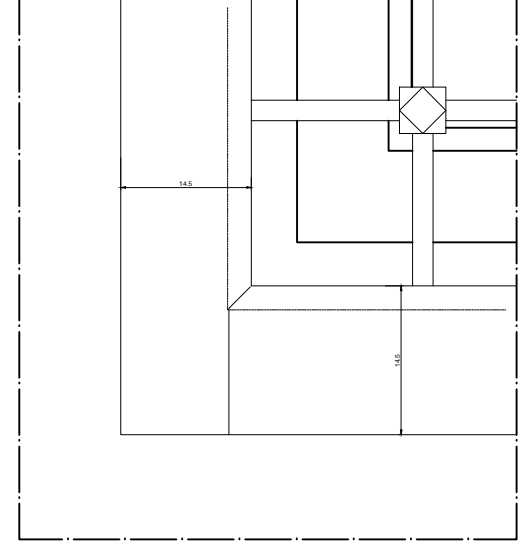
KISMİ KESİT ÖLÇEK 1/5

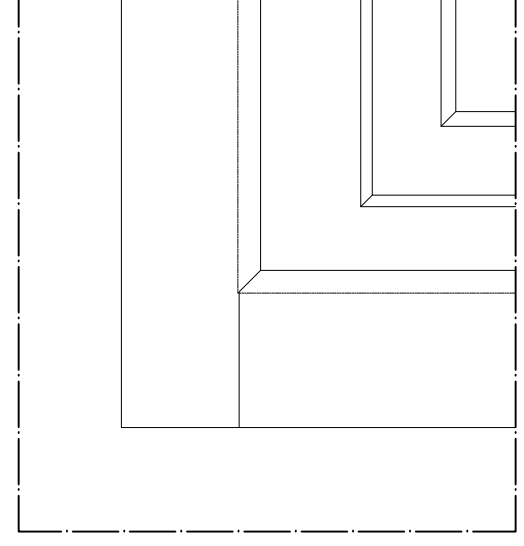
KISMİ KESİT ÖLÇEK 1/5

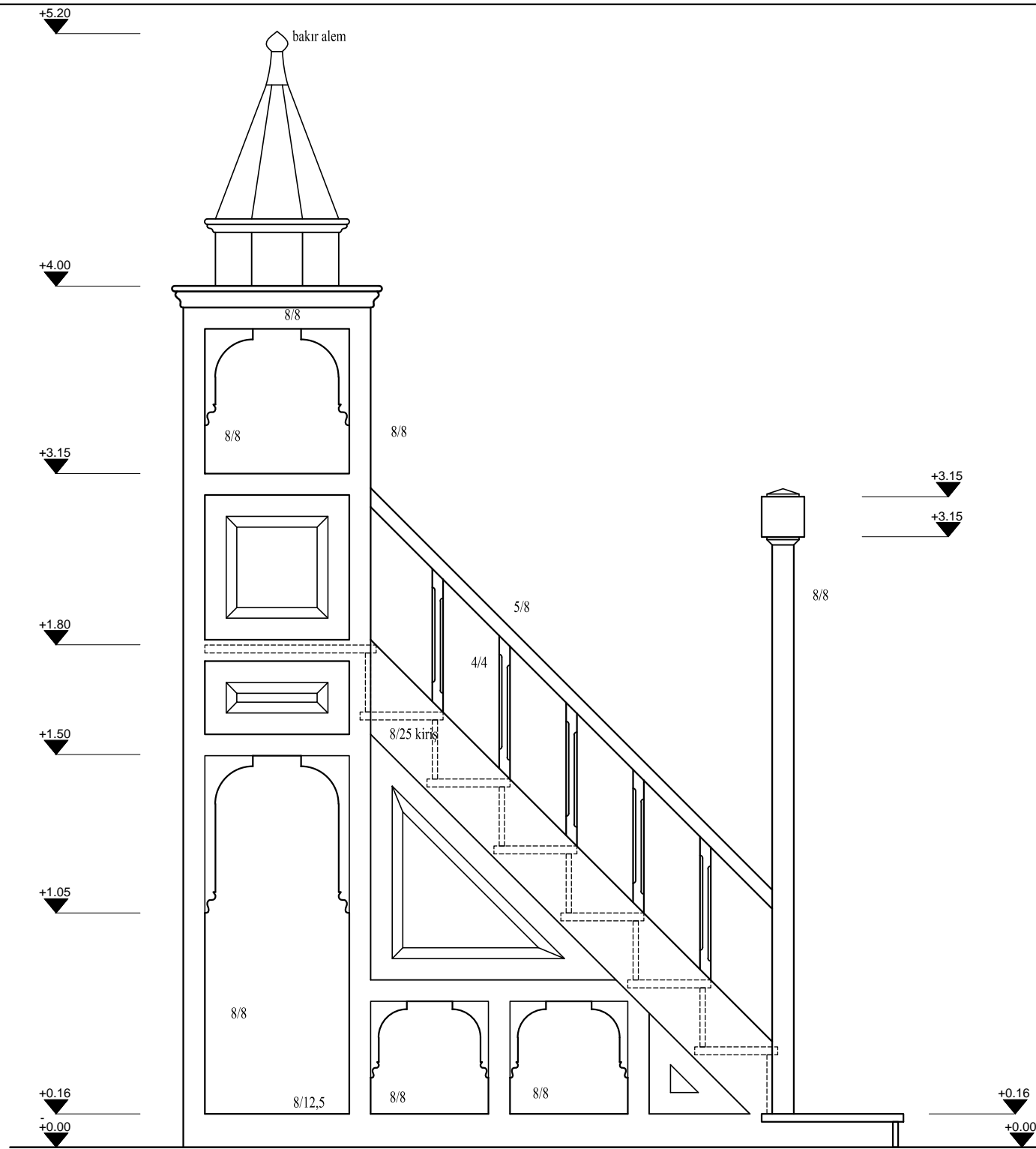
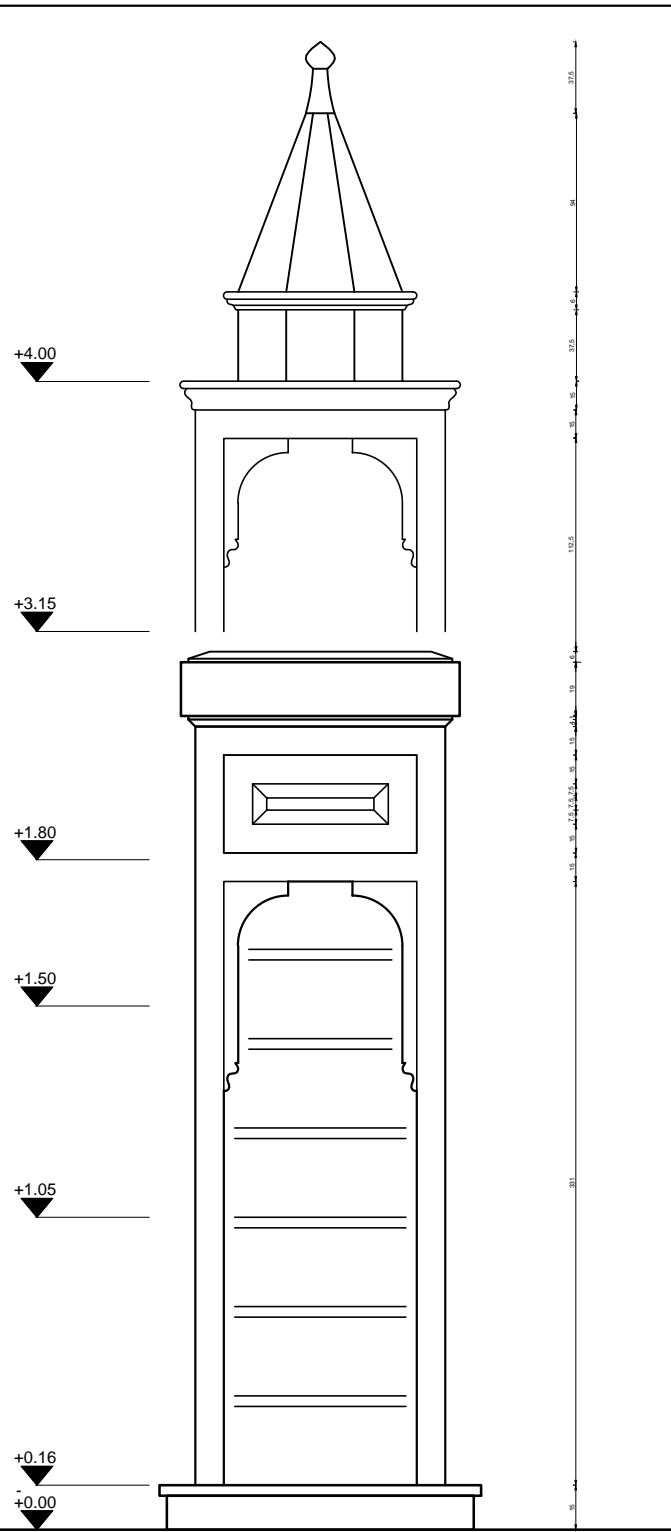

KISMİ GÖRÜNÜŞ ÖLÇEK 1/5

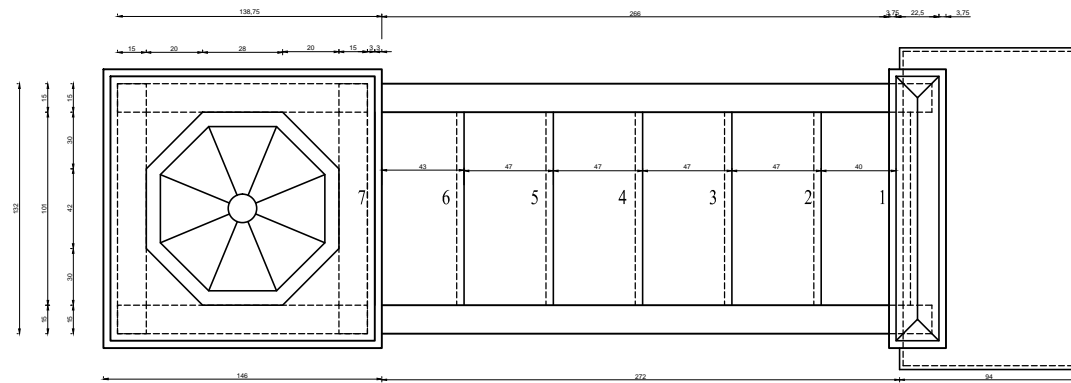

KISMİ GÖRÜNÜŞ ÖLÇEK 1/5

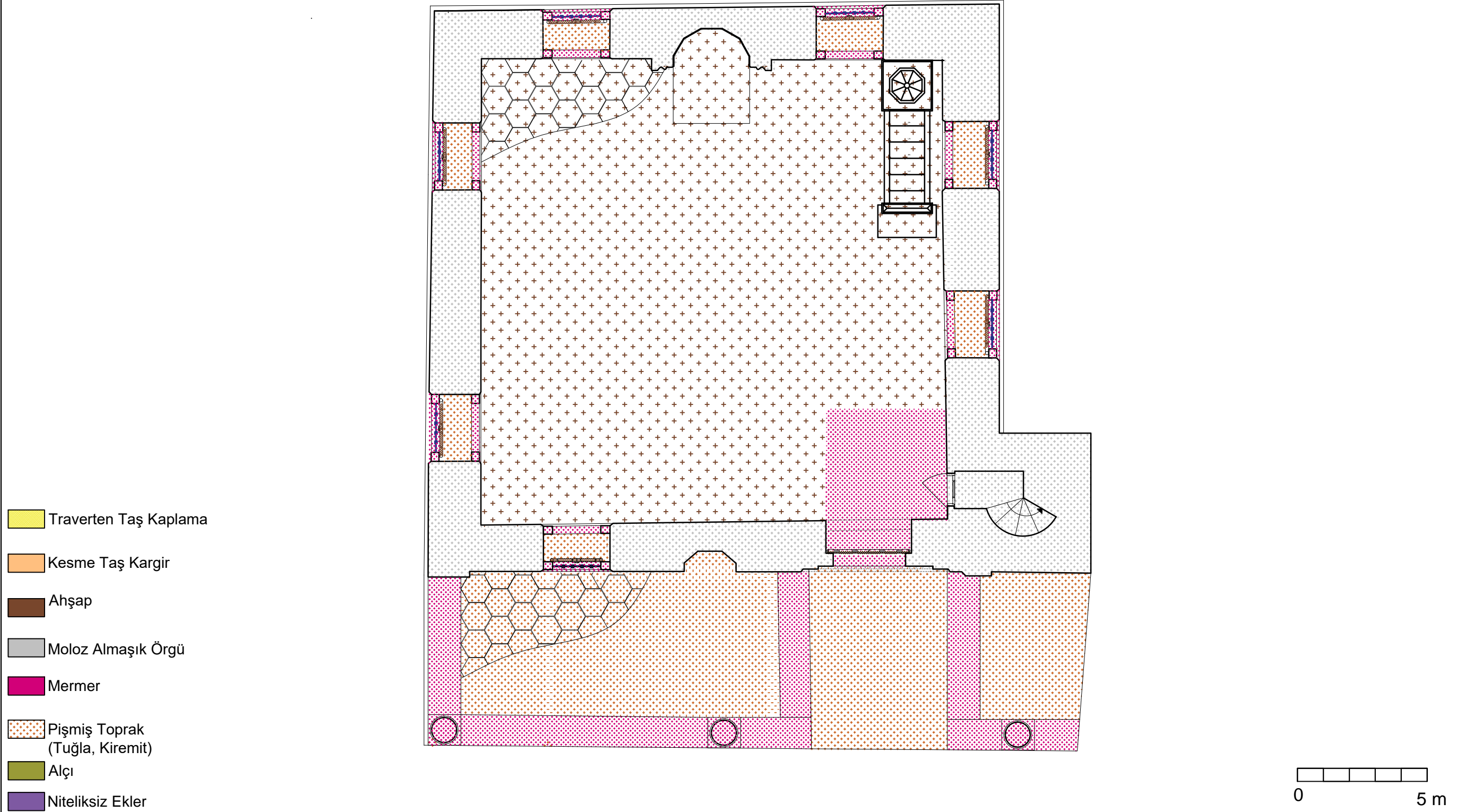

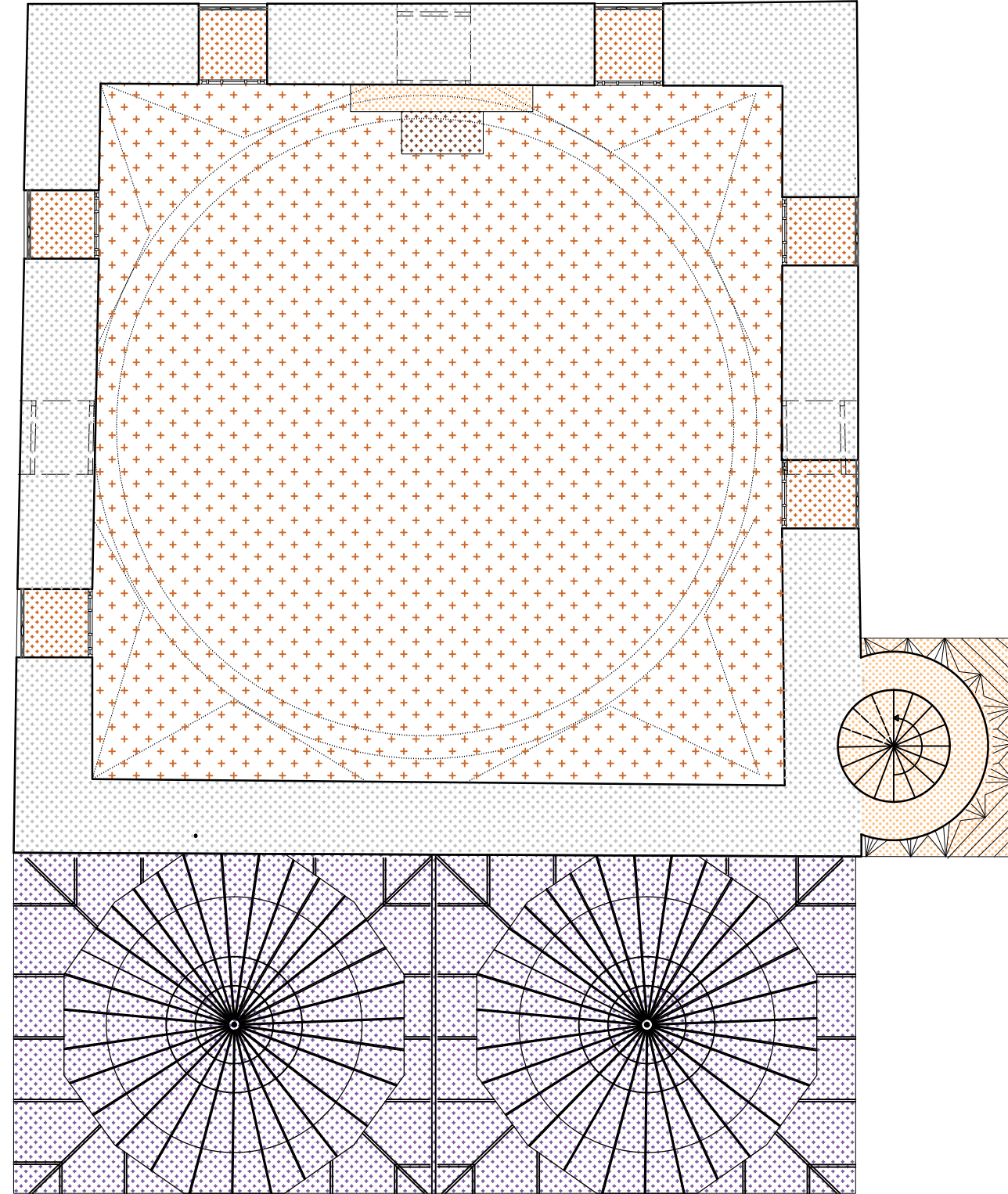
ÖN GÖRÜNÜŞ 1/20

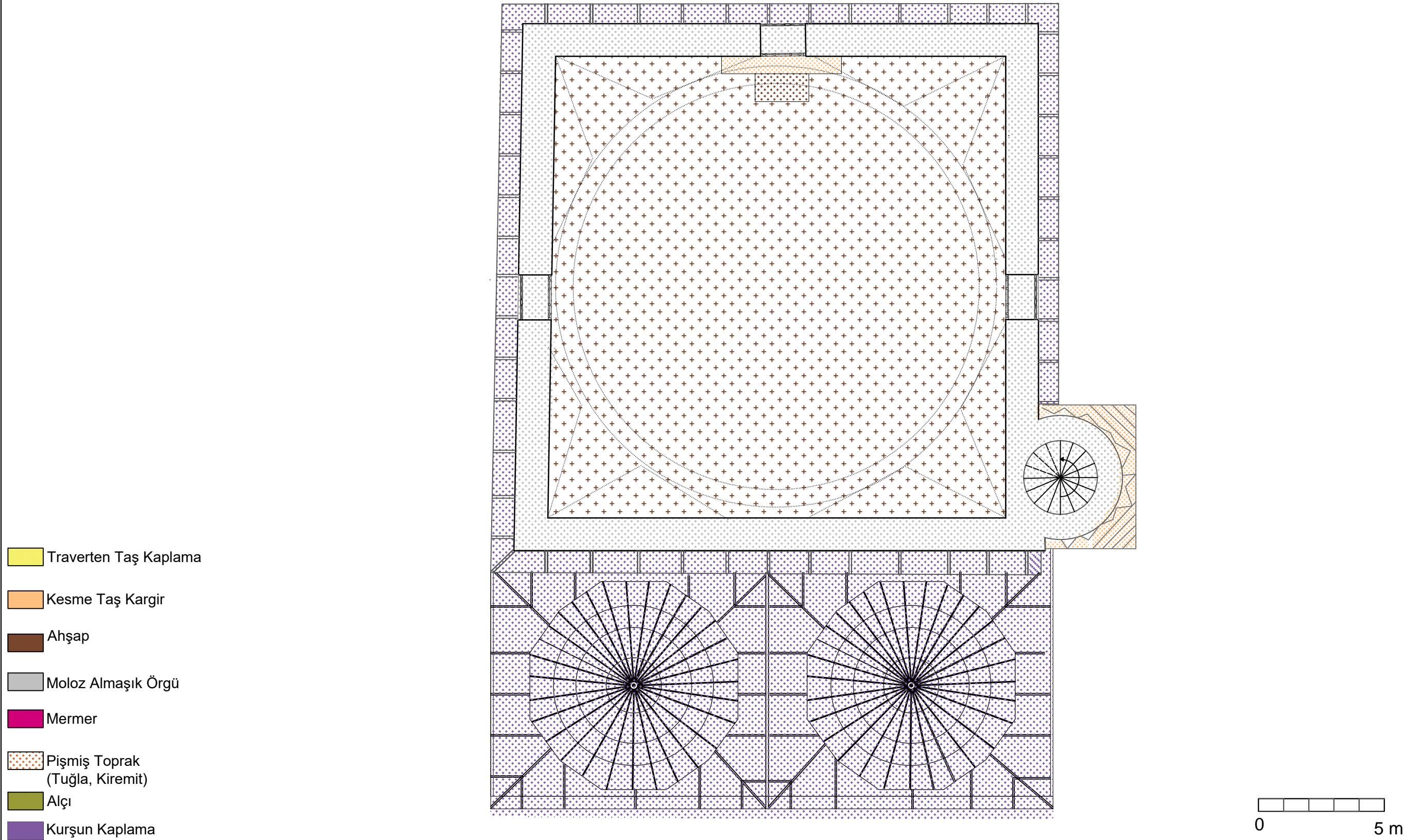

PLAN 1/20

- Traverten Taş Kaplama
- Kesme Taş Kargir
- Ahşap
- Moloz Almaşık Örgü
- Mermer
- Pişmiş Toprak
(Tuğla, Kiremit)
- Alçı
- Niteliksiz Ekler

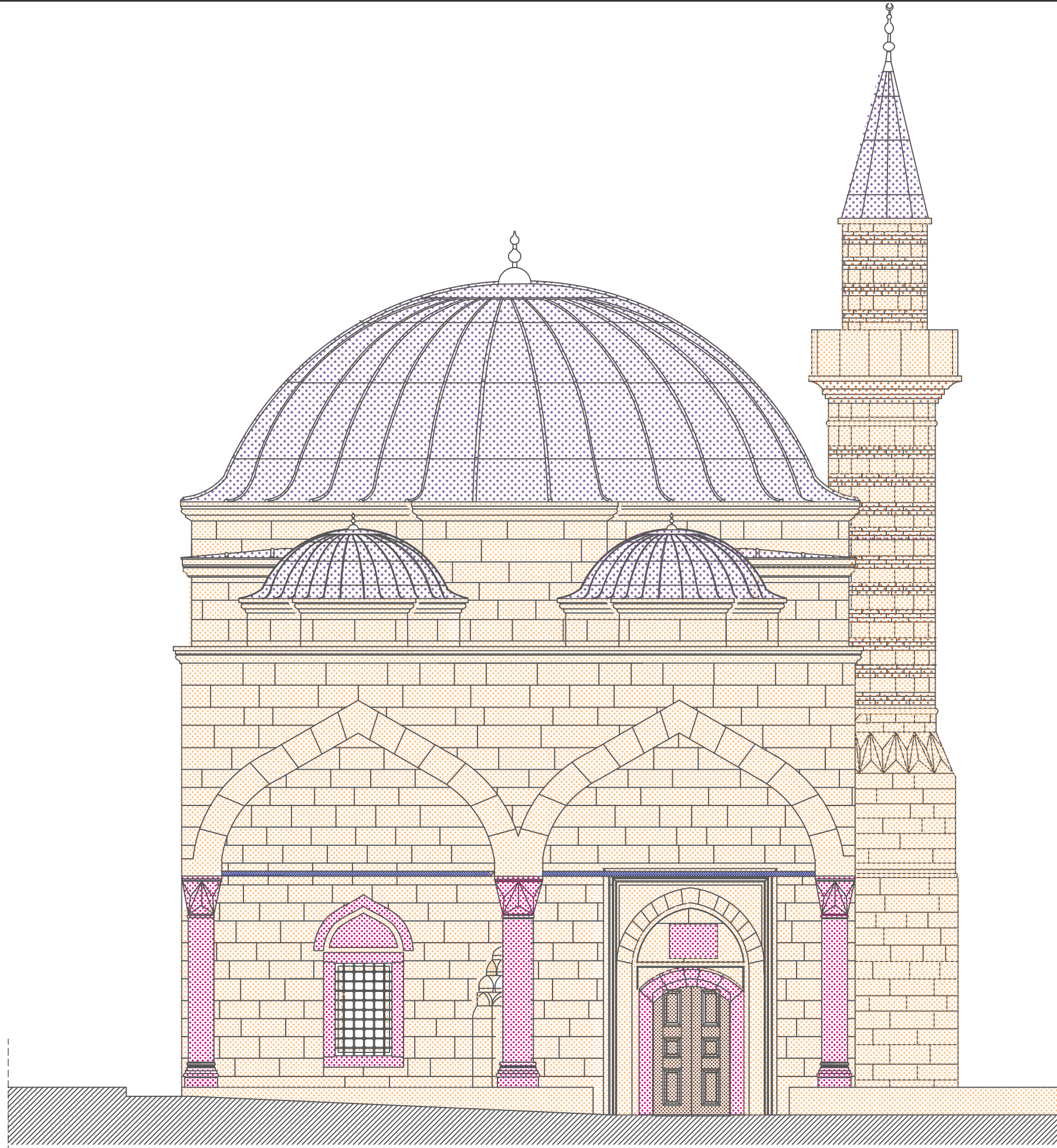

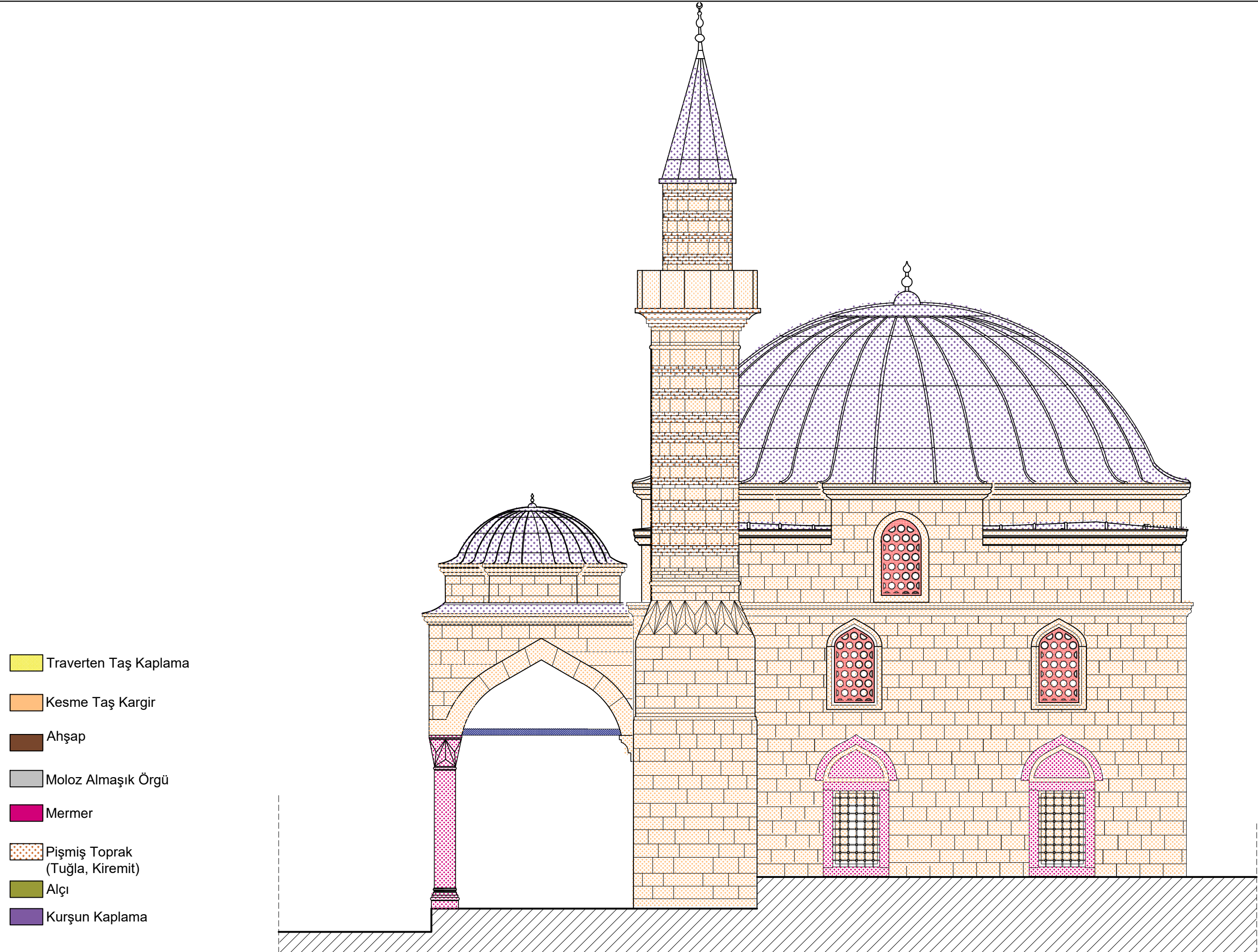

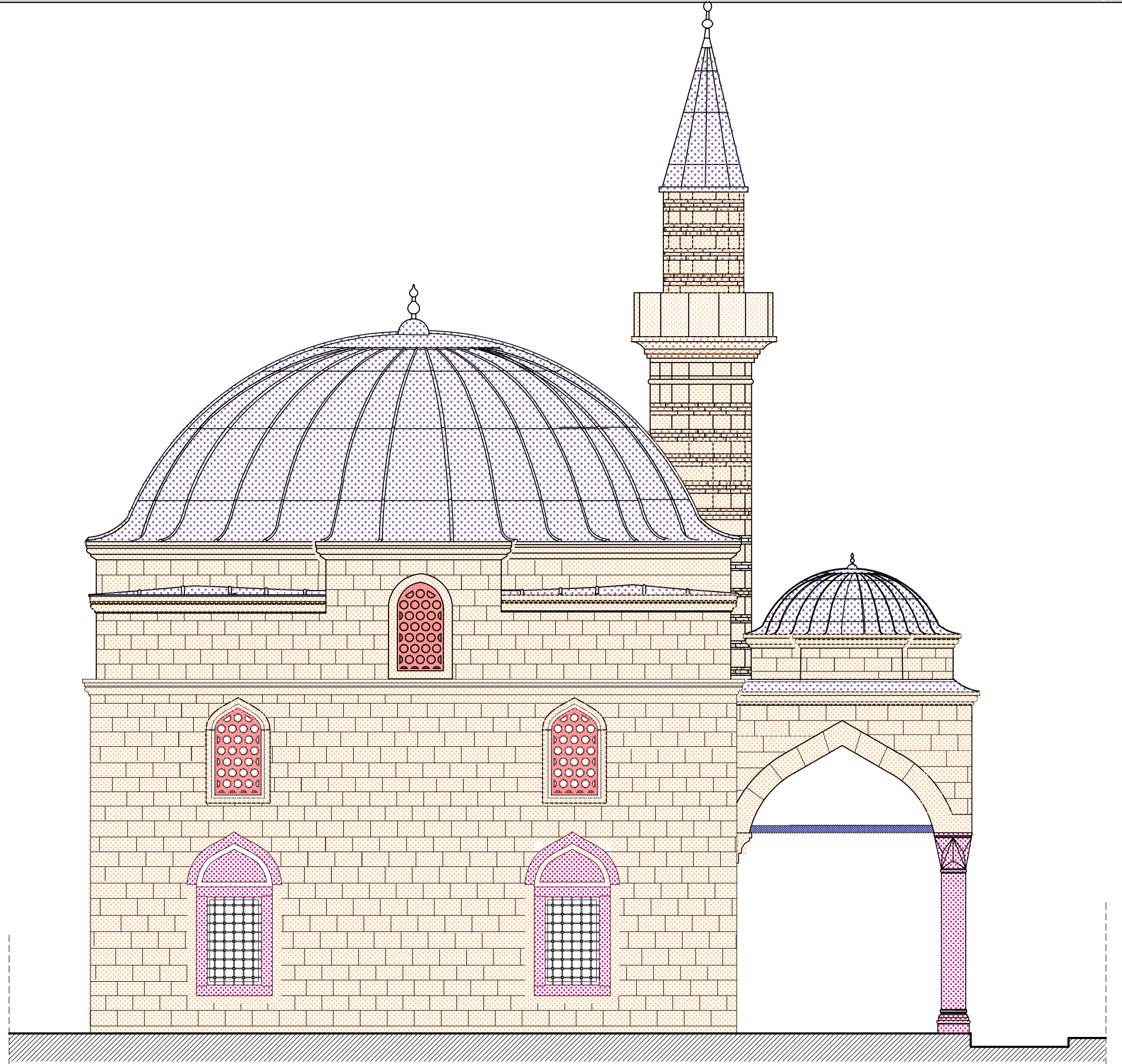

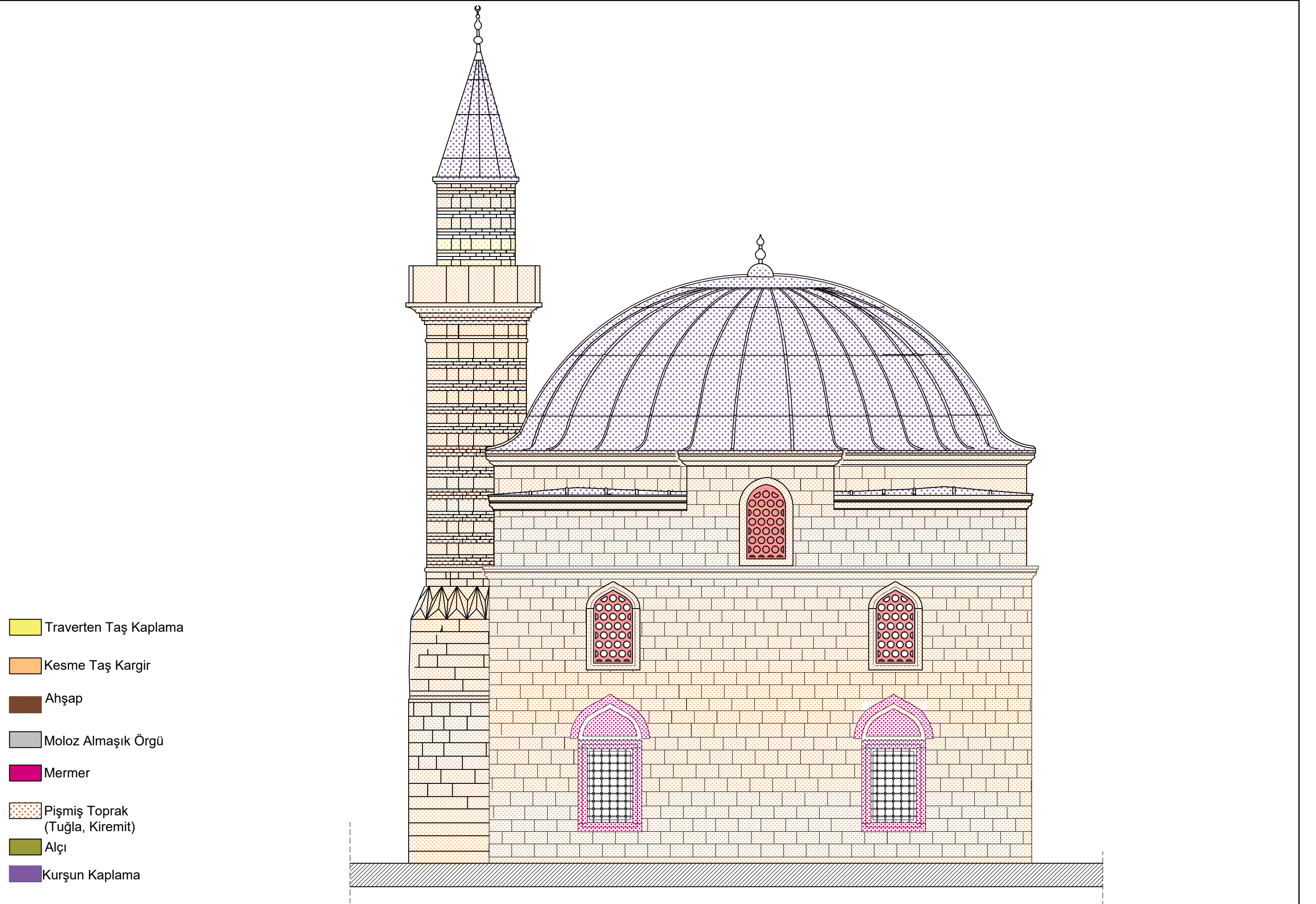
- Traverten Taş Kaplama
- Kesme Taş Kargir
- Ahşap
- Moloz Almaşık Örgü
- Mermer
- Pişmiş Toprak
(Tuğla, Kiremit)
- Alçı
- Kurşun Kaplama

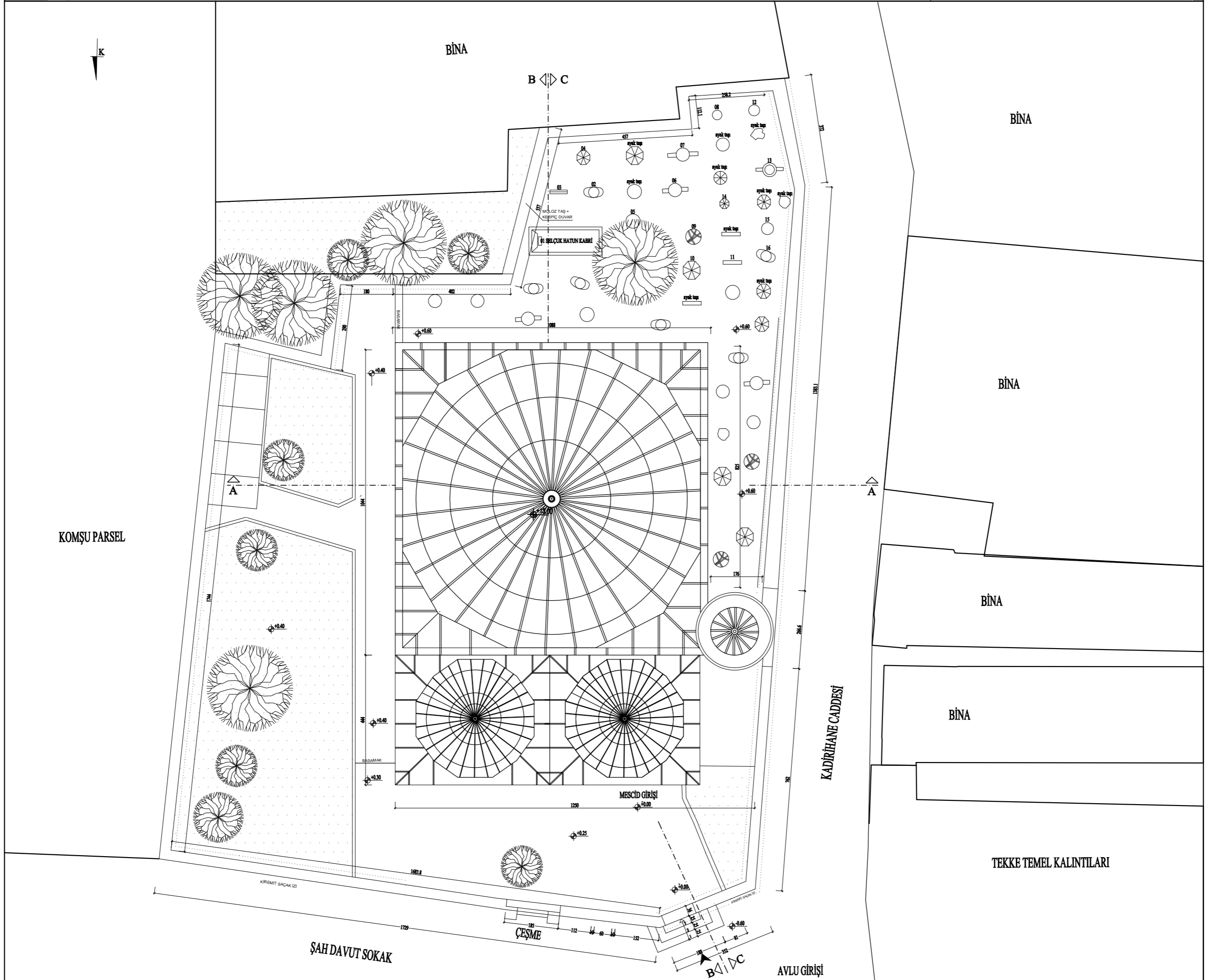

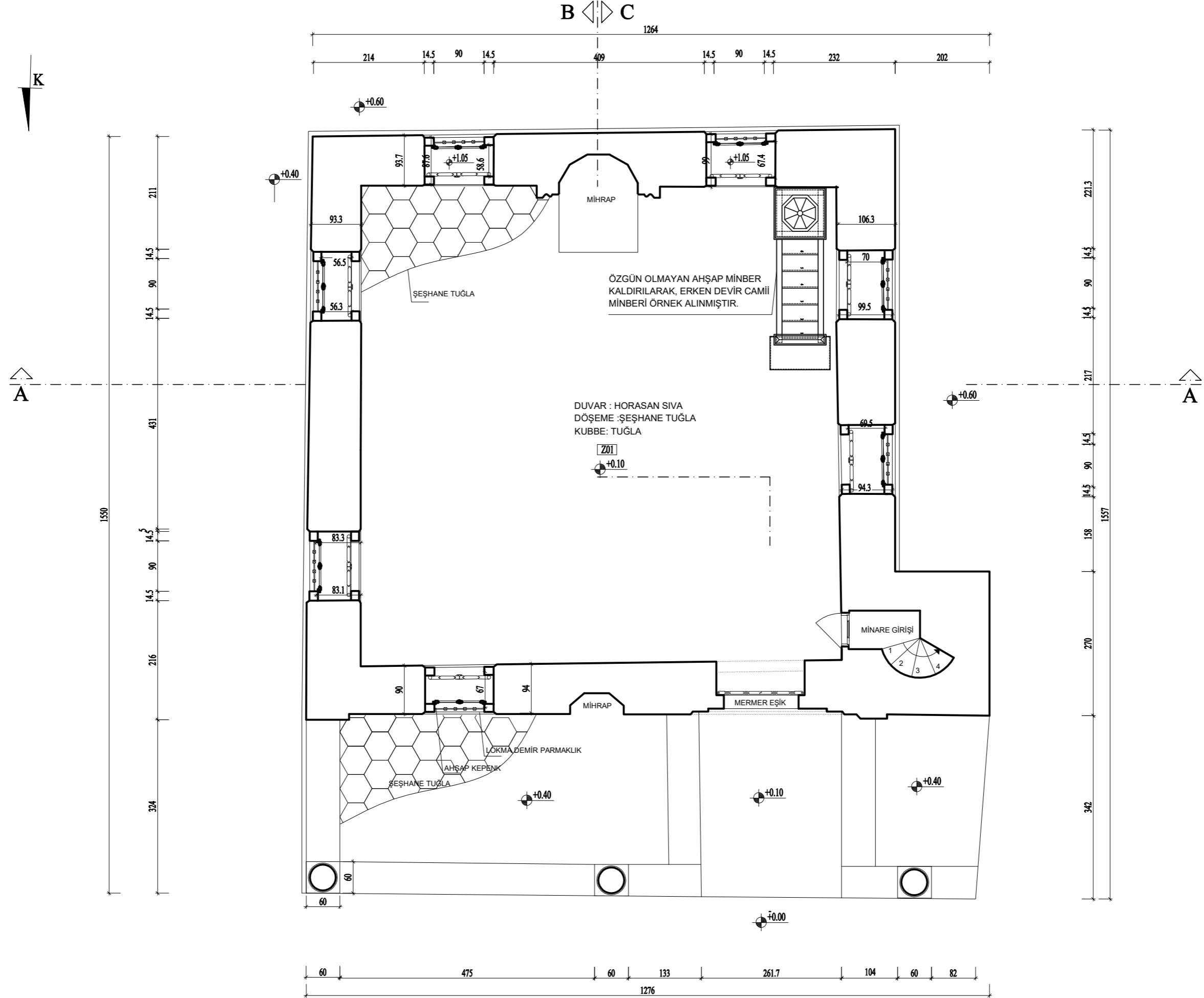

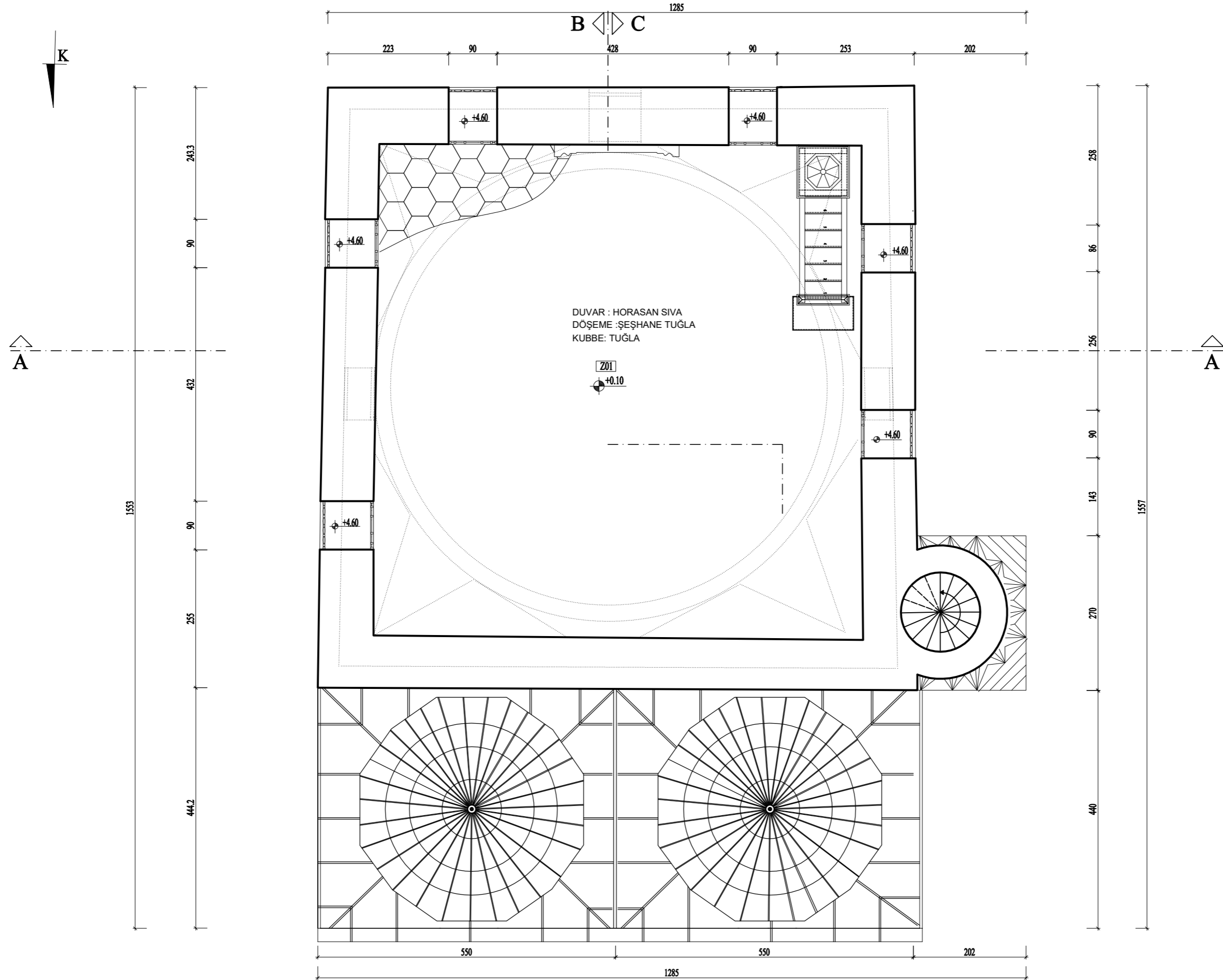
- Traverten Taş Kaplama
- Kesme Taş Kargir
- Ahşap
- Moloz Almaşık Örgü
- Mermer
- Pişmiş Toprak
(Tuğla, Kiremit)
- Alçı
- Nitelsiz Ekler

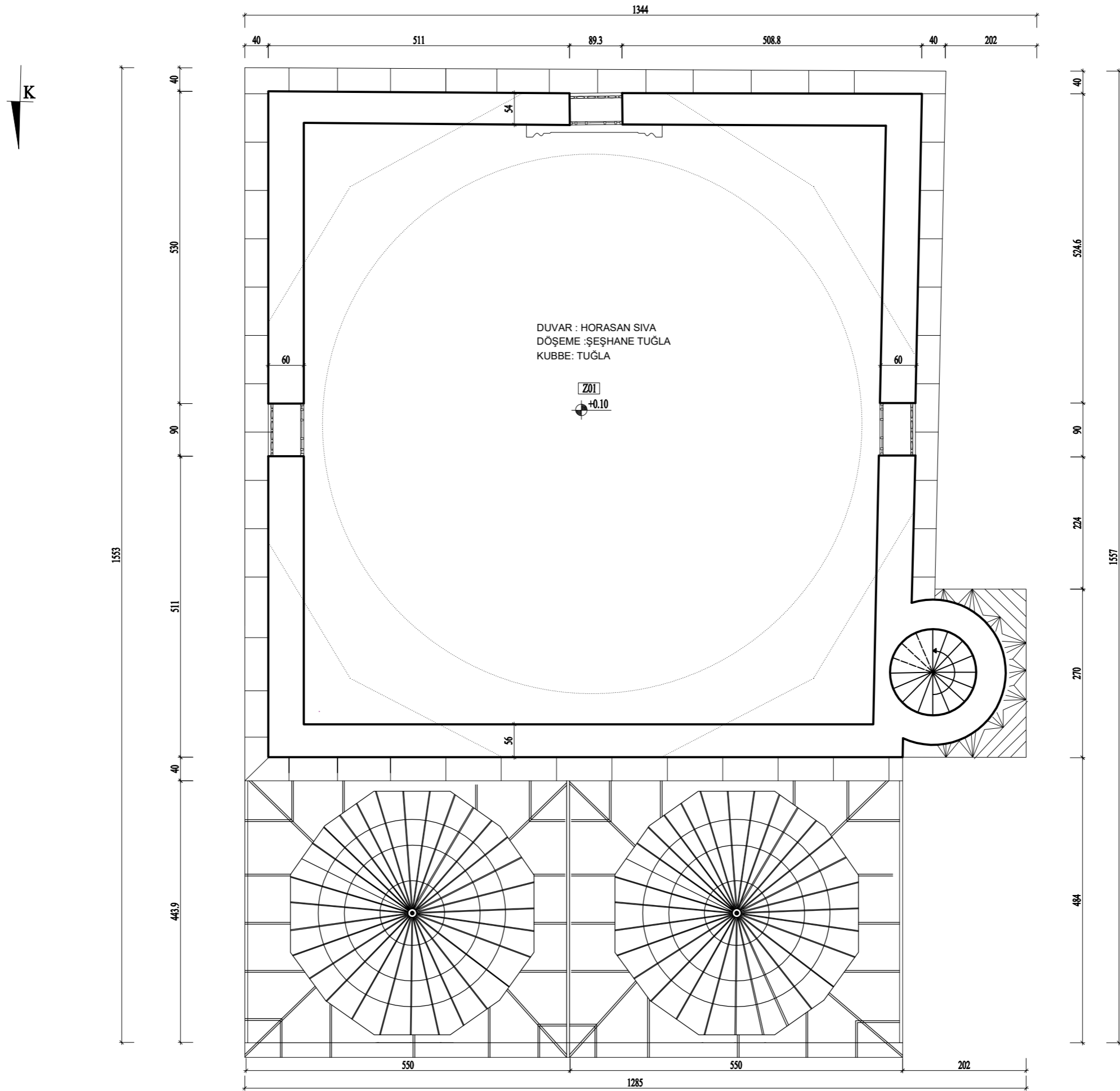

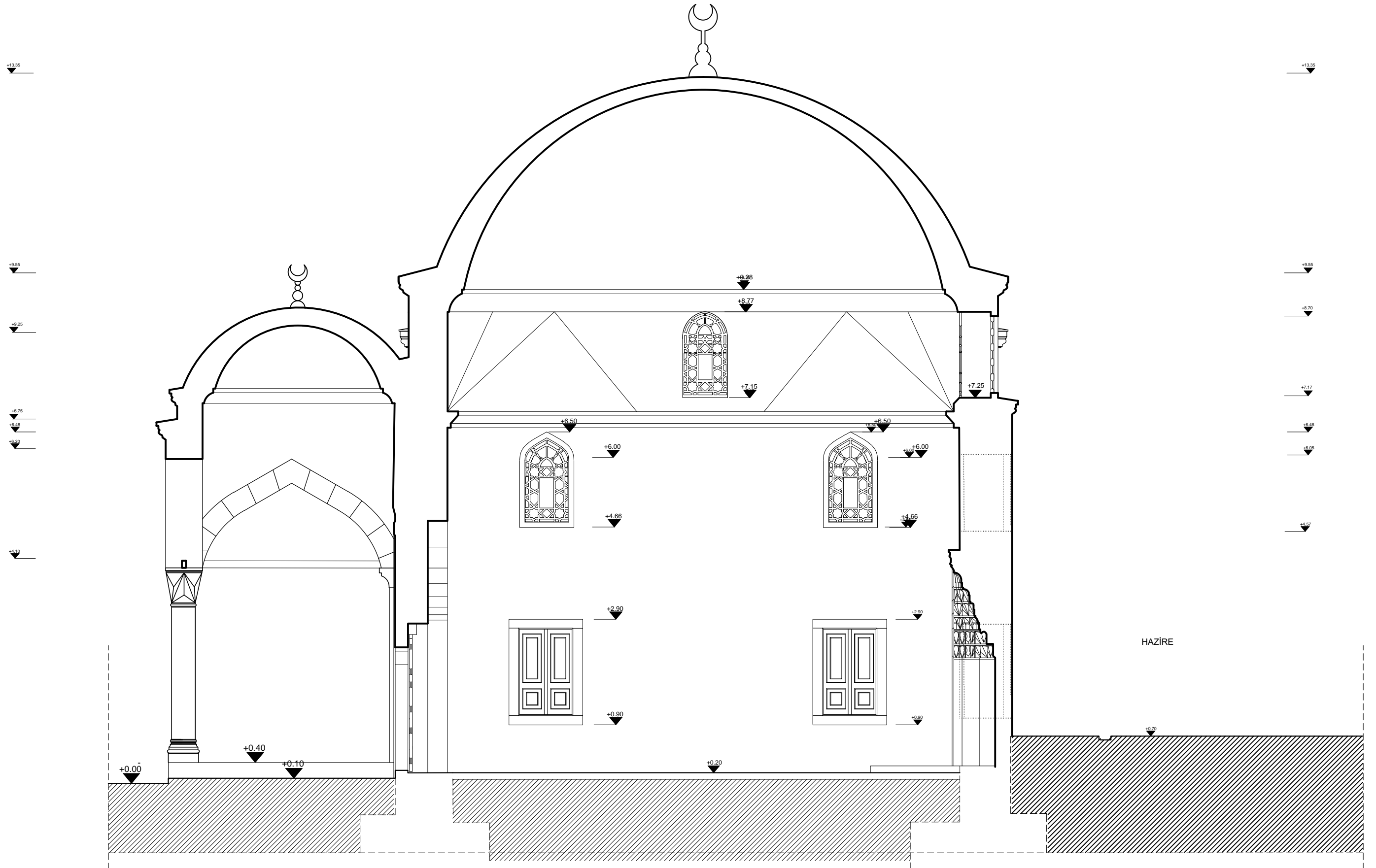

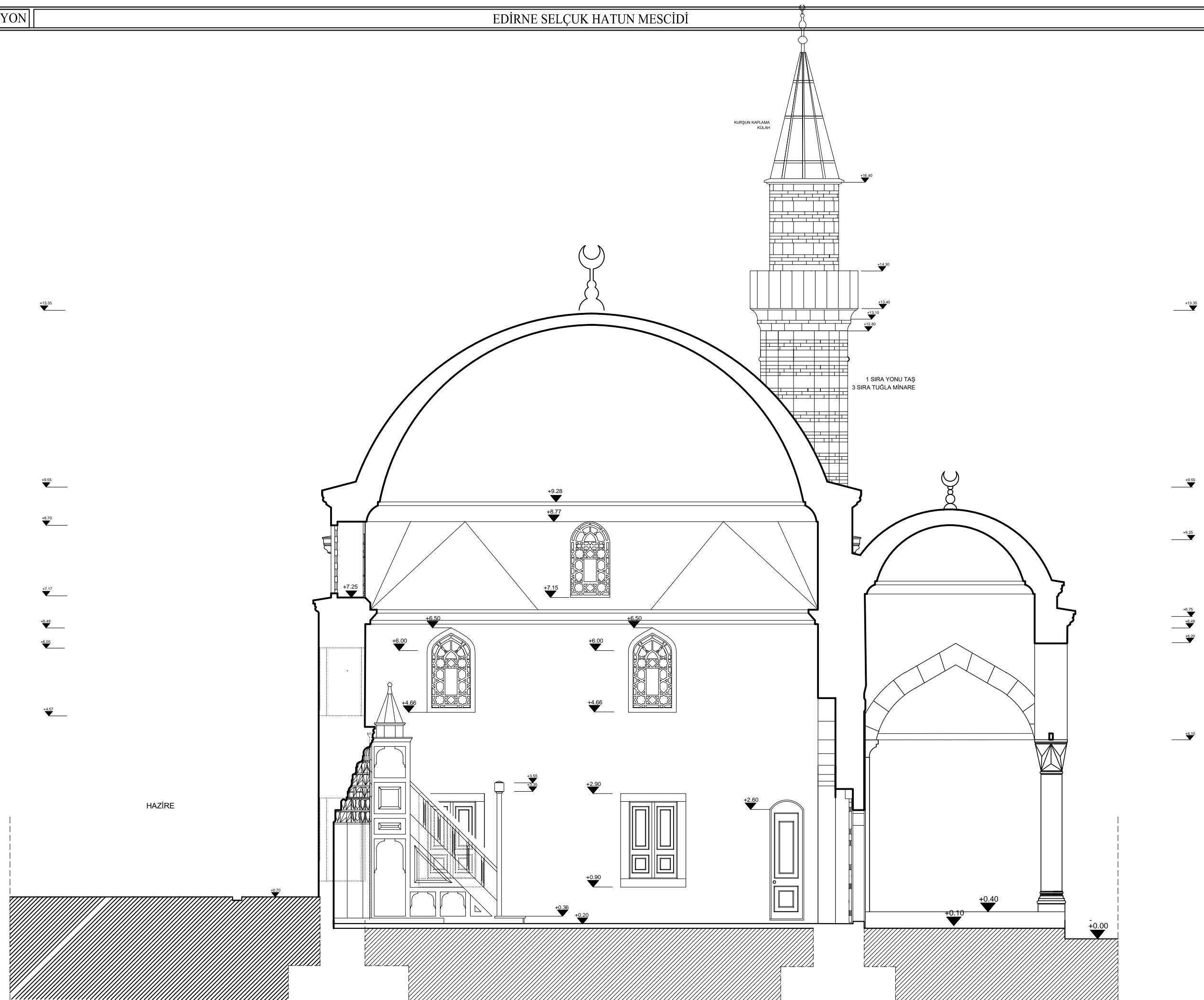

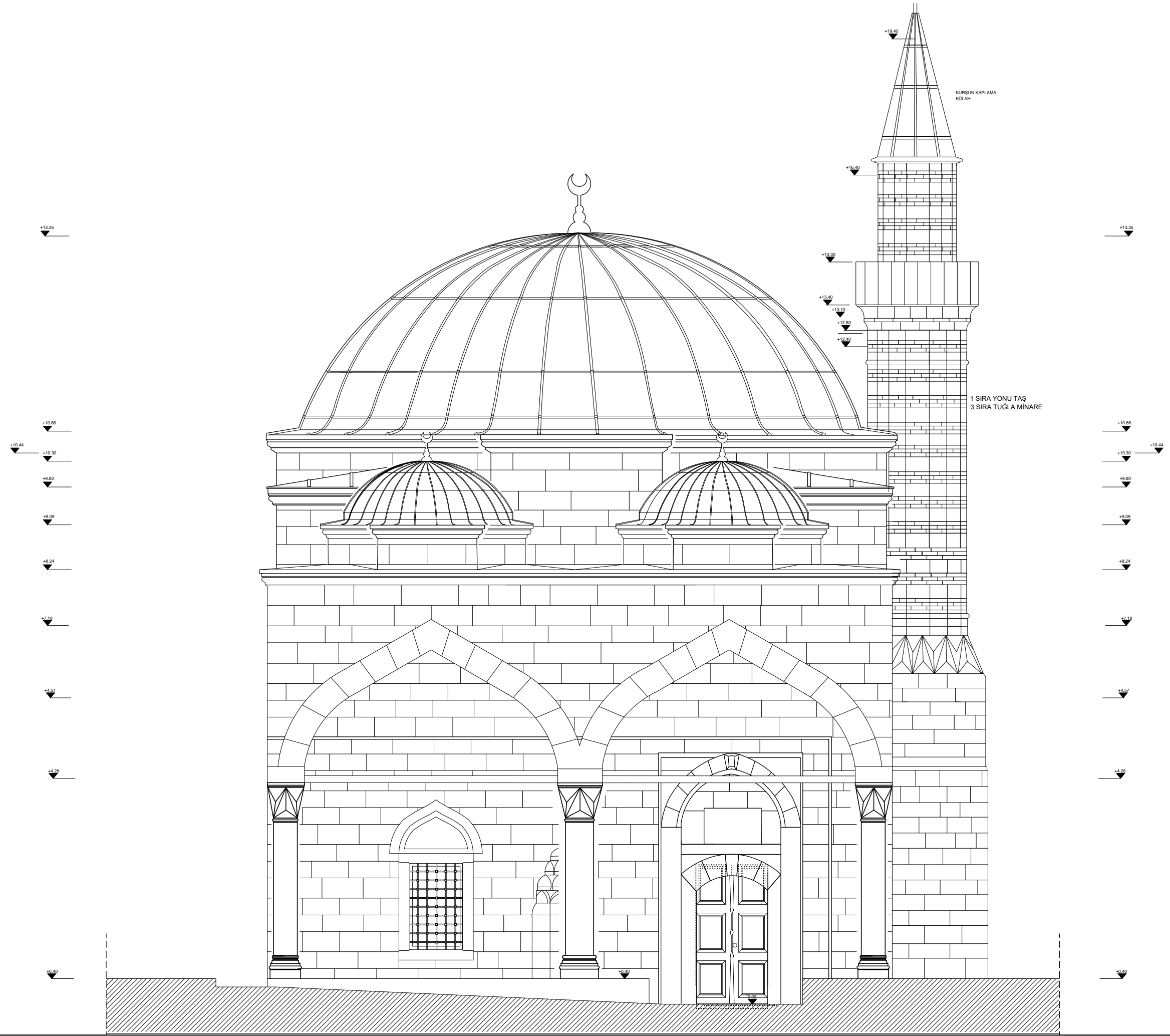

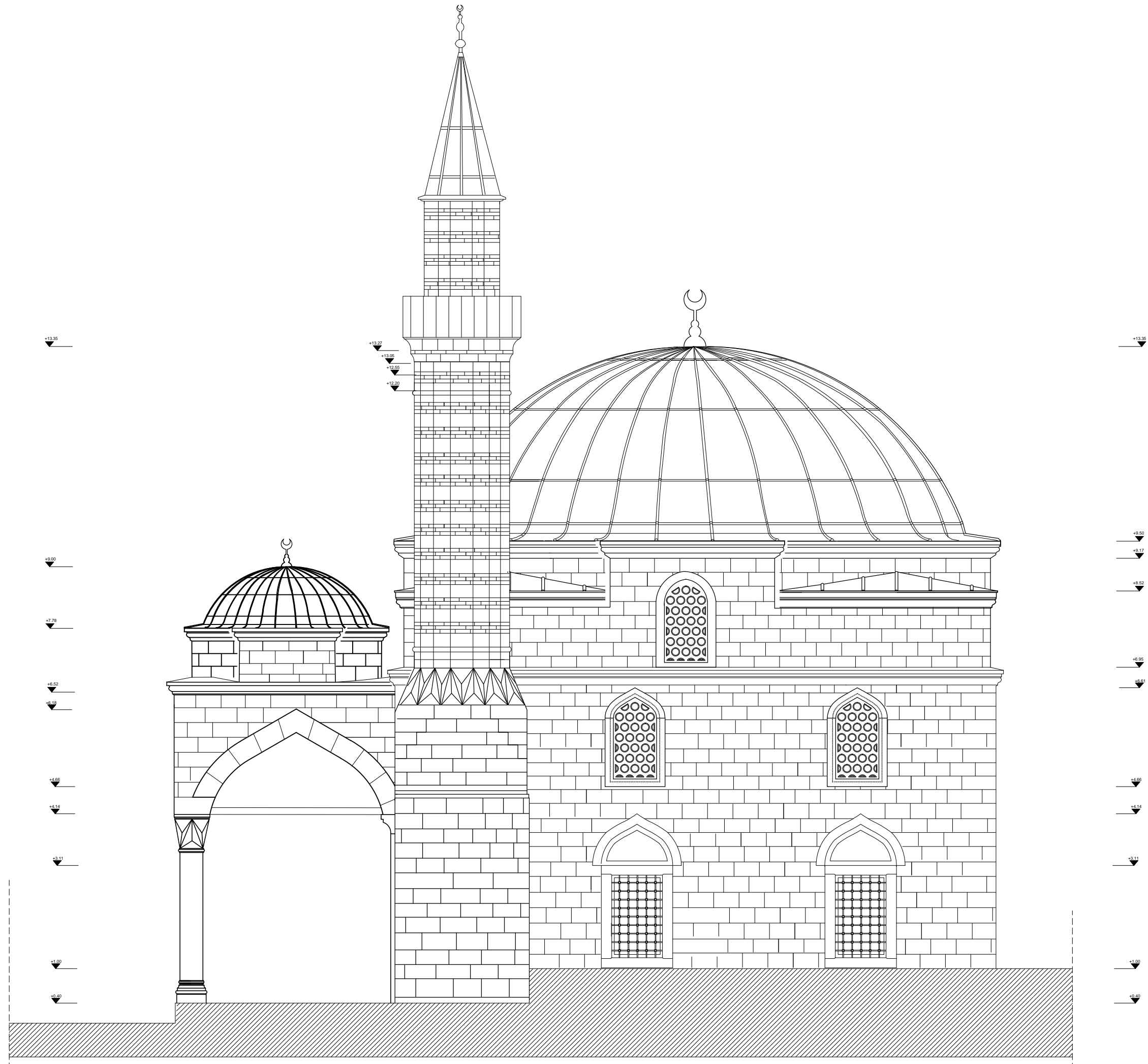

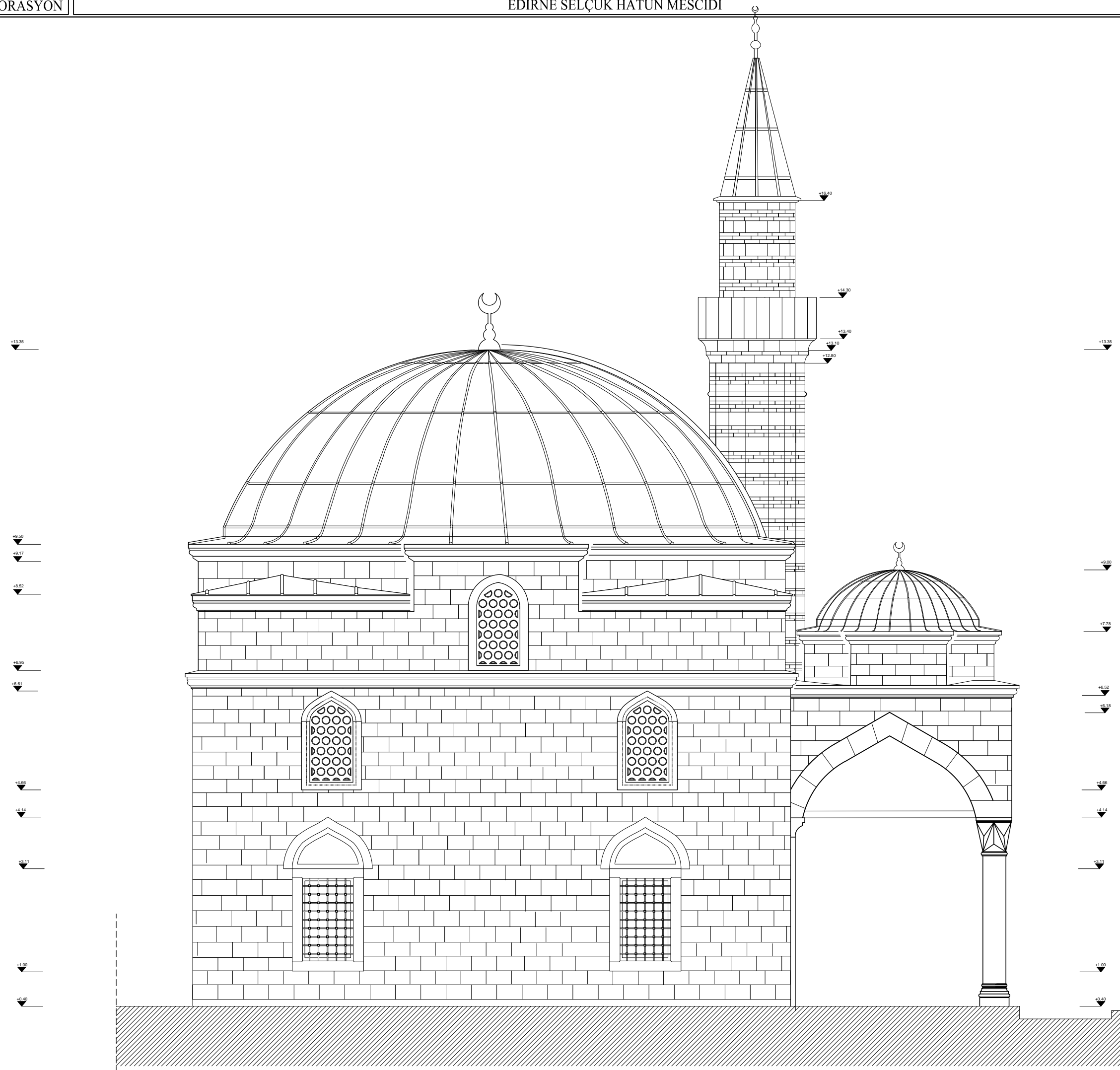

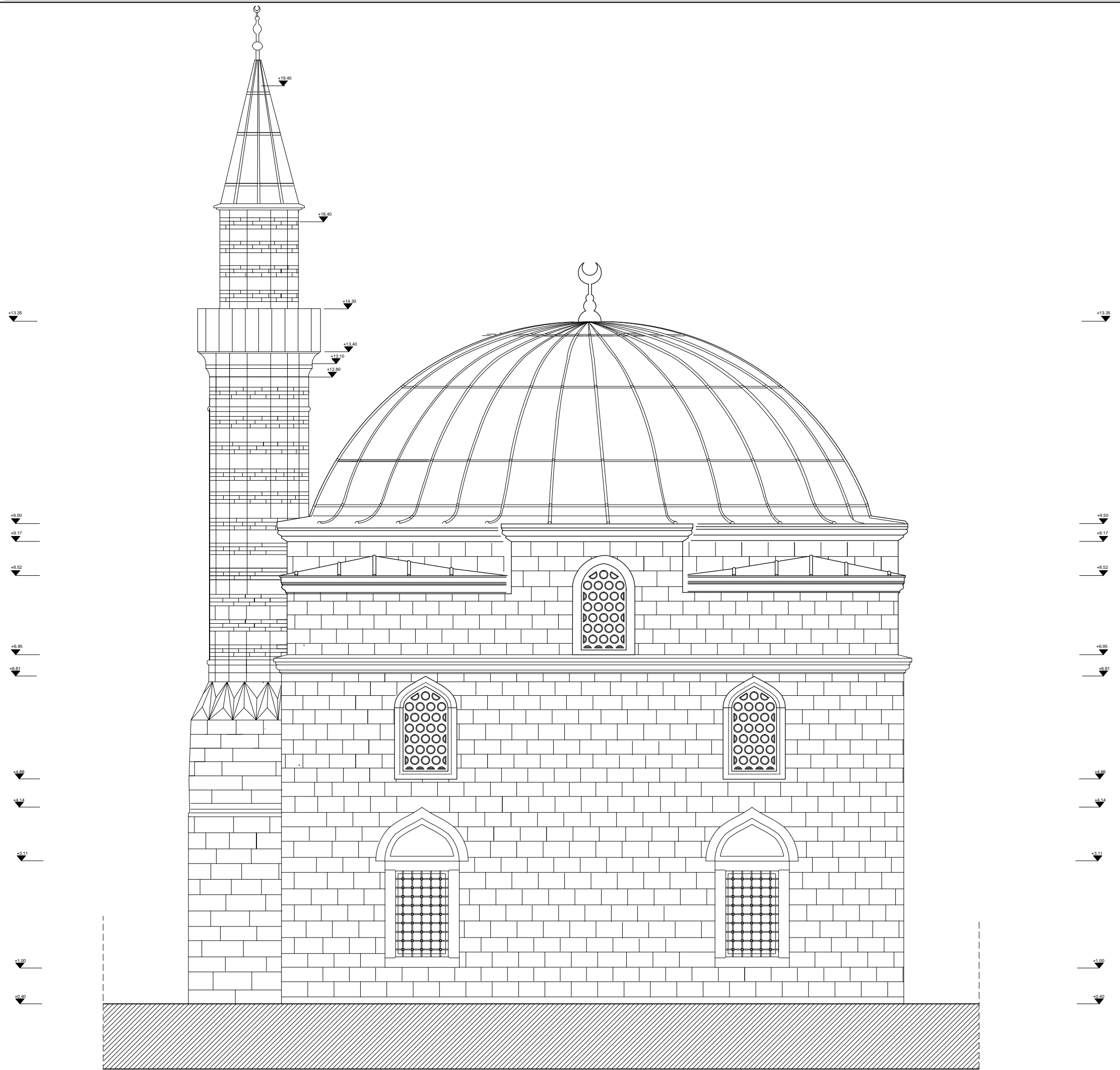

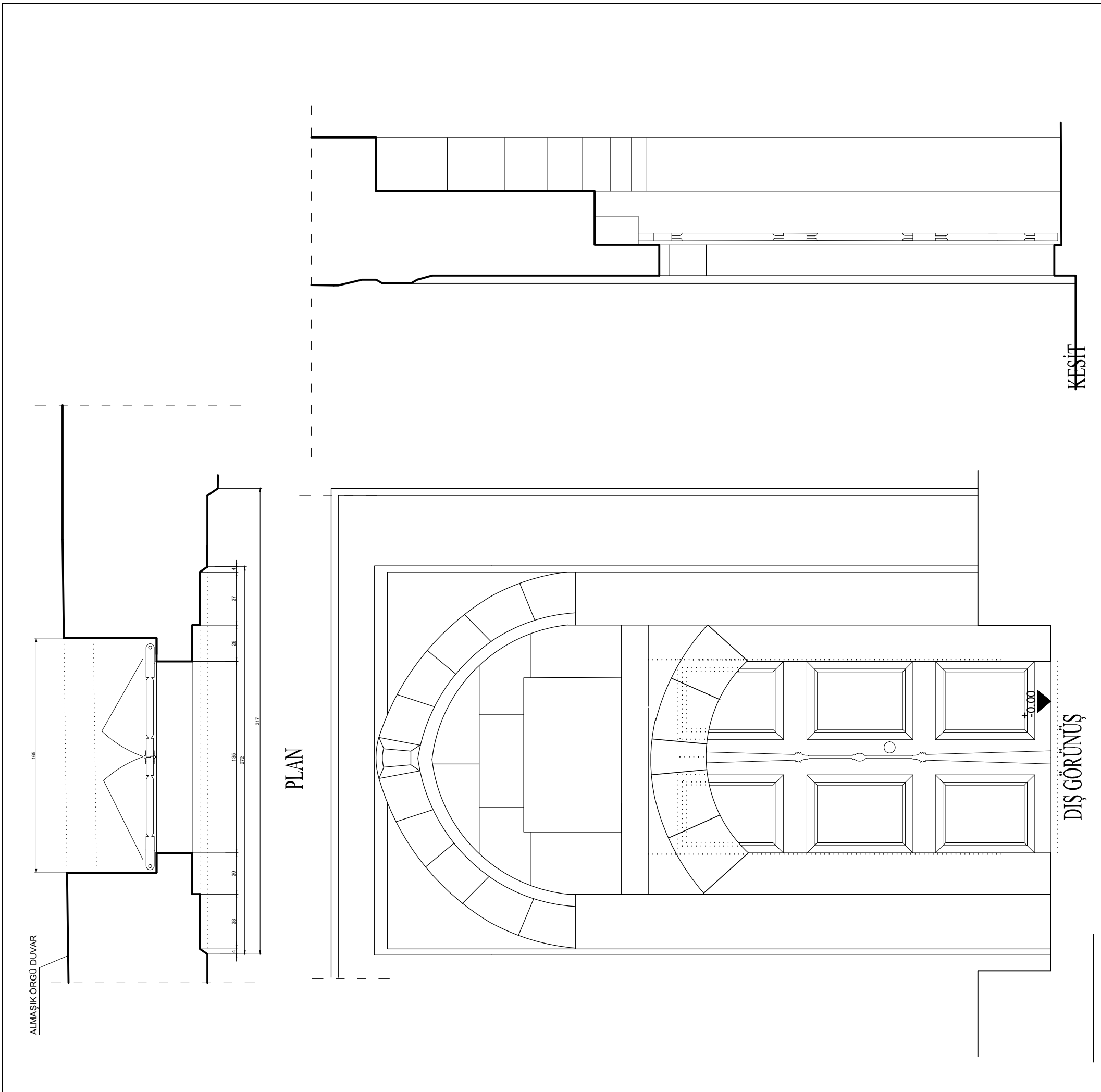

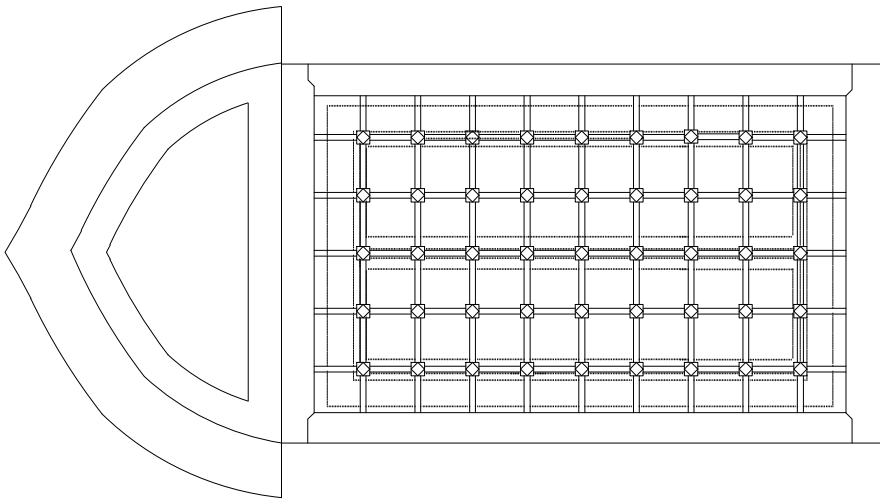

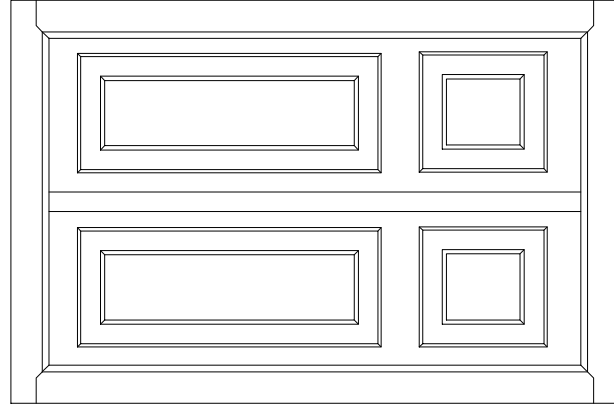

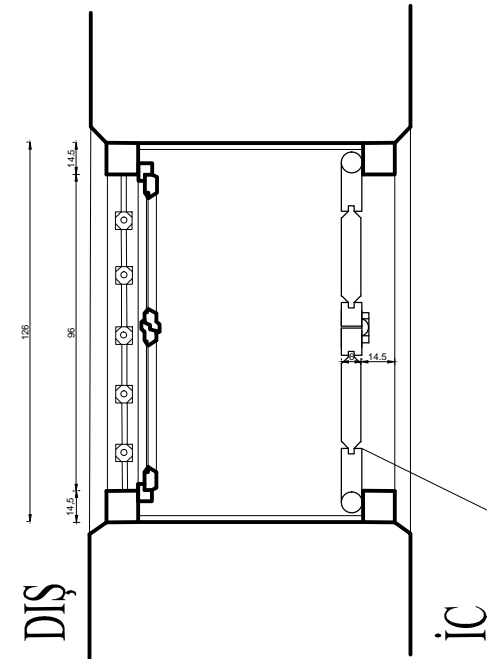

DIŞ GÖRÜNÜŞ

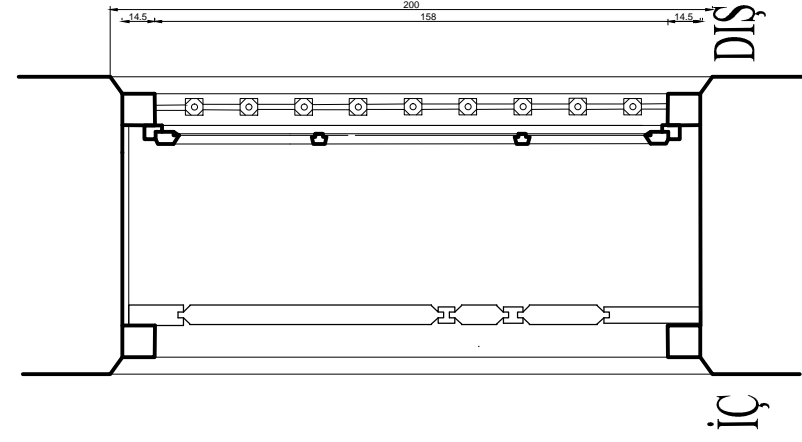

İÇ GÖRÜNÜŞ

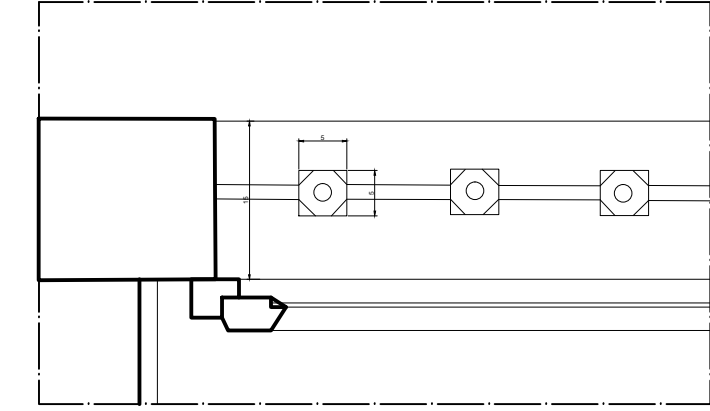

PLAN

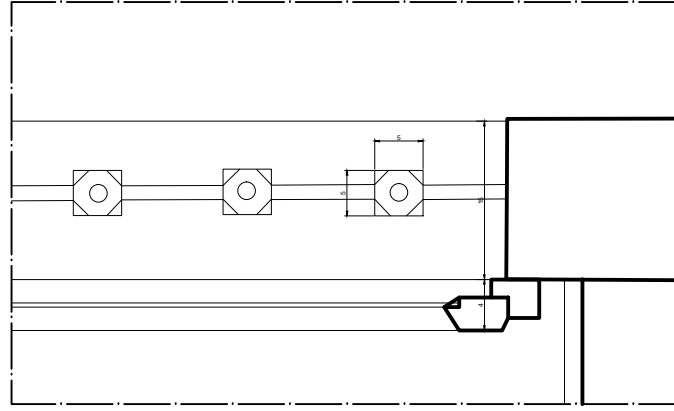
PLAN

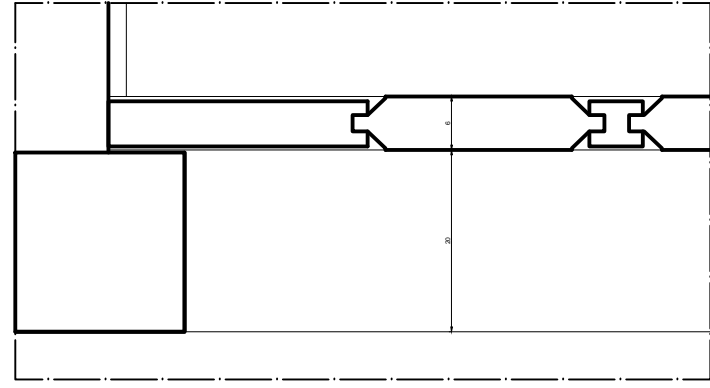
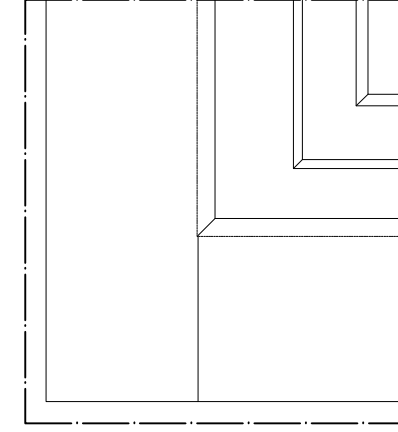
KESİT

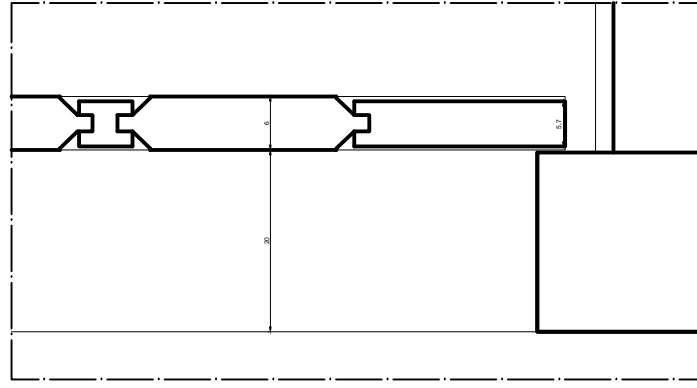
KİSMİ KESİT ÖLÇEK 1/5

KİSMİ GÖRÜNÜŞ ÖLÇEK 1/5

KİSMİ KESİT ÖLÇEK 1/5

KİSMİ GÖRÜNÜŞ ÖLÇEK 1/5

